

વિચિત્રવીર્યશાવરજો નામના ચિત્રાજીઠો હતઃ ।
પસ્યાં પરાશરાત્સાક્ષાદવતીષો હરે: કલા ॥ ૨૧ ॥

વેદગુમો મુનિઃ કૃષ્ણો યતોહમિદમધ્યગામ् ।
હિત્વા સ્વશિષ્યા-પૈલાઈનભગવાનબાદરાયણઃ ॥ ૨૨ ॥

મહાં પુત્રાય શાન્તાય પરં ગુહ્યમિદં જગ્યો ।
વિચિત્રવીર્યોહ્યોવાહ કાશિરાજમુતે બલાત् ॥ ૨૩ ॥

સ્વયંવરાદુપાનીતે અમ્બિકામ્બાલિકે ઉભે ।
તથોરાસક્તહદ્યો ગૃહીતો યક્ષમણા મૃતઃ ॥ ૨૪ ॥

ક્ષેત્રેહપ્રજસ્ય વૈ ભાતુર્માત્રોક્તો બાદરાયણઃ ।
ધૂતરાષ્ટ્રં ચ પાષ્ટું ચ વિદુરં ચાય્યજ્જજનત् ॥ ૨૫ ॥

ગાન્ધાર્યાં ધૂતરાષ્ટ્રસ્ય યજો પુત્રશતં^૧ નૃપ ।
તત્ત્ર દુર્યોધનો જ્યેષ્ઠો દુઃશલા ચાપિ કન્યકા ॥ ૨૬ ॥

શાપાન્મૈથુનરુદ્ધસ્ય પાષઠો: કુન્તયાં મહારથાઃ ।
જાતા ધર્માનિલેન્દ્રભ્યો યુધિષ્ઠિરમુખાલયઃ ॥ ૨૭ ॥

નકુલ: સહદેવશ માદ્રયાં નાસત્યદલયો: ।
દ્રૌપદ્યાં પત્રય પત્રચલ્ય: પુત્રાસ્તે પિતરોહમવન્ ॥ ૨૮ ॥

યુધિષ્ઠિરાત્પત્રતિવિન્યઃ શ્રુતસેનો વૃકોદરાત् ।
અર્જુનાચુતકીર્તિસ્તુ શતાનીકસ્તુ નાકુલિઃ ॥ ૨૯ ॥

સહદેવસુતો રાજન્ શુતકર્મા^૨ તથાપરે ।
યુધિષ્ઠિરાતુ પૌરવ્યાં દેવકોહથ ઘટોત્કયઃ ॥ ૩૦ ॥

કન્યાં ના ગર્ભથી બે પુત્રો થયા — ચિત્રાંગદ અને વિચિત્રવીર્ય. ચિત્રાંગદને ચિત્રાંગદ નામના ગંધર્વએ મારી નાખ્યો. આ જ દાશરાજની કન્યા સત્યવતીથી પરાશરજી દ્વારા મારા પિતા, ભગવાનના કલા-અવતાર સ્વયં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણદૈપાયન વ્યાસજી અવતર્યા હતા. તેમણે વેદોની રક્ષા કરી. પરીક્ષિત! મેં તેમની પાસેથી જ આ શ્રીમદ્ભાગવત — પુરાણનું અધ્યયન કર્યું. આ પુરાણ પરમ ગોપનીય — અત્યંત રહસ્યમય છે. તેથી જ મારા પિતા વ્યાસજીએ પોતાના પૈલ વગેરે શિષ્યોને આનું અધ્યયન ન કરાવ્યું, મને જ શ્રીમદ્ભાગવતનો અધિકારી માન્યો. એક તો હું તેમનો પુત્ર હતો અને બીજું, શાંતિ વગેરે ગુણ પણ વિશેષરૂપે મારામાં હતા. શાંતનું બીજા પુત્ર વિચિત્રવીર્યએ કાશીરાજની કન્યા અંબા અને અંબાલિકા સાથે લગ્ન કર્યો. તે બન્ને કન્યાઓને બીજાં સ્વયંવરમાંથી બળપૂર્વક હરી લાવ્યા હતા. વિચિત્રવીર્ય પોતાની બન્ને પત્નીઓમાં એટલો આસક્ત થઈ ગયો હતો કે તેને રાજ્યક્ષમા (ક્ષયરોગ) થઈ ગયો અને તે મરણ પામ્યો. ॥ ૨૦-૨૪ ॥ માતા સત્યવતીના કહેવાથી ભગવાન વ્યાસજીએ પોતાના સંતાનહીન બાઈની સ્ત્રીઓથી ધૂતરાષ્ટ્ર અને પાંડુ નામના બે પુત્રો ઉત્પન્ન કર્યા. તેમની દાસીથી ગ્રીજા પુત્ર વિદુરજી થયા. ॥ ૨૫ ॥

પરીક્ષિત! ધૂતરાષ્ટ્રની પત્ની હતી ગાંધારી. તેના ગર્ભથી સો પુત્રો થયા, તેમનામાં સૌથી મોટો દુર્યોધન હતો. તેમને એક કન્યા પણ હતી, તેનું નામ હતું દુઃશલા. ॥ ૨૬ ॥ પાંડુનાં પત્ની હતાં કુંતી. શાપવશ પાંડુ અન્ની-સહદ્વાસ કરી શકતા ન હતા. તેથી તેમનાં પત્ની કુંતીના ગર્ભથી ધર્મ, વાયુ અને ઈન્દ્રના કમશઃ યુધિષ્ઠિર, ભીમસેન અને અર્જુન નામના ત્રણ પુત્ર થયા. આ ત્રણોય મહારથી હતા. ॥ ૨૭ ॥

પાંડુનાં બીજાં પત્નીનું નામ હતું માદ્રી. બન્ને અશ્વનીકુમારો દ્વારા તેમના ગર્ભથી નકુલ અને સહદેવનો જન્મ થયો. પરીક્ષિત! આ પાંચ પાંડવો દ્વારા દ્રૌપદીના ગર્ભથી પાંચ પુત્રો જન્મ્યા જે તમારા કાકા હતા. ॥ ૨૮ ॥ તેમનામાંથી યુધિષ્ઠિરના પુત્રનું નામ હતું પ્રતિવિન્ય, ભીમસેનના પુત્રનું નામ હતું શ્રુતસેન, અર્જુનનો શ્રુતકર્મા હતો. આ સિવાય યુધિષ્ઠિરને પૌરવી નામની પત્નીથી દેવક અને ભીમસેનને હિંદુમાથી ઘટોત્કય અને કાલીથી સર્વગત નામના પુત્રો થયા. સહદેવને પર્વતકુમારી વિજયાથી સુહોત્ર અને નકુલને કરેણુમતીથી નરમિત્ર નામનો પુત્ર થયો.

૧. સ્કુનું । ૨. શ્રુતકર્મિતસ્થાન ।

" આ કન્યા વાસ્તવમાં ઉપરિચરવસુના લીર્યથી માછલીના ગર્ભથી ઉત્પાદન થઈ હતી. પરંતુ દાશરાજની (માધીમારો) ની પાલકપુત્રો હોવાથી તે માધીમારોની કન્યા કહેવાઈ.

भीमसेनाद्विभायां काल्यां सर्वगतस्ततः ।
सहदेवात्सुहोत्रं तु विजयाऽसूत पार्वती ॥ ३१ ॥

करेणुमत्यां नकुलो निरभित्रं तथाऽर्जुनः ।
ईरावत्तमुलूप्यां वै सुतायां ब्रह्मवाहनम् ।
मणिपूरपते: सोऽपि तत्पुत्रः पुत्रिकासुतः ॥ ३२ ॥

तप तातः सुभद्रायाभिभन्युरज्ञायत ।
सर्वातिरथजिद् वीर उत्तरायां ततो भवान् ॥ ३३ ॥

परिक्षीषेषु कुरुषु द्रौषेष्विनास्त्रतेजसा ।
त्वं च कृष्णानुभावेन सञ्ज्ञयो मोचितोऽन्तकात् ॥ ३४ ॥

तदेमे तनयास्तात जनमेज्यपूर्वकाः ।
शूतसेनो भीमसेन उग्रसेनश्च वीर्यवान् ॥ ३५ ॥

जनमेज्यस्त्वां विदित्वा तक्षकान्तिधनं गतम् ।
सर्पान् वै सर्पयागान्नो सखोध्यति रुधान्तिः ॥ ३६ ॥

कावथेयं पुरोधाय तुरं तुरगमेधयाद् ।
समानात्पृथिवीं सर्वां जित्वा यक्ष्यति चाध्वरैः ॥ ३७ ॥

तस्य पुत्रः शतानीको याशवल्क्यात्तर्यो पठन् ।
अथशानं^१ कियाशानं शौनकात्परमेष्यति ॥ ३८ ॥

सहस्रानीकस्तपुत्रस्ततश्चैवाश्चेष्टः ।
असीमकृष्णस्तस्यापि नेमियकल्पु^२ तसुतः ॥ ३९ ॥

गजाक्षये हते नदा कौशाम्भ्यां साधु वत्स्यति ।
उक्तस्ततश्चित्ररथस्तस्मात्कविरथः^३ सुतः ॥ ४० ॥

तस्माच्य वृष्टिमांस्तस्य सुषेष्ठोऽथ महीपतिः ।
सुनीथस्तस्य भविता नृथक्षुर्यत् सुभीनलः ॥ ४१ ॥

अर्जुन द्वारा नाराजन्या उलूपीना गर्भथी ईरावत अने मणिपूरनरेशनी कन्या चित्रांगदाथी ब्रह्मवाहननो जन्म थयो. (ज्यारे मणिपूरना राजा ए पोतानी पुत्री चित्रांगदाने पुत्रिकाधर्मधी ऐटले के मारी आ कन्याथी जे पुत्र थाप ते मने पुत्र तरीके आपवो ऐवा शास्त्रसंमत धर्मधी) परेषावी हती, तेथी ब्रह्मवाहन तेना नाना (मातामह)नो पुत्र भानवामां आव्यो. ॥ २८-३२ ॥ अर्जुननी सुभद्रा नामनी पल्लीथी तमारा पिता अभिभन्युनो जन्म थयो. वीर अभिभन्युओ बधा अतिरथीओने छती लीधा हता. अभिभन्यु द्वारा उत्तराना गर्भथी तमारो जन्म थयो. ॥ ३३ ॥ परीक्षित! ते समये कुरुवंशनो नाश थाई चूक्ष्यो हतो. अशत्यामाना अहास्त्रथी तमे पक्ष बणी ज गया हता, परंतु भगवान श्रीकृष्णओ पोताना प्रभावथी तमने ते मृत्युथी छवता भयावी लीधा छे. ॥ ३४ ॥

परीक्षित! तमारा पुत्रो तो सामे ज बेडेला छे. तेमनां नाम छे – जनमेज्य, शूतसेन, भीमसेन अने उग्रसेन. आ बधा खूब ज पराक्रमी छे. ॥ ३५ ॥

ज्यारे तक्षकना करडवाथी तमारे मृत्यु थशे, त्यारे ए वात जाह्नवीने जनमेज्य खूब रोधे भराईने सर्पोनो नाश करवा सर्प-याग करशे. ॥ ३६ ॥ ते कावथेय गोत्रना तुर नामना ऋषिने पुरोहित बनावीने अश्चमेष्य पक्ष करशे अने संपूर्ण पृथ्वी पर विजय ग्राप्त करीने पक्षो द्वारा भगवाननी आरापना करशे. ॥ ३७ ॥

जनमेज्यनो पुत्र थशे शतानीक. ते याशवल्क्य ऋषि पासेथी त्रिशे वेद अने कर्मकांडनी तथा कृपाम्यार्पण पासेथी अस्त्रविद्यानी शिक्षा ग्राप्त करशे अने शौनकश पासेथी आत्मशान ग्राप्त करीने परमात्माने ग्राप्त करशे. ॥ ३८ ॥ शतानीकनो सहस्रानीक, सहस्रानीकनो अश्चमेष्य, अश्चमेष्यज्ञनो असीमकृष्ण अने असीमकृष्णनो पुत्र थशे नेमियक. ॥ ३९ ॥ ज्यारे उस्तिनापुर गंगाञ्जमां तद्वाई जशे त्यारे नेमियक कौशाम्भीपुरीमां सुभपूर्वक निवास करशे. नेमियकनो पुत्र थशे चित्ररथ, चित्ररथनो कविरथ, कविरथनो वृष्टिमान, वृष्टिमाननो राजा सुषेष्ठ, सुषेष्ठनो सुनीथ, सुनीथनो नृथक्षु, नृथक्षुनो सुभीनल, सुभीनलनो परिष्वेष, परिष्वेषनो सुनय, सुनयनो भेषावी,

१. ज्याम । २. चित्रकस्तसुतस्ततः । ३. चित्रविरथः । ४. त्रिवशु ॥

परिप्रेक्षः सुतस्तस्मान्मेधावी सुनयात्मजः ।
नृपञ्जयस्ततो दूर्वस्तिभिस्तस्माज्जनिष्यति^१ ॥ ४२ ॥

तिमेर्भृहद्रथस्तस्माय्यतानीकः^२ सुदासः ।
शतानीकाद् दुर्दमनस्तस्यापत्यं बहीनरः ॥ ४३ ॥

दृढपाणिनिर्मिसास्य केमको भविता गृपः ।
प्रत्यक्षत्रस्य वै प्रोक्तो^३ वंशो देवर्धिसत्कृतः ॥ ४४ ॥

केमकं प्राप्य राजानं संस्थां प्राप्त्यति वै उलौ ।
अथ मागधराजानो भवितारो वहामि ते ॥ ४५ ॥

भविता सहदेवस्य मार्जारिद्यच्छुतश्रवा: ।
ततोऽयुतायुस्तस्यापि निरभित्रोऽथ तत्सुतः ॥ ४६ ॥

सुनक्षत्रः सुनक्षत्राद् बृहत्सेनोऽथ कर्मजित् ।
ततः सुतग्जयाद् विप्रः शुचिस्तस्य भविष्यति ॥ ४७ ॥

केमोऽथ सुप्रतस्तस्माद्भर्मसूतः शमस्ततः^४ ।
घुमत्सेनोऽथ सुमतिः सुबलो जनिता ततः ॥ ४८ ॥

सुनीथः^५ सत्यजिद्य विश्वजिद् यह रिपुञ्जयः ।
बाहृद्रथाश्च^६ भूपाला भाव्याः साहस्रवत्सरम् ॥ ४९ ॥

मेधावीनो नृपञ्जय, नृपञ्जयनो दूर्व अने दूर्वनो पुत्र तिमि थशे ॥ ४०-४२ ॥ तिमिथी बृहद्रथ, बृहद्रथथी सुदास, सुदासथी शतानीक, शतानीकथी दुर्दमन, दुर्दमनथी बहीनर, बहीनरथी दंडपाणि, दंडपाणिथी निमि अने निमिथी राजा केमकनो जन्म थशे. आ प्रमाणे में तमने भ्रात्राओ अने क्षत्रियो बन्नेना उत्पत्तिस्थान सोमवंशनुं वर्णन कर्त्ता संबणाव्यु. मोटा-मोटा देवताओ अने ऋषिओ आ वंशनो आदर करे छे ॥ ४३-४४ ॥ आ वंश कलियुगमां राजा केमकनी साथे ज समाप्त थई जशे. हवे हु भविष्यमां थनारा मगधदेशना राजाओनुं वर्णन कर्त्ता छु ॥ ४५ ॥

जरासंधना पुत्र सहदेवथी मार्जारि, मार्जारिथी श्रुतश्रवा, श्रुतश्रवाथी अयुतायु अने अयुतायुथी निरभित्र नामनो पुत्र थशे ॥ ४६ ॥ निरभित्रनो सुनक्षत्र, सुनक्षत्रनो बृहत्सेन, बृहत्सेननो कर्मजित, कर्मजितनो सृतंजय, सृतंजयनो विप्र अने विप्रना पुत्रनुं नाम छशे शुचि ॥ ४७ ॥ शुचिथी केम, केमथी सुप्रत, सुप्रतथी धर्मसूत्र, धर्मसूत्रथी शम, शमथी घुमत्सेन, घुमत्सेनथी सुमति अने सुमतिथी सुबलनो जन्म थशे ॥ ४८ ॥ सुबलनो सुनीथ, सुनीथनो सत्यजित, सत्यजितनो विश्वजित अने विश्वजितनो पुत्र रिपुञ्जय थशे. आ वधा बृहद्रथवंशना राजा थशे. आमनो शासनकाल एक हजार वर्ष सुधीनो छशे ॥ ४९ ॥

=★=

इति श्रीमतागवते मध्यपुराणे पारमहंस्यां अंडितायां नवमस्कन्ये द्वाविंशोऽध्यायः^७ ॥ २२ ॥

नवमा संख-अंतर्गत भावीसमो अध्याय समाप्त.

=★=

१. हस्ती निमिस्त । २. निमें । ३. पोनिवंशो । ४. शमः सुतः । ५. सुनीतः । ६. बाहृद्रथाश्च । ७. सोमवंशे द्वाविंशतिमो ।

ग्रेवीसमो अद्याय

अनु, हुलु, तुर्वसु अने पहुना वंशनुं वर्णन

श्रीशुक उवाच

अनोः सभानरश्कुः परोक्ष त्रयः सुताः ।
सभानरात्कालनरः सुज्ज्यस्तस्तुतस्ततः^१ ॥ १ ॥

जनमेज्यस्तस्य पुत्रो महाशीलो महामनाः ।
उशीनरस्तिक्षुश्च महामनस आत्मजौ ॥ २ ॥

शिखिर्वनः^२ शमिर्दकश्चत्पारोशीनरात्मजः ।
वृषादर्भः सुवीरश्च मदः कैकेय आत्मजः^३ ॥ ३ ॥

शिखेश्चत्पार ऐवासंस्तिक्षोश्च रुशद्रथः ।
ततो हेमोऽथ सुतपा खिः सुतपसोऽभवत् ॥ ४ ॥

अजायजाक्षिजाधाः सुखपुष्ट्रान्प्रसञ्जिताः ।
जज्ञिरे दीर्घतमसो खलेः क्षेत्रे महीक्षितः ॥ ५ ॥

यकुः स्वनाम्ना विषयान् खडिमान् प्राच्यकांश्चते ।
रोमपानोऽङ्गतो जशे तस्माद् दिविरथस्ततः ॥ ६ ॥

सुतो धर्मरथो थस्य जशे चित्ररथोऽप्रजाः ।
रोमपाद ठिति व्यातस्तस्मै दशरथः सभा ॥ ७ ॥

शान्तां स्वकन्यां प्रायच्छुद्धशृङ्ग उवाह ताम् ।
देवेऽवर्षति यं रामा आनिन्युर्हरिषीसुतम् ॥ ८ ॥

नाट्यसज्जीतवादित्रैर्विभ्रमालिङ्गनार्हणैः ।
स तु राशोऽनपत्यस्य निरुप्येष्ठि मरुत्वतः ॥ ९ ॥

प्रजामदाद् दशरथो येन लेभेऽप्रजाः प्रजाः ।
चतुर्को रोमपादात्पृथुलाकास्तु तत्सुतः ॥ १० ॥

श्रीशुकदेवता कहे हे – पराक्रित! पर्यातिनंदन अनुने ग्रन्थ पुत्र थया – सभानर, चक्षु अने परोक्ष. सभानरनो कालनर, कालनरनो सुंज्य, सुंज्यनो जनमेज्य, जनमेज्यनो महाशील अने महाशीलनो पुत्र थयो महामना. महामनाने वे पुत्र थया – उशीनर तथा तितिक्षु. ॥ १-२ ॥ उशीनरने चार पुत्र हता – शिखि, वन, शमि अने दक्ष. शिखिने चार पुत्र थया – वृषादर्भ, सुवीर, मद्र अने कैकेय. उशीनरना जाई तितिक्षुनो रुशद्रथ, रुशद्रथनो हेम, हेमनो सुतपा अने सुतपानो बलि नामनो पुत्र थयो. ॥ ३-४ ॥

राजा बलिनी पत्नीना गर्भथी दीर्घतमा भुनिए ७ पुत्र उत्पन्न कर्या – अंग, वंग, कलिंग, सुल, पुष्ट्र अने अंग्र. ॥ ५ ॥ आ लोकोंने पोत-पोताना नामयी पूर्वदिशामां ७ देश वसाव्या. अंगजो पुत्र खनपान थयो, खनपाननो दिविरथ, दिविरथनो धर्मरथ अने धर्मरथनो चित्ररथ. आ चित्ररथ ४ रोमपादना नामे ग्रसिंह हता. आना मित्र हता अयोध्यापति महाराज दशरथ. रोमपादने कोई संतान न हतु, तेथी दशरथ राजा अनेतेमनी शांता नामनी कन्या तेमने दाक आपी हती. शान्तानुं लग्न ऋभ्यशृंग भुनि साथे धंयुं. ऋभ्यशृंग विभाष्डक ऋषि हारा हरवीना गर्भथी उत्पन्न थया हता. ऐक्षवार राजा रोमपादना राज्यमां धक्षा समय भुधी वरसाद न थयो, त्यारे वारंगनाओं पोतीनां नृत्य, संगीत, वाद्य, छाव-भाव, आलिंगन अने विविध प्रकारना उपहारोंथी मोहित करीने ऋभ्यशृंगभुनिने त्यां लह आवी. तेमना आवतां ४ वरसाद थह गयो. तेमवो ४ ठन्डकेवतानो पक्ष कराव्यो, त्यारे संतानहीन राजा रोमपादने पक्ष पुत्र थयो अने पुत्रहीन दशरथ राजा अनेपक्ष तेमना ४ प्रयत्नथी चार पुत्र प्राप्त कर्या. रोमपादनो पुत्र थयो चतुर्ंग अने चतुर्ंगनो पृथुलाक्ष. ॥ ६-१० ॥

१. तत्सुतः सुज्ज्यस्ततः । २. सुषिर्वनः शमिर्दकः । ३. आत्मवान् ।

બૃહદ્રથો બૃહત્કર્મા બૃહદ્ભાનુશ્ચ તત્ત્વસુતાઃ ।
આધાદ્ય બૃહન્મનાસ્તસ્માજ્જયદ્રથ ઉદાહિતઃ ॥ ૧૧ ॥

વિજ્યસ્લસ્ય સમ્ભૂત્યાં તતો ધૃતિરજ્ઞપત ।
તતો ધૃતપ્રતસ્લસ્ય સત્કર્માધિરથસ્તતઃ ॥ ૧૨ ॥

યોડસૌ ગડ્ઝાતે કીડન્ મગ્જૂષાન્તર્ગતં શિશુમ् ।
કુન્ત્યાપવિદ્ધ કાનીનમનપત્યોડકરોત્સુતમ् ॥ ૧૩ ॥

વૃષસેનઃ સુતસ્લસ્ય કર્ણસ્ય જગતીપતે: ।
દુલ્ઘોશ્ચ તનયો બલ્લુ: સેતુસ્લસ્યાત્મજસ્તતઃ ॥ ૧૪ ॥

આરબ્ધસ્લસ્ય ગાંધારસ્લસ્ય ધર્મસ્લતો ધૃતઃ ।
ધૃતસ્ય દુર્મનાસ્તસ્માત્પ્રચેતા: પ્રાચેતસં શતમ्^૧ ॥ ૧૫ ॥

મ્લેચ્છાધિપત્યોડભૂવસુદીયો દિશમાશ્રિતાઃ ।
તુર્વસોશ્ચ સુતો વલ્લિવિદ્ધભર્ગોડથ ભાનુમાન^૨ ॥ ૧૬ ॥

ત્રિભાનુસ્લસુતોડસ્યાપિ કરન્યમ ઉદારધીઃ ।
મરૂતસ્લસુતોડપુત્રઃ પુત્રં પૌરવમન્વભૂત् ॥ ૧૭ ॥

હુષ્ઠાનઃ સ પુનર્ભેજે સ્વં વંશં રાજ્યકામુક: ।
યયાતેજ્યેષ્ઠપુત્રસ્ય યદોર્વંશં નરધંભ ॥ ૧૮ ॥

વર્ણાયામિ મહાપુણ્ય સર્વપાપહરં નૃણામ् ।
યદોર્વંશં નર: શ્રુત્વા સર્વપાપૈ: પ્રમુચ્યતે ॥ ૧૯ ॥

યાત્રાવતીર્ણો ભગવાન् પરમાત્મા નરાકૃતિઃ ।
યદો: સહસ્રજિત્કોષ્ટા નલો રિપુરિતિ શ્રુતાઃ ॥ ૨૦ ॥

યાત્વાર: સૂતવસ્તત્ત્ર શતજિત^૩ પ્રથમાત્મજઃ ।
મહાહ્યો વેણુહ્યો હેહયશ્વેતિ તત્ત્વસુતાઃ ॥ ૨૧ ॥

પૃથુલાક્ષના બૃહદ્રથ, બૃહત્કર્મા અને બૃહદ્ભાનુ - ત્રણ પુત્રો થયા. બૃહદ્રથનો પુત્ર થયો બૃહન્મના અને બૃહન્મનાનો પુત્ર જ્યદ્રથ. ॥ ૧૧ ॥ જ્યદ્રથની પત્નીનું નામ હતું સમ્ભૂતિ. તેના ગર્ભથી વિજ્યનો જન્મ થયો. વિજ્યનો ધૃતિ, પૃતિનો ધૃતપ્રત, ધૃતપ્રતનો સત્કર્મા અને સત્કર્માનો પુત્ર હતો અધિરથ. ॥ ૧૨ ॥

અધિરથને કોઈ સંતાન ન હતું. એક દિવસ તે ગંગાતટ પર વિચરતા હતા ત્યાં તેમણે જોયું કે એક પેટીમાં નાનકડો બાળક તણાતો જઈ રહ્યો છે. તે બાળક કર્ણ હતો. કુન્તીએ કન્યાવસ્થામાં તેને ઉત્પન્ન કર્યો હોવાને કારણો તે પુત્રને આ પ્રમાણે નદીમાં વહાવી દીધો હતો. અધિરથે તેને પોતાનો પુત્ર બનાવી દીધો. ॥ ૧૩ ॥ પરીક્રિત! રાજા કર્ણના પુત્રનું નામ હતું વૃષસેન. યયાતિના પુત્ર દુલ્ઘુથી બજુનો જન્મ થયો. બજુનો સેતુ, સેતુનો આરબ્ધ, આરબ્ધનો ગાંધાર, ગાંધારનો ધર્મ, ધર્મનો ધૃત, ધૃતનો દુર્મના અને દુર્મનાનો પુત્ર પ્રચેતા થયો. પ્રચેતાને સો પુત્ર થયા. તેઓ ઉત્તર દિશામાં મ્લેચ્છોના રાજા થયા. પ્રયાતિના પુત્ર તુર્વસુનો વહનિ, વહનિનો ભર્ગ, ભર્ગનો ભાનુમાન, ભાનુમાનનો ત્રિભાનુ, ત્રિભાનુનો ઉદારભુદ્ધિ કરન્યમ અને કરન્યમનો પુત્ર મરૂત થયો. મરૂત સંતાનહીન હતો. તેથી તેણે પુરુંશી દુષ્યંતને પોતાનો પુત્ર બનાવીને રાખ્યો હતો. ॥ ૧૪-૧૭ ॥ પરંતુ દુષ્યંત રાજ્યની કામનાથી પોતાના વંશમાં પાછા આવી ગયા. પરીક્રિત! હવે હું રાજા યયાતિના મોટા પુત્ર યદુના વંશનું વર્ણન કરું છું. ॥ ૧૮ ॥

પરીક્રિત! મહારાજ યદુનો વંશ પરમ પવિત્ર અને મનુષ્યના સમસ્ત પાપોનો નાશ કરનાર છે. જે મનુષ્ય આનું શ્રવણ કરશે, તે તમામ પાપોથી મુક્તા થઈ જશે. ॥ ૧૯ ॥ આ વંશમાં સ્વયં ભગવાન પરબ્રહ્મ શ્રીકૃષ્ણાએ મનુષ્ય-રૂપમાં અવતાર લીધો હતો. યદુને ચાર પુત્રો હતા - સહસ્રજિત, કોષ્ટા, નલ અને રિપુ. સહસ્રજિતથી શતજિતનો જન્મ થયો. શતજિતને ત્રણ પુત્રો હતા - મહાહ્ય, વેણુહ્ય અને હેહ્ય. ॥ ૨૦-૨૧ ॥

૧. શતમ્ન. ૨. વાણિજાન. ૩. સત્યજિતસ્લું.

धर्मसु^१ हैह्यसुतो नेत्रः कुन्ते^२ पिता ततः ।
सोहंजिरभवत्कुन्तेर्महिष्मान् भद्रसेनकः ॥ २२ ॥

दुर्मदो^३ भद्रसेनस्य धनकः कृतवीर्यसूः ।
कृताज्ञिः कृतवर्मा च कृतौष्ण धनकात्मजः ॥ २३ ॥

अर्जुनः कृतवीर्यस्य समदीपेशरोऽभवत् ।
दत्तात्रेयाद्वरेरंशात्मामयोगमहागुणः ॥ २४ ॥

न नूनं कार्तवीर्यस्य गति यास्यन्ति पार्थिवाः ।
यशादानतपोयोगश्चुतवीर्यज्यादिभिः^४ ॥ २५ ॥

पञ्चाशीतिसहायाणि हृव्याहतगालः समाः ।
अनाघवितस्मरणो बुभुजेऽक्षय्यथडवसु ॥ २६ ॥

तस्य पुत्रसहस्रेषु^५ पञ्चयोर्दरिता भृषे ।
ज्यध्वजः शूरसेनो वृषभो मधुरुर्जितः ॥ २७ ॥

ज्यध्वजातालज्ज्वलस्य पुत्रशतं त्वभूत् ।
क्षमं^६ पत्तालज्ज्वाख्यमौर्वितेजोपसंहतम्^७ ॥ २८ ॥

तेमां ज्येष्ठो वीतिहोत्रो वृष्णिः पुत्रो मधोः स्मृतः ।
तस्य पुत्रशतं त्वासीद् वृष्णिज्येष्ठं यतः कुलम् ॥ २९ ॥

माधवा वृष्णयो राजन् यादवाश्चेति सर्विशताः ।
यद्युपत्रस्य च कोष्ठोः पुत्रो वृष्णिनवांस्ततः ॥ ३० ॥

शाहिसततो रुशेकुर्वे तस्य चित्ररथसततः ।
शशाबिन्दुर्महायोगी महाभोजो महानभूत् ॥ ३१ ॥

चतुर्दशमहारत्नशक्वर्त्यपराजितः ।
तस्य पत्नीसहस्राणां दशानां सुमहायशः ॥ ३२ ॥

देहयनो धर्म, धर्मनो नेत्र, नेत्रनो कुन्ति, कुन्तिनो सोहंजि, सोहंजिनो महिष्मान अने महिष्माननो पुत्र भद्रसेन थयो ॥ २२ ॥ भद्रसेनने बे पुत्रं हता - दुर्मद अने धनक. धनकने चार पुत्र थया - कृतवीर्य, कृताज्ञि, कृतवर्मा अने कृतौष्ण ॥ २३ ॥ कृतवीर्यनो पुत्र अर्जुन हतो. ते सप्तदीपनो एकछत्री सम्राट हतो. तेषो लगवानना अंशावतार श्रीदत्तात्रेयज्ञ पासेथी योगविद्या अने अलिमा, लघिमा वगेरे भग्नन् सिद्धिभो प्राप्त करी हती ॥ २४ ॥ अमां शंका नदी के संसारनो दोषी पश सम्राट पश, दान, तप, योग, शास्त्रशान, पराक्रम अने विजय वगेरे गुलोभां कार्तवीर्य अर्जुननी बराबरी करी शके ॥ २५ ॥ सहस्रभाषु अर्जुने पञ्चाशी हजार वर्ष सुधी छ्ये ठिन्डियोना अभूट विषयो भोगव्या हता. परंतु न तो तेना शरीरनु बण कीषा थयु अने न तेषो क्ष्यारेय अेवुं स्मरण क्युं के भारी संपत्तिनो नाश थई ज्ञेष. तेनी संपत्तिनो नाश थवानी तो वात ज बाजुओ रही, तेनो प्रभाव अेवो हतो के, तेना स्मरणमात्रथी बोजानु खोवायेलुं धन पश भणी जतुं हतुं ॥ २६ ॥ तेना हजारो पुत्रोमांथी भात्र पांच ज बच्या हता. ते हता - ज्यध्वज, शूरसेन, वृषभ, मधु अने उर्जित. बाढीना वधा परशुरामक्षना कोष्ठाज्ञिमां भस्म थई गया हता ॥ २७ ॥

ज्यध्वजना पुत्रनु नाम हतुं तालज्ञंथ. तालज्ञंथने सो पुत्रो थया. तेओ "तालज्ञंथ नामना शक्तियं कुहेवापा. महर्ष और्वनी शक्तिथी राजा सगरे तेमनो संहार करी नांख्यो ॥ २८ ॥ ते सो पुत्रोमांथी सौधी भोटो वीतिहोत्र हतो, वीतिहोत्रनो पुत्र मधु थयो. मधुना सो पुत्रो हता. तेमां सौधी भोटो वृष्णि हतो ॥ २९ ॥ परीक्षित! आ ज मधु, वृष्णि अने यदुने कारणे आ वंश माधव, वार्ष्णेय अने यादवना नामे प्रसिद्ध थयो. यदुनंदन कोइना पुत्रनु नाम हतुं वृष्णिनवान् ॥ ३० ॥ वृष्णिनवाननो पुत्र शाहि, शाहिनो रुशेकु, रुशेकुनो चित्ररथ अने चित्ररथना पुत्रनु नाम हतुं शशाबिन्दु. ते परम योगी, भग्न योग-चैर्यथी संपन्न अने अत्यंत पराक्रमी हतो ॥ ३१ ॥ ते चौद रत्नो नो स्वामी, चक्रवर्ती अने पुढमां अजेय हतो. परम पशस्त्री शशाबिन्दुने दशहजार पत्नीओ हती. ते बधी पत्नीओथी एक-एक लाख संतान थयां. आ प्रमाणे तेने

१. धर्म । २. कुन्तेलता: पिता । ३. हृष्मो । ४. व्योगी: शूतम् । ५. ज्यध्वजस्य । ६. क्षमं । ७. ऋौर्वशापोप० ।

* शीष रत्नो जा प्रमाणे हे - धार्थी, धोडा, रथ, स्त्री, बाल, भजानो, माणा, वस्त्र, पृष्ठ, शक्ति, पाश, मणि, छाँ अने विमान.

दशलक्षसहस्राणि पुत्राणां तास्वज्जनत् ।
तेषां तु पट्प्रधानानां पृथुश्रवस आत्मजः ॥ ३३ ॥

धर्मो नाभोशना तस्य हयमेधशतस्य याट् ।
तत्सुतो रुचक्षतस्य पञ्चासत्मजः शृणु ॥ ३४ ॥

पुरुषिदुक्मरुक्मेधुपृथुज्यामधसज्जिताः ।
ज्यामधस्त्यप्रशोडप्यन्यां भार्या शैव्यापतिर्भवात् ॥ ३५ ॥

नाविन्दद्युभवनाद्भोज्यां^१ कन्यामहारधीत् ।
रथस्थां तां निरीक्षाइ शैव्या पतिमभर्षिता ॥ ३६ ॥

क्रेयं कुडक मत्स्थानं रथमारोपिते वै ।
स्तुषा तवेत्यल्लिहिते स्मयन्ती पतिमध्रवीत् ॥ ३७ ॥

अहं वन्याऽसपत्नीय स्तुषा मे युज्यते कथम् ।
जनयिष्यसि यं राज्ञि तस्येयमुपयुज्यते ॥ ३८ ॥

अन्यमोदन्त^२ तदिश्चेदेवाः पितर अव च ।
शैव्या गर्भमधात्काले कुमारं सुखुवे शुभम् ।
स विदर्भ ईति प्रोक्त उपयेमे स्तुषां सतीम् ॥ ३९ ॥

सो करोड (एक अब्द) संतान थया, तेमनामां पृथुश्रवा वगेरे ४ पुत्रो मुख्य हता, पृथुश्रवाना पुत्रनुं नाम धर्म हतुं, धर्मने उशना नामनो पुत्र हतो, उशनाए सो अश्वमेध यश कर्या हता, उशनाना पुत्रनुं नाम रुचक हतुं, रुचकने पांच पुत्र थया, तेमनां नाम आ प्रमाणे हतां, ॥ ३२-३४ ॥ पुरुषित, रुद्र, रुद्रमेषु, पृथु अने ज्यामध, ज्यामधनी पत्नीनुं नाम शैव्या हतुं, ज्यामधने घणा समय सुधी कोई संतान थयुं नहीं; तेथी तेने बीज पत्नीनी ठिथा हती, परंतु शैव्याना लयने लीषे ते बीजुं लग्न करी न शक्यो, एक वार ते पोताना शत्रुना वरमांथी भोज्या नामनी कन्या हरी लाव्यो, ज्यारे शैव्याए पतिना रथ पर ते कन्याने जोई त्यारे ते चिडाईने पोताना पतिने कहेवा लागी - 'ओ कपटी! मारा बेसवाना स्थाने तमे कोने बेसाईने लड आव्या छो?' ज्यामधे कहुं - 'आ तो तमारी पुत्रवधु छे,' शैव्याए हसतां हसतां तेना पतिने कहुं - ॥ ३५-३७ ॥

'हुं तो जन्मथी ज वंध्या हुं अने मारी कोई शोक पड़ा नथी, तो पछी आ मारी पुत्रवधु कहि रीते होई शके?' ज्यामधे कहुं - 'राजी! तमने जे पुत्र थशे, तेनी आ पत्नी बनशे.' ॥ ३८ ॥ राजा ज्यामधना आ वयननु विशेषेव अने चितुओओ अनुमोदन कर्यु. पछी शु बाकी रहे? शैव्याने थोडा दिवस पछी गर्भ रहो अने तेषो बहु सुंदर बाणकने जन्म आय्यो, तेनुं नाम पड़वुं विदर्भ, शैव्यानी सती पुत्रवधु लोज्या साथे तेषो लग्न कर्या, ॥ ३९ ॥

—★—

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहस्यां संहितायां नवमस्कन्धे पद्मवंशानुवर्णने^३ त्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥

नवमा संक्ष-ग्रन्तर्गत पद्मवंशानुवर्णनमानो त्रेवीसमो अध्याय समाप्त.

—★—

चोपीसमो अध्याय

विदर्भना वंशानु वर्णन

श्रीशुक्लेश्वर

तस्यां विदर्भोऽजनयत्पुत्रो नाभा कुशकथौ ।
तृतीयं रोमपादं च विदर्भकुलनन्दनम् ॥ १ ॥

श्रीशुक्लेश्वर कहे हे - परीक्षित! राजा विदर्भने भोज्या नामनी पत्नीथी त्रष्णा पुत्रो थया - कुश, कथ अने रोमपाद, रोमपाद विदर्भवंशमां अत्यंत श्रेष्ठ पुरुष थया, ॥ १ ॥

१. ज्यामध । २. पुत्रवधु मे कथम् । ३. ग्रन्तर्गत । ४. नवमस्कन्धे ।

रोभपादसुतो बल्मुर्भज्ञोः कृतिरज्ञायत ।
उशिकसत्सुतस्तस्माच्येहिश्चयादयो नृप ॥ २ ॥

कथस्य कुन्जिः पुत्रोऽब्लूद् धृष्टिस्तस्याथ निर्वृतिः ।
ततो दशाहो नाम्नाऽभूतस्य व्योमः सुतस्ततः ॥ ३ ॥

ज्ञमूतो विकृतिस्तस्य यस्य भीमरथः सुतः ।
ततो नवरथः पुत्रो ज्ञतो दशरथस्ततः ॥ ४ ॥

करमिमः शकुनेः पुत्रो देवरातस्तादात्मजः ।
देवकान्तरस्ततस्तस्य मधुः कुरुवशाहनुः^१ ॥ ५ ॥

पुरुषोत्तस्तनोः पुत्रस्तस्यायुः सात्वतस्ततः ।
भज्मानो भजिण्डिव्यो वृष्णिर्देवावृष्टोऽन्यकः ॥ ६ ॥

सात्वतस्य सुताः सम भद्राभोजश्च मारिष ।
भज्मानस्य निम्बोचिः^२ किञ्चिष्ठो धृष्टिरेव च ॥ ७ ॥

ऐकस्यामात्मजाः पत्न्यामन्यस्यां च त्रयः सुताः ।
शताङ्गिरय सहस्राङ्गिदयुताङ्गिहिति प्रभो ॥ ८ ॥

बल्मुर्देवावृष्टसुतस्तयोः श्लोको पठन्त्यमू ।
यथैव^३ शृणुमो हूरात्सम्पश्यामस्तथान्तिकात् ॥ ९ ॥

बल्मुः श्लोको मनुष्याणां देवर्देवावृष्टः समः ।
पुरुषाः पञ्चप्रस्त्रिश्च पद्मसहस्राणि चाष्ट च ॥ १० ॥

पेतमृतव्यमनुप्राप्ता बल्मोर्देवावृष्टादपि ।
महाभोजोऽपि^४ धर्मात्मा भोज^५ आसंसहन्यये ॥ ११ ॥

वृष्णोः सुभित्रः पुत्रोऽब्लूद् युधाङ्गिर्य परन्तप ।
शिनिस्तस्यानभित्रश्च निम्बोऽभूदनभित्रतः ॥ १२ ॥

रोभपादनो पुत्र बल्मु बल्मुनो कृति, कृतिनो उशिक
अने उशिकनो पुत्र थयो चेहि. राजन्! आ चेहिवंशमां ज
दमघोष अने शिशुपाल वगेरे थया. ॥ २ ॥ कथनो पुत्र थयो
कुन्जि, कुन्जिनो धृष्टि, धृष्टिनो निर्वृति, निर्वृतिनो दशाई अने
दशाईनो व्योम. ॥ ३ ॥

व्योमनो ज्ञमूत, ज्ञमूतनो विकृति, विकृतिनो भीमरथ,
भीमरथनो नवरथ अने नवरथनो दशरथ थयो. ॥ ४ ॥
दशरथनो शकुनि, शकुनिनो करमिम, करमिमनो देवरात,
देवरातथी देवकान्त, देवकान्तथी मधु, मधुथी कुरुवश अने
कुरुवशथी अनु थया. ॥ ५ ॥ अनुथी पुरुषोत्त, पुरुषोत्तथी
आयु अने आयुथी सात्वतनो जन्म थयो. परीक्षित!
सात्वतने सात पुत्रो थया – भज्मान, भज्मि, हिव्य, वृष्णि,
देवावृष्ट, अन्यक अने महाभोज. भज्मानने बे पत्नीओ
हती, एक पत्नीथी त्रष्णा पुत्र थया – निम्बोचि, किञ्चिष्ठ
अने धृष्टि. बीजू पत्नीने पश्च त्रष्णा पुत्र थया – शताङ्गित,
सहस्राङ्गित अने अयुताङ्गित. ॥ ६-८ ॥

देवावृष्टना पुत्रनु नाम बल्मु हतु. देवावृष्ट अने
बल्मुना संबंधमां आदा अर्धना बे श्लोक कहे छे – ‘बल्मु
भनुष्योमां श्रेष्ठ छे अने तेना पिता देवावृष्ट देवो जेवा
छे, ते बन्नेने अमे जेवा दूरथी सांभजीओ छीअे तेवा
समीपथी पश्च जोईअे छीअे. आनुं कारण अे छे के, बल्मु
अने देवावृष्ट पासेथी उपदेश लड्ने चौट हजार पांसठ
मनुष्यो परमपदने ग्रामा थई चूक्या छे.’ सात्वतना
पुत्रोमां महाभोज पश्च मोटा धर्मात्मा हता. तेमना ज
वंशमां भोजवंशी यादव थया. ॥ ८-१०-११ ॥

परीक्षित! वृष्णिना बे पुत्रो थया – सुभित्र अने
पुधाङ्गित. युधाङ्गितना शिनि अने अनभित्र नामना बे पुत्रो
हता. अनभित्रथी निम्बनो जन्म थयो. ॥ १२ ॥

१. दशरथस्ततः । २. विभोविः । ३. यथा च । ४. लोकेऽपि४मात्मा । ५. भोजक्षासं० ।

सत्राजितः प्रसेनश्च निभन्स्याप्यासतुः सुतौ ।
अनभित्रसुतो योडन्यः शिनिस्तस्याथ सत्यकः ॥ १३ ॥

युयुधानः सात्यकिर्वं ज्यस्तस्य कुषिलतः ।
युगन्धरोडनभित्रस्य वृष्णिः पुत्रोऽपरस्ततः ॥ १४ ॥

शक्षक्षित्ररथश्च गान्धिन्यां च शक्षक्षतः ।
अकूरप्रमुखा^१ आसन् पुत्रा द्वादश विश्रुताः ॥ १५ ॥

आसज्जः सारमेयश्च मृदुविद् गिरिः ।
धर्मवृद्धः सुकर्मा च क्षेत्रोपेक्षोऽरिमर्दनः ॥ १६ ॥

शत्रुघ्नो गन्धमादश्च प्रतिबाहुश्च द्वादश ।
तेषां स्वसा सुचीराघ्या द्वावकूरसुतावपि ॥ १७ ॥

देववानुपदेवश्च तथा चित्ररथात्मजाः ।
पृथुर्विद्युरथाद्याश्च^२ बहुवो वृष्णिनन्धनाः ॥ १८ ॥

कुकुरो भज्मानश्च शुचिः कम्बलबहिः ।
कुकुरस्य सुतो उवलिर्विलोभा तनयस्ततः ॥ १९ ॥

कपोतरोभा तस्यानुः सभायस्य च^३ तुभुरुः ।
अन्धको हुन्दुभिस्तस्मादरिद्योतः पुनर्वसुः ॥ २० ॥

तस्याहुक्षाहुकी च कन्या पैत्रिवाहुकात्मजौ ।
देवकक्षोश्चेनश्च चत्वारो देवकात्मजाः ॥ २१ ॥

देववानुपदेवश्च सुदेवो देववर्धनः ।
तेषां स्वसारः समासन् पृतदेवाद्यो^४ नृप ॥ २२ ॥

शान्तिहेवोपदेवा^५ च श्रीहेवा देवरक्षिता ।
सहदेवा देवकी च वसुहेव उवाह ताः ॥ २३ ॥

सत्राजित अने प्रसेन नामधी पद्मवंशी निभना बे
प्रसिद्ध पुत्रो हता. अनभित्रनो एक बाजो पुत्र हतो, जेनु
नाम हतुं शिनि. शिनिथी ज सत्यकनो जन्म थयो
हतो. ॥ १३ ॥

आ ज सत्यकना पुत्र युयुधान हता, जे सात्यकिना
नामे प्रसिद्ध हता. सात्यकिनो ज्य, ज्यनो कुषिं अने कुषिनो
पुत्र युगन्धर थयो. अनभित्रना त्रीजा पुत्रनुं नाम वृष्णि हतुं.
वृष्णिने बे पुत्र थया – शक्षक्ष अने चित्ररथ. शक्षक्षनी
पत्नीनुं नाम गान्धिनी हतुं. तेमनाथी सर्वथी श्रेष्ठ अकूर
सिवाय बारे पुत्रो थया – आसंग, सारमेय, मृदुविद्,
गिरि, धर्मवृद्ध, सुकर्मा, क्षेत्रोपेक्ष, अरिमर्दन, शत्रुघ्न,
गन्धमाद अने मतिबाहु. ऐमने एक बहेन पङ्क छती, जेनु
नाम सुचीरा हतुं. अकूरने बे पुत्रो हता – देववान् अने
उपदेव. शक्षक्षना भाई चित्ररथने पृथु, विद्युरथ वगेरे घणा
पुत्रो थया, जे वृष्णिवंशीओभां श्रेष्ठ मानवाभां आपता
हता. ॥ १४-१८ ॥

सात्वतना पुत्र अन्धकने चार पुत्रो थया – कुकुर,
भज्मान, शुचि अने कम्बलबहिः. तेमनाभां कुकुरनो पुत्र
वलि, वलिनो विलोभा, विलोभानो कपोतरोभा अने
कपोतरोभानो अनु थयो. तुभुरु गन्धर्वनी साथे अनुने
भित्रता हती. अनुनो पुत्र अन्धक, अन्धकनो हुन्दुभि,
हुन्दुभिनो अरिद्योत, अरिद्योतनो पुनर्वसु अने पुनर्वसुने
आहुक नामनो एक पुत्र तथा आहुकी नामनी एक कन्या
थई. आहुकने पुत्र थया – देवक अने उप्रसेन. देवकने चार
पुत्र थया. ॥ १९-२१ ॥

देववान, उपदेव, सुदेव अने देववर्धन. आ चार
भाईओने सात बहेनो हती – पृतदेवा, शान्तिहेवा, उपदेवा,
श्रीहेवा, देवरक्षिता, सहदेवा अने देवकी. वसुहेवज्ञाने
आ सातेय बहेनो साथे लग्न कर्या हतां. ॥ २२-२३ ॥

१. ओम्पुराण्यासन् । २. वर्षपृथुधन्याद्यः ३. पृष्ठिः । ४. तु । ५. लावाऽ । ६. वीत० । ७. ऊदेवी च श्रीहेवी ।

कंसः सुनामा न्यग्रोधः कङ्कः शङ्कुः सुङ्कुलतथा ।
राष्ट्रपालोऽथ सृष्टिश्च तुष्टिमानौ ग्रसेनयः ॥ २४॥

कंसा कंसवती कङ्का शूरभू राष्ट्रपालिका ।
उग्रसेनदुष्टिरो वसुदेवानुजस्त्रियः ॥ २५॥

शूरो विद्वरथादासीद् भजमानः सुतस्ततः ।
शिनिस्तस्मात्स्वयम्भोजोऽहीकस्तसुतो मतः ॥ २६॥

देवभाषुः शतधनुः कृतवर्षेति^३ तत्सुताः ।
देवमीढस्य शूरस्य मारिषा नाम पत्न्यभूत् ॥ २७॥

तस्यां स जनयामास दश पुत्रानकल्मधान् ।
वसुदेवं देवभागं देवश्रवसमानकम् ॥ २८॥

सुर्जयं श्यामकं कङ्कं शभीकं वत्सकं वृकम् ।
देवहुन्दुभयो नेहुरानका यस्य जन्मनि ॥ २९॥

वसुदेवं हरेः स्थानं वदन्त्यानकहुन्दुभिम् ।
पृथा च श्रुतादेवा च श्रुतकीर्तिः श्रुतश्रवाः ॥ ३०॥

राजाधिदेवी चैतेषां भगिन्यः पञ्च कन्यकाः ।
कुर्त्ते: सभ्युः पिता शूरो ह्यपुत्रस्य पृथामदात् ॥ ३१॥

साइक्षुद्दुर्वाससो विद्यां देवहृतीं प्रतोषितात् ।
तस्याऽवीर्यपरीक्षार्थमाजुहाव रविं शुचिम् ॥ ३२॥

तदैवोपागतं^५ देवं वीक्ष्य विस्मितमानसा ।
प्रत्ययार्थं प्रयुक्ता मे याहि^६ देव क्षमरव मे ॥ ३३॥

अमोघं दर्शनं^७ देविआधित्ये त्वयि चात्मजम् ।
योनिर्यथा न दुष्येत कर्त्ताङ्कं ते सुमध्यमे ॥ ३४॥

उग्रसेनने नव पुत्रो हता — कंस, सुनामा, न्यग्रोध, कङ्क, शङ्कु, सुङ्कु राष्ट्रपाल, सृष्टि अने तुष्टिमान् ॥ २४॥

उग्रसेनने पांच कन्याओं पक्ष छती — कंसा, कंसवती, कङ्का, शूरभू अने राष्ट्रपालिका, आमनां लग्न देवभाग वगेरे वसुदेवजना नाना भाईओं साथे थयां हतां ॥ २५॥

यित्ररथना पुत्र विद्वरथादी शूर, शूरथी भजमान, भजमानथी शिनि, शिनिथी स्वयम्भोज अने स्वयम्भोजथी हीक थया ॥ २६॥ हीकने त्रिष्ण पुत्र थया — देवभाषु, शतधन्या अने कृतवर्षी, देवमीढना पुत्र शूरनी पत्नीनु नाम मारिषा हतुं ॥ २७॥ शूरने मारिषाथी वसुदेव, देवभाग, देवश्रवा, आनक, सुर्जय, श्यामक, कङ्क, शभीक, वत्सक अने वृक नामना दश पुत्रो थया, आ बधा ज खूब पुष्यात्मा हता, वसुदेवजना जन्म समये देवताओनां नगारां अने नोबत स्वयं वागी उठायां हतां, तेथी तेझो 'आनकहुन्दुभिम्' पक्ष कहेवाया, तेझो ज भगवान श्रीकृष्णना पिता थया, वसुदेव वगेरेनी पांच बहेनो पक्ष छती — पृथा, (कुली), श्रुतदेवा, श्रुतकीर्ति, श्रुतश्रवा, अने राजाधिदेवी, वसुदेवना पिता शूरसेनना एक मित्र हता — दुन्तिभोज, दुन्तिभोजने कोई संतान न हतुं, तेथी शूरसेने तेमने पृथा नामनी पोतानी सौथी भोटी कन्या दत्तक आपी हती ॥ २८-३१॥

पृथाऔ दुर्वासा ऋषिने प्रसन्न करीने तेमना पासेथी देवताओने प्रत्यक्ष करवानी विद्या प्राप्त करी हती, एक दिवस, ते विद्याना प्रभावनी परीक्षा लेवा माटे पृथाए परम पवित्र भगवान सूर्यनु आवाहन कर्यु ॥ ३२॥ ते ज समये भगवान सूर्य त्यां आवी पडोऱ्या, तेमने झोइने कुणीछ मनमां आश्वर्य पाघ्यां, तेमझो कहुं 'भगवन्! मने कमा करो, मैं तो परीक्षा लेवा माटे ज आ विद्यानो प्रयोग कर्यो हतो, हवे आप जह शको छो.' ॥ ३३॥ सूर्यदेवे कहुं — 'हेवी! मारुं दर्शन निष्ठण थर्ड शक्तुं नथी, तेथी हे सुंदरी! हवे हुं ताराथी एक पुत्र उत्पन्न करवा हुक्कु हुं, तमे कुमारी छो तेथी तमारो त्रौमार्यधर्म धूषित न थाय ते प्रभाषो पुत्र आपीश.' ॥ ३४॥

१. उग्रसेनः । २. उसुतोऽज्ञोऽल्लूह, हीक । ३. वर्षेति । ४. तपा । ५. व्योपगतं । ६. आदिदेव । ७. देवसङ्काशमाधार्ये त्वयि ।

ईति तस्यां स आधाय गर्भं सूर्यो दिवं गतः ।
सद्यः कुमारः सूर्यज्ञे द्वितीय ईव भास्करः ॥ ३५ ॥

तं साऽत्यजग्नदीतोये कुच्छाल्लोकस्य बिभ्यती ।
प्रपितामहस्तामुवाह पाषुर्वै सत्यविक्षमः ॥ ३६ ॥

श्रुतदेवां तु कारुषो वृद्धशर्मा समग्रहीत् ।
यस्यामभूद्दण्डवक्त्रं ऋषिशमो^१ दितेः सुतः ॥ ३७ ॥

केक्यो धृष्टकेतुश्च श्रुतकीर्तिमविन्दत ।
सन्तर्दनाद्यस्तस्य पञ्चासन् केक्याः सुताः ॥ ३८ ॥

राजाधिदेव्यामावन्त्यौ ज्यसेनोऽजनिष्ठैः ।
दमधोषश्चेदिराजः श्रुतश्रवसमग्रहीत् ॥ ३९ ॥

शिशुपालः सुतस्तस्याः कथितस्तस्य सम्भवः ।
देवभागस्य कुंसायां चित्रकेतुभृष्टद्वलौ ॥ ४० ॥

कुंसवत्यां देवश्रवसः सुवीर ईषुमांसतथा ।
कङ्गायामानकाज्ञातः सत्यजित्पुरुषितथा ॥ ४१ ॥

सूर्यो राष्ट्रपाल्यां च वृष्टहुर्मर्घणादिकान् ।
हरिकेशहिरण्याक्षौ शूरभूम्यां च श्यामकः ॥ ४२ ॥

मिश्रकेश्यामप्सरसि वृकादीन् वत्सकस्तथा ।
तक्षपुष्करशालादीन् दुर्वाक्ष्यां वृक आदेषे ॥ ४३ ॥

सुमित्रार्जुनपालादीज्ञभीकान् सुदामिनी ।
कुङ्कश कर्णिकायां वै ऋतधामज्यावपि ॥ ४४ ॥

पौरवी रोहिणी भद्रा महिरा रोचना ईला ।
देवकीप्रभुणा आसन् पत्त्य आनकदुन्दुभेः ॥ ४५ ॥

बलं गांड साराणां च हुर्भदं विपुलं धूवम् ।
वसुदेवस्तु रोहिण्यां कृतादीनुदपादयत् ॥ ४६ ॥

आम कहीने भगवान् सूर्यदेवे गर्भ स्थापित करी दीधो अने त्यारबाढ तेओ स्वर्गमां चाल्या गया. ते ज समये तेमने एक बहु ज सुंदर अने तेजस्वी बाणक उत्पन्न थयो. ते देखावमां बीजा सूर्य जेवो लागतो हतो. ॥ ३५ ॥ पृथा लोकनिंदाधी उरी गर्छ. तेथी तेषो भूब दुःख साथे ते बाणकने नदीना जग्नमां वहावी दीधो. परीक्षिता ते ज पृथानो विवाह तमारा धाराक्षी अर्जुनना पिता पांडु साथे थयो हतो. जे भरेखर भोटा सत्यपराक्षमी हता. ॥ ३६ ॥

३७ । परीक्षित! पृथानी नानी बहेन श्रुतदेवानो विवाह कुरुपदेशना अधिपति वृद्धशर्मा साथे थयो हतो. तेना गर्भथी दण्डवक्त्रनो जन्म थयो. आ ते ज दण्डवक्त्र छे जे पूर्वजन्ममां सनकादि ऋषिओना शापथी हिरण्याक्ष थयो हतो. ॥ ३७ ॥ केक्य देशना राजा धृष्टकेतुओ श्रुतकीर्ति साथे लग्न कर्युं हतुं. तेनाथी संतर्दन वगेरे पांच केक्य राजकुमार थया. ॥ ३८ ॥ राजाधिदेवीनो विवाह ज्यसेन साथे थयो हतो. तेने बे पुत्र थया — विन्द अने अनुविन्द. ते बन्ने अवन्तीना राजा थया. चेदिराज दमधोषे श्रुतश्रवा साथे पाणिग्रहण कर्यु. ॥ ३९ ॥ तेनो पुत्र हतो शिशुपाल, जेनुं वर्णन हुं पहेलां करी चूक्यो हुं. वसुदेवज्ञना भाईओमांथी देवभागनी पत्नी कुंसाना गर्भथी बे पुत्रो थया — चित्रकेतु अने भृष्टद्वल. ॥ ४० ॥ देवश्रवानी पत्नी कुंसवतीथी सुवीर अने ईषुमान नामना बे पुत्र थया. आनकनी पत्नी कुंकाना गर्भथी पश्च बे पुत्र थया — सत्यजित् अने पुरुषित्. ॥ ४१ ॥ संजयने पोतानी पत्नी राष्ट्रपालिकाथी वृथ अने हुर्मर्घण वगेरे पुत्रो थया. आ ज प्रमाणो श्यामकने शूरभूमि (शूरभू) नामनी पत्नीथी हरिकेश अने हिरण्याक्ष नामना बे पुत्र थया. ॥ ४२ ॥ मिश्रकेशी अप्सराना गर्भथी वत्सकना पश्च वृक वगेरे पुत्रो थया. वृकने दुर्वाक्षीना गर्भथी तक्ष, पुष्कर, अने शाल वगेरे पुत्रो थया. ॥ ४३ ॥ शमीकनी पत्नी सुदामिनीने पश्च सुमित्र अने अर्जुनपाल वगेरे पुत्रो थया. कुङ्कनी पत्नी कर्णिकाना गर्भथी बे पुत्र थया — ऋतधाम अने जय. ॥ ४४ ॥

आनकदुन्दुभि वसुदेवज्ञनी पौरवी, रोहिणी, भद्रा, महिरा, रोचना, ईला अने देवकी वगेरे पत्नीओ हती. ॥ ४५ ॥ रोहिणीना गर्भथी वसुदेवज्ञना भलराम, गद, साराषा, हुर्मद, विपुल, ध्रुव अने हृत वगेरे पुत्रो थया. ॥ ४६ ॥

१. ईतिशब्दो दितेः । २. ज्यसेनोऽ ।

सुभद्रो भद्रवाहश्च हुर्मदो भद्र एव च ।
पौरव्यास्तनया हेते भूताद्या द्वादशाभवन् ॥ ४७ ॥

नन्दोपनन्दकृतकशूराद्या भद्रिरात्मजाः ।
कौसल्या केशिनं त्वेकमसूत मुलनन्दनम् ॥ ४८ ॥

रोचनायामतो ज्ञाता उत्तरेमाङ्गादयः ।
ईलायामुरुवल्कादीन् यद्युमुख्यानश्चज्ञनत् ॥ ४९ ॥

विपृष्ठो धृतदेवायामेक आनकहुन्हुभेः ।
शान्तिदेवात्मजा राजगद्यमप्रतिश्रुतादयः ॥ ५० ॥

राजनः कल्पवर्णाद्या उपदेवासुता दश ।
वसुहंससुवंशाद्या श्रीदेवायास्तु पद्मसुताः ॥ ५१ ॥

देवरक्षितया लब्ध्या नव चात्र गदादयः ।
वसुहेवः सुतानश्चावाहये सहदेवया ॥ ५२ ॥

पुरुषिश्रुतमुख्यांस्तु साक्षाद्भूत वसुनिव ।
वसुहेवस्तु देवक्यामध्य पुत्रानश्चज्ञनत् ॥ ५३ ॥

क्रितिमन्तं सुषेषां च भद्रसेनमुदारधीः ।
ऋग्युं सम्भद्रनं भद्रं सद्गुर्धणमल्लीश्वरम् ॥ ५४ ॥

अष्टमस्तु तयोरासीत्स्वयमेव हरिः उत्तिव ।
सुभद्राच्य भद्राभागा तव राजन् पितामही ॥ ५५ ॥

पदा पदेष्ठ धर्मस्य अयो वृद्धिश्च पाप्मनः ।
तदा तु भगवानीश आत्मानं सृजते हरिः ॥ ५६ ॥

न हस्य जन्मनो हेतुः कर्मणो वा महीपते ।
आत्ममायां विनेशस्य परस्य द्रष्टुरात्मनः ॥ ५७ ॥

य-भायायेष्टिं पुंसः स्थित्युत्पत्त्यप्ययाय हि ।
अनुग्रहस्ततिवृत्तेरात्मलाभाय येष्टते ॥ ५८ ॥

अक्षौहिणीनां पतिभिरसुरैर्नृपलाभ्यनैः ।
भुव आकम्यमाणाद्या अभाराय कृतोद्यमः ॥ ५९ ॥

कर्माण्डयपरिमेयाणि भनसापि सुरेश्वरैः ।
सहस्रकुर्धणश्चके भगवान् भधुसूदनः ॥ ६० ॥

कली जनिष्यमाणानां हुः खशोक्तमोनुदम् ।
अनुग्रहाय भक्तानां सुपुष्यं व्यतनोदयशः ॥ ६१ ॥

पौरवीना गर्भथी तेमने भूत, सुलद्र, भद्रवाह, हुर्मद अने भद्र वगेरे भार पुत्र थया ॥ ४७ ॥ भद्रिराना गर्भथी नन्द, उपनन्द, कृतक, शूर वगेरे पुत्रो थया हता. कौसल्याए वसुहेवश्च द्वारा कुणने आनन्द आपनार तेशी नामना एक ज पुत्रने जन्म आप्यो हतो ॥ ४८ ॥ वसुहेवश्चना पत्नी रोचनाने हस्त अने हेमांगद वगेरे तथा ईलाथी उरु, वल्क तथा पदु वगेरे पुत्रो थया हता ॥ ४९ ॥ परीक्षित! वसुहेवश्चना पत्नी धृतदेवाने विपृष्ठ नामनो एक ज पुत्र हतो. अने तेमना पत्नी शान्तिदेवाथी श्रम अने प्रतिश्रुत वगेरे पुत्रो थया हता ॥ ५० ॥ वसुहेवश्चना उपदेवा पत्नीए कल्प, वर्ष वगेरे दश पुत्रोने जन्म आप्यो अने श्रीदेवाना वसु, छंस, सुवंश वगेरे इ पुत्रो थया ॥ ५१ ॥ देवरक्षिताना गर्भथी गद वगेरे नव पुत्रो थया तथा जेम स्वयं धर्म आठ वसुओने उत्पन्न कर्या हता, ते ज रीते वसुहेवश्च ए सहदेवाना गर्भथी पुरुषिश्रुत वगेरे आठ पुत्रो उत्पन्न कर्या. परम उदार वसुहेवश्चने देवकीश्चना गर्भथी पश्च आठ पुत्रो उत्पन्न थया, जेमां सातनां नाम छे - कीर्तिमान, सुषेष्ठा, भद्रसेन, ऋष्यु, संमर्दन, भज अने शेषावतार बलरामज्ञ ॥ ५२-५४ ॥ ते बन्नेना आठमा पुत्र स्वयं भगवान ज हता. परीक्षित! तमारां परम सौभाग्यवती धारी सुभद्राज्ञ पश्च देवकीश्चनी ज कन्या हतां ॥ ५५ ॥

ज्यारे ज्यारे संसारमां धर्मनी छानि अने पापनी वृद्धि थाय छे, त्यारे त्यारे सर्वशक्तिमानं भगवान शीहरि अवतार ग्रहण करे छे ॥ ५६ ॥ परीक्षित! भगवान सर्वना ग्रहा अने वास्तवमां असंग आत्मा ज छे. तेशी तेमनी आत्मस्वरूपिणी माया सिवाय तेमना जन्म अथवा कर्मनुं कोई पश्च कारण नथी ॥ ५७ ॥ तेमनी मायानो विलास ज छवना जन्म, छवन अने मृत्युनुं कारण छे, अने तेमनो अनुग्रह ज मायाने छतीने आत्मस्वरूपने ग्राप्त करावनारो छे ॥ ५८ ॥ ज्यारे असुरो राजाओनो वेश धारण करी लीघो अने अनेक अक्षौहिणी सेना एकठी करीने तेओ संपूर्ण पृथ्वीने ग्रास आपवा लाग्या त्यारे पृथ्वीनो भार उतारवा गाटे भगवान मधुसूदन बलरामज्ञनी साथे अवतरित थया. तेमणे ऐवी ऐवी लीलाओ करी, जेना संबंधमां मोटा-मोटा देवताओ, शरीरथी करवानी वात तो बाजु पेर रही, मनथी पश्च अनुमान करी शक्ता नथी ॥ ५८-६० ॥

पृथ्वीनो भार तो उत्तरो ज, साथे-साथे कलियुगमां पेढा थनारा भक्तो उपर अनुग्रह करवा माटे भगवाने ऐवा परम पवित्र यशनो विस्तार कर्या, जेनुं गान अने श्रवण करवाथी भक्तोनां हुअ, शोक अने अश्वान पूरेपूरां नष्टथर्त जथे ॥ ६१ ॥

યस્મિન્-સત્કર્ણાપીયુષે યશસ્તીર્થવરે સહૃત् ।
શ્રોત્રાજ્જલિરૂપસ્પૃશ્ય ધુનુતે કર્મવાસનામ् ॥ ૬૨ ॥

ભોજવૃષ્ણુધન્યકમધુશૂરસેનદશાહુકૈ: ।
શ્લાઘનીયેહિત: શશ્ત્રકુરસુજ્જયપાષ્ટુભિ: ॥ ૬૩ ॥

સ્નિગ્ધસ્મિતેકિતોદારૈર્વાક્યૈર્વિકમલીલયા ।
નૃલોકું રમયામાસ મૂર્ત્યા સર્વાજ્ઞરમ્યયા ॥ ૬૪ ॥

યસ્યાનનં મકરકુદુલચારકર્ણ-
 ભ્રાજતકપોલસુભગં સવિલાસહાસમ् ।
નિત્યોત્સવં ન તત્પુર્દ્શિભિ: પિભન્યો
 નાર્યો નરાશ મુદિતા: કુપિતા નિમેશ ॥ ૬૫ ॥

જાતો ગત: પિતૃગૃહાદ પ્રજમેપિતાર્થો
 હત્વા રિપૂન् સુતશતાનિ કૃતોરુદાર: ।
ઉત્પાદ તેપુ પુરુષ: કરુભિ: સમીજે
 આત્માનમાત્મનિગમં પ્રથયરજનેપુ ॥ ૬૬ ॥

પૃથ્વ્યા: સ વે ગુરુભરં ક્ષપયન્ત કુરુણા-
 મન્ત: સમુત્થકલિના યુષિ ભૂપયમ્ય: ।
દૃષ્ટ્યા વિષ્ણુય વિજયે જયમુદ્ધિદ્યોષ્ય
 પ્રોચ્યોદ્વાય ચ પરં સમગ્રાત્સ્વધામ ॥ ૬૭ ॥

તેમનો પશ શું છે? લોકોને પવિત્ર કરનારું શ્રેષ્ઠ તીર્થ છે. સંતોના કાનને માટે તો તે સાક્ષાત્ અમૃત જ છે. એક વાર પણ જો મનુષ્ય કાનરૂપી અંજલિથી તેનું આચમન કરી લે છે તો તેની તમામ કર્મવાસનાઓ નિર્મળ થઈ જાય છે. ॥ ૬૨ ॥ પરીક્ષિત! બોજ, વૃષણી, અન્ધક, મધુ, શૂરસેન, દશાઈ, કુરુ, સુંજય અને પાંડુવંશી વીર રાજાઓ નિરંતર ભગવાનની લીલાઓનું આદર સાથે ગાન કરતા રહે છે. ॥ ૬૩ ॥ ભગવાનનું શ્યામ શરીર સર્વાંગસુંદર હતું. તેમણે તે મનોરમ વિગ્રહથી તથા પોતાના પ્રેમભર્યા સ્નેહાળ હાસ્ય, કૃપાદસ્તિ, ઉદાર વાક્યો, પરાક્રમ ભરેલી લીલાઓથી સમગ્ર મનુષ્યલોકને આનંદના સમુદ્રમાં તરબોળ કરી દીધો હતો. ॥ ૬૪ ॥ ભગવાનના મુખારવિનંદની શોભા તો અનોખી જ હતી. મકરકૃત કુંડળોથી તેમના કાન અતિ મનોહર લાગતા હતા. તેમની કાન્તિથી કપોલ (ગાલ)ની સુંદરતા વધુ ને વધુ ખીલી ઊઠતી હતી. જુયારે મંદહાસ્ય અને વિલાસથી ભરેલા, આનંદને દેનારા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના મુખારવિનંદ પર સદા રહેતા આનંદની છોળો ઊછળતી. બુધાં સ્ત્રી-પુરુષો તેમનાં નેત્રનાં પાત્રોથી નિત્ય તેમની મુખ-માધુરીનું પાન કરતા હતા, પરંતુ તૃપ્ત થતા નહીં. તેઓ તેનો રસ લઈ લઈને આનંદિત તો થતાં જ હતાં, પરંતુ નેત્રોના આડે આવતા પોપચાં (તેને પાડનારા) નિમિસાજ્ઞ ઉપર જિજાતાં પણ હતાં. ॥ ૬૫ ॥ લીલાપુરુષોત્તમ ભગવાને અવતાર લીધો મથુરામાં વસુદેવજીનાં દેર, પરંતુ ત્યાં રહ્યા નહીં; ત્યાંથી ગોકુલમાં નંદભાવાને દેર ચાલ્યા ગયા. ત્યાં તેમનું પ્રયોજન ગોપ-ગોપીઓ અને ગાયોને સુખી કરવાનું હતું. તે કાર્ય પૂરું કરીને મથુરા પાછા આવ્યા. પ્રજમાં, મથુરામાં તથા દ્વારકામાં રહીને અનેક શાત્રુઓનો સંહાર કર્યો. તેમણે અનેક સ્ત્રીઓ સાથે લગ્ન કર્યો. તેમને હજારો પુત્રો થયા. સાથે-સાથે પોતાના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર કરાવનારી પોતાની વાણીરૂપી શ્રુતિઓની મર્યાદા સ્થાપિત કરવા માટે અનેક પણો દ્વારા સ્વયં પોતાનું જ યજન કર્યું. ॥ ૬૬ ॥ ક્રીરવો અને પાંડવોની વચ્ચે ઉત્પન્ન થયેલા આપસના કલહને નિમિત્ત બનાવી તેમણે પૃથ્વીનો ઘણો-ખરો ભાર હલકો કરી નાંખ્યો તથા યુદ્ધમાં પોતાની દાઢિથી જ રાજાઓની અનેક અકૌઠિણી સેનાનો ધંસ કરીને સંસારમાં અર્જુનની જીતનો ડંકો વગાડી દીધો. પછી ઉદ્ધવને આત્મતત્ત્વનો ઉપદેશ કર્યો અને ત્યારબાદ તેઓ પોતાના પરમધામમાં સિધાવી ગયા. ॥ ૬૭ ॥

ઈતિ શ્રીમદ્બાગવતે મહાપુરાણો વૈયાસિકયામધાદશસાહસ્રયાં પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં નવમસ્કન્ધે
 સૂર્યસોમવંશાનુકીર્તને યદુવંશાનુકીર્તનના નામ ચતુર્વિશોડધ્યાય: ॥ ૨૪ ॥
નવમા સ્કન્ધ-અંતર્ગત સૂર્યસોમવંશાનુકીર્તનમાંનો યદુવંશાનુકીર્તન નામનો ચોવીસમો અધ્યાય સમાપ્ત.

==★=
ઈતિ નવમા: સ્કન્ધ: ।
નવમો સ્કન્ધ સમાપ્ત
==★=

श्रीराधाकृष्णाभ्यां नमः

श्रीमद्भागवत-महापुराण

इसमो स्कन्ध

(पूर्वार्ध)

देवक्या पालितो गर्भे लालितोऽक्षे यशोदया ।
यशोदयायुतो बालो गोपालो रमतां हठि ॥

श्रीमद्भागवत-महापुराण

=★=

८ समो ऋकंध

(पूर्वार्द्ध)

=★=

पहेलो अध्याय

भगवान् द्वारा पृथ्वीने आश्वासन, वसुदेव-देवकीनां लग्न अने
क्षेत्र द्वारा देवकीना छ पुत्रोनी हत्या

राजेवाच

कथितो वंशविस्तारो भवता सोमसूर्ययोः ।
राशां चोभयवंश्यानां चरितं परमाद्भुतम् ॥ १ ॥

यदोश्च धर्मशीलस्य नितरां मुनिसत्तम् ।
तत्रांशेनावतीर्णस्य विष्णोर्वीर्याणि शंस नः ॥ २ ॥

अवतीर्थं यदोर्वशे भगवान् भूतभावनः ।
कृतवान् यानि विश्वात्मातानि नो वह विस्तरात् ॥ ३ ॥

निवृततर्थेरपर्वीयमानाद्
भवौषधाच्छ्रोत्रमनोऽभिरामात् ।
५ उत्तमश्लोकगुणानुवादात्
पुमान् विरज्येत विना पशुध्नात् ॥ ४ ॥

पितामहा मे समरेऽमरवृज्यै-
देवत्रताद्यातिरथैस्तिभिजिलैः ।
हुरत्ययं कौरवसैन्यसागरं
कृत्वाऽतरन् वत्सपदं सम यत्क्षवाः ॥ ५ ॥

द्रोहयस्तविष्णुष्टभिदं
सन्तानबीजं महर्जं
जुगोप कुक्षिंगत आतचको
मातुश्च मे यः शरणां गतायाः ॥ ६ ॥

राजा परीक्षिते पूछ्युं – भगवन्! तमे चन्द्रवंश अने
सूर्यवंशना विस्तारनुं तथा आ जन्मे वंशमां थयेला राजाओनां
परम अद्भुत चरित्रोनुं वर्णन कर्यु. हे भगवानना परम प्रेमी
मुनिवरो! तमे ख्यावे ज धर्मप्रेमी ऐवा यदुवंशनुं पश्च
विस्तारथी वर्णन कर्यु. हवे कृपा करीने ते ज वंशमां पोताना
अंश श्री बलरामज्ञ साथे अवतरेला भगवान् श्रीकृष्णनुं परम
पवित्र चरित्र पश्च अमने संभणावो. ॥ १-२ ॥ भगवान्
श्रीकृष्ण समस्त प्राणीओना ज्वनदाता अने सर्वात्मा छ.
तेमणे यदुवंशमां अवतार लड्हने जे-जे लीलाओ करी, ते
विस्तारथी अमने कहो. ॥ ३ ॥ केम के, जेमनी तुख्यानी प्यास
हमेशने माटे छिपाई चूकी छे तेवा ज्वनभुक्त महापुरुषो जेनुं
पूर्ण प्रेमधी अतुप्त रहीने गान करे छे, मुमुक्षुज्ञनो माटे जे
भवरोगनुं रामबाण औपथ छे तथा विषयी लोको माटे पश्च
तेमनां कान अने भनने परम आनंददायी छे ऐवा भगवान्
श्रीकृष्णचन्द्रना सुंदर, सुभद्र, रसाण, गुणानुवादथी, पशुधाती
अथवा आत्मधाती मनुष्य सिवाय ऐवो कोणा छे जे विमुख
थई जाय, तेने प्रेम न करे? ॥ ४ ॥ (श्रीकृष्ण तो मारा कुण्डेव
जे.) ज्यारे कुरुक्षेत्रमां महाभारतना युद्धमां देवताओने पश्च
जती लेनारा भीभपितामह वगेरे अतिरथीओ साथे मारा
दादा पांडवोनुं पुढ थई रह्युं हतुं, ते समये कौरवोनी सेना
तेमना माटे अपार समुद्र जेवी हती – जेमां मोटा-मोटा
महामच्छोने पश्च गणी ज्वावाणा तिभिंगलो समान भीभ
जेवा योद्धाओ तेमना माटे लय उत्पन्न करी रख्या हता. परंतु
मारा पितामह, भगवान् श्रीकृष्णना चरणकमणोनी नौजनो
आश्रय लड्हने ते महासागरने एक वाघरडाना पगना खाडानी
जेम अनायासे पार करी गया हता. ॥ ५ ॥ महाराज! मारुं
आ शरीर – जे तमारी सामे छे तथा जे कौरव अने पांडवोना
वंशना बीजउप हतुं – अश्रुत्यामाना भ्रष्टास्त्रथी बणी चूक्ष्म
हतुं. ते समये मारी माता ज्यारे भगवानना शरणमां गई,
त्यारे तेमणे हाथमां चक लड्हने मारी माताना गर्भमां ग्रवेश

वीर्याणि तस्याभिलेहभाजा-
मन्तर्बहिः पूरुषकालउपैः।
प्रयच्छतो मृत्युमुतामृतं च
मायामनुष्यस्य वदस्य विद्न् ॥ ७॥

रोहिण्यास्तनयः प्रोक्तो रामः सङ्कृष्टशस्त्वया ।
देवक्या गर्भसम्बन्धः कुतो देहान्तरं विना ॥ ८॥

कस्मान्मुकुन्दो भगवान् पितुर्गुणाद् प्रज्ञं गतः ।
अवासंशानिभिः सार्थ॑ कृतवान् सात्यतांपतिः ॥ ९॥

प्रजे वसन् उग्रकरोन्मधुपुर्या च तेशवः ।
आतरं चावधीत् कुंसं मातुरद्वाऽतदर्हप्राप्तम् ॥ १०॥

हेह मानुषमाश्रित्य कति वर्षाणि वृष्णिभिः ।
यद्युपर्यां संहावात्सीत् पत्न्यः कत्यभवन् प्रभोः ॥ ११॥

ऐतहन्यस्य सर्वे मे मुने कृष्णाविचेष्टितम् ।
यज्ञुमहसि सर्वश श्रद्धानाय विस्तृतम् ॥ १२॥

नेषातिहःसहा शुन्मां त्यक्तोदभिपि भाष्टते ।
पिभन्तं त्वन्मुखाम्भोऽज्ञ्युतं हरिकथामृतम् ॥ १३॥

सूत उवाच

अवं^२ निशम्य लृगुनान्दन साधुवादं
दैयासुकिः स भगवान्य विष्णुरातम् ।
प्रत्यर्थं कृष्णाचरितं कलिकलमध्यं
व्याहृतुमारभत भागवतप्रधानः ॥ १४॥

कर्या अने मारी रक्षा करी ॥ ६॥ (मात्र मारी ज वात नथी)
तेओ समस्त शरीरधारीओनी अंदर आत्माउपे रहीने
अमृतानुं धान करी रह्या छे अने बहार काणउपे रहीने मृत्युनुं
मनुष्यना उपमा प्रतीत थवुं, ए तो तेमनी एक लीला छे.
छे गुरुटेव! आप ते ज ऐश्वर्य अने माधुर्यपूर्ण परिपूर्ण
लीलाओनुं वर्णन करो ॥ ७॥

भगवन् । तमे हमणां ज कहुं हतुं के, बलचमङ्ग
रोहिणीना पुत्र हता. त्यारबाद देवकीना पुत्रोमां पश्च तमे
तेमनी गङ्गातरी करी. बीजुं शरीर धारण कर्या विना ले
माताओना पुत्र थवुं कहि रीते संभव छे? ॥ ८॥ असुरोने
मुक्ति आपवावाणा अने भक्तोने प्रेमनुं वितरण करवावाणा
भगवान् श्रीकृष्ण पोताना वात्सल्य-स्नेहथी भरेला पितानुं
धर छोडीने प्रज्ञमां केम चाल्या गया? पदुवंश-शिरोमणि
भक्तावत्सल ग्रन्थुओ नन्द वगेरे गोप-बन्धुओनी साथे क्यां-
क्यां निवास कर्या? ॥ ९॥ ब्रह्म अने शंकरना उपर पश्च
शासन करवावाणा ग्रन्थुओ प्रज्ञमां तथा मधुपुरी(मधुरा)मां
रहीने कहि-कहि लीलाओ करी? अने महाराज! तेमणे पोतानी
माताना बाई-मामा कंसने पोताना छाथे शा कारणे मारी
नाख्यो? ते मामो होवाने कारणे तेमना छाथे मरावा योग्य तो
न हतो ॥ १०॥ मनुष्याकार सच्चिदानन्दमय विग्रह प्रगट
करीने द्वारकापुरीमां पदुवंशीओनी साथे तेमणे केटलां वर्षो सुधी
निवास कर्या? अने ते सर्वशक्तिमान ग्रन्थुनी केटली पत्नीओ
ही? ॥ ११॥ हे मुने! मैं श्रीकृष्णनी जे-जे लीलाओ विशे
पूछ्युं छे, अने जे नथी पूछ्युं, ते बधी लीलाओ तमे भने
विस्तारथी कही संभणावो, केम के, तमे बधुं ज जाणो छो अने
हुं खूब श्रद्धा साथे ते संभणवा हीक्युं हुं ॥ १२॥ भगवन्!
अन्ननी तो वात ज शी छे, मैं तो जणनो पश्च परित्याग करी
दीधो छे, छितां पश्च ते अस्त्व भूष-नतरस (जेना कारणे मैं वनमां
मुनिना गणामां मरेलो सर्प नाखवानो अन्याय कर्या हतो) भने
अत्यारे स्तेज पश्च परेशाल करतां नथी. कारणे के हुं आपना
मुखारविद्मांथी टपकती भगवाननी सुधामयी लीला-कथानुं
पान करी रह्यो हुं ॥ १३॥

सूतङ्ग कहे छे – शौनकङ्ग! भगवानना प्रेमीजनोमां
सर्वोपरि अने सर्वश श्रीशुक्टेवङ्गमे परीक्षितनो आवो योग्य
प्रश्न सांभणीने (जे संतोनी सल्लामां भगवाननी लीला-
चरित्रोना वर्णन माटे करातो होय छे) तेमने साधुवाद आप्या

१. साक्षि । २. घेतो ।

* ग्रन्थल देवमारीओना अंतःकरणमां अंतर्यामीझो स्थित भगवान तेमना छवनदाता छे तथा बहार काणउपे स्थित रहीने तेओ ज
तेम-नो नाम हे छे. तेवो जे आत्मक्षानीजनो अंतर्दृष्टि छाचा ते अंतर्यामीनो उपासना करे छे तेओ मोक्षरूप अमरपदने माप्ता थाय छे. अने
जे विषयागच्छाया अज्ञानी पुरुषो बाह्यदृष्टिये विषयोना वितानमां ज लागेला रहे छे, तेओ जन्म-मरणउपी मृत्युना ज्ञानीदार बने छे.

શ્રીશુક ઉવાચ

સમ્યગ્વયવસિતા બુદ્ધિસત્તવ રાજ્યિસત્તમ |
વાસુદેવકથાયાં તે યજીવાના નૈષિકી રતિ:^૧ ॥ ૧૫॥

વાસુદેવકથાપ્રશન: પુરુષાંશ્વીન् પુનાતિ હિ |
વક્તારં પૃથ્યકું શ્રોતૃંસત્પાદસલિલં યથા ॥ ૧૬॥

ભૂમિઈમનૃપવ્યાજદૈત્યાનીકશતાયુતે: — |
આકાંતા ભૂરિભારેણ બ્રહ્માણં શરણં યયૌ ॥ ૧૭॥

ગૌર્ભૂત્વાડશ્રુમુખી બિત્તા કન્દની કરુણાં વિભો: |
ઉપસ્થિતાડન્તિકે તસ્મે વ્યસનં સ્વમવોચત^૨ ॥ ૧૮॥

બ્રહ્મા તદુપધાર્યાથ સહ દેવૈસ્તયા સહ |
જગામ સત્ત્રિનયનસ્તીરં ક્ષીરપયોનિષે: ॥ ૧૯॥

તત્ત્વ ગત્વા જગત્તાથં દેવદેવં વૃધાકપિમ् |
પુરુષં પુરુષસૂક્તેન ઉપતસ્થે સમાહિત: ॥ ૨૦॥

ગિરં સમાધૌ ગગને સમીરિતાં
નિશાભ્ય વેધાસ્તિદશાનુવાચ હ ॥ ૨૧॥
ગાં પૌરુષી મે શૃષ્ટુતામરા: પુન-
વિધીયતામાશુ તથૈવ મા ચિરમ્ ॥ ૨૧॥

પુરૈવ પુંસાવધૃતો ધરાજ્યરો
ભવન્દિરંશૈર્થદુધૂપજ્યતામ् |
સ યાવહુર્બ્ર્ય ભરમીશ્વરેશ્વર:
સ્વકાલશક્તયા કાપયંશરેદ્ ભુવિ ॥ ૨૨॥

વસુદેવગૃહે સાક્ષાદ્ ભગવાન् પુરુષ: પર: |
જનિષ્યતે^૩ તત્ત્વિયાર્થે સમભવન્તુ^૪ સુરક્ષિય: ॥ ૨૩॥

અને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની તે લીલાઓનો પ્રારંભ કર્યો, જે સમસ્ત કલિયુગના દોષોને સદાને માટે ધોર્છ નાખે છે. ॥ ૧૪ ॥

શ્રી શુક્રદેવજી કહે છે — ભગવાનના લીલા-રસના રસિયા રાજ્યિ! તમે જે કાંઈ નિશ્ચય કર્યો છે, તે બહુ જ સુંદર અને આદરષીય છે; કેમકે, સર્વના હદ્યારાધ્ય શ્રીકૃષ્ણની લીલા-કથા શ્રવણ કરવામાં તમને સહજ અને સુદૃઢ પ્રીતિ પ્રાપ્ત થઈ ગઈ છે. ॥ ૧૫ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની કથાના સંબંધમાં પ્રશ્ન કરવાથી જ વક્તા, પ્રશ્નકર્તા અને શ્રોતા—ત્રણેય પવિત્ર થઈ જાય છે — જેમ ગંગાજીનું જળ અથવા ભગવાન શાલિગ્રામનું ચરણામૃત બધાંને પવિત્ર કરી દે છે. ॥ ૧૬ ॥

પરીક્ષિત! તે સમયે લાખો દેશ્યોએ અભિમાની રાજાઓનું રૂપ ધારણ કરીને પોતાના અસત્ય ભારથી પૃથ્વીને આકાંતા કરી દીધી હતી. તેમનાથી રક્ષણ મેળવવા માટે પૃથ્વી-દેવી ગાયનું રૂપ ધારણ કરીને બ્રહ્માજીના શરણમાં ગયાં. ॥ ૧૭ ॥ શરીરે કૃશ એવાં ગાયમાતાએ નેત્રોમાંથી છલકાતાં આંસુ સાથે જેદ પામીને દ્વારા ઉપજાવતું રૂધન કરતાં કરતાં બ્રહ્માજીની પાસે જઈને પોતાનું સંપૂર્ણ દુઃખ કહી સંભળાવ્યું. ॥ ૧૮ ॥ બ્રહ્માજીએ ખૂબ જ સહાનુભૂતિ સાથે પૃથ્વીની દુઃખ-ગાથા સાંભળી. ત્યાર પછી તેઓ ભગવાન શંકર, સ્વર્ગના અન્ય પ્રમુખ દેવતાઓ તથા ગાયના દુપમાં આવેલાં પૃથ્વીદેવીને સાથે લઈને ક્ષીરસાગરના તીરે ગયા. ॥ ૧૯ ॥ ભગવાન દેવતાઓના પણ આરાધ્યદેવ છે. તેઓ પોતાના ભક્તોની સધળી અભિલાષાઓ પૂરી કરીને તેમનાં સમસ્ત દુઃખોનો નાશ કરી દે છે. તેઓ જ જગતના એકમાત્ર સ્વામી છે. ક્ષીરસાગરના તીરે પહોંચીને બ્રહ્માદિ દેવતાઓએ પરમપુરુષ સર્વાન્તર્યામી ભગવાનની ‘પુરુષસૂક્ત’ દ્વારા સુતિ કરી. સુતિ કરતાં-કરતાં બ્રહ્માજી સમાધિસ્થ થઈ ગયા. ॥ ૨૦ ॥ તેમણે સમાધિ-અવસ્થામાં આકાશવાણી સાંભળી. ત્યાર પછી જગતના રચયિતા બ્રહ્માજીએ દેવતાઓને કહ્યું — ‘દેવતાઓ! મેં ભગવાનની વાણી સાંભળી છે, તમે લોકો પણ તેને હમજું જ મારી પાસેથી સાંભળો અને પછી તે પ્રમાણે કરો. ભગવાનની આજ્ઞાના પાલનમાં વિલંબ ન થવો જોઈએ. ॥ ૨૧ ॥ ભગવાન પૃથ્વીના દુઃખને પહેલેથી જ આપો છે. તેઓ ઈશ્વરના પણ ઈશ્વર છે. તેથી પોતાની કાલશક્તિ દ્વારા પૃથ્વીનો ભાર ઉતારતા રહીને જ્યાં સુધી પૃથ્વી પર લીલા કરે, ત્યાં સુધી તમે લોકો પણ પોત-પોતાના અંશ સાથે પહુંચુણમાં જન્મ લઈને તેમની લીલાઓમાં સહયોગ આપો. ॥ ૨૨ ॥ વસુદેવજીના ઘરે સ્વયં પુરુષોત્તમ ભગવાન પ્રગટ થશે. તેમની અને તેમના પ્રિયતમા (રુક્મિણી વગેરે)ની સેવા માટે દેવાંગનાઓ પણ જન્મ ગ્રહણ કરે. ॥ ૨૩ ॥

૧. મતિ: ૨. સમવોચત ૩. જનિષ્યતિ ૪. બ્રહ્મપરાલિય:

वासुदेवकलानन्तः सहस्रवद्धनः स्वराट् ।
अग्रतो भविता देवो हरे: प्रियचिरीर्षया ॥ २४॥

विष्णोर्माया भगवती यया समोहितं जगत् ।
आदिष्टा प्रभुषांशेन कार्यार्थं सम्भविष्यति ॥ २५॥

श्रीशुक उवाच

ईत्याहिश्याभरगणान् प्रज्ञपतिपतिरिभुः ।
आश्चास्य च मही गोर्जिमः स्वधाम परमं यथौ ॥ २६॥

शूरसेनो यदुपतिर्मथुरामावसन् पुरीम् ।
आशुराऽद्यूरसेनाश्च विषयान् बुभुजे पुरा ॥ २७॥

राजपानी ततः साडभूत् सर्वयाद्यवभूभुजाम् ।
मथुरा भगवान् यत्र नित्यं संनिहितो हरिः ॥ २८॥

तस्यां तु कहिं चिरच्छीरिव सुदेवः कृतोद्भुः ।
देवक्या सूर्यया सार्थं प्रयाणे रथमालहत् ॥ २९॥

उग्रसेनसुतः कंसः^१ स्वसुः प्रियचिरीर्षया ।
रथमीन् हयानां जग्राह^२ रौकमे रथशतिर्वृतः ॥ ३०॥

यतुःशतं पारिष्ठृं गजानां हेममालिनाम् ।
अश्यानामयुतं सार्थं रथानां च त्रिष्टूशतम् ॥ ३१॥

दासीनां सुकुमारीषां द्वे शते समलङ्घुते ।
दुष्टिने देवकः प्रादाह् याने हुष्टितृवत्सलः ॥ ३२॥

शब्दतूर्ध्मदज्ञाश्च नेहुक्षुन्दुभयः समम् ।
प्रयाणप्रकमे तावह् वरवध्योः सुमज्जलम् ॥ ३३॥

पथि प्रग्रहिणां कंसमाभाष्याहाशरीरवाक् ।
अस्यास्तवामष्टमो गर्भो हन्तायां वहसेऽभुष ॥ ३४॥

स्वयंप्रकाश भगवान् शेषनारायणः पश्च, जेऽग्रो भगवाननी कला छोवाथी अनंत छे (अनंतनो अंश पश्च अनंत छोय छे) अने जेमनां सहस्र मुख छे, भगवाननां प्रिय कार्यो करवा माटे तेमनाथी पहेलां ज, तेमना भोटाभाईना उपमां अवतार ग्रहण करशे ॥ २४ ॥ जेषो समय जगतने भोहित करी राख्यु छे ते भगवाननी ऐश्वर्यशाली योगमाया पश्च भगवाननी आशाथी तेमनां लीला-कार्यो सम्पन्न करवा माटे अंशउपमां अवतार ग्रहण करशे ॥ २५ ॥

२ श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे – परीक्षित! प्रज्ञपतिओना स्वामी ब्रह्माण्डो देवताओने आ प्रभाषे आशा आपी अने पृथ्वीदेवीने सान्त्वना आपीने तेओ पोताना परमधाममां पधारी गया ॥ २६ ॥ ग्राचीन काणमां यदुवंशी राज शूरसेन हता, तेओ मथुरापुरीमां रहीने माथुरमंडल अने शूरसेन नामना प्रदेशोनुं शासन करता हता ॥ २७ ॥ ते समयथी मथुरा नगरी ज सघणा यदुवंशी राजाओनी चञ्चानी बनी गर्छ हती, भगवान् श्रीहरि सदा अही निवास करे छे ॥ २८ ॥ एकवार मथुरामां शूरसेनना पुत्र वसुदेवज्ञ लग्न करीने पोतानां नवविवाहिता पत्नी देवकीज्ञनी साथे धरे जवा माटे रथमां बेहा हता ॥ २९ ॥ उग्रसेननो पुत्र कंस पोतानी (काकानी दीकरी) बहेन देवकीने प्रसन्न करवा माटे स्वयं तेमना रथनो सारथि बन्यो हतो, तेनी साथे सेंकडो सोनाना रथ चाली रथ्या हता ॥ ३० ॥ देवकीना पिता देवकनो तेमनी पुत्री उपर विशेष प्रेम हतो, तेमधो विदाय करती वधते पुत्रीने सोनानी भाणावाणा चारसो हाथी, पंदर हजार अशो, एकहजार अने आठसो रथ तेम ज पालभीओ सहित सारी रीते अलंकृत करेली सुकुमार दासीओ दायज्ञामां आपी हती ॥ ३१-३२ ॥ वर-वधुना मंगण प्रस्थाननो आरंभ थयो त्यारे मंगल कामना करतां एकीसाथे शंख, तूरी, शरवाईओ, ढोल अने हुंदुभिओ वागवा लाग्यां ॥ ३३ ॥ रस्तामां ज्यारे धोडाओनी लगाम पकडीने कंस रथ हांकी रहो हतो, ते समये आकाशवालीओ तेने संबोधीने कह्यु – ‘अरे भूर्ज! जेने तुं रथमां बेसाईने लर्ह जहू रथो छे ते आ देवकीनो आठमो गर्व तने भारशे’ ॥ ३४ ॥

१. कंसो भजिन्या: उपमा । २. जगृहे ।

ઈत्युक्तः स खलः पापो भोजनां कुलपांसनः ।
भगिनीं हन्तुमारब्धः खड्गपाणिः क्षेत्रग्रहीत् ॥ ३५ ॥

तं जुगुप्सितकर्माणां नृशंसं निरपत्रपम् ।
वसुदेवो महाभाग उवाच परिसान्त्वयन् ॥ ३६ ॥

वसुदेव उवाच

श्लाघनीयगुणः शूरैर्भवान् भोजयशस्करः ।
स कथं भगिनीं हन्यात् स्थियमुद्वाहपर्वणि ॥ ३७ ॥

मृत्युर्जन्मवतां वीर देहेन सह जायते ।
अद्यवाऽष्टशतान्ते वा मृत्युर्प्राणिनां धृवः ॥ ३८ ॥

देहे पञ्चत्वमापते देही कर्मानुगोडवशः ।
देहान्तरमनुप्राप्य ग्राजतनं त्यजते वपुः ॥ ३९ ॥

प्रजंसित्थन् पदेकेन यथैवेकेन गच्छति ।
यथा तृष्णाजलूकेवं देही कर्मगतिं गतः ॥ ४० ॥

स्वाने यथा पश्यति देहभीदशं
मनोरथेनाभिनिविष्टयेतनः ।
दृष्टश्रुताभ्यां मनसाऽनुचिन्तयन्
प्रपद्यते तत् किमपि त्वपस्मृतिः ॥ ४१ ॥

यतो यतो धावति दैवयोदितं
मनो विकारात्मकमाप पञ्चमु ।
गुणेषु मायारचितेषु देहसौ
प्रपद्यमानः सह तेन जायते ॥ ४२ ॥

ज्योतिर्धैर्योदकपार्थिवेष्वदः
सभीरवेगानुगतं विभाव्यते ।
अेवं स्वमायारचितेष्वसौ पुमान्
गुणेषु रागानुगतो विमुहति ॥ ४३ ॥

कंस अत्यंत पापी हतो. तेनी दुष्टतानी कोई सीमा न हती. ते भोजवंशनुं क्लंक ज हतो. (तेथी तो आकाशवाणीमे तेने 'स खलः' अर्थात् खलसहित भोजवंशनुं क्लंक, संबोधन कर्यु छ.) आकाशवाणी सांभूतां ज तेजो तत्ववार जेची अने पोतानी बहेननो चोट्लो पकडीने तेने मारवा माटे तैयार थई गयो. ॥ ३५ ॥ ते अत्यंत क्लू तो हतो ज, पाप करतां-करतां ते निर्लङ्घ पष्ठ थई गयो हतो. तेनु आ कार्य जोईने महात्मा वसुदेवज्ञ तेने शांत करतां कहेवा लाग्या— ॥ ३६ ॥

वसुदेवज्ञमे कह्युं — राजकुमार! तमे भोजवंशना पशस्त्वी भावि राजकुमार छो. मोटा-मोटा शूरवीरो तमारा गुणोनी प्रशंसा करे छ. एक तो आ स्त्री छ, बीजुं ए तमारी बहेन छे अने त्रीजुं आ विवाहनो शुभ प्रसंग छे! आवी स्थितिमां तमे तेने कही रीते मारी शको? ॥ ३७ ॥ हे वीरश्रेष्ठ! जे जन्मे छे तेना शरीर साथे तेनु मृत्यु पष्ठ पेदा थई जाय छे — आजे अथवा सो वर्ष पछी पष्ठ प्राणीओनुं मृत्यु निश्चित छे. ॥ ३८ ॥ ज्यारे शरीरनो अंत थई जाय छे, त्यारे ज्ञव पोताना कर्मानुसार बीजा शरीरने ग्रहण करीने पोताना पहेला शरीरने छोडी दे छे. ज्ञवने विवश थईने आम करवुं पडे छे. ॥ ३९ ॥ जेम चालती वधते मनुष्य एक पग जमावीने ज बीजो पग उठावे छे, ज्ञणो (एक जणाचर जंतु) जेम कोई आगला तृष्णने पकडीने पछी ज पहेलाना तृष्णने छोडे छे — एम ज्ञव पष्ठ पोतानां कर्म अनुसार कोई शरीरने प्राप्त कर्या पछी ज आ शरीरने छोडे छे. ॥ ४० ॥ जेम कोई पुरुष आग्रत अवस्थामां राजना ऐश्वर्यने जोईने अने ईन्द्र वगेरेना ऐश्वर्यने सांभूतीने तेनी कामना करवा लागे छे, अने तेनु चित्तन करतां-करतां ते ज वातोमां मृग थई जाय छे त्यारे स्वभावां पोते राजा अथवा ईन्द्र छे अेवो अनुभव करवा लागे छे, साथे-साथे पोताना दरिद्रतावाणा शरीरने भूली जाय छे. क्यारेक क्यारेक तो आग्रत अवस्थामां ज मनमां ने मनमां वातोनु चित्तन करतां-करतां ते तन्मय थई जाय छे अने तेने स्वूर्ण शरीरनी स्मृति रहेती नथी. ते ज प्रमाणो ज्ञव मृत्यु पछी पष्ठ कर्मने वश थई बीजा शरीरने प्राप्त थई जाय छे अने पोताना पहेला शरीरने भूली जाय छे. ॥ ४१ ॥ ज्ञवनुं मन अनेक विकारोनो समूह छे. देहान्तना समये ते अनेक जन्मोनां संचित अने प्रारब्ध कर्मानी वासनाओने आधीन थईने माया द्वारा रथायेला अनेक पंचमूलोवाणा शरीरोमांधी जे कोई शरीरना चिन्तनमां तत्त्वीन थई जाय छे, अने मानी लेछे के, आ हुं छुं, तेने ते ज शरीर ग्रहण करीने जन्म लेवो पडे छे. ॥ ४२ ॥ जेम सूर्य, चन्द्रमा वगेरे प्रकाशवाणा पदार्थो जगथी भरेला घडाओमां अथवा तेल वगेरे स्निग्ध पदार्थोमां प्रतिभिन्नित याय छे अने हवाथी तेमानुं जण वगेरे हालवा-डोलवाथी तेमां प्रतिभिन्नित पदार्थो पष्ठ चंचल जणाय छे — ते

तस्मात् कस्यचिद् द्रोहमाचरेत् स तथाविधः ।
आत्मनः क्षेममन्विष्टन् द्रोग्युवै परतो भयम् ॥ ४४ ॥

अेषा तवानुजा बाला कृपणा पुत्रिकोपमा ।
हन्तुं नार्हसि कल्याणीमिमां त्वं दीनवत्सलः ॥ ४५ ॥

श्रीशुक्त उवाच

अेवं स सामधित्त्वैर्भाष्यमानोऽपि॑ दारुणः ।
न च्यवत्तेत् कौरव्य पुरुषादाननुप्रतः ॥ ४६ ॥

निर्बन्धं तस्य तं शात्वा विद्यन्त्यानकुरुत्विभः ।
प्रामं कालं प्रतिव्योदुभिदं तत्राच्यपद्यत ॥ ४७ ॥

मृत्युर्भुदिभाजपोस्यो यावह्युद्धिभलोहयम् ।
पद्मसी न निवर्त्ता नापराधोऽस्ति देहिनः ॥ ४८ ॥

प्राय मृत्यवे पुत्रान् भोग्ये कृपणामिमाम् ।
सुता भे यहि जायेत्तन् मृत्युर्वा न ग्रियेत चेत् ॥ ४९ ॥

विपर्ययो वा कि न स्याद् गतिर्धातुर्हरत्यया ।
उपस्थितो निवर्त्ते निवृतः पुनरापत्तेत् ॥ ५० ॥

अनन्यथा दारुवियोगयोगयो-
रदेष्टोऽन्यत निमित्तमस्ति ।
अेवं हि जन्तोरपि हुर्विभाव्यः
शरीरसंयोगवियोगहेतुः ॥ ५१ ॥

अेवं विभृश्य तं पापं यावहात्मनिर्दर्शनम् ।
पूज्यामात् वै शौरिर्भृमानपुरःसरम् ॥ ५२ ॥

प्रसन्नवद्नामभोजो नृशंसं निरपत्रपम् ।
मनसा दूयमानेन विहसन्निदमध्रवीत् ॥ ५३ ॥

४४ प्रभाषे ज्ञव पोताना स्वरूपना अक्षान द्वारा रथायेलां शरीरोमां राग करीने तेने पोतानो आत्मा भानी ले छे अने मोहवश ते शरीरोना आववा ज्ञवाने पोतानुं आववुं ज्ञवुं मानवा लागे छे ॥ ४४ ॥ तेथी जे पोतानुं कल्याण चाहे छे, तेषो ओईनो पश्च द्रोह न करवो ओईओ; कारण के, ज्ञव कर्मने आधीन थहि गयो छे अने कोईनी साथे द्रोह करते तेने आ ज्ञवनमां शत्रुधी अने मर्या पछी परलोकमां भयभीत थवुं ज पडशे ॥ ४४ ॥ कंस! आ तमारी नानी बहेन जिचारी हज्ज बाणक अने गरीबडी छे. आ तो तमारी पुत्री जेवी छे. आ उपरांत हज्ज हमजां ज तेनु लग्न थयुं छे, लग्ननां मंगल चिह्नां पश्च हज्ज तेना शरीर परव्यी उत्तर्या नथी. आवी स्थितिमां तमारा जेवा दीनवत्सल पुरुषे आ रांक बहेननो वप करवो उचित नथी ॥ ४५ ॥

श्रीशुक्तवेळ कहे छे—परीक्षित! आ प्रभाषे वसुदेवज्ञाने प्रशंसा वगेरे साम नीतिथी अने भय वगेरे भेदनीतिथी कंसने वधु समजाव्यो. परंतु ते कूर तो राक्षसोनो अनुयायी बनी रहो हतो; तेथी तेषो पोताना घोर संकल्पने छोड्यो नहीं ॥ ४६ ॥ वसुदेवज्ञाने कंसनी भयंकर ज्ञद जोईने अेवो विचार कर्यो के कोई पश्च रीते आ समय तो टाणी ज देवो जोईओ. त्युरे तेओ अेवा निश्चय उपर आव्या ॥ ४७ ॥ 'बुद्धिमान मनुष्ये ज्यां सुधी तेनी बुद्धि अने बण साथ आपे, मृत्युने टाणवानो ग्रथल करवो जोईओ. ग्रथल करवा छतां पश्च ते टाणी न शके, तो पछी ग्रथल करनारनो कोई दोष नथी ॥ ४८ ॥ तेथी आ कालउपी कंसने पोताना पुत्रो आपी देवानी प्रतिक्षा करीने हुं आ दयापात्र देवकीने बचावी लाउं. ज्ञपारे मारे पुत्रो थशे अने त्यां सुधी आ मृत्युरुप कंस नहीं मरे तो ज पुत्रो कंसने आपवाना छे ॥ ४९ ॥ संबव छे के आनाथी विपरीत ज कांटिक बने, मारो पुत्र ज आने भारी नाखे! केमडे, विध्याताना विधानने पामवुं बहु कठाण छे. मृत्यु सामे आवीने पश्च टाणी जाय छे अने टणेलुं पाढ्युं आवी जाय छे ॥ ५० ॥ जे समये वनमां आग लागे छे, त्यारे तेमां क्यां क्यां वृक्षो बणी जाय अने क्यां क्यां बची जाय, दूरनां बणी जाय अने पासेना बची जाय—आ बधी वातोमां देव विना बीजुं कोई कारण लोतुं नथी. ते ज प्रभाषे क्या ग्राषीनुं क्युं शरीर रहेशे अने क्युं शरीर क्या कारणे न रही ज्यो, आ वातने जाणी शक्वी बहु कठाण छे ॥ ५१ ॥ पोतानी बुद्धिथी आवो निश्चय करीने वसुदेवज्ञाने खूब सन्मान साथे पापी कंसनी खूब प्रशंसा करी ॥ ५२ ॥ परीक्षित! कंस अत्यंत कूर अने निर्लज्ज हतो; तेथी आम करतां पश्च वसुदेवज्ञना मनमां भारे पीडा थहि रही हती. तेम छतां तेमेवे उपर-उपरथी पोताना मुखने हसतुं राखीने आ प्रभाषे कहुं— ॥ ५३ ॥

વસુદેવ ઉવાચ

ન હિસ્યાસ્તે ભયં સૌભ્ય યદ્વાગાહાશરીરિષ્ટી ।
પુત્રાન् સમર્પિષ્યેડસ્યા યતસ્તે ભયમુત્થિતમ् ॥ ૫૪ ॥

શ્રીશૂક ઉવાચ

સ્વસુર્વધાન્તિવવૃતે^૧ કંસસંદ્રાક્ષયસારવિત् ।
વસુદેવોડપિ તં પ્રીતઃ પ્રશસ્ય પ્રાવિશદ્ગૃહમ् ॥ ૫૫ ॥

અથ કાલ ઉપાવૃતે દેવકી સર્વદેવતા ।
પુત્રાન् પ્રસુધુયે ચાણૌ કન્યાં ચૈવાનુવત્સરમ् ॥ ૫૬ ॥

કીર્તિમનં પ્રથમજીં કંસાયાનકદુનુભિઃ ।
અર્પયામાસ કૃચ્છ્રેણ સોડનૃતાદત્તિવિબ્લલઃ ॥ ૫૭ ॥

કિં દુઃસહં નુ સાધૂનાં વિદુધાં કિમપેક્ષિતમ् ।
કિમકાર્યે કદર્યાણાં દુસ્ત્યજીં કિં ધૃતાત્મનામ् ॥ ૫૮ ॥

દાખા સમત્વં તચ્છૌરે: સત્યે ચૈવ વ્યવસ્થિતિમ् ।
કંસસુષ્ઠમના રાજન્ પ્રહસન્તિદમધ્રવીત् ॥ ૫૯ ॥

પ્રતિયાતુ^૨ કુમારોડયં ન હિસ્માદસ્તિ મે ભયમ् ।
અષ્ટમાદ્યુવયોર્ગભાન્મૃત્યુમે^૩ વિહિતઃ કિલ ॥ ૬૦ ॥

તથેતિ સુતમાદાય યયાવાનકદુનુભિઃ^૪ ।
નાભ્યનન્દત તદ્વાક્ષ્યમસતોડવિજિતાત્મન: ॥ ૬૧ ॥

નન્દાધા યે ગ્રજે ગોપા યાશ્વાભીધાં ચ યોષિતઃ ।
વૃષ્ણયો વસુદેવાધા દેવક્યાધા યદુખિયઃ ॥ ૬૨ ॥

સર્વે યૈ દેવતાપ્રાયા ઉભયોરપિ ભારતં ।
શાત્યો બન્ધુસુહદો યે ચ કંસમનુગ્રતા: ॥ ૬૩ ॥

વસુદેવજીએ કહું – ભલા ભાઈ (સૌભ્ય)! તમને દેવકીથી તો કોઈ ભય નથી, જેવું કે આકાશવાણીએ કહું છે. ભય છે માચા પુત્રોથી, તો દેવકીને પુત્રો થશે તે હું તમને લાવીને સૌપી દઈશ. ॥ ૫૪ ॥

શ્રી શુક્રદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! કંસ જાણતો હતો કે, વસુદેવના શબ્દો મિથ્યા નથી થતા અને તે જે કંઈ કહે છે તે તર્કસંગત પણ છે. તેથી તેણે પોતાની બહેન દેવકીને મારવાનો વિચાર છોડી દીધો. આથી વસુદેવજી બહુ પ્રસન્ન થયા અને તેમની પ્રશંસા કરીને પોતાને ઘેર ચાલ્યા ગયા. ॥ ૫૫ ॥ દેવકી મહાન સતી-સાધ્યી હતાં. તમામ દેવતાઓ તેમના શરીરમાં નિવાસ કરતા હતા. સમય આવે દેવકીજીને દરેક વર્ષ એક-એક કરીને આઠ પુત્રો અને એક કન્યાનો પ્રસન્ન થયો. ॥ ૫૬ ॥ પહેલા પુત્રનું નામ હતું કીર્તિમાન. વસુદેવજીએ તેને લાવીને કંસને આપી દીધો. આવું કરતાં તેમને દુઃખ તો અવશ્ય થયું, પરંતુ તેનાથી પણ વધારે દુઃખ તેમને એ વાતનું હતું કે ક્યાંક મારું વચન અસત્ય ન થાય. ॥ ૫૭ ॥ પરીક્ષિત! સત્યપ્રિય પુરુષો શું નથી સહન કરતા? જ્ઞાનીઓને કોઈ વાતની અપેક્ષા હોતી નથી, નીચ પુરુષો બૂર્યામાં બૂરું કામ પણ કરી શકે છે અને જે જિતેન્દ્રિય છે – જેમણે ભગવાનને હદ્યમાં ધારણ કરી રાખ્યા છે, તે સર્વનો ત્યાગ કરી શકે છે. ॥ ૫૮ ॥ જ્યારે કંસે જોયું કે વસુદેવજીનો પોતાના પુત્રના જીવન અને મરણમાં સમભાવ છે અને તે સત્યના પ્રતિ સંપૂર્ણ નિષ્ઠાવણા પણ છે, ત્યારે તે બહુ પ્રસન્ન થયો અને તે હસીને કહેવા લાગ્યો. ॥ ૫૯ ॥ વસુદેવજી! તમે આ નાનકડા સુકુમાર બાળકને લઈ જાઓ, આનાથી મને કોઈ ભય નથી. કારણ કે આકાશવાણીએ તો એવું કહું હતું કે, દેવકીના આઠમા ગર્ભથી ઉત્પન્ન યનાર સંતાનના હાથે મારું મૃત્યુ થશે. ॥ ૬૦ ॥ વસુદેવજીએ કહું, ‘બરાબર છે.’ અને બાળકને લઈને તેઓ પાછા આવ્યા. પરંતુ તેમને ખબર હતી કે, કંસ બહુ દુષ્ટ છે અને તેનું મન તેના હાથમાં નથી. તે ગમે તે ક્ષણે બદલાઈ જનારો છે. તેથી તેમણે કંસની વાત પર વિશ્વાસ ન કર્યો. ॥ ૬૧ ॥

(પરીક્ષિત! આ બાજુ ભગવાન નારદ કંસની પાસે આવ્યા અને કંસને કહું, ‘કંસ! પ્રજમાં રહેવાવણા નન્દ વગેરે ગોપજનો અને તેમની જે સ્ત્રીઓ છે, વસુદેવ વગેરે વૃષ્ણિઓ, દેવકી વગેરે યદુવંશની સ્ત્રીઓ અને નન્દ, વસુદેવ બન્નેના જ્ઞાતિભૂઈઓ અને સગા-સંબંધીઓ બધા જ દેવતાઓ છે; જે અત્યારે તમારી સેવા કરી રહ્યા છે, તે પણ દેવતાઓ છે.’ નારદજીએ એવું પણ કહું કે ‘દેત્યોને

૧. સુફુર્વધાન્તિવવૃતે । ૨. પવીપાંસુ । ૩. પુવયો: પુત્રાન્મૃત્યુમે । ૪. યાવધાનક૦ ।

ऐतत् कुसाय भगवान्धशं साभ्येत्य^१ नारदः ।
भूमेर्भाराय माणानां देत्यानां च वधोद्यमभू ॥ ६४ ॥

ऋषेविनिर्गमे कुसो यदून् मत्या सुरानिति ।
देवक्या गर्भसम्भूतं विष्णुं च स्ववधं प्रति ॥ ६५ ॥

देवकी वसुदेवं च निगृह्य निगड़ीर्घे ।
जातं जातमहन् पुत्रं तयोरजनशङ्क्या ॥ ६६ ॥

भातरं पितरं आतृन् सर्वाश्च सुहृदस्तथा^२ ।
प्रान्ते ह्यसुतृपो लुभ्या राजानः प्रायशो भुवि ॥ ६७ ॥

आत्मानभित्ति सञ्जातं जानन् प्राग् विष्णुना उत्तम् ।
महासुरं कालनेमि यदुभिः स व्यरुद्ध्यत ॥ ६८ ॥

उत्तरेन च पितरं यदुभोजान्यकायिपम्^३ ।
व्ययं निगृह्य भुभुजे शूरसेनान् महाबलः ॥ ६९ ॥

करको पृथ्वीनो भार वधी गयो छे, तेथी देत्योना वधनी
देवताओ तरकथी आ व्यवस्थित योजना छे ॥ ६२-६४ ॥
ज्यारे देवर्षि नारद आटलुं कहीने चाल्या गया, त्यारे कुसे
ओवो निश्चय करी लीघो के यदुवंशीओ देवता छे अने
देवकीना गर्भथी विष्णु भगवान् ज मने मारवा माटे
उत्पन्न थवाना छे. तेथी तेको देवकी अने वसुदेवने
सांकणोथी बांधीने काचागुहमां पूरी दीधां अने ते बन्नेशी
जे-जे पुत्रो थता गया तेमने ते मारतो गयो. तेने हरेक
वधते ओवी शंका रहेती हती के क्यांक विष्णु ज तो आ
बाणक्ना हृपमां आव्यो नहीं होय! ॥ ६५-६६ ॥ परीक्षित!
पृथ्वी पर पष्टुं कहीने एवुं जोवा मणे छे के पोताना प्राणीनुं
ज पोथका करनारा लोली राजाओ पोताना स्वार्थ माटे मा-
बाप, लाई-बंधु अने पोताना अत्यंत छितैर्पा हृष्ट-मित्रनी
पक्षा हत्या करी नाखे छे ॥ ६७ ॥ कुस जाणतो हतो के
हुं पहेलां कालनेमि असुर हतो अने विष्णुओ मने मारी
नांझ्यो हतो. आवुं विचारीने कुसे यदुवंशीओ साथे उत्र
विरोध करवानो निश्चय करी लीघो ॥ ६८ ॥ कुस अत्यंत
भगवान् हतो. तेको यदु, भोज अने अंधक वंशना स्वामी
अने पोताना पिता उत्तरेनने केद करी लीधा अने शूरसेन-
देशनुं राज्य ते पोते करवा लाग्यो ॥ ६९ ॥

—★—

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे४ पूर्वार्धे श्रीकृष्णावतारोपकमे
प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

इति द्वितीया संहिता पूर्वार्ध-अन्तर्गत श्रीकृष्णावतारना उपकममांनो पहेलो अध्याय समाप्त.

—★—

✓ बीजो अद्याय

भगवाननो गर्भ-प्रवेश अने देवताओ द्वारा गर्भ-स्तुति

श्रीशुकु उवाच

प्रलभ्युक्याणूरतृष्णावर्तमहाशने^५ ।
मुष्टिकारिष्टद्विविद्युतनाकेशिषेनुके: ॥ १ ॥

अन्यैश्चासुरभूपालैर्भाष्माभौमादिभिर्युतः ।
यदूनां कठनं चके बली मागधसंश्रयः ॥ २ ॥

श्रीशुकुदेवज्ञ कहे छे – परीक्षित! कुस पोते एक
महान भगवान् हतो अने श्रीजुं मगधेशना राजा
जरासंधनी तेने बहु भोटी मद्द मणी रही हती. श्रीजुं तेना
मित्रो हता – प्रलभ्यासुर, भक्षासुर, चाष्टासुर, तृष्णावर्त,
अधासुर, मुष्टिक, अरिष्टासुर, द्विविद्युत, पूतना, केशी अने
षेनुकासुर. आ उपरांत बाणासुर अने भौमासुर वगेरे धक्षा
देत्यराजाओ तेना सहायक हता. तेमने साथे राजीने ते
यदुवंशीओनो नाश करवा लाग्यो ॥ १-२ ॥

१. व्याजश्वर्यामासा नारदः । २. सूक्ष्म: समीन् । ३. यदुनामन्त्रां । ४. द्वेष्टक्ने प्रथमोऽ । ५. अमासुरैः ।

ते पीडिता निविविशुः कुरुपच्चालकेक्यान् ।
शाल्वान् विद्भान् निषधान् विदेहान् कोसलानपि ॥ ३ ॥

ऐके तमनुरुन्धाना शातयः पर्युपासते ।
हतेषु घटसु बालेषु देवक्या औग्रसेनिना ॥ ४ ॥

समभो वैष्णवं धाम यमनन्तं प्रयक्षते ।
गर्भो बल्मूव देवक्या उर्धशोकविवर्धनः ॥ ५ ॥

भगवानपि विश्वात्मा विदित्या कंसजं भयम् ।
यदूनां निजनाथानां योगमायां^१ समाहित् ॥ ६ ॥

गच्छ हेवि प्रजं भद्रे गोपगोभिरलङ्कृतम् ।
रोहिणी वसुदेवस्य भार्याऽङ्गस्ते नन्दगोकुले ।
अन्याश्च कुंससंविज्ञा विवरेषु वसन्ति हि^२ ॥ ७ ॥

देवक्या जठरे गर्भं शोषाय्यं धाम मामकम् ।
तत् संनिकृष्य रोहिण्या उदरे संनिवेशय ॥ ८ ॥

अथाहमंशभागेन देवक्याः पुत्रतां शुभे ।
प्राप्स्यामि त्वं यशोदायां नन्दपत्यां भविष्यसि ॥ ९ ॥

आर्यिष्यन्ति भनुष्यास्त्वां सर्वकामवरेश्वरीभूते ।
पूर्णोपहारणलिभिः^३ सर्वकामवरप्रदाम् ॥ १० ॥

नामवेयानि कुर्वन्ति स्थानानि च नरा भुवि ।
हुर्गति भ्रकालीति विज्या वैष्णवीति च ॥ ११ ॥

कुमुहा चहित्का कुष्णा माधवी कन्यकेति च ।
माया नारायणीशानी शारदेत्यभिकेति च ॥ १२ ॥

ते लोको भयभीत थृष्णे कुरु, पांचाल, केक्य, शाल्व,
विदर्भ, निषध, विदेह अने कोसल वगेरे देशोभां जृष्णे
वस्या ॥ ३ ॥ केटलाक लोको उपर-उपरथी कंसनी ईरुण
अनुसार काम करता रहीने तेनी सेवाभां लाभ्या रह्या. ज्यारे
कुसे ऐक-ऐक करीने देवकीना छ बालको मारी नांभ्या, त्यारे
देवकीना सातमा गर्भमां भगवानना अंशरूप श्रीशेषज्ञ,*
जेमने अनंत पक्ष कहे छे ते, पधार्या. आनंदस्वरूप शेषज्ञ
गर्भमां आव्या त्यारे देवकीज्ञने स्वाल्भाविक ज उर्ध थयो.
परंतु कंस कदाच आने पक्ष मारी नांभे एवा भयथी तेमनुं
हुए पक्ष वधी गयुं. ॥ ४-५ ॥

| विश्वात्मा भगवाने जोयुं के, मने ज पोताना स्वाभी
अने सर्वस्व मानवावाणा पद्मवंशीओने कंस द्वारा अतिशय
सताववामां आवी रह्या छे, त्यारे तेमषे पोतानी
योगमायाने एवो आदेश आधो के— ॥ ६ ॥ 'देवी!
कल्याणी! तमे प्रजमां जाओ, ते प्रदेश गोवाणो अने गायोथी
सुशोभित छे. त्यां नंदबावाना गोकुणमां वसुदेवज्ञनां पत्नी
रोहिणीज्ञ रहे छे. वसुदेवज्ञनी बीज पक्ष पत्नीओ कंसना
भयथी गुप्त स्थानोभां रहे छे. ॥ ७ ॥ अत्यारे भारो ते अंश
जेने शेष कहे छे, देवकीज्ञना उदरमां गर्भरूपे स्थित छे. तेने
त्यांधी लृष्णे तमे रोहिणीज्ञना उदरमां मृडी दो. ॥ ८ ॥
कल्याणी! हवे हु मारा समस्त ज्ञान, बण वगेरे अंशो साथे
देवकीज्ञनो पुत्र थृष्ण अने तमे नंदज्ञनां पत्नी यशोदाज्ञना
गर्भथी उत्पन्न थशो. ॥ ९ ॥ तमे लोकेने ईच्छित वरदान
आपवामां समर्थ थशो. भनुष्य तमने पोतानी सधणी
अभिलाखाओने पूरी करनारां जाणीने पूर्प-दीप, नैवेद्य अने
अन्य प्रकारनी सामग्रीओथी तमारी पूजा करशे. ॥ १० ॥
पृथ्वी पर लोको तमारा माटे अनेक पीठस्थानो स्थापते अने
दुर्गा, लद्रकाणी, विज्या, वैष्णवी, कुमुहा, चंडिका, कुष्णा,
माधवी, कन्या, माया, नारायणी, ईशानी, शारदा अने
अंबिका वगेरे अनेक नामोथी पूजा करशे. ॥ ११-१२ ॥

१. योगनिधान । २. पाः । ३. ठर्मवरेण । ४. नानोपहार० ।

* योग जगवाने विचार कर्या के, 'रामावतारमां हु नानो लाई जन्यो छतो, तेथी मारे मोटालाईनी आवा मानवी पड़ा अने वनवास
ज्ञता हु तेमने रोडी शक्यो नहीं. श्रीकृष्णावतारमां हु मोटो लाई बनीने भगवाननी सुंदर सेवा करी शकीश'. तेथी तेओ श्रीकृष्णानी पडेलां
ज गर्भमां आवी गया.

गर्भसङ्कर्षणात् तं वै प्राहुः सङ्कर्षणं भुवि ।
रामेति लोकरमण्डा॒ बलं बलवहुच्छ्रयात् ॥ १३ ॥

सन्धिष्ठैवं भगवता तथेत्योभिति तद्यः ।
प्रतिगृह्य परिकम्य गां गता तत् तथाकरोत् ॥ १४ ॥

गर्भं प्रशीते देवक्या रोहिणीं योगनिदया ।
अहो विश्वसितो गर्भं ईति पौरा विशुकुशुः ॥ १५ ॥

भगवानपि विश्वात्मा भक्तानामभयङ्करः ।
आविवेशांशभागेन मन आनकदु-हुभेः ॥ १६ ॥

स विअत् पौरुषं पाम भ्राजमानो^१ पथा रविः ।
दुरासदोऽतिदुर्धर्षो^२ भूतानां सम्भूव ह ॥ १७ ॥

ततो	जगत्मज्जलभयुतांशं
समाहितं	शूरसुतेन देवी ।
दधार	सर्वात्मकमात्मभूतं
अङ्का	पथाऽऽनन्दकरं मनस्तः ॥ १८ ॥

सा देवकी सर्वज्ञगतिवास-
निवासभूता नितरां न^३ रेष्टे ।
भोजेन्द्रगेहेऽग्निशिखेव रुद्रा
सरस्वती शानभले पथा सती ॥ १९ ॥

तां वीक्ष्य कंसः प्रभयाऽजितान्तरां
विरोचयन्तीं भवनं शुचिस्मिताम् ।
आहेष मे ग्राणाहरो हरिगुहां
हुं श्रितो यस्तु पुरेयगीदशी ॥ २० ॥

किमव तस्मिन् करणीयमाशु मे
पद्धत्यतन्त्रो न विहन्ति विकम्भ् ।
शियाः स्वसुर्गुरुमत्या वधोऽयं
यशः श्रियं हन्त्यनुकालमायुः ॥ २१ ॥

स एष श्वन् खलु सम्परेतो
वर्तेत योऽत्यन्तनृशंसितेन ।

देवकीज्ञना गर्भनुं संकर्षण करवाथी शेषज्ञने लोको 'संकर्षण'
कहेशे, वणी लोकोने रमण करावनार छोवाथी तेमने 'राम'
पश्च कहेशे अने अतिशय बण छोवाने कराशे तेओ 'बणलब्र'
पश्च कहेवाशे. ॥ १३ ॥

ज्यारे भगवाने आ प्रमाणे आहेश आप्यो त्यारे
योगमायामे 'जेवी आशा' – ऐम कहीने भगवाननी वात
मावे यढावी अने तेमनी परिकम्या करीने तेओ पृथ्वीलोकमां
आवां तथा भगवाने जेवुं कहुं हतुं, तेवुं ज कहुं ॥ १४ ॥
ज्यारे योगमायामे देवकीज्ञनो गर्भ लई जहिने रोहिणीज्ञना
उदरमां पधरावी दीधो, त्यारे नगरज्ञनो आपसमां कहेवा
लाग्यां – 'अरे रे... बिचारी देवकीनो आ गर्भ तो नाट थई
गयो.' ॥ १५ ॥

भगवान भक्तोने अभय करनारा छे, तेओ सर्वज्ञ सर्व
उपमां छे, तेमने क्यांय आववुं-जवुं पडतुं नथी. तेथी तेओ
वसुदेवज्ञना मनमां पोतानी सधणी कलाओ साये प्रगट थई
गया. ॥ १६ ॥ भगवानना तेज्ञने पारश करवाने लीषे वसुदेवज्ञ
सूर्य जेवा तेजस्वी थई गया. ते समये तेमनी पासे कोई प्राणी
जही शक्तुं नहीं अने तेमनो पराभव करवो अत्यंत अशक्य
हतो. ॥ १७ ॥ त्यार पछी दिशा जेम चन्द्रने धारण करे तेम
श्रीवसुदेवज्ञमे सारी रीते हृदयमां पधरावेला अच्युत, अर्खांति
अंश अने सर्वना आत्माऽपु के जे जगत्नुं मंगण करनार छे
तेमने देवकी देवीमे धारण कर्या. ॥ १८ ॥ भगवान संपूर्ण
जगत्ना निवासस्थान छे, देवकीज्ञ तेमनुं पश्च निवासस्थान
बनी गयां. परंतु घडा वगेरेनी अंदर बंध करावेला हीवानो
अने पोतानी विद्या बीजाने न आपनार ज्ञानभलनी श्रेष्ठ
विद्यानो प्रकाश जेम चारे भाजु केलातो नथी, ते ज रीते कंसना
करागृहमां बंध देवकीज्ञनी पश्च एटली शोभान थई. ॥ १९ ॥
देवकीज्ञना गर्भमां भगवान बिराजमान थई गया हता.
देवकीज्ञना पवित्र शुद्ध स्मितवाणा देहनी दिव्य कांतिने लीषे
कारागृहलवन जगमगी उठचुं हतुं. ज्यारे कंसे देवकीज्ञने
जोपां त्यारे ते मनमां कहेवा लाग्यो – 'हवे मारा ग्राणोने
हरनार विश्वामे आना गर्भमां अवश्य प्रवेश कर्यो छे; करण
ते आ पहेलां देवकी आवी तेजस्वी क्यारेय न हती.' ॥ २० ॥
हवे आ परिस्थितिमां भारे तात्कालिक शुं करवुं जोईओ? देवकीने
मारी नाखवी, ए तो सारं नथी, करण के वीर पुरुषो स्वार्थवश
पोताना पराकमने क्लंकित करता नथी. अक तो आ झी छे,
भाजुं बहेन अने ग्रीजुं गर्भवती छे. आने मारवाथी तो मारी
श्रीति, लक्ष्मी अने आयुष्य तत्काण नाट थई जशे. ॥ २१ ॥
ते मनुष्य तो श्वतो छोवा छतां पश्च मरेलो ज छे, जे अत्यंत
झूरतानो व्यवहार करे छे. तेना मृत्यु पाणी लोको तेनी निंदा करे
छे. एटलुं ज नहिं, ते देहाभिमानी अवश्य घोर नरकमां जाय

१. राजमानो । २. लक्ष्मी सुदृष्टपूर्णो । ३. विरेषे ।

દેહે મૃતે તં મનુજાઃ શપણ્ણ
ગન્તા તમોડન્ધં તનુમાનિનો ધ્રુવમ् ॥ ૨૨ ॥

ઈતિધોરતમાદ્ભાવાત્ સત્ત્વિવૃતઃ સ્વયં પ્રભુઃ ।
આસ્તે પ્રતીકંસ્તજ્જન્મ હરેવેરાનુભન્ધકૃત् ॥ ૨૩ ॥

આસીનઃ સંવિશંસિષ્ઠન્ભુગ્જાનઃ પર્યટન્^૧ મહીમ् ।
ચિન્તયાનો હૃષીકેશમપશ્યત् તન્મધં જગત् ॥ ૨૪ ॥

બ્રહ્મા ભવશ્ચ તત્ત્વૈત્ય મુનિભિર્નારદાદિભિઃ ।
દેવૈ:^૨ સાનુચરૈઃ સાંકું ગીર્ભિર્વૃધ્ઘણ્ણમૈડ્યન્ ॥ ૨૫ ॥

સત્ત્વબ્રતં	સત્ત્વપરં	ત્રિસત્ત્વં
સત્ત્વસ્ય યોનિં	નિહિતં ચ	સત્ત્વે ।
સત્ત્વસ્ય	સત્ત્વમૃતસત્ત્વનેત્રં	
સત્ત્વાત્મકં	ત્વાં શરણાં	પ્રપત્તાઃ ॥ ૨૬ ॥

એકાધનોડસૌ	દ્વિકલાખિમૂલ-
શતૂરસઃ	પર્યવિધઃ ધડાત્મા ।
સમત્વગાદવિટપો	નવાક્ષો
દશચ્છદી	દ્વિખગો હ્યાદિવૃક્ષઃ ॥ ૨૭ ॥

ત્વમેક	એવાસ્ય	સતઃ પ્રસૂતિ-
	સ્વં	સત્ત્વિધાનં ત્વમનુગ્રહશ ।

છે.^૧ ॥ ૨૨ ॥ જોકે કંસ દેવકીને મારી શકતો હતો, પરંતુ પોતે જ અત્યંત કૂરતાના વિચારથી નિવૃત્ત થઈ ગયો." હવે તે ભગવાન સાથે દંઢ વેરભાવની ગાંઠ વાળીને તેમના જન્મની પ્રતીક્ષા કરવા લાગ્યો. ॥ ૨૩ ॥ તે ઊઠતાં-બેસતાં, ખાતાં-પીતાં, સૂતાં-જાગતાં અને હાલતાં-ચાલતાં હંમેશાં શ્રીકૃષ્ણાનું જ ચિંતન કર્યા કરતો હતો. જ્યાં તેની નજર જતી, જ્યાં ક્યાંક અવાજ થતો, ત્યાં તેને શ્રીકૃષ્ણ દેખાવા લાગતા. આ પ્રમાણે તેને સંપૂર્ણ જગત શ્રીકૃષ્ણમય દેખાવા લાગ્યું. ॥ ૨૪ ॥

પરીક્ષિત! ભગવાન શંકર અને બ્રહ્માજી કંસના કારાગુહમાં આવ્યા. તેમની સાથે પોતાના અનુચરો સાથે સથળા દેવતાઓ અને નારદ વગેરે ઋષિઓ પણ હતા. તે લોકો અત્યંત મધુર વચ્ચનોથી સર્વની અભિલાષા પૂરી કરનારા શ્રીહરિની આ પ્રમાણે સ્તુતિ કરવા લાગ્યા ॥ ૨૫ ॥ 'પ્રભુ! આપ સત્યસંકલ્પ છો. સત્ય જ આપની પ્રાપ્તિનું શ્રેષ્ઠ સાધન છે. સૃષ્ટિના પૂર્વ, પ્રલ્ય પછી અને સંસારની સ્થિતિના સમયે — આ ત્રણોય અસત્ય અવસ્થાઓમાં પણ આપ સત્ય છો. પૃથ્વી, જળ, તેજ, વાયુ અને આકાશે — આ પાંચ દશ્યમાન સત્યોના આપ જ કારણ છો. અને તેમનામાં અંતર્યામી રૂપે રહેલા પણ છો. આપ આ દશ્યમાન જગતના પરમાર્થસ્વરૂપ છો. આપ જ મધુર વાણી અને સમદર્શનના પ્રવર્તક છો. ભગવન્ન! આપ તો બસ, સત્યસ્વરૂપ જ છો. અમે બધા આપને શરણો આવ્યા છીએ. ॥ ૨૬ ॥ આ સંસાર શું છે, એક સનાતન વૃદ્ધા છે. આ વૃક્ષનો આશ્રય છે — એક પ્રકૃતિ. સુખ અને દુઃખ એ બે તેનાં ફળ છે. સત્ત્વ, રજુસ અને તમસ એ ત્રણ ગુણો એનાં મૂળ છે. ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષ એ ચાર તેનો રસ છે. પાંચ ઈન્દ્રિયો તેને જાણવાના પાંચ પ્રકાર છે — શ્રોત્ર, ત્વચા, નેત્ર, રસના અને નાસિકા. આના છ સ્વભાવ છે — પેદા થવું, બની રહેવું, વૃદ્ધિ પામવું, બદલાવું, ઘટવું અને નાણ થવું. આ વૃક્ષની સાત છાલો છે સાત ધાતુઓ — રસ, રક્ત, માંસ, મેદ, અસ્થિ, મજૂજા અને શૂક. આની આઠ શાખાઓ છે — પાંચ મહાભૂત, મન, બુદ્ધિ અને અહંકાર. આનાં મુખ વગેરે નવ દ્વાર છે. પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન, સમાન, નાગ, કૂર્મ, કૂકલ, દેવદાત અને ધનંજ્ય — આ દશ આ વૃક્ષનાં પાંદડાં છે. આ સંસારરૂપી વૃક્ષ પર બે પક્ષીઓ છે — છુદ અને ઈશ્વર. ॥ ૨૭ ॥ આ સંસારરૂપ વૃક્ષની ઉત્પત્તિના આધાર એકમાત્ર આપ જ છો. આપમાં જ આનો પ્રલય થાય છે અને આપના જ અનુગ્રહથી આની રૂષા પણ થાય છે. જેનું ચિંત આપની માયાથી આવૃત થઈ રહ્યું છે, તથા જે

૧. પર્યટન્ પિણ્ણ. ૨. દેવાઃ સાનુચરાઃ ।

" જે કંસ લગ્નનાં મંગલચિહ્નનોને ધારક કરેલી દેવકીનું ગણું કાપવાના અધમકૃત્યથી પાછો વળતો નહોતો તે જ આજે આટલો સદ્વિગ્યાર ધર્યાવતો થઈ ગયો, તેનું કારણ શું છે? પરેખર આજે તે જે દેવકીને જોઈ રહ્યો છે, તેના અંતરંગમાં — ગર્ભમાં શ્રી ભગવાન છે. જેની અંદર ભગવાન છે, તેના દર્શનથી સદ્ગુદ્દિનો ઉદ્ય થાય એમાં કોઈ આશ્રય નથી.

तन्मायया संवृतयेतसस्त्वां
पश्यन्ति नाना न विपश्चितो ये ॥ २८॥

जिभषि उपाहयवभोध आत्मा
केमाय लोकस्य चराचरस्य ।
सत्त्वोपपश्चानि सुखावहानि
सतामभद्राणि मुहुः भवानाम् ॥ २९॥

त्वय्यम्बुजक्षाभिलसत्त्वधानि
समाधिनाऽडवेशितयेतसैके ।
त्वत्पादपोतेन महत्तुतेन
कुर्वन्ति गोवत्सपहं भवाभ्यम् ॥ ३०॥

स्वयं समुत्तीर्थं सुहुस्तरं धुमन्
भवार्णवं भीममदभ्रसौहदाः ।
भवत्पदाभ्मोरुहनावमन्त्रं ते
निधाय याताः सहनुग्रहो भवान् ॥ ३१॥

येऽन्येऽरविन्दाक विमुक्तमानिन-
सत्यस्तभावादविशुद्धबुद्धयः ।
आरुह्य कुच्छेष्टा परं पहं ततः
पतात्यधोऽनाहेतयुधमददृशयः ॥ ३२॥

तथा न ते भाष्व तावकाः क्वचिद्
भृश्यन्ति भार्गात्ययि बद्धसौहदाः ।
त्वयाऽभिगुम्भा विचरन्ति निर्भया
विनायकानीकपमूर्धसु प्रभो ॥ ३३॥

सत्यं विशुद्धं श्रयते भवान् स्थितौ
शरीरिषां श्रेय उपायनं वपुः ।
वेदकियायोगतपःसमाधिभि-
सत्वार्हाणां येन जनः सभीहते ॥ ३४॥

सत्यं न चेद्वातरिहं निजं भवेद्
विश्वानमश्वानभिदापमार्जनम् ।

सत्यने समजवानी शक्ति खोई भेदो छे – ते ज उत्पत्ति, स्थिति अने ग्रलय करवावाणा भ्रम्मादि देवताओने अनेकहें जुओ छे. तरवशानी पुरुषो तो भवाना उपमां मात्र आपने ज जुओ छे. ॥ २८ ॥ आप ज्ञानस्वरूप आत्मा छो. चराचर जगतना कल्याण माटे ज आप अनेक उप धारण करो छो. आपनां ते उपो विशुद्ध, अमाहृत, सत्यमय होय छे अने संतपुरुषोने बहु सुख आए छे. साथ-साथे हुए लोकोने तेमनी हुएतानो दंड पक्ष आए छे, तेमना माटे अमंगलकारी पक्ष होय छे. ॥ २९ ॥ हे कमल जेवा कोमण करुणामय नेत्रोवाणा प्रलु! थोडा भाव्यशाणी लोको ज आपना समस्त पदार्थो अने प्राणीओना आश्रयस्वरूप विश्रेष्ठमां पूरी अेकाश्रताथी पोतानुं चित परोवीने अने आपना चरणकमणरुपी नौकानो आश्रय लहिने आ संसार-सागरने वाढ़रडानी खरी जेवहु बनावीने पार करी जाय छे. केम न करे, अत्यार सुधीना संतो सहज रीते आ ज नौकाथी संसार-सागरने तरी गया छे. ॥ ३० ॥ हे परम प्रकाशस्वरूप परमात्मन्! आपना भक्तजनो संपूर्ण संसारना निष्ठपटप्रेमी अने साचा हितैर्थी होय छे. तेओ स्वयं तो आ भयंकर अने कष्टथी पार करवा योग्य संसारसागरने पार करी ज जाय छे, परंतु बीजाओना कल्याण माटे पक्ष तेओ आपना चरणकमणोनी नौका स्थापित करी जाय छे. खरेखर सत्पुरुषो पर आपनी बहु कृपा छे. तेमना माटे आप अनुग्रहस्वरूप ज छो. ॥ ३१ ॥ हे कमलनपन! जे लोको आपनां चरणकमणोनुं शरण लेता नथी तथा आपनी भक्तिथी विमुख होवाने कारणे जेमनी बुद्धि पक्ष शुद्ध नथी, तेओ पोताने मुक्त मानता होय तो ते पर्यार्थ नथी. वास्तवमां तो तेओ मुक्त नथी पक्ष बंधायेला ज छे. तेओ जे कोई भोटुं तप अथवा साधना करीने कोई रीते उच्चामां उच्चा पद पर पहोची जाय तो पक्ष भक्तिना अभावे त्याथी पदभाष थही जाय छे. ॥ ३२ ॥ परंतु भगवन्! जे आपना पोताना निष्ठजनो छे, जेमधो आपना चरणोमां साची प्रीति जोडी राखी छे, तेओ क्ष्यारेष्य ते ज्ञानाभिमानीओनी जेम पोताना साधना-मार्गथी च्युत थता नथी. तेओ तो भोटां-भोटां विघ्नो नाभवावाणाओनी सेनाना सरदारोना माथा पर पग मूँझीने विचरे छे, कोई पक्ष विघ्नो तेमना मार्गमां अवरोध जिभो करी शक्तां नथी, केम के, तेमना रक्षक आप छो. ॥ ३३ ॥ आप संसारना स्थितिने माटे समस्त देहधारीओनुं परम कल्याण प्रदान करवा माटे विशुद्ध, सत्यमय, सच्चिदानन्दमय परम दिव्यमंगल-विश्रेष्ठ प्रगट करो छो. ते उप प्रगटथां ज आपना भक्तो वेद, कर्मकांड, अष्टांग योग, तपस्या अने समाधि हारा आपनी आराधना करे छे. कोई पक्ष आश्रय विनातेओ कोनी आराधना करेहो? ॥ ३४ ॥ प्रलु! आप सर्वना विमाताछो. जो आपनुं आ विशुद्ध सत्यमय निज स्वरूप न होय तो अज्ञान

ગુણપ્રકારોરનુમીયતે ભવાનુ
પ્રકાશતે યસ્ય ચ યેન વા ગુણઃ ॥ ૩૫॥

૧ નામરૂપે ગુણજન્મકર્મલિમ-૧
નિરૂપિતવ્યે તવ તસ્ય સાક્ષિણઃ ।
મનોવચોભ્યામનુમેયવત્ત્મનો
દેવ કિયાયાં પ્રતિયન્ત્યથાપિ હિ ॥ ૩૬॥

શ્રુષ્ટવનું ગુણનું સંસ્મરયંશ્ચ ચિન્તયનું
નામાનિ રૂપાણિ ચ મજલાનિ તે ૨ ।
કિયાસુ યત્ત્વચ્ચરણારવિન્દયો-૩
રાવિષ્ટચેતારે ન ભવાય કલ્પતે ॥ ૩૭॥

દિષ્ટચા હરેડસ્યા ભવતઃ પદો ભુવો
ભારોડપનીતસ્તવ જન્મનેશિતુઃ ।
દિષ્ટચાઙ્કિતાં ત્વત્પદકે: સુશોભને-
દ્ર્બ્રક્ષામ ગાં ધાં ચ તવાનુકમ્પિતામ् ॥ ૩૮॥

૨ તેઽમવસ્યેશ ભવસ્ય કારણાં
વિના વિનોદં બત તર્ક્યામહે ।
ભવો નિરોધઃ સ્થિતિરઘ્યવિદ્યા
કૃતા । યત્ત્વચ્ચભ્યાશ્રયાત્મનિ ॥ ૩૯॥

મત્સ્યાશ્કર્ષપનૃસિંહવરાહહંસ-
રાજન્યવિપ્રવિભુષેષુ કૃતાવતારઃ ।
ત્વં પાસિ નાણિભુવનં ચ યથાઽધુનેશ ૪
ભારં ભુવો હર યદૂતમ-વન્ધનં તે ॥ ૪૦॥

દિષ્ટચાઽમબદ્દ તે કુક્ષિગતઃ પરઃ પુમા-
નંશેન સાક્ષાદ્બગવાનું ભવાય નઃ ।
મા ભૂદ્ધ ભોજપતેર્મુખૂર્ધો-
ગોમા યદૂનાં ભવિતા તવાત્મજઃ ॥ ૪૧॥

અને તેના દ્વારા થવાવાળા બેદભાવને નાટ કરનારું અપરોક્ષ
જ્ઞાન જ કોઈને થશે નહીં. જગતમાં દેખાનારું જો ગુણ
આપના છે અને આપના દ્વારા જ પ્રકાશિત થાય છે, આ સત્ય
છે. પરંતુ આ ગુણોની પ્રકાશક વૃત્તિઓથી આપના સ્વરૂપનું
માત્ર અનુમાન જ કરી શકાય છે, વાસ્તવિક સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર
થતો નથી. (આપના સ્વરૂપનો સાક્ષાત્કાર તો આપના આ
વિશુદ્ધ સત્ત્વમય સ્વરૂપની સેવા કરવાથી અને આપની કૃપાથી
જ થાય છે.) ॥ ૩૫ ॥ ભગવન्! મન અને વેદ-વાણી દ્વારા
માત્ર આપના સ્વરૂપનું અનુમાન થાય છે, કેમકે, આપ તેમના
દ્વારા દર્શય નથી, તેમના સાક્ષી છો. તેથી આપના ગુણ, જન્મ
અને કર્મ વગેરે દ્વારા આપનાં નામ અને રૂપનું નિરૂપણ કરી
શકતું નથી. તેમ છતાં પ્રભુ! આપના ભક્તો ઉપાસના વગેરે
કિયાયોગ દ્વારા આપનો સાક્ષાત્કાર તો કરે જ છે. ॥ ૩૬ ॥ જે
પુરુષ આપના મંગલમય નામ-રૂપનું શ્રવણ, કીર્તન, સ્મરણ
અને ધ્યાન કરે છે અને આપનાં ચરણકર્મણોની સેવામાં જ
પોતાનું ચિત્ત જોડેલું રાખે છે, તેને પછી જન્મ-મરણાદ્વી
સંસારચક્રમાં આવવું પડતું નથી. ॥ ૩૭ ॥ સંપૂર્ણ દુઃખોને
હરવાવાળા ભગવનું! આપ સર્વશર છો. આ પૃથ્વી તો આપનું
ચરણકર્મજ જ છે. આપના અવતારથી હવે તેનો ભાર જિતશે
ગયો. ધન્ય છે! પ્રભુ! અમારા માટે એ મોટું સૌભાગ્ય છે કે અમે
લોકો આપનાં સુંદર-સુંદર ચિહ્નોથી યુક્ત ચરણકર્મણોથી
વિભૂષિત પૃથ્વીને જોઈશું અને સ્વર્ગલોકને પણ આપની કૃપાથી
કૃતાર્થ જોઈશું. ॥ ૩૮ ॥ પ્રભુ! આપ અજન્મા છો. આપના
જન્મના કારણ વિશે અમે કોઈ તર્ક કરીએ તો જોટલું જ કહી
શકીએ છીએ કે આ આપનો એક લીલા-વિનોદ જ છે. આવું
કહેવાનું કારણ એ છે કે આપ તો દેતના લેશમાત્રથી રહિત,
સર્વના અધિકાનસ્વરૂપ છો. આ જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ તથા
પ્રલય જે દેખાય છે તે અજ્ઞાનને કારણો આપના ઉપર આરોપિત
છે. ॥ ૩૯ ॥ પ્રભુ! આપે જે રીતે અનેકવાર મત્સ્ય, હયગ્રીવ,
કચ્છપ, નૃસિંહ, વરાહ, હંસ, રામ, પરશુરામ, અને વામન
અવતાર ધારણ કરીને અમારી અને ત્રણો લોકની રક્ષા કરી છે
—તે જ રીતે હે પ્રભુ! આપ આ વખતે પણ પૃથ્વીનો ભાર ઉતારો.
હે યદૂનંદન! અમે આપના ચરણોમાં વંદન કરીએ
છીએ.' ॥ ૪૦ ॥ (દેવકીશને સંબોધિત કરીને) 'માતાજી! એ
મોટા સૌભાગ્યની વાત છે કે આપની કૂઝમાં અમારા બધાનું
કલ્યાણ કરવા માટે સ્વયં ભગવાન પુરુષોત્તમ પોતાના જ્ઞાન,
બળ વગેરે અંશ સાથે પદાર્થાં હે. હવે આપને કંસથી લગીરે ભય
રાખવો જોઈએ નહિ. હવે તો તે થોડા દિવસનો જ મહેમાન છે.
આપનો પુત્ર યદૂવંશની રક્ષા કરશે.' ॥ ૪૧ ॥

૧. ગુણકર્મજન્મલિમ । ૨. વ: । ૩. પુષ્ટચ્ચરણપ । ૪. દ્વિયતો । ૫. તથાઽધુનેશ । ૬. દિષ્ટચા ચ તે ।

શ્રીશુક ઉવાચ
ઈતયભિષ્ટૂય પુરુષં યદ્વૂપમનિદં યથા ।

બ્રહ્મશાનૌ પુરોધાય દેવાઃ પ્રતિયુદ્દિંવમ् ॥ ૪૨ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! બ્રહ્માહિ દેવતાઓએ આ પ્રમાણે બગવાનની સ્તુતિ કરી છે. તેમનું રૂપ ‘ઈદમિત્યમ्’ અર્થાત् ‘આ છે’ એવું તો નિશ્ચિયતઃપે કહી શકતું નથી, બધા પોતપોતાની મતિ અનુસાર તેનું નિરૂપણ કરે છે. આ પછી બ્રહ્માજ અને શંકરજીને આગળ કરીને દેવતાઓ સ્વર્ગમાં સિધાવી ગયા. ॥ ૪૨ ॥

=★=

ઈતિ શ્રીમહભાગવતે મહાપુરાણો પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દરશમસ્કન્દે । પૂર્વાર્થ
ગર્વાગતવિષ્ણોર્ભિન્નાદિકૃતસ્તુતિનામ દિતીયોઽધ્યાયः ॥ ૨ ॥
દસમા સ્કેનના પૂર્વાર્થ-અંતર્ગત ‘ગર્વમાં રહેલા વિષ્ણુભગવાનની બ્રહ્માજ વગેરેએ
કરેલી સ્તુતિ’ એ નામનો બીજો અધ્યાય સમાપ્ત.

=★=

શ્રીજો અદ્યાચ

બગવાન શ્રીકૃષ્ણાનું પ્રાગટચ

શ્રીશુક ઉવાચ

અથ સર્વગુણોપેતઃ કાલઃ પરમશોભનઃ ।
પર્વીયાજનજનભક્તિઃ શાન્તર્ભગ્રહતારકમ् ॥ ૧ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! હવે સમસ્ત શુભગુણોથી પુક્ત પરમ શોભાપ્રમાન સમય હતો. રોહિણી નક્ષત્ર હતું કે જેમાં બધાં નક્ષત્રો, ગ્રહો અને તારાઓ શાંત હતાં – સૌંઘ્ય થઈ રહ્યાં હતાં.

૧. ઠિકાયી દિતીયોં ।

“ જેમ અંતરાણ શુદ્ધ યવાથી તેમાં બગવાનનો આવિલ્લાવ થાય છે, શ્રીકૃષ્ણાવતારના સમયે પણ બરાબર એ જ પ્રકારનું સમાચિની શુદ્ધિનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે. એમાં કાળ, દિવા, પુરુષ, જગ્ય, અન્ન, પાયું, આકાશ, મન અને આત્મા એંબ નવ દવ્યોનો અલગ-અલગ નામોનોએ કરી જ્ઞાપક માટે એક અત્યંત ઉપયોગી સાધન-પદ્ધતિ તરફ સ્કેત કરવામાં આવ્યો છે.

કાળ –

બગવાન કાળથી પર છે. શાસ્ત્રો અને સત્પુરુષો દ્વારા એવું નિરૂપણ સાંભળીને કાળ જીણે કોષિત થઈ ગયો હતો અને રૂદ્રરૂપ પારદ્વારીને બધાંને ગળી રહ્યો હતો. આજે જુયારે તેને પબર પરી કે, જીવનું પરિપૂર્ણતમ બગવાન શ્રીકૃષ્ણ મારી અંદર પ્રગત થઈ રહ્યા છે, ત્યારે તે આનંદથી ઊભરાઈ ગયો અને સધગુણો સ્વાધે શોભાપ્રમાન બનીને પ્રગત થઈ ગયો.

દિવા –

૧. પ્રાચીન શાસ્ત્રોના દિતાઓને દેવી માન્યાં છે. તેમનાં એક-એક સ્વાભી પણ હોય છે. જેમ પ્રાચીના ઠન્ડ, પ્રાચીના વલણ વગેરે, કિસના રાષ્ટ્ર-કાળમાં આ દેવતાઓને પરસ્પોન – બંદી બનાવી દીધા હતા. હવે બગવાન શ્રીકૃષ્ણાના અવતારથી દેવતાઓની જાહાના પ્રમાણે ૧૧-૧૨ દિવસમાં જ તેમને છૂટકારો મળી જશે, તેથી પૌત્રાના પતિહેદો સાથેના સંગમ-સૌભાગ્યનું અનુસંધાન કરીને દિતા-દેવીઓ પ્રસન્ન થઈ ગઈ. જે દેવ તથા દિતાના પરિચ્છેદથી રહિત છે, તે જ મળું ભારત દેશના પ્રજા-પ્રદેશમાં પથારી રહ્યા છે, આ અપૂર્વ આનંદોસ્ય પણ દિતાઓની પ્રસન્નતાનો હેતુ છે.

૨. સંસ્કૃત-સાહિત્યમાં દિતાઓનું એક નામ ‘આશા’ પણ છે. દિતાઓની પ્રસન્નતાનો એક અર્થ એ પણ છે કે હવે સત્પુરુષોની આશા-અભિવ્યક્તિ પૂરી ગયે.

૩. વિચાર પુરુણના અવયવ-સંસ્થાનનું વર્ણન કરતી વેળાઓ દિતાઓને તેમના કાળ કહેવામાં આવ્યા છે. શ્રીકૃષ્ણાના અવતારના અવસર પર દિતાઓને જીણે એવું માનીને પ્રસન્ન થઈ ગઈ છે કે, બગવાન અસુરો – અસ્ત્રાધુઓના ઉપદ્રવથી દુઃખી પ્રાજીવોની પ્રાર્થના સાંભળવા માટે સતત સાવધાન છે.

પુરુષી –

૧. પુરુષોમાં બગવાનની એ પલ્લીઓનો ઉલ્લેખ મળે છે – એક શ્રીહેદી અને બીજીં જુહેવી. આ બન્ને યદ્ય-સમૃદ્ધિ અને અચદ-સંપત્તિનાં

દિશા: પ્રસેહુર્ગંગનં નિર્મલોહુગણોદયમ् ।
મહી મજૂલભૂયિષ્ઠપુરગ્રામત્રજીકરા ॥ ૨ ॥

નથઃ પ્રસમસલિલા લદા જલરૂહશ્રિયઃ ।
દ્વિજાલિકુલસંનાદસ્તબકા વનરાજયઃ ॥ ૩ ॥

દિશાઓ સ્વચ્છ પ્રસન્ન હતી. નિર્મળ આકાશમાં તારા જગમગી રહ્યા હતા. પૃથ્વીનાં મોટાં-મોટાં નગરો, નાનાં-નાનાં ગામડાંઓ, આહીરોની વસ્તીઓ અને હીરા વગેરેની ખાણો મંગલમય થઈ રહી હતી. ॥ ૨ ॥ નદીઓનું જળ નિર્મળ થઈ ગયું હતું. રાત્રિના સમયે પણ સરોવરોમાં ક્રમણ ખીલી ગયાં હતાં. વનમાં વૃક્ષોની હારમાણા રંગ-બેરંગી પુષ્પોના ગુંઘોથી બરપૂર થઈ ગઈ હતી. ક્યાંક પદ્ધતીઓ ટહુકી રહ્યાં હતાં, તો ક્યાંક બ્રમરો હર્ષનાદ કરતા હતા. ॥ ૩ ॥

સ્વામિની છે. એમના પતિ છે – ભગવાન, જીવ નથી. જે સમયે શ્રીદીવીના નિવાસસ્થાન વૈંકુઠથી ઉત્તરોને ભગવાન ભૂદેવીના નિવાસસ્થાન પૃથ્વી પર આવવા લાગ્યા ત્યારે જેમ પરદેશથી પતિના આગમનના સમાચાર સાંભળીને પત્ની સછ-ધર્મને સામે મળવા જવા માટે નીકળે છે, તેવું જ પૃથ્વીનું મંગલમય થવું, મંગલચિહ્નનોને ખારજ કરવાં સ્વાત્માવિક જ છે.

૨. ભગવાનના ચરણ મારા વક્ષસ્થળ પર પડ્યો, પોતાના સૌભાગ્યને આ રીતે પાદ કરીને પૃથ્વી આનંદિત થઈ ગઈ.

૩. વામન બ્રહ્મચારી હતા. પરશુરામથી બ્રાહ્મણોને ધાન આપી દીપું શ્રીરામચન્દ્રથી મારી પુર્ણી જાનકી સાથે લગ્ન કરી લીધું. તેથી તે અવતારોમાં હું ભગવાન પાસેથી જે સુખ પ્રાપ્ત ન કરી શકી, તે શ્રીકૃષ્ણ પાસેથી પ્રાપ્ત કરીશ. આવું વિચારીને પૃથ્વી મંગલમય બની ગઈ છે.

૪. પોતાના પુત્ર મંગલને ખોળામાં લઈને પતિદેવનું સ્વાગત કરવા ગઈ.

૪૩ (નદીઓ)

૧. નદીઓને વિચાર કર્યો કે, રામાવતારમાં સેતુ બાંધવાને બહાને મારા પિતા પર્વતોને મારી સાસરી સમુદ્રમાં પહોંચાડીને એમણે અમને પિયરનું સુખ આપ્યું હતું. હવે આમના શુભાગમનના અવસરે અમારે પણ પ્રસન્ન થઈને ભગવાનનું સ્વાગત કરવું જોઈએ.

૨. નદીઓ બધી ગંગાજીને કહેતી હતી – ‘તમે અમારા પિતા પર્વત જોયા છે, તમારા પિતા ભગવાન વિષ્ણુનાં દર્શન આમને કર્યાનો’ ગંગાજીને સાંભળ્યું-ન સાંભળ્યું કરી નાખ્યું. હવે તે એટલે પ્રસન્ન થઈ ગઈ કે, હવે અમે સ્વયં જ તેમને જોઈ શકીશું.

૩. જોકે ભગવાન સમુદ્રમાં નિત્ય નિવાસ કરે છે, તેમ છતાં સાસરી હોવાને લીધે તેઓ તેમને જોઈ શકતાં નથી. હવે તેમને સારી રીતે જોઈ શકશે, તે માટે તેઓ નિર્મળ છે.

૪. નિર્મળ હદ્દયને ભગવાન મળે છે તેથી તેઓ નિર્મળ થઈ ગઈ.

૫. નદીઓને જે સૌભાગ્ય કોઈ પણ અવતારમાં નથી મળ્યું, તે કૃષ્ણાવતારમાં મળ્યું. શ્રીકૃષ્ણનાં ચોથા પટરાણી છે – શ્રીકાલિનીશ. અવતાર કેતાંની સાથે અનુસંપાન કરીને પરાગાનો ક્રમણને બહાને પોતાના પ્રકૃતિલિત હદ્દયને જ શ્રીકૃષ્ણને અર્પણ કરી દીપું. તેમણે કહ્યું, ‘મલ્લ! બદે ને લોકો અમને જડ સમજે, આપ ક્યારેક અમારો સ્વીકાર કરશો, એ ભાવી સૌભાગ્યનું અનુસંપાન કરીને જ અનિદેવ શાંત થઈને પ્રજજ્ઞાલિત થવા લાગ્યા.

૪૪ (પાણીનો ધરો)

કાલિય-દમન કરીને કાલિય-ધરાને શુદ્ધ કરવો, જ્વાલબાળકો અને અફૂરને ભ્રસ-દ્વદ્ધ (ગુણ)માં જ પોતાના સ્વરૂપનાં દર્શન વગેરે સ્વસંબંધી લીલાઓનું અનુસંપાન કરીને પરાગાનો ક્રમણને બહાને પોતાના પ્રકૃતિલિત હદ્દયને જ શ્રીકૃષ્ણને અર્પણ કરી દીપું. તેમણે કહ્યું, ‘મલ્લ! બદે ને લોકો અમને જડ સમજે, આપ ક્યારેક અમારો સ્વીકાર કરશો, એ ભાવી સૌભાગ્યનું અનુસંપાન કરીને જ અનિદેવ શાંત થઈને પ્રજજ્ઞાલિત થવા લાગ્યા.

૨. દેવતાઓ માટે પજ-ભાગ વગેરે બંધ થઈ જવાને લીધે અનિદેવ પણ ભૂખ્યા જ હતા. હવે શ્રીકૃષ્ણાવતારથી પોતાનું બોજન મળવાની આશાથી અનિદેવ પ્રસન્ન થઈને પ્રજજ્ઞાલિત થઈ ગયા.

૪૫ (વાયુ)

૧. ઉદારમિશ્રોમણિ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના જન્મ-પ્રસંગે વાયુએ સુખ લુંયાવવાનો પ્રારંભ કર્યો, કેમકે, સમાન શીલ ડોય એની સાથે જ મિત્રતા થાય છે. જેમ સ્વામીની સામે સેવક, પ્રજ્ઞ પોતાના ગુજ્જ પ્રગટ કરીને રાજને પ્રસન્ન કરે છે, તે જ રીતે વાયુ ભગવાનની સામે પોતાના

વાયુ: સુખસ્પર્શ: પુષ્ટયગન્ધવહ: શુચિ: ।
અગ્નયશ્ચ દ્વિજાતીનાં શાન્તાસ્તત્ર સમિન્ધત ॥ ૪ ॥

મનાંસ્યાસન્ પ્રસત્તાનિ સાધૂનામસુરદુહામ् ।
જાયમાનેડજને તસ્મિન્ નેહુદુન્દુભયો દિવિ ॥ ૫ ॥

શુદ્ધ ગ્રંથ કરવા લાગ્યા.

૨. આનંદકે શ્રીકૃષ્ણના મુપારવિંદ પર જ્યારે શ્રમથી પરસેવાના બિન્હુ આવી જશે, ત્યારે હું જ શીતલ-મંદ-સુગંધ વાયુ પોતાના સ્પર્શથી સુખ આપી રહ્યો હતો. અજિનહોત્રી બ્રાહ્મણોનો અજિન કે જે ક્યારેય શાંત થતો ન હતો તે કંસના અત્યાચારથી હોલવાઈ ગયો હતો, તે સારી રીતે પ્રજજવલિત થઈ ગયો હતો. ॥ ૪ ॥

તે સમયે પરમ પવિત્ર અને શીતલ-મંદ-સુગંધ વાયુ પોતાના સ્પર્શથી સુખ આપી રહ્યો હતો. અજિનહોત્રી બ્રાહ્મણોનો અજિન કે જે ક્યારેય શાંત થતો ન હતો તે કંસના અત્યાચારથી હોલવાઈ ગયો હતો, તે સારી રીતે પ્રજજવલિત થઈ ગયો હતો. ॥ ૪ ॥

સંત પુરુષો પહેલેથી જ હિંદુત્વા હતો કે, અસુરો વધવા ન પામે, હવે તેમનું મન એકાએક પ્રસન્નતાથી ભરાઈ ગયું. જ્યારે ભગવાનના આવિલ્લાવનો સમય આવ્યો ત્યારે સ્વર્ગમાં દેવતાઓનાં વાજિંત્ર આપમેળે વાગી ઉઠ્યાં. ॥ ૫ ॥

શુદ્ધ ગ્રંથ કરવા લાગ્યા.

૨. આનંદકે શ્રીકૃષ્ણના મુપારવિંદ પર જ્યારે શ્રમથી પરસેવાના બિન્હુ આવી જશે, ત્યારે હું જ શીતલ-મંદ-સુગંધ અતિથી તે બિન્હુનોને સુદૂરી હઠ્યા – આવું વિચારીને પહેલેથી જ સેવાનો અલ્યાસ કરવા લાગ્યો.

૩. જી મનુષને ભગવાનના ચરણારવિન્દના દર્શનની લાલસા હોય તો તેણે સંસારની સેવા જ કરવી જોઈએ, જ્ઞાને આનો ઉપદેશ આપતો હોય તેમ વાયુ બધાંની સેવા કરવા લાગ્યો.

૪. રામાલારમાં મારા પુત્ર હનુમાનજીને ભગવાનની સેવા કરી, તેનાથી હું હૃતાર્થ જ છું, પરંતુ આ અવતારમાં મારે પોતાને સેવા કરી દેવા જોઈએ આવા વિચારથી વાયુ લોકોને સુખ પહોંચાડ્યા લાગ્યો.

૫. સંપૂર્ણ વિશ્વના ગ્રાન્થાલઘ વાયુદેવે સંપૂર્ણ વિશ્વના પ્રતિનિધિ તરીકે ભગવાનનું સ્વાગત કર્યું.

અકાશ –

૧. આકાશનું એકત્ર, આપાર, વિશાકતા અને સમતાની ઉપમા હંમેશાં ભગવાનની સાથે આપવામાં આવે છે, પરંતુ હવે તેણે જે નહિ તેવો નીલો રૂગ ભગવાનના અંગ સારો ઉપમા આપવા માટે પ્રવૃત્ત થઈ જશે, તેથી આકાશે જાણો આનંદોત્સવ ઉજવવા માટે નીલા રૂગના ચંદ્રવામાં હીરા જેવા તાચાઓની જાલરો લટકાવી દીપી છે.

૨. આભીના શુદ્ધ આગમનના અવસરે જેમ સેવકો સુંદર વેશ-ભૂષા પારક કરે છે અને શાંત થઈ જાય છે, તે જ પ્રમાણે આકાશનાં બાંન નકારો, અદ્દ, તારા શાંત અને નિર્મણ થઈ ગયાં છે. તેઓ પોતાની વક્તવ્ય, અતિચાર અને પુદ્ર છોડીને શ્રીકૃષ્ણનું સ્વાગત કરવા લાગ્યા.

ગત્તા –

હું દેવતીના ગર્ભથી જન્મ લઈ રહ્યો છું તો રોહિણીઝના સંતોષ માટે છેવટે રોહિણી નકારને તો જન્મ માટે અપનાવું! અથવા ચંદ્રવામાં જન્મ લઈ છું તો ચંદ્રના બધાંની પ્રિય પત્ની રોહિણીમાં જ જન્મ લેવો ઉચિત છે. આવું વિચારીને ભગવાને રોહિણી નકારમાં જન્મ લીધો.

મન –

૧. મોગીઓ મનનો નિરોધ કરે છે, મુમુક્ષુઓ નિર્વિષ્ય કરે છે અને જિશાસુઓ તેણો બાધ કરે છે, તત્ત્વજ્ઞાને તો મનનું સત્યાનાશ જ વાળી દીધું, નગવાનના પ્રાગટ્યનો સમય જાણીને તેણે વિચાર્યું કે હું મારી પત્ની હન્દ્રિયો અને વિષ્ય – આ બાલબન્ધાં સાથે ભગવાન સાથે રમીશ, નિરોધ અને ભાધાથી જાન છૂટ્યો. તેથી મન પ્રસન્ન થઈ ગયું.

૨. નિર્મણને જ ભગવાન મળે છે, તેથી મન નિર્મણ થઈ ગયું.

૩. આમ તો શાદ, સ્પર્શ, ઇપ, રસ, ગંધનો પરિત્યાગ કરવાથી ભગવાન મળે છે. હવે તો સ્વર્ણ ભગવાન જ તે બધું બનાને આવી રહ્યા છે. લોકીક આનંદ પણ પ્રભુમાં મળશે. આવું વિચારીને મન પ્રસન્ન થઈ ગયું.

૪. વસુદેવના મનમાં રહીને આ જ ભગવાન પ્રગટ થઈ રહ્યા છે. તે અમારી જ જાતિના છે, આમ વિચારીને મન પ્રસન્ન થઈ ગયું.

૫. સુમન (દેવતા અને શુદ્ધમન)ને સુખ આપવા માટે ભગવાનનો અવતાર થઈ રહ્યો છે. આવું જાણીને સુમન પ્રસન્ન થઈ ગયાં.

૬. ચંતોમાં, ભર્ગમાં અને ઉપવનમાં સુમન (શુદ્ર મન, દેવતા અને પુષ્પ) આનંદિત થઈ ગયાં. કેમ ન થાય! માધવ (વિષ્ણુ અને વસ્તુ)નું જ્યારે આગમન થઈ રહ્યું છે.

૭. અગ્રાંશ્ય: । ૮. અગ્રાંશ્યાદ્યાદ્યાદ્ય.

જગુ: કિમ્રગનંધર્વાસ્તુષુવુ: સિદ્ધચારણા: ।
વિદ્યાધર્યશ્ચ નનૃતુરપ્સરોભિ: સમં તદા ॥ ૬॥

મુમુચુર્મુનયો દેવા: સુમનાંસિ મુદાન્યિતા: ।
મન્દ મન્દ જલધરા જગર્જુરનુ સાગરમ् ॥ ૭॥

નિશીથે તમઉદ્ભૂતે જાયમાને જનાઈને ।
દેવક્યાં દેવરૂપિણ્યાં વિષણુ: સર્વગુહાશય:^૧ ।
આવિરાસીદ્ય પથા પ્રાચ્યાં દિશીનુરિવ પુષ્કલ: ॥ ૮॥

તમાદુતં	બાલકમભુજેક્ષણં
ચતુર્ભુજં	શક્તિગાદાયુદ્ધાયુદ્ધમ् ^૨ ।
શ્રીવત્સલક્ષ્મં	ગલશોભિકૌસ્તુભં
પીતાંબરં	સાન્દ્રપયોદસૌભગમ् ॥ ૯॥

મહાહેવદૂર્ધ્યક્રીટકુષ્ડલ-
ત્વિષા પરિષ્ઠકૃતસહસ્રકુન્તલમ् ।
ઉદ્ઘામકાઞ્ચયજીંદકફુષાદિભિ-
ર્વિરોચમાનં વસુદેવ ઐક્ષત ॥ ૧૦॥

કિન્નરો અને ગંધર્વો મધુર સ્વરમાં ગાવા લાગ્યા તથા સિદ્ધો
અને ચારણો ભગવાનના મંગલમય ગુણોની સ્તુતિ કરવા
લાગ્યા. વિદ્યાધરીઓ આસરાઓ સાથે નાચવા લાગ્યી. ॥ ૬ ॥
મોટા-મોટા દેવતાઓ અને ઋષિ-મુનિઓ આનંદિત થઈને
પુષ્પવૃદ્ધિ કરવા લાગ્યા." જળથી ભરેલાં વાદળો સમુદ્રની
પાસે જઈને ધીમી-ધીમી ગર્જનાઓ કરતા હતા.* ॥ ૭ ॥
જન્મ-મૃત્યુના ચક્કરમાંથી છોડાવનારા જનાઈનના પ્રગટ
થવાનો સમય હતો મધરાત્રિ. ચારે બાજુ અંધકારનું સામ્રાજ્ય
હતું. તે જ સમયે સર્વના ફદ્યમાં વિરાજમાન ભગવાન
વિષણુ દેવરૂપિણી દેવકીઝનાં ગર્ભથી પ્રગટ થયા, જ્ઞાનો પૂર્વ
દિશામાં સોળે કળાઓથી પૂર્ણ ચન્દ્રમાનો ઉદ્ય થઈ
ગયો. ॥ ૮ ॥

વસુદેવજીએ જોયું, તેમની સામે એક અદ્ભુત બાળક છે.
તેનાં નેત્ર કમળ જેવાં કોમળ અને વિશાળ છે. ચારે બુજુઓમાં
શંખ, ચક, ગઢા અને પદ્મ ધારણ કરેલાં છે. તેમના વક્ષસ્થળ
પર શ્રીવત્સનું ચિહ્ન-સુવર્ણમણી રેખા છે. ગળામાં
કૌસ્તુભમણિ શોભી રહ્યો છે. ગાઢ મેઘ જેવા સુંદર શરીર પર
પીળું પીતાંબર પહેંદું છે. અમૂલ્ય વૈદૂર્યમણિથી જરૂરાં મુગટ
અને કુંડળોની કાંતિથી તેમના હજારો કેશ પ્રકાશી રહ્યા છે.
ઉત્તમ સેરવાળી મેખલા તથા બાજુબંધો અને કંકણોથી શોભતા
ચતુર્ભુજ શ્રીબાલમુંદની અદ્ભુત છટા છે. ॥ ૮-૧૦ ॥

ભાગમાસ - (ગુજરાત, માધ્યરાશ્રી વળેરેનો શાચક્ષ માસ)

ભદ્ર એટલે કલ્યાણકારી છે. કૃપાપક્ષનો સ્વર્ણ શ્રીકૃષ્ણ સાથે સંબંધ છે. આદ્યો તિથિ પક્ષની મધ્યમાં આવે છે. રાત્રિ યોગીજનોને
પ્રિય છે. નિશીથ એટલે પ્રતિભોનો સન્ધ્યાકાળ અને રાત્રિના બે ભાગનો સન્યિકાળ છે. તે સમયે શ્રીકૃષ્ણના આવિર્ભાવનો અર્થ છે -
જણાનના થોર અંધકારમાં દિવ્ય પ્રકાશ. નિશાનાથ ચન્દ્રમાના કુળમાં જન્મ લેવો છે, તો નિશાના મધ્યભાગમાં પ્રગટ થતું ઉચ્ચિત પણ
છે. આદ્યોના ચન્દ્રોદયનો સમય પણ તે જ છે. જો વસુદેવ મારું જાતકમં નહીં કરી શકે તો અમારા વંશના આદિપુરુષ ચન્દ્રમા
સમૃતસ્નાન કરીને પોતાના કર(લાય)રૂપી ડિરણોથી અમૃતાનું વિતરણ કરે.

૧. વ્યુષાશ્રય: । ૨. ઽગધાયુદ્ધાયુપમ् ।

* ઋષિ, મુનિ અને દેવતાઓ જ્યારે સુમનની વર્ષા કરવા માટે નયુરા તરફ દોડ્યા, ત્યારે તેમનો આનંદ પણ પાછળ રહી ગયો
અને તેમની પાછળ-પાછળ દોડવા લાગ્યો. તેમણે પોતાના નિરોધ અને બાધસંબંધી બધા વિચારોનો ત્યાગ કરીને મનને શ્રીકૃષ્ણ તરફ
જવા માટે ગુડત કરી દીધું, તેમના પર ન્યોધાવર કરી દીધું.

+ ૧. મેધો સમુદ્ર પાસે જઈને મંદ-મંદ ગર્જના કરીને કહેતા હતા - જલનિષિ! આ તમારા ઉપદેશ (પાસે આવવા)નું ફળ છે કે અમારી
પાસે જરાપૂર જવ થઈ ગયું. હવે એવો ઉપદેશ આપો કે તમારી અંહર ભગવાન રહે છે, એમ અમારી અંહર પણ રહે.

૨. વાદળો સમુદ્ર પાસે જઈને કહેતા કે હે સમુદ્ર! તમારા ફદ્યમાં ભગવાન બિરાજે છે, અમને પણ તેમનાં દર્શન-પ્રેમ પ્રાપ્ત કરવા
દી સમુદ્ર તેમનું થોડું જળ આપીને કઢી હેતો—પોતાનાં ઊંઘ મોજાંબોથી પદેલી હેતો - જાંબો છાંદુ વિશ્વની સેવા કરીને અંતકરણ થુદ
કરો, ત્યારે ભગવાનનાં દર્શન થશે. સ્વર્ણ ભગવાન મેધશયામ બનીને સમુદ્રથી બહાર પ્રજમાં આવી રહ્યા છે. અમે તરકામાં તેમની ઉપર છાપા
કરીશું, જીવાં-જીવાં કોરાં વરસાવીને અમારું છુવન ન્યોધાવર કરીશું અને તેમની વાંસળીના સૂર પર તાલ દઈશું. અમારા આ સૌભાગ્યનું અનુસંધાન
કરીને વાદળાં સમુદ્રની પાસે ગયાં અને ધીમી-ધીમી ગર્જના કરવા લાગ્યાં. ધીમી-ધીમી એટલા માટે કે આ ધ્વનિ અમારા પ્રિય કૃપાના કાન
સુધી ન પહોંચી જય.

स विस्मयोत्कुल्लिलोयनो हरि
सुतं विलोक्यानकहुन्हुभिस्तदा ।
कृष्णावतारोत्सवसम्भ्रमोऽस्पृशन्
मुदा द्विजेभ्योऽयुतमाप्लुतो गवाम् ॥ ११ ॥

अथैनमस्तौदवधार्य पूरुषं
परं नताङ्गः कृतधीः कृताञ्जलिः ।
स्वरोचिषा भारत सूतिकागृहं
विशेषयन्तं गतभीः प्रभाववित् ॥ १२ ॥

वसुदेव उपाच^१

विहितोऽसि भवान् साक्षात् पुरुषः प्रकृतेः परः ।
केवलानुभवानन्दस्वरूपः सर्वभुद्विद्दक् ॥ १३ ॥

स एव स्वप्रकृत्येहं सृष्टवाग्रे त्रिगुणात्मकम् ।
तद्गुणात्मकम् त्वं स्वप्रविष्टः प्रविष्ट ईव भाव्यसे ॥ १४ ॥

पथेमेऽविकृता भावास्तथा ते विकृतेः सह ।
नानावीर्याः पृथग्भूता विराजं जनयन्ति हि^२ ॥ १५ ॥

सत्तिपत्य समुत्पाद दश्यन्तेऽनुगता ईव ।
प्रागेव विद्यमानत्वात् तेषामिति सम्भवः ॥ १६ ॥

एवं भवान् बुद्ध्यनुभेद्यलक्षणै-
र्गाहैर्गुणैः सत्त्वे तद्गुणाग्रहः ।
अनावृतत्वाद् बहिरन्तरं न ते
सर्वस्य सर्वात्मन आत्मवस्तुनः ॥ १७ ॥

५ आत्मनो दश्यगुणेषु सत्त्विति
व्यवस्थते स्वव्यतिरेकतोऽभुषः ।
विनानुवादं न य तन्मनीषितं
सम्यग् यतस्त्यक्तमुपादान्तपुमान् ॥ १८ ॥

ज्यारे वसुदेवज्ञाने ज्ञेयुं के, मारा पुत्रना रूपमां तो स्वयं
भगवान् ज आव्या छे, त्यारे प्रथम तो तेमने अपार आश्र्य
ययुं, पछी आनन्दधी तेमनां नेत्रो भीली उठचां. तेमनु रोमे-
रोम परमानन्दमां मग्न थई गयुं. श्रीकृष्णानो जन्मोत्सव
उज्जवलानी उतावणमां ते ज वजते ब्राह्मणोने दशहजार
गायो दानमां आपवानो संकल्प करी दीधो. ॥ ११ ॥
परीक्षित! भगवान् श्रीकृष्ण पोतानी अंग-कांतिथी प्रसूतिगृहने
प्रकाशित करी रक्षा हता. ज्यारे वसुदेवज्ञने ऐवो निश्चय
थई गयो के आ तो परमपुरुष परमात्मा ज छे त्यारे
भगवाननो प्रबाव जाणी लेवाथी तेमनो संपूर्ण भय नष्ट
थई गयो. पोतानी बुद्धि स्थिर करीने तेमणे भगवानना
चरणोमां पोतानु भस्तक नमावी दीधुं अने हाथ जोडीने तेओ
भगवाननी सुति करवा लाग्या.— ॥ १२ ॥

६ । वसुदेवज्ञाने कहुं — हुं समज्ञ गयो छुं के आप
प्रकृतिथी अतीत साक्षात् पुरुषोत्तम छो. आपनु स्वरूप
शुद्ध अनुभवस्वरूप अने आनन्दस्वरूप छे. सर्वनी बुद्धिना
आप एकमात्र द्रष्टा छो. ॥ १३ ॥ आप ज सृष्टिना
प्रारंभमां पोतानी माया(प्रकृति)थी आ त्रिगुणात्मक जगतनु
सर्जन करे छो. पछी तेमां प्रवेश्या विना पक्ष आप
प्रवेश्या हो तेवा जडाओ छो कारण के, आप सर्वव्यापक
छो. ॥ १४ ॥ जेम ज्यां सुधी महतात्म वगेरे कारण-तात्पो
जुदां जुदां होय छे, त्यां सुधी तेमनी शक्ति पक्ष जुटी
जुटी होय छे; ज्यारे ते ठिन्डियाहि सोण विकारोनी साथे
भगे छे, त्यारे आ ब्रह्मांडनी रचना करे छे अने आने
उत्पन्न करीने तेमां ज पाछणथी प्रवेश्या होय अंवुं लागे
छे; परंतु हकीकत तो ए छु के, तेमनाथी बनेली के
कोई वस्तु छे तेमां तेओ पहेलेथी ज विद्यमान रहेला
छे. ॥ १५-१६ ॥ बराबर ए ज रीते बुद्धि द्वारा मात्र
गुणोना लक्षणनु ज अनुमान करी शक्य छे अने
ठिन्डियो द्वारा मात्र गुणमय विषयोनु ग्रहण थाय छे.
जोके आप तेमां विद्यमान छो छतां पक्ष आ मन-बुद्धि-
ठिन्डियो द्वारा आपनु ग्रहण थई शक्तुं नथी. आनु कारण
ए छु के, आप सर्वस्वरूप, सर्वना आत्मा, सत्यवस्तुरूप
अने सर्वव्यापक छो. गुणोनु आपरक्ष आपने ढांडी शक्तुं
नथी. तेथी आपना स्वरूपमां अंदर के बहारनो भेद
नथी. ॥ १७ ॥ जे पुरुष स्वपंथी भिन्न, दश्य वस्तुओनी
सत्ता स्वीकारे छे ते अक्षानी छे. ते मात्र अनुवाद करे
छे, विचार नथी करतो. कारण के जे वस्तुनु अस्तित्व
ज नथी, तेनो ते स्वीकार करे छे. ॥ १८ ॥

१. आचीन प्रतमां 'वसुदेव उपाच' पाठ नथी। २. य।

ત્વતોઽસ્ય જન્મસ્થિતિસંયમાન् વિભો
વદન્યનીહાદગુણાદવિક્રિયાત् ।
ત્વયીશરે પ્રભાષિ નો વિરુધ્યતે
ત્વદાશ્રયત્વાદુપચયથે ગુણૈः ॥ ૧૯॥

સ ત્વં ત્રિલોકસ્થિતયે સ્વમાયયા
બિભાષિ શુકલં ખલુ વર્ણમાત્મનઃ ।
સર્ગાય રક્તં રજસોપબૃહિતં
કૃષ્ણાં ચ વર્ણાં તમસા જનાત્યયે ॥ ૨૦॥

ત્વમસ્ય લોકસ્ય વિભો રિરક્ષિષુ-
ગૃહેદવતીણોડસિ મમાખિલેશ્વર ।
રાજન્યસર્જાસુરકોટિયુથપૈ-
નિર્વ્યૂહમાના નિહનિષ્યસે ચમૂઃ ॥ ૨૧॥

અધ્યં ત્વસમ્યસ્તવ જન્મ નો ગૃહે
શ્રુત્વાઽગ્રજાંસે ન્યવધીત્ ૨ સુરેશ્વર ।
સ તેઽવતારં પુરુષૈઃ સમર્પિતં
શ્રુત્વાઽધુનૈવાભિસરત્યુદ્યુધઃ ॥ ૨૨॥

શ્રીશુક ઉવાચ

અથૈનમાત્મજં વીક્ષ્ય મહાપુરુષલક્ષણમ् ।
દેવકીતમુપાધાવત્કંસાદ્ ભીતા શુચિસ્મિતા ॥ ૨૩॥

દેવકુભૂવાચ

૩૫ યત્ત તત્ત્વ પ્રાણુરવ્યક્તમાદં
પ્રભા જ્યોતિર્નિંગુણાં નિર્વિકારમ् ।
સત્તામાત્રં નિર્વિશેષં નિરીહ
સ ત્વં સાક્ષાદ્ વિષ્ણુરધ્યાત્મદીપઃ ॥ ૨૪॥

નાને લોકે દ્વિપરાર્ધાવસાને
મહાભૂતેષ્યાદિભૂતં ગતેષુ ।
વ્યક્તોઽવ્યક્તં કાલવેગેન યાતે
ભવાનેકઃ શિષ્યતે શેષસર્જઃ ॥ ૨૫॥

પ્રભુ! કહે છે કે આપ સ્વયં સમસ્ત ડિયાઓ, ગુણો અને
વિકારોથી રહિત છો. છતાં પણ આ જગતની સુષ્ટિ, સ્થિતિ
અને પ્રલય આપનાથી જ થાય છે. આ વાત પરમ
ઐશ્વર્યશાળી પરબ્રહ્મ પરમાત્મા એવા આપના માટે અસંગત
નથી. કેમકે, ત્રણો ગુણોના આશ્રય આપ જ છો, તેથી
તે ગુણોના કાર્ય આદિનો આપમાં પણ આરોપ કરવામાં
આવે છે. ॥ ૧૯ ॥ આપ જ ત્રણો લોકની રક્ષા કરવા માટે
પોતાની માયાથી સત્ત્વમય શુક્લવર્ણ (પોપણકારી વિષ્ણુરૂપ)
ધારણ કરો છો, ઉત્પત્તિ માટે રજોગુણથી યુક્ત રક્તવર્ણ
(ભ્રમદેવરૂપ) ધારણ કરો છો અને પ્રલય સમયે તમોગુણથી
યુક્ત કૃષ્ણવર્ણ (રદ્રસ્વરૂપ) ધારણ કરો છો. ॥ ૨૦ ॥ પ્રભુ!
આપ સર્વશક્તિમાન અને બધાંના સ્વામી છો. આ સંસારની
રક્ષા માટે જ આપ મારે ત્યાં પુત્રરૂપે પણાર્થી છો. આજે
કરોડો અસુર સેનાપતિઓએ રાજાનો વેશ ધારણ કરીને
મોટી-મોટી સેનાઓ પોતાને આધીન કરી રાખી છે. આપ
તે બધાનો સંહાર કરશો. ॥ ૨૧ ॥ હે દેવાખિદેવ! આ કંસ
મહાદુષ છે. તેને જ્યારે બબર પડી કે, આપ અમારે ત્યાં
અવતાર લેવાના છો, ત્યારે તેણે આપના લયથી આપના
મોટાભાઈઓને મારી નાંખ્યા. હમણાં જ તેના દૂતો તેને
આપના પ્રગટ થયાના સમાચાર કહેશે અને તે હમણાં
જ હાથમાં શર્ષ્ટ લઈને દોડતો આવી જશે. ॥ ૨૨ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! દેવકીજીએ જોયું
કે, મારા પુત્રમાં તો પુરુષોત્તમ ભગવાન હશે. બધાં લક્ષણો
વિદ્યમાન છે. પહેલાં તો દેવકીજીને કંસથી કંઈક લય
જ્યોતાયો, પરંતુ પછી તેઓ ઘણું જ પવિત્ર હાસ્ય કરતાં
સુતિ કરવા લાગ્યા. ॥ ૨૩ ॥

માતા દેવકીજીએ કહું – પ્રભુ! વેદોએ આપના
જે રૂપને અવ્યક્ત અને સર્વનું કારણ કહું છે, જે પ્રભ,
જ્યોતિસ્વરૂપ, સમસ્ત ગુણોથી રહિત અને વિકારરહિત છે,
જેને વિશેપરહિત-અનિર્વચનીય, નિર્ઝિય અને કેવલ
વિશુદ્ધ સત્તારૂપે કહે છે – તે જ બુદ્ધિ વગેરેના પ્રકારાક
વિષ્ણુ આપ સ્વયં છો. ॥ ૨૪ ॥ જે સમયે બહ્યાનું પૂરું
આપુથ્ય – બે પરાર્થ સમાપ્ત થઈ જાય છે, ત્યારે
કાલશક્તિના પ્રભાવથી બધા લોક નાથ થઈ જાય છે,
પંચમહાભૂત અહંકારમાં, અહંકાર મહત્ત્વમાં અને મહત્ત્વ
પ્રકૃતિમાં લીન થઈ જાય છે – તે સમયે એકમાત્ર આપ
જ શેષ રહી જાઓ છો. તેથી જ આપનું એક નામ ‘શૈવ’
પણ છે. ॥ ૨૫ ॥

योऽयं कालस्तस्य तेऽव्यक्तबन्धो
ये एषामाहुश्चेष्टते येन विश्वम् ।
निमेषाहिर्वत्सरात्तो महीयां-^१
स्तं त्येशानं क्षेमधाम प्रपद्ये ॥ २६ ॥

मत्यो मृत्युव्यालभीतः पलायन्
लोकान् सर्वान्निर्भयं नाध्यगच्छत् ।
तत्पादाभ्यं प्राप्य यदेच्छयाऽद्य
स्वस्थः शेते मृत्युरस्मादपैति ॥ २७ ॥

अ त्वं थोराहुग्रसेनात्मजान-
आहि त्रस्तान् भृत्यवित्रासहाऽसि ।
उपं चेदं पौरुषं ध्यानविष्णुयं
मा प्रत्यक्षं मांसटशां कृष्णीष्ठाः ॥ २८ ॥

जन्म ते गम्यसौ पापो मा विद्यान्भृत्युसूदन ।
समुद्दिष्टे भवदेतोः कुसादहमधीरधीः ॥ २९ ॥

उपसंहर विश्वात्मत्तदो उपभलौकिकम् ।
शक्त्यक्तगदापद्मांशिया जुहुं चतुर्भुजम् ॥ ३० ॥

विश्वं पदेतत् स्वतनो निशान्ते
यथावकाशं पुरुषः परो भवान् ।
भिभति सोऽयं भम गर्भगोडभू-
द्धो नृलोकस्य विडम्बनं हि तत् ॥ ३१ ॥

श्रीभगवानुवाच

त्वमेव पूर्वसर्गेऽभूः पृष्ठिः स्वायम्भुवे सति ।
तदाऽयं सुतपा नाम प्रज्ञापतिरक्तमधः ॥ ३२ ॥

प्रहृतिना अकमात्र साधायक प्रलु ! निमेषथी लर्णने
पर्षपर्यन्ता अनेक विभागोमां वहेचायेलो जे काणे छे, जेना
लीषे आजुं जगत येषा करे छे, ते काणने विद्वानो आपनी
एक येषा कहे छे. आप शक्तिमान अने परम कल्याणाना
आश्रय छो. हुं आपने शरणे आवी छु. ॥ २६ ॥ प्रलु !
मनुष्य मृत्युरुपी सर्पथी भयलीत थर्ह सर्व लोकमां नासतो
करे छे, पछा तेने कोई निर्भय स्थान मणितुं ज नथी.
पछी दैवेच्छाथी ते आपनां चरणाकमणोनुं शरण लर्णने
शांतिथी सूझे छे. बीजानी तो वात ज शी करवी, स्वयं
मृत्यु पक्ष आपनाथी भयलीत थर्हने दूर भागे छे. ॥ २७ ॥
प्रलु ! आप नक्तोना भयने हरनारा छो अने अमे लोको
आ हुए कंसथी अत्यंत भयलीत छीओ. तेथी आप अमारं
रक्षण करो. आपनुं आ चतुर्भुज दिव्यरूप ध्याननी वस्तु
छे, तेने मात्र मांस-चरणीमय शरीर पर ज दृष्टि राखनारा
देहाभिमानी लोको सामे प्रगट न करो. ॥ २८ ॥ ते
मधुसूदन ! आ पापी कुसने ऐ वातनी भबर न पडे के,
आपनो जन्म मारा गर्भथी थयो छे. मारी धीरज तूटी
रही छे. आपने कष उत्तु थशे ते माटे कुसथी हु बहु
भय पापी रही छु. ॥ २९ ॥

ते विश्वात्मन ! आपनुं आ उप अलौकिक छे. आप
शंख, चक्र, गदा अने पद्मनी शोभाथी पुक्त आपनुं आ
चतुर्भुजरूप समेटी लो. ॥ ३० ॥ प्रलयना समये आप आ
संपूर्ण विश्वने पोताना शरीरमां ऐवी रीते सहजताथी
धारण करो छो जेवी रीते मनुष्य पोताना शरीरमां रहेनारा
छिद्ररूप आकाशने धारण करे छे. ते ज परम पुरुष
परमात्मा, आप मारा गर्भवासी थया, ऐ आपनी अद्भुत
मनुष्य-लीला नथी तो बीजुं हुं छे? ॥ ३१ ॥

श्रीभगवाने कहुं - देवी ! स्वायम्भुव मनवत्तरमां
ज्यारे तमारो पहेलो जन्म थयो हतो, त्यारे तमारं नाम
पूजिन छतुं अने आ वसुदेवज्ञ सुतपा नामना प्रज्ञापति
हता. तमारं बन्नेनां हृदय बहु ज शुद्ध हतां. ॥ ३२ ॥
ज्यारे ब्रह्माण्डे तमने बन्नेने संतान उत्पन्न करवानी

युवां वै भ्रह्माऽडिष्टौ प्रज्ञसर्गं यदा ततः ।
सन्नियन्धेन्द्रियग्रामं^१ तेपाथे परमं तपः ॥ ३३ ॥

वर्षवातातपहिमधर्मकालगुणानु ।
सहमानौ शासरोधविनिर्घूतमनोमलौ ॥ ३४ ॥

शीर्षापृष्ठानिलाहारावुपशान्तेन चेतसा ।
भतः कामानभीप्सन्तौ मदाराधनभीहतुः ॥ ३५ ॥

अेवं वां तप्यतोस्तीक्रं^२ तपः परमदुष्करम् ।
टिव्यवर्षसहस्राणि द्वादशेयुर्मदात्मनोः ॥ ३६ ॥

तदा वां परितुष्टोऽहममुना वपुषाऽनवे ।
तपसा श्रद्धया नित्यं भक्त्या च हटि भावितः ॥ ३७ ॥

प्राहुरासं वरदराद् युवयोः कामटित्या ।
व्रियतां वर ईत्युक्ते भादशो वां वृतः सुतः ॥ ३८ ॥

अशुष्टग्राभ्यविषयावनपत्यौ च दम्पती ।
न वद्रायेऽपवर्गं मे भोलितौ भम भायया ॥ ३९ ॥

गते भयि युवां लब्ध्या वरं मत्सदेशं सुतम् ।
ग्राम्यान् भोगानभुज्जाथां युवां प्राप्तमनोरथौ ॥ ४० ॥

अहेष्टवाऽन्यतमं लोके शीलोदार्थगुणैः समम् ।
अहं सुतो वामत्वं पृश्निगर्भं ईति श्रुतः^३ ॥ ४१ ॥

तयोर्वा पुनरेवाहमहित्याभास कश्यपात् ।
उपेन्द्र ईति विष्यातो वामनत्वाच्य वामनः ॥ ४२ ॥

तृतीयेऽस्मिन् भवेऽहं वै तेनैव वपुषाऽथ वाम् ।
आतो भूयस्तथोरेव सत्यं मे व्याहृतं सति ॥ ४३ ॥

आशा आपी, त्यारे तमे ईन्द्रियोनुं दमन करीने उत्कृष्ट तपस्या करी ॥ ३३ ॥

तमे बन्नेए वर्षा, वायु, गरमी, ठंडी वर्गेरे कालना विभिन्न गुणोने सहन कर्या अने प्राणाधाम द्वारा पोताना मनना दोषोने धोई नाच्या ॥ ३४ ॥ तमे बन्ने क्यारेक सूक्तं पांडां खाई लेतां अने क्यारेक मात्र इवानो ज आहार लेतां छतां तमाळं चित बहु शांत छतुं. आ प्रमाणे तमे बन्नेए मारी पासे अलीच वस्तु प्राप्त करवानी ईच्छाथी मारी आराधना करी ॥ ३५ ॥ मारामां चित्तने जोडीने ऐवुं परम दुष्कर अने धोर तप करतां-करतां बार हजार हिव्य वर्षा वीती गयां ॥ ३६ ॥ पुष्ट्यमयी देवी। त्यारे हुं तमारा बन्ने पर ग्रसन्न थयो, केम के, तमे बन्नेए तपस्या, श्रद्धा अने प्रेममयी लक्ष्मी पोताना दृष्ट्यमां निरंतर मारी भावना करी छती. ते समये तमारा बन्नेनी अभिलाषा पूरी करवा भाटे वरदान आपनाराओमां श्रेष्ठ जेवो हुं आपनी सामे ग्रजट थयो. ज्यारे में कहुं के, 'तमारी जे ईच्छा होय ते मागी लो.' त्यारे तमे बन्नेए मारा जेवो पुत्र भाग्यो ॥ ३७-३८ ॥ ते समय सुधी विषयभोगो साथे तमारो कोई संबंध थयो न छतो. तमारे कोई संतान पक्ष न छतुं. तेथी मारी भायाथी भोहित थઈने तमे बन्नेए मारी पासे भोक्त न भाग्यो ॥ ३९ ॥ तमने मारा जेवो पुत्र थवानुं वरदान मणी गयुं अने हुं त्यांथी अंतर्धान थई गयो. हवे तमारो मनोरथ सक्षण थवाथी तमो सांसारिक भोगो भोगववा लाग्यां ॥ ४० ॥ में जोहुं के संसारमां शील-स्वल्बाव, उदारता तथा अन्य गुणोमां माराजेवो बीजो कोई छे ज नहीं, तेथी हुं ज तमारा बन्नेनो पुत्र थयो अने ते समये हुं 'पृश्निगर्भ' ना नामे ग्रसिद्ध थयो ॥ ४१ ॥ पछी बीजा जन्ममां तमे अदिति थयां अने वसुदेवज्ञ कश्यप थया. त्यारे पक्ष हुं तमारो पुत्र थयो. मारुं नाम छतुं 'उपेन्द्र'. शरीर हीगाङु छोवाने कारणे लोको भने 'वामन' पक्ष कहेता छता ॥ ४२ ॥ सती देवकी! तमारा आ त्रीजा जन्ममां पक्ष हुं ते ज उपे इरी तमारो पुत्र थयो हुं." मारुं वयन सर्वदा सत्य थाय छे ॥ ४३ ॥

१. सन्निकृद्योऽपि । २. व्योर्वदे । ३. सृतः ।

* लग्नान शीकुण्डो विचार कर्यो के, मे आमने वरदान तो आपी हीहुं के मारा जेवो पुत्र थयो, परंतु तेने हुं पूरुं करी शक्तो नथी. केम्डे, मारा जेवुं बीजुं कोई छे ज नहीं. कोईने कोई वस्तु आपवानी प्रतिष्ठा करीने पूरी न करी शक्य तो तेना जेवी

એતદ્વાં દર્શિતાં રૂપં પ્રાગજન્મસ્મરણાય મે ।
નાન્યથા મહુદવં જાનં મત્યલિકેન જાયતે ॥ ૪૪ ॥

पुवां मां पुत्रभावेन भ्रह्मभावेन चासकृत् ।
चिन्तयन्तौ कृतस्मेहौ पास्येथे भद्रगतिं पराम् ॥ ४५ ॥

ଶ୍ରୀକୃତ ପ୍ରାଚୀ

ଶିତ୍ୟକୁଳାଙ୍କସୀଦ୍ଧରିଜ୍ଞାଣୀଭଗବାନାତମାୟ୍ୟା ।
ପିତ୍ରୋ: ଶାପଶ୍ଵତୋ: ଭାଦ୍ରୋ ବାଭୂଵ ପ୍ରାକ୍ତଃ: ଶିଥଃ ॥ ୪୬ ॥

ततश्च शौरिर्भगवत्प्रयोहितः
सुतं समादाय स सूतिकागृहात् ।
यदा बलिर्गन्तुभियेष तर्वजा
या योगमायाऽजनि नन्दजायया ॥ ४७ ॥

तथा हतप्रत्ययसर्ववृत्तिषु
द्वाःस्थेषु पौरेष्वपि॒ शायितेष्वय ।
द्वारस्तु सर्वाः पिहिता हुरत्यया
भुहत्कपाटायसाकीलशब्दैः ॥ ४८॥

ताः कुरुवाहे वसुदेव आगते
 स्वयं व्यवर्धन्ते पथा तमो रवेः ।
 व्यवर्ध पर्जन्य उपांशुगर्जितः
 शेषोऽवगाह वाहि निवासयन कृष्णः ॥ ४६ ॥

મધોનિ વર્પત્યસકૃદ્ય યમાનુજ્ઞ
ગમ્મીરતોયોધજ્વોભિહેનિલા ।

ਮੈਂ ਤਮਨੇ ਮਾਰੋ ਆ ਰੂਪ ਏਟਲਾ ਮਾਟੇ ਬਤਾਵ੍ਹੁ ਕੇ ਤਮਨੇ
 ਮਾਰਾ ਪੂਰਵ ਅਵਤਾਰੋਨੁ ਸਮਰਥ ਥਈ ਜਾਧ. ਜੋ ਹੁੰ ਆਵੁਂ ਨ ਕਰਤ
 ਤੋ, ਤੇਵਲ ਮਨੁਖ-ਸ਼ਾਰੀਰਥੀ ਮਾਰਾ ਅਵਤਾਰਨੁ ਜਾਨ ਥਾਤ
 ਨਹੀਂ. ॥੪੪॥ ਤਮੇ ਬੜੇ ਮਾਰਾਮਾਂ ਪੁੜਬਾਵ ਤਥਾ ਨਿਰੰਤਰ
 ਭਗਭਾਵ ਰਾਖਯੋ. ਆ ਪ੍ਰਮਾਣੇ ਵਾਲ੍ਯਲਿਲੇਹ ਅਨੇ ਚਿੱਤਨ ਦ੍ਰਾਰਾ
 ਤਮਨੇ ਮਾਰਾ ਪਰਮ ਪਦਨੀ ਪ੍ਰਾਪਿ ਥਸ਼ੇ. ॥੪੫॥

શ્રી શુક્રદેવજી કહે છે - આટલું કહીને હરિ મૌન
થઈ ગયા. હવે તેમજો પોતાની પોગમાયાથી પિતા-માતાની
સામે જ તુરંત એક સાધારણ બાળકનું રૂપ પારણ કરી
લીધું. ॥૪૬॥ ત્યારે વસુદેવજીએ ભગવાનની પ્રેરણાથી
પોતાના પુત્રને લઈને પ્રસૂતિગૃહમાંથી બહાર નીકળવાની
ઈચ્છા કરી. તે જ સમયે નન્દપત્ની પશોદાના ગર્ભથી તે
પોગમાયાનો જन્મ થયો, જે ભગવાનની શક્તિ હોવાના
કારણે તેમના જેવી જ જન્મરહિત છે. ॥૪૭॥ તે જ
પોગમાયાએ દ્વારપાણ અને નગરજનોની ચેતના હરી લીધી,
તે બધા જ અચેત બનીને સૂઈ ગયા. કારાગૃહના બધા
દરવાજા બંધ હતા. તેનાં મોટાં-મોટાં બારણાં, લોઢાની
સાંકળો અને તાળાં વાસેલાં હતાં. બહાર જવું અત્યેત મુશ્કેલ
હતું; પરંતુ વસુદેવજી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને ખોળામાં લઈને
જ્યાં દરવાજાની નજીક પહોંચ્યા કે ત્યાં જ તે બધા દરવાજા
આપો-આપ ખુલ્લી ગયા. * બરાબર એ જ પ્રમાણો કે જેમ
સૂર્યોદય થતાં જ અંધકાર દૂર થઈ જાય છે. તે સમયે
વાદળો ધીમી-ધીમી ગર્જના કરીને જળનાં જીણાં જીણાં
કોરાં વરસાવી રહ્યાં હતાં. તેથી શેષજી પોતાની ફણાઓ
દ્વારા જળથી રક્ષણ કરતા વસુદેવજીની પાછળ-પાછળ
ચાલવા લાગ્યા. * ॥૪૮-૪૯॥ તે દિવસોમાં વારંવાર
વરસાદ પડતો હતો, તેથી યમુનાજીમાં પર આવ્ય હત. *

જ્રાતિકાળી વસ્તુ આપવી જોઈએ. માર્ગ જેવો હું જ છે. તેથી હું પોતાને જ્રાતિકાર એમનો પત્ર બનાવીશ.

୧. ପାତ୍ର | ୨. ପୌଜେୟ ଥିଲା | ୩. ବ୍ୟଶିଯନ୍ତିଙ୍କା |

* હેઠળના નામ સાંભળવામાત્રથી અસંખ્ય જન્મોનાં સંચિત કર્મ-બંધન નાટ થઈ જાય છે, તે જ પ્રભુ જેના ખોણામાં આવ્યા, તેની જીવનકાળી-દેવીઓ ખલ્લી જાય, એમાં શું આશર્ય છે?

* બદરામજીએ વિગાર કર્યો કે, હું મોટે ભાઈ થયો તેથી શું થયું, મારો મુખ્ય ધર્મ તો સેવા જ છે. તેથી તેઓ શેપડુપે છત બનીને વરસાદના જળનું નિવારણ કરતા રહીને ચાલ્યા. તેમણે વિચાર્યું કે મારી ઉપસ્થિતિમાં મારા સ્વામીને વરસાદથી કષ્ટ થાય તો મને પિકાર છે. તેથી તેમણે પોતાની કઢાયાનું છત કરી દીધું. અથવા તેમણે એવું વિચાર્યું કે આ વિષ્ણુપદ(આકાશ)વાસી મેઘ પરોપકાર પાટે અધ્યપતિત (નીરે પડતાં) સ્વીકારી લે છે તેથી આ બલિના જેવા દાતાને મસ્તકથી વંદન કરવા ચોગ્ય છે.

* १. શ્રીકૃષ્ણ(બાળક)ને પોતાની તરફ આપત્તા જોઈને પમુનાજીએ વિચાર કર્યો - અહો, જેમના ચરણોની રજી સત્તુરૂપોના માનસ-

ભયાનકાવર્તશતાકુલા નદી
માર્ગ દદૌ સિન્ધુરિવ શ્રિય: પતે: ॥ ૫૦ ॥

નન્દ્રજં શૌરિરુપેત્ય તત્ત્વ તાન્
ગોપાન् પ્રસુતાનુપલભ્ય નિદ્રયા ।
સુતં^૧ પશોદાશયને નિધાય ત-
સુતામુપાદાય^૨ પુનર્ગૃહાનગાત् ॥ ૫૧ ॥

દેવક્ષ્યા: શયને ન્યસ્ય વસુદેવોડથ દારિકામ્ ।
પ્રતિમુચ્ય પદોર્લોહમાસ્તે પૂર્વવદાવૃત: ॥ ૫૨ ॥

પશોદા નન્દપત્ની ચ જાતં પરમબુધ્યત^૩ ।
નતલિઙ્ગંપરિશ્રાન્તા નિદ્રયાડપગતસ્મૃતિ: ॥ ૫૩ ॥

જળનો પ્રવાહ જાડો અને વેગીલો હતો. તરંગો ઉછળવાને
કારણે પાણીમાં ફીશ બહુ થઈ ગયાં હતાં. સેકડો ભાયંકર
ઘૂમરીઓ થતી હતી, છતાં શ્રીરામચન્દ્રને સમુદ્રમે માર્ગ
આખ્યો તેમ યમુનાછાએ વસુદેવજીને માર્ગ આપી
દીધો. + ॥ ૫૦ ॥ તેથી વસુદેવજી (નિર્વિધે) નંદભાવના
ગોકુલમાં પહોંચ્યા અને સર્વ ગોવાળિયાઓને નિદ્રાધીન
જોયા. તેમણે પોતાના પુત્રને પશોદાછની શથ્યા પર સુવાડી
દીધા અને તેમની નવજીત કન્યા લઈને તેઓ પાછા
કારાગૃહમાં જઈ પહોંચ્યા. ॥ ૫૧ ॥ ત્યારબાદ વસુદેવજીએ
તે કન્યાને દેવકીની શથ્યા પર સુવાડીને પોતાના પગમાં
બેડીઓ નાખી દીધા અને પહેલાંની જેમ બંદી બની
ગયા. ॥ ૫૨ ॥ ત્યાં નંદપત્ની પશોદાછને એટલી તો ખબર
પડી કે, કોઈ બાળક જન્મ્યું છે. પરંતુ તેઓ એ ન જાણી
શક્યાં કે, પુત્ર છે કે પુત્રી, કેમકે, એક તો તેમને ભારે
પરિશ્રમ થયો હતો અને બીજું, પોગમાયાએ તેમને અચેત
કરી દીધાં હતાં. + ॥ ૫૩ ॥

—★—

ઈતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કંધે પૂર્વાર્ધ કૃષ્ણજન્મનિ^૪ તૃતીયોડયાય: ॥ ૩ ॥

દસમા સ્ક્રન્યના પૂર્વાર્ધ-અંતર્ગત કૃષ્ણજન્મમાંનો ગ્રીજો અધ્યાય સમાપ્ત.

—★—

ખાનનો દિવય છે, તે જ જાજે મારા તીરે આવી રહ્યા છે. યમુનાછ આનંદ અને પ્રેમધી તરબોણ થઈ ગયાં છે, તેમનાં નેત્રોમાંથી
એટલાં આસુ નાદભ્યાં કે પૂર આવી ગયું.

૧. રિશ્યુ । ૨. ચુતાં સમાદાય । ૩. પુત્રમં । ૪. કૃષ્ણાવતારે તૃતીયોડયો ।

૨. મને પરમરાજની બહેન સમજને શ્રીકૃષ્ણ પોતાની આંખ ન ફેરવી લે, તેથી તેઓ પોતાના વિશાળ છવનનું પ્રદર્શન કરવા લાગ્યા.

૩. આ ગાયો ચારવા માટે ગોકુલ જઈ રહ્યા છે. આ હજાર-હજાર લહેરો છે તે ગાયો જ તો છે, તેઓ તે ગાયોની જેમ આમનું પણ
પાલન કરે.

૪. એક કાલિયનાગ તો મારામાં પહેલેથી જ છે, આ બીજો શેષનાગ આવી રહ્યો છે. હવે મારી શી ગતિ થશે – આવું વિચારિને યમુનાછ
પોતાના દિલોળાથી શેષનાગને રોકવા માટે આગળ વધી રહ્યા છે.

+ ૧. જોકાંક યમુનાછના મનમાં વિચાર આવ્યો કે, મારા અગાધ જેણને જોઈ ક્યાંક શ્રીકૃષ્ણ એવું ન વિચારે કે હું આ જગતાં
ક્રિયા કરી શકે કરીશ, તેથી તેઓ તુરંત ક્યાંક ગળા સુધી, ક્યાંક કુમર સુધી, અને ક્યાંક ધૂંઠણ સુધી જળવાળાં થઈ ગયાં.

૨. જેમ હુંથી મનુષ્ય દ્યાળું પુરુષની સામે પોતાનું મન પ્રલું કરી દે છે તેવી જ રીતે કાલિયનાગથી ત્રાસ પામેલાં યમુનાછને પોતાના
મનનું હુંથી જળાવવા માટે પોતાનું મન ખોલીને શ્રીકૃષ્ણની સામે મૂડી દીધું.

૩. મારી ઉંડકાં જોઈને ક્યાંક શ્રીકૃષ્ણ જળકીયા કરવાનો અને મને પટરાણી બનાવવાનો અસ્વીકાર ન કરી દે, તેથી તેઓ ઉચ્છૃંખલાં
છોડીને ખૂબ વિનયથી રંકોચ સાથે પોતાના હદ્યના રસાળ સ્નેહને પ્રગટ કરવા લાગ્યાં.

૪. જ્યારે જોમણે સૂર્યવશમાં રામાવતાર ગ્રહણ કર્યો, ત્યારે માર્ગ ન આપવાથી ચન્દ્રમાના પિતા સમુદ્રને બાંધી દીધો હતો. હવે
આ ચન્દ્રવંશમાં પ્રગટ થયા છે અને હું સૂર્યની પુત્રી છું. જો હું તેમને માર્ગ નહીં આપું તો આ મને પણ બાંધી દેશે. આ ઝરને લીપે
જાણે યમુનાછ કે આગમાં વહેચાઈ ગયાં.

૫. સત્યુઠાં કરે છે કે, હદ્યમાં ભગવાન આવી જાય તો અલોકિક સુખ મળે છે. તેથી યમુનાછને ભગવાનને પોતાની અંદર લઈ લીધાં.

૬. મારું નામ કૃષ્ણા, મારું જળ કૃષ્ણા, મારી બહાર કૃષ્ણા છે, પછી મારા હદ્યમાં જ તેમની સુતિ કેમ ન થાય! આવું વિચારિને માર્ગ
આપવાના બણાને યમુનાછને શ્રીકૃષ્ણને પોતાના હદ્યમાં લઈ લીધા.

* ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો આ પ્રસંગમાં એવું બતાવ્યું કે જે મને પ્રેમપૂર્વક પોતાના હદ્યમાં ધારણ કરે છે, તેનાં બંધન ખુલ્લી જાય છે, જેલમાંથી
શૂટકારો મળી જાય છે, મોટા-મોટા કારકો તૂટી જાય છે, પહેરેદારોનો પતો નથી લાગતો, જવ-નદીનું જળ સુકાઈ જાય છે, ગોકુલ (ઇન્દ્રિ-
સમુદ્રાય)ની વૃત્તિઓ વુપા થઈ જાય છે અને માયા હાથમાં આવી જાય છે.

१ चोथो अध्याय

कंसना हाथमांथी छूटीने पोगमाया द्वारा आकाशमां जहाने भविष्यवाणी करवी

श्रीशुक उपाय

**बहिरन्तःपुरद्वारः सर्वाः पूर्ववदावृताः ।
ततो बालध्वनिं श्रुत्वा गृहपालाः समुत्थिताः ॥ १ ॥**

**ते तु तूष्णमुपत्रज्य॑ देवक्या गर्भजन्म तत् ।
आयच्युभौ॒जराजाय यदुद्विजः प्रतीक्षते ॥ २ ॥**

**स तत्पात् तूष्णमुत्थाय कालोऽयमिति विक्लः ।
सूती॒गृहमगात् तूष्ण प्रस्खलन् मुक्तमूर्ध॒जः ॥ ३ ॥**

**तमाह भ्रातरं देवी कृपणा करुणां सती ।
सुपेयं तत्र कल्याण॒२ स्त्रियं मा हन्तुमर्हसि ॥ ४ ॥**

**बहवो हिसिता भ्रातः शिशवः पावकोपमाः ।
तत्या देवनिसुरेन पुत्रिकैः प्रदीयताम् ॥ ५ ॥**

**नन्यहं ते ह्यवरजा दीना हतसुता प्रभो ।
दातुमर्हसि मन्दाया अज्ञेमां चरमां प्रजाम् ॥ ६ ॥**

श्रीशुक उपाय

**उपगुह्यात्मजामेवं रुदत्या दीनदीनवत् ।
याचितस्तां विनिर्भृत्यैहस्तादाचिच्छिदे भलः ॥ ७ ॥**

**तां गृहीत्वा चरण्योर्जीतमात्रां स्वसुः सुताम् ।
अपोथयच्छिलापृष्ठे स्वार्थोन्मुक्तिसौहृदः ॥ ८ ॥**

**सा तद्वस्तात् समुत्पत्य सदो देव्यम्भरं गता ।
अदृश्यतानुजा विष्णोः सायुधाएमहाभुजा ॥ ९ ॥**

श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे – परीक्षित! ज्यारे वसुदेवज्ञ पाढ़ा आव्या, त्यारे नगरना बहारना अने अंदरना बधा दरवाजा आपोआप ज पहेलांनी माफक बंध थई गया. त्यार पही नवजात बाणकना रडवानो अवाज सांबणीने द्वारपालोनी निद्रा उडी. ॥ १ ॥ ते तुरंत भोजराज कंस पासे गया अने देवकीने संतान थयानी वात कही. कंस तो शोकातुर चिते भयभीत थईने आ वातनी प्रतीक्षा करी ज रखो उतो. ॥ २ ॥ द्वारपालोनी वात सांबणतां ज ते ओकदम शश्यमांथी उडी ‘आ मारो काण छे’ ऐम बोलतो विहृवण थई ठोकरो खातो प्रसूतिगृह तरफ दोज्यो. तेने ए वातनुं पक्ष ध्यान न रह्यु के, तेना वाण पक्ष विजेरायेला छे. ॥ ३ ॥ दयापात्र सती देवकीऐ खूब ज हुःअ अने करुणा साथे पोताना भाईने कह्यु – ‘हे मारा छितेथी भाई! आ कन्या तो तमारी पुत्रवधू जेवी छे. श्रीजतिनी छे; तमारे श्रीहत्या कदापि न करवी छोईअ. ॥ ४ ॥ भाई! तमे बाघ्यवश मारा घण्टा अजिने जेवा तेजस्वी बाणकोने मारी नाभ्या. हवे मात्र एक आ कन्या बची छे, तेने तो मने अपो. ॥ ५ ॥ झरेखर हुं तमारी नानी बहेन छुं. मारा घण्टां संतान मरी गयां छे, तेथी हुं अत्यंत दीन छुं. मारा त्रिय अने समर्थ भाई! तमे मने मंदभाग्यवाणीने आ अंतिम संतान आपी हो.’ ॥ ६ ॥

श्री शुकदेवज्ञ कहे छे – परीक्षित! कन्याने पोताना खोणामां छुपावीने देवकीज्ञाए अत्यंत दीनता साथे रडतां-रडतां पाचना करी. परंतु कंस महादुष्ट उतो. तेथो देवकीज्ञाना हाथमांथी बाणकी अंगकी लीधी. ॥ ७ ॥ पोतानी ए नवजात नानकी भाङ्गेजना पग पकडीने कसे तेने खूब छोरथी एक पथ्यर पर पछाडी. स्वार्थे तेना हृदयनी करुणाने जडमूर्णथी उज्जाडीने फंकी दीधी उती. ॥ ८ ॥ परंतु श्रीकृष्णनी आ नानी बहेन कोई सामान्य कन्या तो उती नहीं, ते तो देवी उती. तेना हाथमांथी छूटीने तुरंत ते आकाशमां चाली गई अने पोतानी लांबी आठ भुजाओमां आयुधो धारणा करेली देखाई. ॥ ९ ॥

१. शीशमुण्ड । २. कल्याणी ।

દિવ્યલગમ્બરાલેપરતાભરણભૂષિતા ।
ધનુઃશૂલેષુચર્માસિશદ્ધયકગાધરા ॥ ૧૦॥

સિદ્ધચારણગન્ધર્વેરપ્સર:કિન્નરોરગૈ: ।
ઉપાહતોરુભલિભિ: સ્તૂયમાનેદમધ્રવીત્ ॥ ૧૧॥

કિ મયા હતયા મન્દ જાત: ખલુ તવાન્તકૃત્ ।
યત્ર ક્ષ્ય^૧ વા પૂર્વશત્રુમાંહિસી: કૃપણાન્તવૃથા ॥ ૧૨॥

ઈતિ પ્રભાષ્ય તં દેવી માયા ભગવતી ભુવિ ।
બહુનામનિકેતેષુ બહુનામા બમ્ભૂવ હ ॥ ૧૩॥

તયાભિહિતમાકષ્ય કંસ: પરમવિસ્મિતઃ ।
દેવકીં વસુદેવં ચ વિમુચ્ય પ્રશ્રિતોડધ્રવીત્ ॥ ૧૪॥

અહો ભગિન્યહો ભામ મયા વાં બત પાખના ।
પુરુષાદ ઈવાપત્યં બહવો^૨ હિસિતા: સુતા: ॥ ૧૫॥

સત્યહેત્યક્તકાર્ણ્યસ્ત્યક્તજ્ઞાતિસુહત્યલ: ।
કાંલ્યોકાન્દૈગમિષ્યામિધ્રબહેવમૃતઃ શસન્ ॥ ૧૬॥

દૈવમધ્યનૃતં વક્તિ ન મર્ત્યા એવ કેવલમ् ।
યદિશ્રમાદહું પાપ: સ્વસુર્નિહતવાચિશૂન્ ॥ ૧૭॥

મા શોચતં મહાભાગાવાત્મજ્ઞાનસ્વકૃતમ્ભુજ:^૩ ।
જન્તવો ન સહેકત્ર દૈવાધીનાસ્તદાસતે ॥ ૧૮॥

ભુવિભૌમાનિભૂતાનિયથા યાન્ત્યપયાન્તિ ચ ।
નાયમાત્મા તથૈતેષુ વિપર્યેતિ યથૈવ ભૂ: ॥ ૧૯॥

તે દેવી દિવ્ય માળા, વસત્ર, ચન્દ્રન અને મણિમય આભૂષણોથી વિભૂષિત હતાં. તેમના હાથમાં ધનુષ્ય, ત્રિશૂળ, બાણ, ઢાલ, તલવાર, શંખ, ચક અને ગઢા — આ આઠ આયુધો હતાં. ॥ ૧૦ ॥ સિદ્ધો, ચારણો, ગન્ધર્વો, આપ્સરાઓ, કિન્નરો અને નાગગણો અનેક પ્રકારના ઉપહારો સમર્પિત કરીને તેમની સુતિ કરી રહ્યા હતા. તે સમયે દેવીએ કંસને કહું - ॥ ૧૧ ॥ ‘અરે મૂર્ખ! મને મારવાથી તને શું મળશે? તારા પૂર્વજન્મનો શત્રુ તને મારવા માટે કોઈ સ્થાન પર પેદા થઈ ચૂક્યો છે. હવે તું વ્યર્થ નિર્દોષ બાળકોની હત્યા ન કર.’ ॥ ૧૨ ॥ કંસને આ પ્રમાણે કહીને ભગવતી પોગમાયા ત્યાંથી અંતર્ધાન થઈ ગયાં અને પૃથ્વી પર અનેક સ્થાનો પર જુદા જુદા નામે પ્રસિદ્ધ થયાં. ॥ ૧૩ ॥

દેવીની આ વાત સાંભળીને કંસને ખૂબ આશર્ય થયું. તેણે તે જ સમયે દેવકી અને વસુદેવજ્ઞને કેદમાંથી છોડી દીધાં અને ખૂબ જ નપ્રતાથી તેમને કહું - ॥ ૧૪ ॥ ‘મારાં પ્રિય બહેન અને બનેવી! અરે, રે... હું મોટો પાપી છું. રાસું^૪ જેમ પોતાનાં જ બાળકોને મારી નાંખે છે તે જ પ્રમાણે મેં તમારાં ઘણાં બાળકો મારી નાંખ્યા, આ વાતનું મને બહુ દુઃખ છે.’ ॥ ૧૫ ॥ હું એટલો હુષ્ટ છું કે, કરણા તો મારામાં લેશમાત્ર નથી. મેં મારા ભાઈ-બંધુઓ અને સુહદ-મિત્રોનો પણ ત્યાગ કરી દીધો. ખબર નથી હવે મારે કથા નરકમાં જવું પડશો. ખરેખર, હું તો બ્રહ્મહત્યારા જેવો છવતો હોવા છતાં મરેલો જ છું. ॥ ૧૬ ॥ માત્ર મનુષ્યો જ જૂં નથી બોલતા, વિધાતા પણ જૂં બોલે છે. તેમના પર વિશ્વાસ કરીને મેં મારી બહેનનાં બાળકોને મારી નાંખ્યાં. અહો, હું કેટલો પાપી છું! ॥ ૧૭ ॥ તમે બન્ને મહાત્મા છો. પોતાના પુત્રોનો શોક ન કરો. તેમને તો પોતાનાં કર્મનું ફળ જ મળ્યું છે. બધા પ્રાણીઓ પ્રારથને આધીન છે. તેથી તેઓ કાયમ એક સાથે રહી શકતા નથી. ॥ ૧૮ ॥ જેમ માટીથી વાસણો બને છે અને ફૂટી જાય છે, પરંતુ માટીમાં કોઈ કેરફાર થતો નથી; તેમ જ શરીરનું તો જન્મવું-મરવું થતું જ રહે છે, પરંતુ આત્મા ઉપર તેનો કોઈ પ્રભાવ પડતો નથી. ॥ ૧૯ ॥

૧. ક્રવિદ્વા । ૨. સુષ્ટુદી । ૩. સુદૃતમ્ભુજ:

૪. કેમના ગર્ભમાં ભગવાને નિવાસ કર્યો, જેમને ભગવાનનાં દર્શન થયાં, તે દેવકી-વસુદેવના દર્શનનું જ એ કણ છે કે, કંસના દૃષ્ટયા વિનય, વિચાર, ઉદારતા વગેરે સદગુણોનો ઉદ્ઘ થઈ ગયો. પરંતુ જ્યાં સુધી તે તેમની સામે હતો ત્યાં સુધી આ સદગુણોને તેનામાં રહ્યા. હુષ્ટ મંત્રોનોની પાસે જતાં જ તે ફરી પાછો જેવો હતો તેવો જ થઈ ગયો!

पथाऽनेवं विदो भेदो यत आत्मविपर्ययः ।
देहयोगवियोगौ च संसृतिर्न निवर्तते ॥ २० ॥

तस्माद्भद्रे स्वतन्यान् मया व्यापादितानपि ।
माऽनुशोच यतः सर्वः स्वकृतं विन्दते दवशः ॥ २१ ॥

पावद्वोडस्मिं इनास्मीत्यात्मानं मन्यते इस्वद्दृ ।
तावादभिमान्यशो भाष्यभाष्यकताभियात् ॥ २२ ॥

अग्रध्वं मम दीर्घात्म्यं साध्वो दीनवत्सलाः^१ ।
इत्युक्त्वा शुभ्रमुखः पादौ श्यालः स्वखो रथाग्रहीत् ॥ २३ ॥

भोग्याभास^२ निगडाद्विश्रब्धः कन्यकाञ्जिरा ।
देवकी वसुदेवं च दर्शयत्तात्मसोहृदम् ॥ २४ ॥

आतुः समनुत्तमस्य शान्त्वा रोषं च देवकी ।
व्यश्च जद् वसुदेवश्च प्रहरस्य तमुवाच ई ॥ २५ ॥

ऐवमेतन्महाभाग^३ पथा वठसि देहिनाम् ।
अज्ञानप्रभवादहुंधीः स्वपरेति भिदा यतः ॥ २६ ॥

शोकहर्षभयद्वेष्टलोभमोहमदान्विताः ।
भिथो धनां न पश्यन्ति भावैर्भावं पृथगदेशः ॥ २७ ॥

श्रीशुक उवाच

कंस ऐवं प्रसन्नाभ्यां विशुद्धं प्रतिभाषितः ।
देवकीवसुदेवाभ्यामनुशातोऽविशद् गृहम् ॥ २८ ॥

तस्यां रात्र्यां व्यतीतायां कंस आहूय मन्त्रिषाः ।
तेभ्य आचर्ष तत् सर्वं पदुक्तं योगनिद्रया ॥ २९ ॥

* ऐ लोको आ तत्कर्ते नथी जाग्रता, ते आ अनात्मा शरीरने ज आत्मा मानी बेसे छे. आ ज विपरीत खुदि अथवा अज्ञान छे. आना ज कारणो जन्म अने मृत्यु थाय छे. अने ज्यां सुधी आ अज्ञान रहे छे त्यां सुधी सुध-हुः खडप संसारथी छुटकारो मणतो नथी. ॥ २० ॥ मारी प्रिय बहेन! जेके गें तमारा पुत्रोने मारी नांझ्या छे, छतां तमे तेमना माटे शोक न करो. केम्के, बधा ग्राहीओने विवश थईने पोतानां कर्मानां फण भोगवां पडे छे. ॥ २१ ॥ पोताना स्वरूपने न जाणवाने लीये ज्य ज्यां सुधी पोताने 'हुँ मरी जहिंश अथवा मराई रहो छुँ' ऐम माने छे त्यां सुधी शरीरना अभिमानवाणो ते अज्ञानी होई भाष्य अने भाष्यक भावने पाए छे. अर्थात् ते बीजाने हुः ख आए छे अने स्वयं हुः ख भोगवे छे. ॥ २२ ॥ मारी आ दुष्टता तमे बन्ने कमा करो; कारण के तमे बन्ने संत स्वभावना अने दीनवत्सल छे.' आम कहीने रुतां-रुतां कंसे पोतानी बहेन देवकी अने वसुदेवज्ञना चरण पकडी लीधा. तेनी आंजोभांथी आंसु वहीने मौं सुधी आवी गयां हतां. ॥ २३ ॥ त्यार पछी तेशो योगभाष्याना वचन पर विश्वास करीने देवकी अने वसुदेवज्ञने केदमांथी छोडी दीधां अने ते अनेक प्रकारे तेमना प्रति ऐम प्रगट करवा लाय्यो. ॥ २४ ॥ ज्यारे देवकीज्ञाने जोयुं के, भाई कंसने पश्चात्ताप थई रहो छे त्यारे तेमण्डे कंसने कमा आपी दीधी. देवकीज्ञ कंसना पूर्वना अपराधोने भूली गयां अने वसुदेवज्ञाने पड़ा हसीने कंसने कहुं- ॥ २५ ॥ 'मनस्वी कंस! तमे जे कहो छो, खरेखर ऐवुं ज छे. ज्य अज्ञानने कारणो ज शरीर वगेरेने 'हुँ' मानी बेसे छे अने अनाथी ज 'आ हुँ अने आ बीजो' ऐवुं लेद-दर्शन थाय छे. ॥ २६ ॥ अने आ लेदट्टिथि थई गया पछी तो ते शोक, हर्ष, भय, लोभ, मोह अने मदथी आंधणो थई जाय छे. पछी तो तेने ऐ वातनी खबर पड़ा पडती नथी के, भयाना प्रेरक भगवान ज ऐक भावथी बीजा भावनो, ऐक वस्तुथी बीजूवस्तुनो नाश करावी रह्या छे.' ॥ २७ ॥

श्री शुकदेवज्ञ कहे छे – परीक्षित! ज्यारे वसुदेवज्ञ अने देवकीज्ञाने आ प्रमाणो प्रसन्न थईने निष्पटभावधी कंस साथे वातरीत करी, त्यारे तेमनी अनुमति लहीने ते पोताना महेलमां चाल्यो गयो. ॥ २८ ॥ ते रात्रि वीती गया पछी कंसे तेना मंत्रीओने बोलाव्या अने योगभाष्यामे जे कांઈ कहुं हतुं, ते बधुं तेमने कही संभणाव्यु. ॥ २९ ॥

१. गुह्यकृ. २. अन्युवत्सला. ३. गोक्षयाभासा. ४. भद्रायज.

આકષ્ય ભર્તુર્ગદિતં તમૂચુર્દેવશત્રવः ।
દેવાનું પ્રતિ કૃતામર્થા દૈતેયા નાતિકોવિદાઃ ॥ ૩૦ ॥

એવं ચેતહિ ભોજેન્દ્ર પુરગ્રામત્રજાદિષુ ।
અનિર્દશાનું નિર્દશાંશુ હનિષ્યામોડધવૈ શિશૂનુ ॥ ૩૧ ॥

કિમુદ્યમૈઃ કરિષ્યન્તિ દેવાઃ સમરભીરવઃ ।
નિત્યમુદ્દિગ્નમનસો જ્યાઘોષેર્ધનુષ્ઠસ્તવ ॥ ૩૨ ॥

અસ્યતસ્તે શરત્રાતૈર્હન્યમાનાઃ સમન્તતઃ ।
જિજીવિષવ ઉત્સૃજ્ય પલાયનપરા યયુઃ ॥ ૩૩ ॥

કેચિત् પ્રાજ્જલયો દીના^૧ ન્યસ્તશાખા હિવૌકસઃ ।
મુક્તકર્ણશિખાઃ કેચિદ્ભીતાઃ સ્મર્દીતિ વાહિનઃ ॥ ૩૪ ॥

નત્વં વિસમૃતશશ્ખાખાનુવિરથાનુભ્યસંવૃતાનુ ।
હંસ્યન્યાસકતવિમુખાનુભગ્નયાપાનયુધ્યતઃ ॥ ૩૫ ॥

કિ ક્ષેમશૂરૈવિબુધૈરસંયુગવિકલ્યનૈઃ ।
રહોજુધા કિ^૨ હરિણા શામ્ભુના વા વનૌકસા ।
કિમિન્દ્રેષાલ્યવીર્યેણ ભ્રાહ્મણા વા તપસ્યતા ॥ ૩૬ ॥

તથાપિ દેવાઃ સાપત્યાનોપેક્ષા ઈતિ મન્મહે ।
તત્સતનૂલભનને નિયુક્ત્યાસમાનનુદ્રતાનુ ॥ ૩૭ ॥

ધયાડકમયોડકે સમુપેક્ષિતો નૃભિ-
ર્ન શક્યતે રૂઢપદાંશ્ચકિલિતુમ્ ।
યથેન્દ્રિયગ્રામ ઉપેક્ષિતસત્યા
રિપુર્મહાનું બદ્ધબલો ન ચાલ્યતે ॥ ૩૮ ॥

મૂળં છિ વિષ્ણુર્દેવાનાં યત્ર ધર્મઃ સનાતનઃ ।
તરસ્ય ચ ભ્રાહ્મ ગોવિપ્રાસ્તપો યજ્ઞાઃ સદક્ષિણાઃ ॥ ૩૯ ॥

કંસના મંત્રીઓ પૂરા નીતિનિપુષા ન હતા. દેવ્ય હોવાને લીધે તેઓ સ્વભાવથી જ દેવતાઓની સામે શત્રુતાનો ભાવ રાખતા હતા. પોતાના સ્વામી કંસની વાત સાંભળીને તે દેવતાઓ ઉપર બહુ ગુરુસે થયા અને કંસને કહેવા લાગ્યા—॥ ૩૦ ॥ ‘ભોજરાજ! જો આવી વાત છે તો અમે આજે જ મોટાં-મોટાં નગરોમાં, નાનાં-નાનાં ગામોમાં આહીરોની વસ્તીઓમાં અને બીજાં સ્થાનોમાં જેટલાં બાળકો જન્મ્યાં છે, તે ચાહે દસ દિવસથી ઉપરના હોય કે ઓછાં, બધાંને આજે જ મારી નાખીશું. ॥ ૩૧ ॥ રહાભીરુ દેવતાઓ પુદ્ધનો પ્રયત્ન કરીને પણ શું કરશે? તે તો તમારા ધનુષ્યનો ટંકાર સાંભળીને જ હંમેશાં ભયભીત રહે છે. ॥ ૩૨ ॥ જ્યારે પુદ્ધભૂમિમાં તમે પ્રદારો ઉપર પ્રદારો કરવા લાગો છો, ત્યારે બાણવર્ષાથી ધાયલ થઈને પોતાના પ્રાણોની રક્ષા માટે પુદ્ધભૂમિ છોડીને દેવતા લોકો આમ-તેમ પલાયન થઈ જાય છે. ॥ ૩૩ ॥ કેટલાક દેવતાઓ તો પોતાનાં અસ્ત્ર-શસ્ત્ર જમીન પર નાખી હે અને હાથ જોડીને આપની સામે આવીને દીનતા મક્કટ કરવા લાગે છે. કેટલાક પોતાની શિખા અને કંદ્ધ છોડીને આપની શરણમાં આવીને કહે છે — ‘અમે લયભીત છીએ, અમારી રક્ષા કરો.’ ॥ ૩૪ ॥ તમે તે શત્રુઓને મારતા નથી. જે અસ્ત્ર-શસ્ત્ર ભૂલી ગયા હોય, જેમનો રથ બાંગી ગયો હોય, જે ડરી ગયા હોય, કે બીજા કાર્યોમાં ગુંથાઈ ગયા હોય, જેમનું ધનુષ્ય તૂટી ગયું હોય અથવા જેમણે પુદ્ધ કરવાનું માંડી વાળ્યું હોય તેમને પણ તમે મારતા નથી. ॥ ૩૫ ॥ દેવતાઓ તો બસ, ત્યાં જ વીર બની જાય છે જ્યાં કોઈ લડાઈ-જઘડો ન હોય. રહાભૂમિની બદાર તેઓ મોટી-મોટી વાતો કરે છે. (તેમનાથી અથવા એકલા પડી રહેનારા વિષ્ણુથી, વનવાસી શંકરથી, અલ્ય-પરાકમી ઈન્દ્રથી અને તપસ્વી ભ્રાહ્માથી પણ અમને શો ભય હોઈ શકે. ॥ ૩૬ ॥ તેમ છતાં દેવતાઓની ઉપેક્ષા ન કરવી જોઈએ એવી અમારી સલાહ છે. કેમકે, છે તો તે શત્રુ જ. તેથી તેમની જડ ઉખાડીને ફેંકી દેવા માટે તમે અમારા જેવા વિશાસપાત્ર સેવકોને નિયુક્ત કરો. ॥ ૩૭ ॥ જ્યારે મનુષ્યના શરીરમાં રોગ પેસી જાય છે ત્યારે તેની ચિકિત્સાને બદલે ઉપેક્ષા કરવામાં આવે તો રોગ પોતાનું મૂળ જમાવી દે છે અને તે અસાધ્ય બની જાય છે. અથવા જેમ ઈન્દ્રિયોની ઉપેક્ષા કરવાથી તેમનું દમન અસંભવ થઈ જાય છે, તે જ પ્રમાણે જો પહેલાં શત્રુની ઉપેક્ષા કરવામાં આવે તો પોતાનો પગ જમાવી લીધા પછી તેને હરાવવો મુશ્કેલ થઈ પડે છે. ॥ ૩૮ ॥ દેવતાઓની જડ છે શ્રીવિષ્ણુ, અને તે ત્યાં રહે છે જ્યાં સનાતન ધર્મ છે. સનાતન ધર્મની જડ છે વેદ, ગાયો, ભ્રાહ્મણો, તપસ્યા અને તે યજ્ઞ, જેમાં

૧. ભીતા । ૨. વા ।

तस्मात् सर्वात्मना राजन् ब्राह्मणान् ब्रह्मवादिनः ।
तपस्विनो यज्ञशीलान् गाश्च हन्मो हविर्दुधाः ॥ ४० ॥

विप्रा गावश्च वेदाश्च^१ तपः सत्यं दमः शमः ।
श्रद्धा दया तितिक्षा च कृतवश्च हरेस्तनूः ॥ ४१ ॥

स हि सर्वसुराध्यक्षो ह्यसुरद्विद् गुहाशयः ।
तन्मूला देवताः सर्वाः सेशराः सच्चतुर्मुखाः ।
अथ वै तदधोपायो यदेष्टीषां विहित्सनम् ॥ ४२ ॥

श्रीशुक्त उवाच

अवं हुर्भन्त्रिभिः कंसः सह सम्मन्त्र्य हुर्भिः ।
भ्रह्मादिसां हितं^२ मे ने कालपाशावृतोऽसुरः ॥ ४३ ॥

सन्हित्य सापुलोकस्य कृदने कृदन्प्रियान् ।
कामदृपधरान् दिशु दानवान् गृहमाविशत् ॥ ४४ ॥

ते वै रज्ञः प्रकृतयस्तगसा भूढयेत्सः ।
सतां विद्धेष्मायेन रारादागतमृत्यवः ॥ ४५ ॥

आयुः श्रियं यशो पर्म लोकानाशिष्य अव च ।
हन्ति श्रेयांसि सर्वाणि पुंसो भृदतिकमः ॥ ४६ ॥

दक्षिणा आपवामां आवे छे ॥ ३८ ॥ तेथी हे बोजराज !
अमे लोको वेदवाही ब्राह्मणो, तपस्वीओ, याज्ञिको अने पश्चने
माटे धी वगेरे हविर्द्यु पदार्थ आपवावाणी गायोनो संपूर्ण
नाश करी नाखीशु ॥ ४० ॥ ब्राह्मणो, गायो, वेदो, तपस्या,
सत्य, इन्द्रियदमन, मनोनिश्चल, श्रद्धा, दया, तितिक्षा अने
पश्च वगेरे विष्णुनां अंग छे ॥ ४१ ॥ ते विष्णु ज तमाम
देवताओनो स्वामी तथा असुरोनो मुख्य शत्रु छे. परंतु ते
क्यांक गुहामां छुपाईने रहे छे. महादेव, भ्रह्मा अने वधा
देवताओनु मूर्ण (४१) ए ज छे. तेने मारी नाखवानो उपाय
ए ज छे के, ऋषिओने मारी नाखवा ॥ ४२ ॥

श्रीशुक्तेवज्ञ कहे छे – परीक्षित ! एक तो कंसनी बुद्धि
स्वयं बगडेली हता, पाछा तेने मंत्री पश्च अवा भज्या हता, जे
तेनाथी वधीने हुए हता. आ प्रमाणे तेमनी साथे चर्चा करीने
काणना फैदामां इसायेला कंसे ब्राह्मणोने मारी नाखवा ए ज
योग्य समज्यु ॥ ४३ ॥ तेजो छिसायेमी राक्षसोने संतपुरुषोनी
हिंसा करवानो आदेश आपी हीधो. तेअो ठिच्छानुसार दृप
धारणा करी शक्ता हता. ज्यारे तेअो आम-तेम चाल्या गया
त्यारे कंसे पोताना महेलमां प्रवेश कर्यो ॥ ४४ ॥ ते असुरो
रज्ञेगुही प्रकृतिना हता. तेमनां मन तमोगुहाने लीधे मृद
बन्यां हतां. तेमनामां उचित-अनुचितनो विवेक रह्यो न
हतो. तेमनां माथां उपर मृत्यु नाची रह्यु हतु. ए ज कारणे
तेमनो संतोनो द्वेष कर्यो ॥ ४५ ॥ परीक्षित ! जे लोको महान
संतपुरुषोनो अनादर करे छे तेमनुं ते कुर्म तेमनुं आयुष्य,
लक्ष्मी, श्रीति, पर्म, लोक-परलोक, विषय-लोग अने तमाम
कल्याणां साधनोने नष्ट करी हे छे ॥ ४६ ॥

=★=

हिति श्रीभद्रागवते महापुराणे पारमहेत्यां संहितायां दशमस्कन्ये पूर्वार्द्धे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥
इसमा संख्या पूर्वार्द्ध-अंतर्गत योथो अध्याय समाप्त.

=★=

पांचमो अध्याय

गोकुलमां भगवाननो जन्म-महोत्सव

श्रीशुक्त उवाच

(१-दस्त्वात्मज उत्पत्ते जाताब्लाङो भृदामनाः ।
आद्युय विप्रान् वेदशान् स्नातः शुचिरलङ्घुतः ॥ १ ॥

श्रीशुक्तेवज्ञ कहे छे – परीक्षित ! नंदबावा भोटा
मनना अने परम उदार हता. पुत्रनो जन्म थवाथी तेअो
आनन्दविभोर बनी गया. तेमणे स्नान करी पवित्र थईने,
अलंकार धारणा करी, वेद जाग्नारा ब्राह्मणोने बोलावी
स्वस्तिवाचन अने पोताना पुत्रना जातकर्म-संस्कार कराया.

१. उत्पाद । २. हिता । ३. असुरमन्त्राणो नाम चतुर्थो ।

વાયધિત્વા સ્વસ્ત્ર્યનં જાતકર્માત્મજસ્ય વૈ ।
કારયામાસ વિધિવત्^१ પિતૃહેવાર્યનં તથા ॥ ૨ ॥

ધેનૂનાં નિયુતે પ્રાદાદ્ વિપ્રેભ્ય: સમલડકૃતે ।
તિલાદ્રીન્ સમ રત્નાધશાતકૌમ્ભામ્ભરાવૃતાન્ ॥ ૩ ॥

કાલેન સ્નાનશૌચાભ્યાં સંસ્કારેસ્તપસેજ્યયા ।
શુધ્યન્તિદાનૈઃ સન્તુષ્ટચાદ્વયાષ્યાત્માડત્મવિધયા ॥ ૪ ॥

સૌમણ્યાદ્વિગિરો વિપ્રા: સૂતમાગધવન્દિન: ।
ગાયકાશ જગુર્નેહુર્ભેર્યો દુન્દુભયો મુહુ: ॥ ૫ ॥

પ્રજ્ઞ: સમ્મુદ્રસંસિકતદ્વારાજિરગૃહાન્તર: ।
ચિત્રધ્વજપતાકાસ્ક્રૈલપલ્લવતોરણૈ: ॥ ૬ ॥

ગાવો વૃધા^૨ વત્સતરા હરિદ્રાતેલદુષ્ટિઃ ।
વિચિત્રધ્વતુખર્ષાંગવસ્ત્રકાંચનમાલિન: ॥ ૭ ॥

મહાર્ષવસ્ત્રાત્મરણકચ્ચુકોષ્ણીધભૂષિતા: ।
ગોપા: સમાયયુ રાજન્ નાનોપાયનપાણાય: ॥ ૮ ॥

ગોપ્યશાકર્ષય મુદિતા યશોદાયા: સુતોઽવમ् ।
આત્માનં ભૂષયાંચકુર્વશ્રાકલ્યાંજનાદિભિ: ॥ ૯ ॥

નવકુડુકુમકિગ્જળકમુખપઙ્જજભૂતય: ।
બલિભિસ્ત્વરિતં જગ્મુ: પૃથુશ્રોષ્યશ્રલત્કુચા: ॥ ૧૦ ॥

ગોપ્ય: સુમુદ્રમણિકુર્ડલનિષ્કકુષ્ઠચ-
શ્રીત્રામ્ભરા: પથિશિખાચ્યુતમાલ્યવર્ધા: ।
નન્દાલયં સવલયા પ્રજ્તીવિરેજુ-
વ્યાલોલકુર્ડલપયોપરહારશોભા: ॥ ૧૧ ॥

સાથે-સાથે દેવતાઓ અને પિતુઓની વિધિપૂર્વક પૂજા પણ કરાવી ॥ ૧-૨ ॥ રાજન! શ્રીનંદ્રાયણએ ઉત્તમ રીતે અલંકારોથી અલંકૃત કરેલી બે લાખ ગાયો તથા રત્નોના સમૂહ અને સોનામણોથી ભરેલા તથા વસ્ત્રોથી ઢાંકેલા મોટા સાત તલના પર્વતોનું બ્રાહ્મણોને દાન કર્યું ॥ ૩ ॥ (સંસ્કારોથી જ ગર્ભશુદ્ધિ થાય છે – એવું પ્રદર્શિત કરવા માટે અનેક દ્વારાંતોનો ઉલ્લેખ છે-) કારણ કે કાળ (સમય)થી પૃથ્વી, સ્નાનથી શરીર, ધોવાથી વસ્ત્રો, તપસ્યાથી ઈન્દ્રિયો, સંસ્કારોથી ગર્ભ, યજો કરવાથી બ્રાહ્મણો વગેરે, દાન કરવાથી ધન-ધ્યાન્ય વગેરે અને સંતોષથી મન વગેરે શુદ્ધ થાય છે. પરંતુ આત્માની શુદ્ધિ તો આત્મજ્ઞાનથી જ થાય છે. ॥ ૪ ॥ તે સમયે બ્રાહ્મણો, સૂત*, માગધ* અને બંદીજન* મંગલમય આશીર્વાદ આપવા લાગ્યા. ગવેયાઓ ગાવા લાગ્યા. બેરી અને દુન્દુભિઓ વારંવાર વાગવા લાગ્યી. ॥ ૫ ॥ પ્રજ્ઞમંડળનાં બધાં ઘરોનાં બારણાં, આંગણાં અને ઓરડા વાળીજાઈને સાફ કર્યો. બધેય સુગંધિત જળ છાંટવામાં આવ્યું અને રંગ-બે-રંગી પંજાપતાકા, પુષ્પની માળા તથા વસ્ત્ર અને પાંદડાનાં તોરણો બાંધવામાં આવ્યાં. ॥ ૬ ॥ ગાયો, બળદો તથા નાના વાછરડાંઓને પણ હળદર અને તેલ બગાવી જાતજાતના રંગ, મોરપીછિ, ઝૂલની માળા, વસ્ત્રો તથા સોનાની માળાઓથી શાડગાયો. ॥ ૭ ॥ પરીક્ષિત! બધા ગોવાળિયા બહુમૂલ્ય વસ્ત્રો, દાગીના, અંગરખાં અને પાંદડીઓથી સુશોભિત થઈ પોતાના હાથમાં બેટની અનેક સામગ્રીઓ લઈ-લઈને નંદભાવાને ધેર આવ્યા. ॥ ૮ ॥

યશોદાજીને પુત્ર થયો છે એવું સાંબળીને ગોપીઓને પણ બહુ આનંદ થયો. તેમણે સુંદર-સુંદર વસ્ત્રો, આભૂષણો તથા અંજન વગેરેથી પોતાનો શાંકાગાર કર્યો. ॥ ૯ ॥ તેઓ નવા કેસરના ચૂર્ણથી પોતાના મુખકમલને સુંદર બનાવી હાથમાં બેટની સામગ્રી લઈ, મોટા નિતંબો અને પયોધરો (સતનો)ને કંપાવતી ઉતાવળો-ઉતાવળો નંદરાયણને ધેર ગઈ. ॥ ૧૦ ॥ ગોપીઓએ કાનમાં સ્વચ્છ મણિજરિત કુંડળો, ગળામાં સોનાની માળા, રંગબેરંગી વસ્ત્રો અને હાથમાં કંકણ પહેર્યા હતાં. રસ્તામાં જતાં-જતાં તેમની વેણીનાં પુષ્પો વેરાતાં હતાં. હાથમાં ધારણ કરેલાં રતન કંકણો અનેરાં જ ચણકી રહ્યાં હતાં. કાનનાં કુંડળો, પયોધર અને ગળામાં પહેરેલા હાર હાલતા હતાં. આ પ્રમાણે નંદભાવાને ધેર જતાં તેઓ અત્યાર શોભી રહી હતી. ॥ ૧૧ ॥

૧. નિધિના । ૨. વૃધા: સવત્સાશ હરિં ।

* પૌરાણિક । * વંશાવલિ ગાવાળા । * સમયાનુસાર ઉજિતાઓથી સુતિ કરનારા ભાડ. જેવું કે કહેવાયું છે-

'સૂતા: પૌરાણિકા: ગ્રોકના માગધા વંશરાંસકા: । વન્હિનસ્ત્વમલપ્રણા: પ્રસ્તાવસહશોકતય: ॥'

ता आशिषः प्रयुज्जनाश्चिरं पाणीति^१ भालके ।
हरिद्राच्यूष्टैलाद्विः सिग्यन्त्यो जनमुञ्जगुः ॥ १२ ॥

अवाद्यन्त विद्यित्राणि वादित्राणि महोत्सवे ।
कृष्णो विशेषरेडनन्ते नन्दस्य^२ ब्रजमागते ॥ १३ ॥

गोपाः परस्परं हथा दधिक्षीरघुताम्बुद्धिः ।
आसिग्यन्तो विलिम्पन्तो नवनीतेश्च विक्षिपुः ॥ १४ ॥

न-दो महामनारतेभ्यो वासो उलझारणो धनम्^३ ।
सूतमागधवन्दिभ्यो घेडन्ये विद्योपच्छविनः ॥ १५ ॥

तेज्ज्ञः कामेरहीनात्मा यथोचितमपूज्यत् ।
विष्णोराराधनार्थाय स्वपुत्रस्योदयाय च ॥ १६ ॥

रोहिणी च महाभागा न-दगोपाभिनन्दिता ।
व्यवरहु द्विवासः अक्कुहठाभरणाभूषिता ॥ १७ ॥

तत आरभ्य नन्दस्य ब्रजः सर्वसमृद्धिमान् ।
हरेनिवासात्मगुणैः रमाकुडमल्लूरूप ॥ १८ ॥

गोपान् गोकुलरक्षायां निरुप्य मथुरां गतः ।
नन्दः क्षेत्रस्य वार्षिक्यं करं दातुं कुरुद्वह ॥ १९ ॥

वसुदेव उपश्रुत्य भ्रातरं नन्दमागतम् ।
शात्वा दत्तकरं राशे ययौ तदवमोचनम् ॥ २० ॥

तं हृष्टवा सहसोत्थाय ठेहः प्राणमिवागतम् ।
प्रीतः प्रियतमं दोत्थां सस्वजे प्रेमविक्लबः ॥ २१ ॥

पूर्जितः सुखमासीनः पृष्ठवाङ्नामयमादेतः^४ ।
प्रसक्ताथीः स्वात्मज्योरिदमाह विशाम्पते ॥ २२ ॥

नंदबावाने घेर जहाने ते 'हे परमेश्वर! आ बाणक विरञ्जवी थाय, तमे तेनु रक्षा करजो' ऐवो आशीर्वाद आपती हती. अने लोको पर हण्डर अने तेलथी निश्चित पाणी छांटती हती तथा उच्चा स्वरे मंगलगान गाती हती. ॥ १२ ॥

लगवान् श्रीकृष्ण समस्त जगतना एकमात्र स्वभी छ. तेमनु ऐश्वर्य, माधुर्य, वातसल्य – बधु अनंत छ. ते ज्यारे नंदरायज्ञना ब्रजमां प्रगट थया त्यारे तेमनो जन्ममहोत्सव मनाववामां आव्यो, तेमां मोटां-मोटां अद्भुत अने मंगलमय वाञ्छिंत्रो वगाडवामां आव्यां. ॥ १३ ॥ आनंदथी उर्ध्वेला थहाने गोवाणियाओ एक-बीजा उपर ढही, दूध, धी अने जंग छांटवा लाभ्या, मुख पर माखां चोपडवा लाभ्या अने एक-बीजा पर माखां फ्रेंटीने आनंद-उत्सव मनाववा लाभ्या. ॥ १४ ॥ नंदबावा स्वभावथी ज परम उदार अने मनस्वी हता. तेमणे गोवाणोने घषां वस्त्रो, आलूषहो अने गायो आपी. सूत, मार्गध, बंदीजनो नृत्य-वाद आहि विद्याओथी पोतानो छवन-निर्वाह करवावाणाने तथा बीजाओने पश्च वस्त्रो, अलंकारो, गायो तथा धन अने इच्छित वस्तुओ आपी तेमनो यथोचित सत्कार कर्या. आ बधु करवा पाइण तेमनो उदेश ऐ ज हतो के आ कार्यथी भगवान् विष्णु प्रसन्न थाय अने भारा आ नवजात बाणकनु मंगल थाय. ॥ १५-१६ ॥ महाभाग्यशाली रोहिणीकु पश्च नंदरायज्ञ तथा गोवाणोनां अलिनंदन पामी द्विव वस्त्रो, अलंकारो अने पुण्यनी माणार्थी सज्ज-धज्जने घरना ज व्यक्तिनी जेम आवती जती लीओनो सत्कार करतां विचरी रह्यां हतां. ॥ १७ ॥ परीक्षित! लगवान् श्रीकृष्ण पधार्या ते दिवस्थी नंदबावाना ब्रजमां सर्व प्रकारनी ऋषि-सिद्धिओ आणोटवा लागी अने भगवान् श्रीकृष्णानो निवास तथा पोताना स्वाभाविक गुद्धोने कारणे ते साकात् लक्ष्मीज्ञनु पश्च कीडास्थान बनी गयुं हतुं. ॥ १८ ॥

परीक्षित! नंदबावा थोडा दिवस पछी गोकुलना रक्षानो भार अन्य गोवाणोने सोंपीने पोते कंसनो वार्षिक कर चूकववा माटे मथुरा गया. ॥ १९ ॥ ज्यारे वसुदेवज्ञने भज्वर पडी के भारा भाई नंदज्ञ मथुरा आव्या छे अने राजा कंसने तेनो कर पश्च आपी चूकया छे, त्यारे ज्यां नंदबावा रोकाया हता, वसुदेवज्ञ त्यां गया. ॥ २० ॥ वसुदेवज्ञने जेहाने न-नंदज्ञ एकदम उल्ला थही गया, जाणो मृतशरीरमां प्राण आवी गया होय. तेमणे बहु ज प्रेमथी पोताना परम-प्रिय वसुदेवज्ञने बन्ने छाथथी पकडीने हृदये लगाडी लीधा. नंदबावा ते समये प्रेमविलूप्त थही गया हता. ॥ २१ ॥ परीक्षित! नंदबावाने वसुदेवज्ञनो बहु आदरसत्कार कर्या. तेओ आदरपूर्वक आरामधी बेसी गया. ते समये तेमनु वित्त

१. ज्येति । २. नन्दव्रजमुपेयुषि । ३. अंगेष्वनः । ४. अमात्मनः ।

હિષ્ટચા ભાતઃ પ્રવયસ ઈદાનીમપ્રજસ્ય તે ।
પ્રજાશાયા નિવૃત્તસ્ય પ્રજા યત્ત સમપદ્યત ॥ ૨૩॥

હિષ્ટચા સંસારચક્રસ્મિન् વર્તમાનઃ પુનર્ભવः ।
ઉપલબ્ધો ભવાનથ દુર્લભં પ્રિયર્દર્શનમ્ ॥ ૨૪॥

નૈકત્ર પ્રિયસંવાસઃ સુહૃદાં ચિત્રકર્મણામ् ।
ઓદેન વ્યૂહમાનાનાં પ્લવાનાં સ્વોતસો યથા ॥ ૨૫॥

કચ્ચિત્ત પશવ્યં નિરુજં ભૂર્યભૂતૃષાવીરૂપમ् ।
બૃહદ્દનં તદ્ધુના યત્રાસ્સે ત્વં સુહૃદૃવતઃ ॥ ૨૬॥

ભાતર્મમ સુતઃ કચ્ચિન્ભાત્રા સહ ભવદ્ગ્રંજે ।
તાતં ભવન્તં મન્યાનો ભવદ્ભ્યામુપલાલિતઃ ॥ ૨૭॥

પુંસાખિવર્ગો વિહિતઃ સુહૃદો હિનુભાવિતઃ ।
ન તેષુ ક્લિશ્યમાનેષુ ત્રિવર્ગોઽર્થાય કુલ્યતે ॥ ૨૮॥

૨૯ ઉવાચ

અહો તે દેવકીપુત્રા: કંસેન બહુવો હતા: ।
એકાવશિષ્ટાઽવરજા કન્યા સાપિદિવં ગતા ॥ ૨૯॥

નૂં ઘાદાનિષોડ્યમદેષ્ટપરમો જનઃ ।
અદેષમાત્મનસ્તાત્વં યો વેદ ન સ મુહૃતિ ॥ ૩૦॥

વસુદેવ ઉવાચ

કરો વૈ વાર્ષિકો હતો રાશો^१ દેષ્ટવા વયં ચ વઃ ।
નેહ સ્યેયં બહુતિથં સાત્યુત્પાતાશ ગોકુલે ॥ ૩૧॥

પોતાના પુત્રમાં પરોવાયેલું હતું. તેઓ નંદભાવાને કુશળ-
મંગલ પૂર્ણીને કહેવા લાગ્યા. ॥ ૨૨ ॥

વસુદેવજીએ કહું – ‘ભાઈ! પાકટ વયમાં પ્રજારહિત
અને પ્રજાની આશા છોડી બેઠેલા આપને ત્યાં હમજાં જ
સંતાનપ્રાપ્તિ થઈ તે મહાભાગ્યની વાત છે. ॥ ૨૩ ॥ એ
પણ આનંદની વાત છે કે આજે આપણા બન્નેનો મેળાપ
થઈ ગયો. પોતાના પ્રિયજનોનું મળવું બહુ દુર્લભ છે. આ
સંસારનું ચક જ એવું છે. આને તો એક પ્રકારનો પુનર્જન્મ
જ માનવો જોઈએ. ॥ ૨૪ ॥ નદીના પ્રબળ પ્રવાહંમાં
તણાતાં ધાસ-લાકડાંની પેઢે જુદી-જુદી જાતનાં કર્મવાળા
મિત્રોનું અને સગા-સંબંધીઓનું પણ એક સાથે રહેવું સંબલ
નથી – જોકે તે બધાને પ્રિય લાગે છે. ॥ ૨૫ ॥ આજકાલ
તમે જે મહાવનમાં પોતાના ભાઈબંધુ અને સગા-સંબંધીઓ
સાથે રહો છો, તે પશુઓ માટે અનુકૂળ, આરોગ્યપ્રદ અને
વિપુલમાત્રામાં જળ, ધાસ અને વેલા-પાંદડાંથી સમૃદ્ધ તો
છે ને? ॥ ૨૬ ॥ મારો પુત્ર પોતાની ભા (રોહિણી) સાથે
તમારા પ્રજમાં રહે છે. તેનું લાલન-પાલન તમે અને
યશોદાજી કરો છો, તેથી તે તો તમને જ પોતાનાં માતા-
પિતા માનતો હશે. તે કુશળ છે ને? ॥ ૨૭ ॥ મનુષ્ય માટે
તે જ ધર્મ, અર્થ અને કામ શાસ્ત્રવિહિત છે, જેનાથી તેના
સ્વજનોને સુખ મળે. જેનાથી માત્ર પોતાને જ સુખ મળે
છે, પરંતુ આપણા સ્વજનોને દુઃખ મળે છે તે ધર્મ, અર્થ
અને કામ હિતકારી નથી.’ ॥ ૨૮ ॥

નંદભાવાએ કહું – ભાઈ વસુદેવ! કંસે દેવકીના
ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયેલા તમારા ધજા પુત્રો મારી નાંસ્યા.
અંતમાં એક સૌથી નાની કન્યા બચી હતી તે પણ સ્વર્ગ
સિધ્ધાવી ગઈ ॥ ૨૯ ॥ એમાં શંકા નથી કે પ્રાણીઓનાં
સુખ-દુઃખ ભાગ્ય પર આધ્યારિત છે. ભાગ્ય જ પ્રાણીનો
એકમાત્ર આશ્રય છે. જે જાણી લે છે કે જીવનના સુખ-
દુઃખનું કારણ ભાગ્ય જ છે, તે તેના (સુખ-દુઃખ) પ્રાખ
થવાથી મોહિત થતો નથી. ॥ ૩૦ ॥

વસુદેવજીએ કહું – ભાઈ! તમે કંસને તેનો વાર્ષિક
કર ચૂકવી દીધો છે. આપણે બન્નેએ મળી પણ લીધું છે. હવે
તમારે અહીં વધારે દિવસ રોકાંવું જોઈએ નહીં; કેમકે,
આજકાલ ગોકુલમાં મોટા-મોટા ઉત્પાતો થઈ રહ્યા છે. ॥ ૩૧ ॥

श्रीशुक उवाच

इति नन्दादयो गोपाः प्रोक्तास्ते शौरिणाययुः ।
अनोभिरनुद्युक्तैस्तमनुशास्य गोकुलम् ॥ ३२ ॥

श्री शुकेदवल कहे छे – परीक्षिता! ज्यारे वसुदेवलमे
आ प्रमाणे कहुं, त्यारे नन्दल वगेरे गोपो तेमनी अनुमति
लઈ, लण्ठगाडाओमां बेसीने गोकुल जवा रवाना
थया ॥ ३२ ॥

—★—

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे पूर्वार्थे नन्दवसुदेवसज्जमो^१ नाम पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥
दसमा संख्या पूर्वार्थ-अंतर्गत नन्द अने वसुदेवनो मेणाप नामनो पांचमो अध्याय समाप्त ॥

—★—

४३) अद्याय

५०

पूतना-उद्धार

श्रीशुक उवाच

नन्दः पथि वयः शीर्दनं मुषेति विचिन्तयन् ।
हरिं जगाम शरणमुत्पातागमशक्तिः ॥ १ ॥

कुसेन प्रहिता धोरा पूतना बालवातिनी ।
शिशुंश्चयार निष्णाती पुरग्रामव्रजाहिषु^२ ॥ २ ॥

न यत्र श्रवणादीनि रक्षोन्नानि स्वकर्मसु ।
कुर्वन्ति सात्वतां भर्तुर्यातुधान्यश्च^३ तत्र हि ॥ ३ ॥

सा जेय्येकदोपेत्यै पूतना नन्दगोकुलम् ।
योषित्वा माययाऽल्पत्वानं प्राविशत् कामयारिषी ॥ ४ ॥

तां क्रेशबन्धव्यतिष्ठक्तमदिलिङ्कं
बृहत्तितम्भस्तनकुच्छ्रमध्यमाम् ।
सुवाससं क्रिप्तकर्णभूषणा-
त्विषोल्लस्तुत्तवमण्डिताननाम् ॥ ५ ॥

वल्लुस्मितापाङ्गविसर्गवीक्षिते-
मनो हरनीं वनितां प्रजौकसाम् ।
अमंसताम्भोऽकरेण उपिष्ठीं
गोप्यः श्रियं दण्डुभिवागतां पतिम् ॥ ६ ॥

श्रीशुकदेवल कहे छे – परीक्षिता! नन्दबाबा ज्यारे
मधुराशी नीकल्या त्यारे रस्तामां विचार करवा लाग्या के
वसुदेवलनुं वयन खोटुं छोई शके नहीं, तेथी तेमना मनमां
उत्पात थवानी आशंका थहि गई, त्यारे ‘बगवान् ज रक्षा
करशे’ ऐवो मनमां निश्चय करीने तेओ मनथी ज श्रीहरिने
शरणे गया ॥ १ ॥ पूतना नामनी ऐक अत्यंत कुर राक्षसी
हती, तेनु ऐक ज काम हतु – बाणकोने मारी नांभवा, कंसनी
आक्षाथी ते नगर, गाम अने आहीरोनी वस्तीओमां
बाणकोने मारवा माटे इर्या करती हती ॥ २ ॥ ज्यां लोकों/
पोतानां दररोजनां क्रामोमां राक्षसोना भयने बगवानारा
भक्तवत्सल भगवाननां नाम, गुण अने लीलाओनुं श्रवण,
कीर्तन अने स्मरण करता नथी, त्यां ज आवी आसुरी मायानुं
बण चावे छे ॥ ३ ॥ आकाशभार्ग विचरनारी अने पोतानी
हृष्णनुसार इप धारण करनारी ते पूतनाएं नन्दबाबाना
गोकुल पासे आवीने मायाथी सुंदर स्त्रीनुं इप बनावीने
गोकुलमां प्रवेश कर्या ॥ ४ ॥ तेनी वेष्टीमां मोगरानां पुण्य
गृणेलां हतां, सुंदर वस्त्रो पहेर्या हतां, ज्यारे तेनां कुडालो
धबतां हतां त्यारे तेना चणकाटथी मुख तरक झूलती केशनी
लटो बहु शोभाप्रमाण लागती हती, तेना नितंब अने पयोधर
उपसेला हता अने कमर पातणी हती, आ प्रमाणे बनीठनीने
मनमोहक इप लઈने ते आवी ॥ ५ ॥ ते पोताना स्मितहास्य
अने कटाक्षपूर्ण अवलोकनथी प्रजवासीओना मनने हरी लेती
हती, ते इपवती रमणीने गोपीओं जोई त्यारे गोपीओंने
लाग्युं के, धाथमां कमणनुं कूल लઈने जाणे पोताना पतिना
दर्शन करवा साक्षात् लक्ष्मीक आवतां होय ॥ ६ ॥

१. नन्दवसुदेवसमाजमः पञ्चमोऽ । २. व्यामाहराहिषु । ३. व्यानाश । ४. उद्देश्यत्वम् ।

બાલગ્રહસતત વિચિન્યતી શિશૂન्
યદૃચ્છયા નન્દગૃહેઽસદન્તકમ् ।
બાલં પ્રતિચ્છન્નિજોરુતેજસં
દદર્શ તલ્પેઽજિનમિવાહિતં ભસિ ॥ ૭ ॥

વિબુધ્ય તાં બાલકમારિકાગ્રહ
ચરાચરાત્માડકસ નિમીલિતેક્ષણઃ ।
અનન્તમારોપયદ્રુમન્તક
યથોરગં સુમમબુદ્ધિરજજુધીઃ ॥ ૮ ॥

પૂતના બાળકો માટે ગ્રહ જેવી હતી. તે આમ-તેમ બાળકોને શોધતી શોધતી અનાયાસે જ નંદબાવાના ઘરમાં ઘૂસી ગઈ. ત્યાં તેણે જોધું કે, બાળક શ્રીકૃષ્ણ શૈષ્યા પર સૂતેલા છે. પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ દુષ્ટોના કાળ છે. પરંતુ જેમ અજિન ભસ્મથી ઢંકાયેલો હોય તેમ ભગવાને પોતાના પ્રચંડ તેજને છુપાવી રાખ્યું હતું. ॥ ૭ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ચર-અચર બધા પ્રાણીઓના આત્મા છે. તેથી તેમણે તે જ કાણે જાણી લીધું કે આ બાળકોને મારી નાખનારી પૂતના-ગ્રહ છે અને તેમણે પોતાનાં નેત્રો બંધ કરી લીધાં.^{*} જેમ કોઈ માણસ જમવશ (ભૂલથી) સૂતેલા સાપને દોરદું સમજને ઉઠાવી લે, તે જ રીતે પોતાના કાળરૂપ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પૂતનાએ પોતાના ખોળામાં ઉઠાવી લીધા. ॥ ૮ ॥

* પૂતનાને જોઈને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો પોતાનાં નેત્રો બંધ કરી લીધાં, તેના એ જક્ત કવિઓ અને ટીકારોએ અનેક પ્રકારની ડલ્પનાઓ કરી છે, જેમાંની ચોડી આ પ્રમાણે છે-

૧. શ્રીમદ્વલ્લભાચાર્યશ્રીએ સુભોગિનીમાં કહું છે - અવિદ્યા જ પૂતના છે. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો વિચાર્યું કે, મારી દાખિની સામે અવિદ્યા ટકી શકતી નથી, પછી લીલા કરી રીતે થશે, તેથી નેત્ર બંધ કરી લીધાં.

૨. આ પૂતના બાલ-ધાતિની છે. 'પૂતનાપि નયતિ' એ પવિત્ર બાળકોને પણ લઈ જાય છે. આવું જધન્ય કૃત્ય કરનારી હૃદ સ્ત્રીનું ખોંઝ જોઈએ, તેથી નેત્ર બંધ કરી લીધાં.

૩. આ જન્મમાં તો આજે કોઈ સાપના કરી નથી. સંભવ છે મને મળવા માટે પૂર્વજન્મમાં કંઈક કર્યું હોય. તેથી પૂતનાના પૂર્વ-પૂર્વ જન્મોની સાપના જોવા માટે જ શ્રીકૃષ્ણો નેત્ર બંધ કરી લીધાં.

૪. ભગવાનને પોતાના મનમાં વિચાર કર્યો કે, મેં પાપિશીનું દૂધ ક્યારેય પીધું નથી. હવે જેમ લોડો આંખો બંધ કરીને કડવી દવા પી જાય છે, તે જ પ્રમાણે આનું દૂધ પણ પી જાઉ, તેથી નેત્ર બંધ કરી લીધાં.

૫. ભગવાનના ઉદરમાં નિવાસ કરતાં અસંખ્ય કોઈ બ્રહ્માંગેના છાવો એવું જાણીને ગભરાઈ ગયા કે, ર્યામસુંદર પૂતનાના સ્તન એ લગાડેલું હળવાળ વિષ પીવા જઈ રહ્યા છે. તેથી તેમને સમજાવવા માટે જ શ્રીકૃષ્ણો નેત્ર બંધ કર્યો.

૬. શ્રીકૃષ્ણો એવો વિચાર કર્યો કે, હું ગોફુલમાં એવું વિચારીને આવ્યો હતો કે, માખણ-મિસરી ખાઈશ, પણ અહી તો આજે છાણીના હિંસે જ વિષ પીવાનો અવસર આવી ગયો. તેથી આંખો બંધ કરીને જાણો ભગવાન શંકરનું ધ્યાન કર્યું કે, આપ આવીને વિષપાન કરી લો. કારણ કે, તમને વિષપાન કરવાનો અવ્યાસ છે.

૭. શ્રીકૃષ્ણની આંખોએ વિચાર કર્યો કે, પરમ સ્વતંત્ર ઈશર આ દુષ્ટને સારી-ખોટી ગમે તે ગતિ આપે, પરંતુ અમે બન્ને આને ચંદ્રમાર્ગ અથવા સૂર્યમાર્ગ બેમાંથી એક પણ નહીં આપીએ. તેથી તેમણે પોતાનાં હાર બંધ કરી દીધાં.

૮. નેત્રોએ વિચાર્યું કે પૂતનાનાં નેત્રો પણ અમારી જાતિનાં જ છે, પરંતુ આ હૂર રાસ્તીની શોભા વધારી રહ્યા છે, તેથી તે અમારી જાતિનાં હોય તો પણ તે દર્શનને પોગ્ય નથી. તેથી તેમણે પોતાનાં પલકોને ઢાંકી દીધાં.

૯. શ્રીકૃષ્ણનાં નેત્રોમાં સ્થિત પર્માત્મા નિમિચાજાએ તે દુષ્ટને જોવી ઉચિત ન માનીને નેત્ર બંધ કરી દીધાં.

૧૦. શ્રીકૃષ્ણનાં નેત્ર રાજહંસ છે. તેમને બડી-પૂતનાનાં દર્શન કરવાની કોઈ ઉત્કંઠ નથી. તેથી નેત્ર બંધ કરી દીધાં.

૧૧. શ્રીકૃષ્ણો વિચાર કર્યો કે, બલારથી તો આ માતાના રૂપમાં છે પરંતુ તેના દુદ્યમાં અત્યંત કૂરતા બરેલી છે, આવી રીનું મુખ ન જોવું જ પોગ્ય છે, તેથી નેત્ર બંધ કરી લીધાં.

૧૨. તેમણે વિચાર્યું કે, મને નીડર સમજને ઝાંક આ એવું ન સમજ લે કે આના ઉપર મારો પ્રભાવ ન થયો, અને તે પાછી ચાલી ન જાય, તેથી નેત્ર બંધ કરી લીધાં.

૧૩. બાળલીલાની શરૂઆતમાં જ લી સાથે અથડામણ થઈ ગઈ, તેથી વિરજિન્પૂર્વક નેત્ર બંધ કરી લીધાં.

૧૪. શ્રીકૃષ્ણના મનમાં એ વાત આવી કે, કલણાદિથી જોઈશ તો આને મારીશ કઈ રીતે? અને ઉત્ત્ર દાખિએ જોઈશ તો આ હમણાં જ અસ્ય મહી જરી. લીલાની સિદ્ધિ માટે નેત્ર બંધ કરી લેવાં જ શેષ છે, તેથી નેત્ર બંધ કર્યાં.

तां तीक्ष्णचित्ताभित्वाभयेष्ठितां
वीक्ष्यान्तरा कोशपरिच्छिद्धसिवत् ।
वरखियं तत्प्रभया च धर्षिते
निरीक्षमाणे जननी व्यतिष्ठताम् ॥८॥

तस्मिन् स्तनं दुर्जरवीर्यमुल्लङ्घं
घोराकुमादाय शिशोर्ददावथ ।
गाहं क्राव्यां भगवान् प्रपीडय तत्
प्राणैः समं रोधसमन्वितोऽपि वत् ॥१०॥

सा मुम्ब्य मुम्ब्यालभिति प्रभाषिष्ठी
निष्पीड्यमानाभिलक्ष्यमर्भिष्ठि ।
विवृत्य नेत्रे चरणौ भुजौ मुहुः^१
प्रसिद्धमगागा क्षिपती रुरोह उ ॥११॥

मध्यमलनी भ्यानमां छुपायेली धारदार तबवार जेवुं पूतनानुं हृष्य तो बहु हुञ्च हतु; परंतु उपरथी ते बहु ज मधुर अने सुंदर वहेवार करी रही हती. जोवामां ते एक संस्कारी स्त्री जेवी देखाती हती. तेथी रोहिणी अने पशोदाळ तेने धरनी अंदर आवेली जोईने पश्च तेनी सुंदरताथी अंजाई गया. तेथी तेने अटकावी नही, चूपचाप उल्लां-उल्लां जोई रह्यां. ॥८॥ आ बाजु भयंकर राक्षसी पूतनाबे बाणक श्रीकृष्णने पोताना खोणामां लाईने तेना मुखमां पोतानुं स्तन आपी दीधु, जेमां अति भयंकर अने जोई रीते पश्च निरुण न जनारुं विष लगाउलुं हतु. भगवाने कोधने पोतानो मित्र बनाव्यो अने बन्ने लाथथी पूतनानां स्तनोने जोरथी दबावीने तेना प्राणोनी साथे तेनुं हृष्प पीवा लाग्या. (तेझो तेनुं हृष्प पीवा लाग्या अने तेमनो मित्र कोध पूतनाना प्राण पीवा लाग्यो!)* ॥१०॥ हवे तो पूतनाना प्राणोनां आश्रयभूत नथां मर्मस्थान काटवां लाग्यां. ते चीसो पाइवा लागी - 'अरे छोडी दे, छोडी दे, हवे बस कर!' ते वारंवार पोतानां लाथ-पश पछाडती रोवा लागी. तेनी आंझो फाटी गई. तेनुं आजुं शरीर पसीनाथी लथपथ थई गयुं. ॥११॥

१. मुहुर्निःस्तिन्न० ।

१५. आ पाव (आता)नुं रुप लाईने आवी छे, तेथी मारवी उगित नयो; परंतु आ बीजा गोप-बाणकोने मारवो, तेनो आ वेश जेपा विना ज मारी नाखवी जोईने. तेथी नेत्र बंध कर्या.

१६. भोग्यमां भान्तु अनिष्ट पोग दाच निवृत्त थई जाय छे, तेथी तेभ्यो नेत्र बंध करी पोगदाटि संपादित करी.

१७. पूतना गोवो निश्चय करीने आवी हती के, हुं प्रजनां नथां बाणकोने मारी नांभीश, परंतु भक्तरक्षापद्यामां भगवाननी छुपायी प्रकाशनुं एक पश बाणक तेने देखायुं नही अने बाणकोने शोपती-शोपती ते भगवाननी लीला-शक्तिनी ग्रेस्क्राथी चीधी नंदालयमां आवी गई. ताहे भगवाने विचार्यु के, मारा भक्तनुं अहित करवानी वात तो हृष रही, जे मारा भक्तनुं अहित थाय ऐवुं विचारे छे, ते हुञ्चनुं हुं मोहुं जोती नयो; प्रकाश बाणको भयो श्रीकृष्णना सभा छे, परम भक्त छे. पूतना तेमने मारवानो संकल्प करीने आती छे, तेथी तेभ्यो नेत्र बंध करी हाँपा.

१८. पूतना तेना विकराण रुपने छुपावीने राक्षसी-माया दाच सुंदर ली बनीने आवी छे. भगवाननी हृषि पडवाथी ते माया रहेशे नही अने आनुं असली विकराण रुप प्रगट थई जारो, तेने जोईने पश्चोदा माता दरी जाय अने पुत्रना अनिष्टनी शंकाथी क्षांक तेमना प्राप्त नीकाली न आय. आवी आरांकाथी तेमवो नेत्र बंध करी हाँपा.

१९. पूतना हिंसक रुति लाईने आवी हती, परंतु भगवान तेनी हिंसा भाटे उपयुक्त दंड न आपीने तेनो मात्र प्राण-वपु करीने तेनुं कल्पामा करवा नहेणे छे. भगवान समस्त सद्गुरुओना भांडार छे. तेमनामां उद्धतार्थ वर्गेरे दोषो लेशमान पश्च नयो, तेथी पूतनाना कल्पामा भाटे पश्च तेनो माण-वपु करवामां तेमने संकेत थतो हतो. तेथी तेभ्यो नेत्र बंध करी हाँपा.

२०. भगवान जगत्पिता छे - असुरो, राक्षसो पश तेमनां संतान छे. परंतु तेओ सर्वथा उद्धत अने उद्दं थई गया छे, तेथी तेमने दंड आपवो पश्च जडूची छे. स्नेहलालीनां बाला-पिता पश उद्दं पुत्रने दंड आपे छे, त्यारे तेमना मनमां हुञ्च थाय छे, परंतु तेओ तेने भय भलाडवा माटे तेने भलाड भगट करता नयो. ते ज प्रभाणे भगवान पश्च जड्यारे असुरोने मारे छे, त्यारे पिता छोवाथी तेमने पश्च हुञ्च थाय छे, परंतु बीजा असुरोने भय भलाडवा माटे ते तेने भगट करता नयो. भगवान हवे पूतनाने मारवाना छे, परंतु तेनी भरवा-चीसने पोतानी आप्योथी जोवा ठक्करा नयो, तेथी आंझो बंध करी लीधी.

२१. नाना भाणको रवलाव छोप छे के, ते पोतानी भानी सामे बहु तोकान करे छे, परंतु अज्ञाडी व्यक्तिने जोईने जी जाय छे अने आंझो बंध करी के छे. भगवाने अपरिचित पूतनाने जोईने नेत्र बंध करी हाँपा. आ तेमनी बाण-लीलानुं मायुर्य छे.

* भगवान दौर्य साथे पूतनाना प्राणो सहित स्तनपान करवा लाग्या, आनो एवो अर्थ ज्ञापाय छे के, कोपना अपिष्ठाता ढेवता रहे प्राप्तोनुं पान डयु अने श्रीकृष्णे हौरेनुं.

તસ્યા: સ્વનેનાતિગભીરરહંહસા
સાદ્રિમહી ધૌશ્ચ ચચાલ સગ્રહા ।
રસા દિશશ્ચ પ્રતિનેહિરે જના:
પેતુ: કિતૌ વજનિપાતશક્યા ॥ ૧૨ ॥

નિશાચરીતં વથિતસ્તના વસુ-
વ્યાદાય કેશાંશ્વરણૌ ભુજાવપિ ।
પ્રસાર્ય ગોષ્ઠે નિજરૂપમાસ્થિતા
વજાહતો વૃત્ર ઈવાપતત્ર્ય ॥ ૧૩ ॥

પતમાનોડપિ તદેહલ્લિગવ્યુત્યાન્તરદુમાન् ।
ચૂર્ણાયામાસ રાજેન્દ્ર મહદાસીતાદલ્લુતમ્ ॥ ૧૪ ॥

ઈખામાત્રોગ્રદંધ્રાસ્યં ગિરિકન્દરનાસિકમ् ।
ગણુદુર્શૈલસ્તનં રૌદ્ર પ્રકીર્ણારૂણમૂર્ધજમ્ ॥ ૧૫ ॥

અન્ધકૂપગલ્લીરાશં પુલિનારોહભીધણમ્ ।
બદ્જસેતુભુજોર્વડ્ધ્રિ શૂન્યતોયલ્લોદરમ્ ॥ ૧૬ ॥

સન્તાત્રસુ: સ્મતદ્વીક્ષય ગોપા ગોપ્ય: કલેવરમ્ ।
પૂર્વ તુ તશ્ચિ: સ્વનિતભિત્રહત્કર્ણમસ્તકા: ॥ ૧૭ ॥

બાલં ચ તસ્યા ઉરસિ કીડાન્તમકુતોભયમ્ ।
ગોપ્યસ્તૂર્ણં સમભ્યેત્ય જગૃહુઈતસમભ્રમા: ॥ ૧૮ ॥

તેની ચીસોનો વેગ બહુ ભયંકર હતો. તેના પ્રભાવથી પર્વતો સાથે પૃથ્વી અને ગ્રહોની સાથે અંતરિક્ષ ડગમગી ગયું. સાતે પાતાળ અને દિશાઓ ગાજ ઊઠી. ઘણા લોકો વજપાતની આશંકથી જમીન ઉપર પડી ગયા ॥ ૧૨ ॥ પરાણિત! આ પ્રમાણે નિશાચરી પૂતનાનાં સ્તનોમાં એટલી પીડા થઈ કે તે પોતાને છુપાવી ન શકી. તે તેના અસલી-રાખસીરૂપમાં પ્રગટ થઈ ગઈ. તેના શરીરમાંથી ગ્રાણ નીકળી ગયા, મોઢું ફાટી ગયું, વાળ વિખેરાઈ ગયા અને હાથ-પગ પહોળા થઈ ગયા. જેમ હંન્દ્રના વજથી ધાયલ થઈને વૃત્રાસુર પડ્યો હતો તે પ્રમાણે તે ગોકુલની બહાર આવીને પડી. ॥ ૧૩ ॥

રાજેન્દ્ર! પૂતનાના વિકરણ શરીરે પડતાં-પડતાં પણ છ કોસની અંદરનાં વૃક્ષોનો કચ્ચરધાણ વાળી નાંખ્યો. આ અત્યંત અદ્ભુત ઘટના થઈ. ॥ ૧૪ ॥ પૂતનાનો દેહ બહુ બિહામણો હતો, તેનું મોઢું હળ જેવી ઉગ્ર દાઢોવાણું, નાક પર્વતની ગુફા જેવું અને સ્તન પર્વતની (ગબડી પડેલી) મોટી બે શિલાઓ જેવાં હતાં. તેનાં લાલ-લાલ વાળ ચારેબાજુ વિખેરાઈ રહ્યા હતા. ॥ ૧૫ ॥ આંખો અંધારિયા ફુવા જેવી ઊડી હતી. બન્ને નિતંબ નદીના ડિનારા જેવા ભયંકર હતા, બન્ને બાહુઓ, સાથણો તથા પગ બાંધેલી પાળ જેવા અને પેટ પાણી વિનાના સરોવર જેવું હતું. ॥ ૧૬ ॥ પૂતનાના તે શરીરને જોઈને બધા જ ગોવાળો અને ગોપીઓ ડરી ગયાં. તેની ભયંકર બૂમો-ચીસો સાંભળીને તેમનાં છદ્ય, કાન અને માથાં તો પહેલેથી જ ફાટી ગયાં હોય – જેવાં થઈ ગયાં હતાં. ॥ ૧૭ ॥ જ્યારે ગોપીઓએ જોયું કે, બાળક શ્રીકૃષ્ણ તેની છાતી પર નિર્ભય થઈને રમી રહ્યા છે,* ત્યારે તે બહુ જ ગબરાઈને ઉતાવળો-ઉતાવળો ત્યાં પહોંચી ગઈ અને શ્રીકૃષ્ણને ઉઠાવી લીધા. ॥ ૧૮ ॥

* પૂતનાના વણસ્પતિ પર કીડા કરતા રહીને જોકો મનમાં ને મનમાં કહી રહ્યા હતા-

સનાન્ધ્યપસ્ય સ્તન એવ જીવિકા દ્વારાસ્તયા સ સ્વયમાનને મમ ।
મયા ચ પીતો ચ્રિયતે યદી ત્યા કિ વા મમાગ: સ્વયમેવ કથ્યતામ् ॥

‘હું દૂધમુખો બાળક હું, સ્તનપાન જ મારું છુવન છે. તે સ્વય પોતાનું સ્તન મારું મુખમાં આપી દીધું અને મેં સ્તનપાન કર્યું. તેનાથી જો તું મરી જતી હોય તો, તું જ કહે તેમાં મારો શો અપરાધ છે?’

બાદરાજની ગુત્રીનું નામ રનમાલા હતું. યજશાળામાં વામન બગવાનને જોઈને તેના છદ્યમાં પુત્રસ્નેહનો ભાવ જાગ્યો. તે મનમાં અભિલાષા કરવા લાગી કે, જો મને આવું ભાગક થાય અને હું એને સ્તનપાન કરાવું તો મને બહુ આનંદ થશે. વામન ભગવાને પોતાળા નીકત બાદરાજની પુત્રીના આ મનોરથનું મનોમન અનુમોદન કર્યું. તે જ કાપરમાં પૂતના થઈ અને શ્રીકૃષ્ણના સ્પર્શથી તેની હંચા પૂર્ણ થઈ.

पशोदारोहिषीभ्यांताः समं बालस्य सर्वतः^१ ।
रक्षां विदधिरे सम्यग्गोपुर्युभ्रमणाहिनिः ॥ १८ ॥

गोमूत्रेण स्नापयित्वा पुनर्गोरजसाऽर्भकम्^२ ।
रक्षां चकुश्च शक्ता द्वादशाङ्केषु नामतिः ॥ २० ॥

गोप्यः संस्पृष्टसलिला अजेषु करयोः पृथक् ।
न्यस्यात्मन्यथ बालस्य बीजन्यासमकुर्वत ॥ २१ ॥

अव्यादज्ञोऽद्विषि भृशिभांसतव ज्ञान्यथोऽु
पशोऽद्युतः^३ कटितटं जठरं हयास्यः ।
हित् केशवस्त्वद्दुर्दृश ईश ईनस्तु कष्ठं
विष्णुर्भुजं मुखमुरुक्तग ईश्वरः कम् ॥ २२ ॥

चक्षुभ्रतः साइगदो हरिरस्तु पश्यात्
त्वत्यार्थ्योर्धनुरसी मधुहाऽऽनश्च ।
क्षेत्रोऽप्यु शक्त उक्तगाय उपर्युपेन्द्र-
स्ताक्षर्यः क्षितीऽहलधरः पुरुषः समन्तात् ॥ २३ ॥

ईन्द्रियाणि हृषीकेशः प्राणान् नारायणोऽवतु ।
थेत्वीपपतिक्षितां मनो योगेश्वरोऽवतु ॥ २४ ॥

पृश्निगर्भस्तु^४ तेषु द्विमात्मानं भगवान् परः ।
डीडनां पातु गोविन्दः शयानं पातु माधवः^५ ॥ २५ ॥

प्रज्ञामव्यादृवेदुक्तं आसीनं त्वां श्रियः पतिः ।
भूत्तानं पशाभुद् पातु सर्वग्रहभयद्वुरः ॥ २६ ॥

इक्किञ्यो यातु धान्यश्च कूष्माण्डा येऽर्भक्त्रहाः ।
भूतप्रेतपिशाचाश्च यक्षरक्षोविनायकाः ॥ २७ ॥

कोटरा रेवती ज्येष्ठा पूतना मातृकाद्यः ।
उन्मादा ये ह्यपस्मारा देहप्राणेन्द्रियद्वुरः ॥ २८ ॥

आ पछी पशोदा अने रोहिणीज्ञनी साथे गोपीओं ए
बाणक श्रीकृष्णनी उपर गायनुं पूछ्युं फेरवतुं वगेरे
उपायोधी बधा प्रकारे तेमनी रक्षा करी ॥ १८ ॥ तेमां
पहेलां बाणक श्रीकृष्णने गोमूत्रथी स्नान करायुं, पछी
बधा शरीर पर गायनी २४ लगाडी अने पछी बारे
अंगोमां गायनुं गोबर लगाडी भगवाननां देशव वगेरे
नामोधी रक्षा करी ॥ २० ॥ त्यार पछी गोपीओं ए
आचमन करीने 'अ४' वगेरे अग्नियार बीज-मंत्रोधी
पोताना शरीरमां अलग-अलग अंगन्यास अने करन्यास
कर्या अने पछी बाणकां अंगोमां बीजन्यास कर्या ॥ २१ ॥

तेओ कहेवा लागी - 'अ४न्मा भगवान तारा
चरणोनी रक्षा करो, भृशिभान् धूंटणोनी, पशपुरुष साथणोनी,
अच्युत भगवान कमरनी, हयग्रीव भगवान पेटनी, केशव
हृष्णनी, ईश वक्षस्थणोनी, सूर्य कंठनी, विष्णु भुजाओनी,
उरुकम मुखनी अने ईशर मस्तकनी रक्षा करो ॥ २२ ॥
चक्षुर भगवान तारी रक्षा करता आगण रहे, गदाधारी
श्रीहरि पाणी, मनुष्य अने खड्ग धारका करवावाणा
भगवान मधुसूदन अने अ४न बन्ने पठ्ये, शंखधारी
उरुगाय चारे खूळाओमां, उपेन्द्र भगवान उपर, गरुड
पृथ्वी पर अने भगवान परमपुरुष हणधर तारी बधी
बाजुओ रक्षा करो ॥ २३ ॥ हृषीकेश भगवान ईन्द्रियोनी
अने नारायण प्राणोनी रक्षा करो, थेत्वीपना अधिपति
वित्तनी अने योगेश्वर मननी रक्षा करो ॥ २४ ॥ पृश्निगर्भ
तारी द्विनी अने परमात्मा भगवान तारा अहंकारनी
रक्षा करो । समतमां तारी गोविन्द रक्षा करो, सूती वज्ञते
माधव रक्षा करो ॥ २५ ॥ चालती वज्ञते भगवान वैकुंठ
अने बेसती वज्ञते भगवान श्रीपति तारी रक्षा करो.
लोऽनन्दमये समस्त ग्रहोने भयलीत करवावाणा पश्चिमोक्ता
भगवान तारी रक्षा करो ॥ २६ ॥ इक्किनी, राक्षसी अने
कूष्माण्डा वगेरे बाणधाती, भूत, प्रेत, पिशाच, यक्ष, राक्षस
अने विनायक, कोटरा, रेवती, ज्येष्ठा, पूतना, मातृका वगेरे
शरीर, प्राण तथा ईन्द्रियोनो नाश करवावाणा उन्माद
(गांडपण) अने अपस्मार (मूर्छा) वगेरे रोगो, स्वजनमां
देखानारा भोटा उत्पातो वृद्धग्रहो अने बालग्रहो वगेरे

१. सर्वतः । २. उत्तरा सूतग् । ३. उद्घेष्युतः । ४. वर्जस्तातो । ५. केशवः ।

स्वप्नदेहा महोत्पाता वृद्धबालग्रहाश्च ये ।
सर्वे नश्यन्तु ते विष्णोर्नामग्रहणभीरवः ॥ २८॥

श्रीशुक उवाच

ईति प्रष्णयबद्धाभिर्गोपीभिः कृतरक्षणम् ।
पाययित्वा स्तनं माता संन्यवेशयदात्मजम् ॥ ३०॥

तावन्नादयो गोपा मथुराया प्रजं गताः ।
विलोक्य पूतनादेहं बभूवुरतिविस्मिताः ॥ ३१॥

नूनं बतर्षिः सञ्जातो योगेशो वा समास सः ।
स एव देहो ह्युत्पातो यदाहानकहुन्दुभिः ॥ ३२॥

क्लेवरं परशुभिश्छित्वा ततो प्रजौकसः ।
दूरे क्षिप्त्वाऽवयवशो न्यदहन्^१ काष्ठधिष्ठितम् ॥ ३३॥

दद्यमानस्य देहस्य धूमशागुरुसौरभः ।
उत्थितः कृष्णनिर्भुक्तसप्दाहतपाप्मनः ॥ ३४॥

पूतना लोकबालघ्नी राक्षसी रुपिराशना ।
जिघांसयापि उरये स्तनं दत्याहडप सद्गतिम् ॥ ३५॥

किं पुनः श्रद्धया भक्त्या कृष्णाय परमात्मने ।
परद्वन् प्रियतमं किं नु रक्तास्तन्मातरो यथा ॥ ३६॥

पद्मल्यां भक्तहृदिस्थाभ्यां वन्द्याभ्यां लोकवन्दितैः ।
अर्ज्ञं यस्याः समाकर्म्य भगवानपिबत् स्तनम् ॥ ३७॥

यातुधान्यपि सा स्वर्गमवाप्य जननीगतिम् ।
कृष्णभुक्तस्तनकीराः किमु गावो नु मातरः ॥ ३८॥

बधां अनिष्टो भगवान् विष्णुनुं नामस्मरणा करवाधी
भयभीत थृठने नष्ट थृठ ज्ञाओ ॥ २७-२८॥

^१ श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे — परीक्षित! आ प्रमाणे
गोपीओओ स्नेहवश थृठ बाणक श्रीकृष्णानी रक्षा करी.
माता पशोदाए लालज्ञने स्तनपान कराव्यु अने पछी
पारक्षामां सुवाडी दीधा ॥ ३० ॥ आ ज वर्षते नंदबावा
अने तेमना साथी गोपज्ञनो मथुराथी गोकुण पहोच्या.
ज्यारे तेमणे पूतनानुं भयंकर शरीर ज्ञेयुं त्यारे तेओ
आश्वर्यचित्त थृठ गया ॥ ३१ ॥ तेओ कहेवा लाभ्या —
'आ तो घण्टा आश्वर्यनी वात छे, खरेखर वसुदेवना दृपमां
कोई ऋषिए ज जन्म लीधो छे. अथवा संभव छे,
वसुदेवज्ञ पूर्वजन्ममां कोई योगेश्वर रक्षा छोप, तेमके तेमणे
ज्ञेयुं कहुं छतुं, तेवो ज उत्पात अहीं ज्ञेवामां आवी रख्यो
छे.' ॥ ३२ ॥ त्यां सुधी प्रज्वासीओओ पूतनाना शरीरने
कुडाओथी कापीने तेना टुकडा करीने गोकुलथी दूर लर्ह
ज्ञीने चिता उपर मूँडी बाणी नाभ्युं ॥ ३३ ॥ ज्यां सुधी
तेनुं शरीर बण्टुं रहुं त्यां सुधी तेमांथी अगरुना जेवो
सुगंधी धुमाडो नीकलतो हतो. तेम न नीकलो? भगवाने
एनुं स्तनपान कर्युं छतुं, जेथी तेनां बधा पापो तुरंत नष्ट
थृठ गयां हतां ॥ ३४ ॥ पूतना एक राक्षसी हती. लोकोनां
बाणकोने मारी नाभ्या अने तेमनुं लोडी पी ज्वुं, ए
ज तेनुं काम छतुं. भगवानने पशा मारी नाभ्याना
हरादाथी ज तेषो स्तनपान कराव्युं छतुं. तेम छतां तेने
ते परम गति प्राप्त थृठ जे सत्पुरुषोने मणे छे. (आ
भगवाननी तेवी करुणा छे!) ॥ ३५ ॥ आवी स्थितिमां जे
अनुरागपूर्वक पोतानी प्रियमां प्रिय वस्तु अने तेमने प्रिय
लागनारी वस्तु समर्पित करे छे तेमने सद्गति मणे ते
विशे तो कहेवुं ज शुं? ॥ ३६ ॥ भगवाननां चरणकमणनी
वंदना सर्वना वंदनीय भ्रवाण अने शंकर वगेरे देवताओ
पशा करे छे. तेओ भक्तोना हृदयनुं धन छे. ते ज चरणोथी
भगवाने पूतनानुं शरीर दबावीने तेनुं स्तनपान कर्युं
छतुं ॥ ३७ ॥ मान्युं के ए राक्षसी हती, परंतु तेने
उत्तममां उत्तम गति — जे माताने मणवी ज्ञेइओ — प्राप्त
थृठ. पछी जेमना स्तननुं दृध भगवाने बहु मेमथी पीधुं
ते गायो अने माताओनी* तो वात ज शी करवी? ॥ ३८ ॥

१. निर्देशः

* आ प्रसंगने वांचीने भावुक भक्त भगवानने कहे छे — 'भगवन्! अेवुं लागे छे के आपना करतां आपना नाममां शक्ति
वधारे छे, तेमके, आप त्रिलोकनी रक्षा करो छे अने नाम आपनी रक्षा करी रह्युं छे.

* ज्यारे भ्रवाण गोपबाणकोने अने वाहरवंशोने हरी गया त्यारे भगवान पोते ज वाहरवंश अने गोपबाणको बनी गया.
ते समये पोतानां विभिन्न दृपोथी तेमणे पोताना साथी अनेक गोपबाणको अने वाहरवंशोनी माताओनुं स्तनपान कर्युं. तेथी अहीं
बहुवयनने प्रयोग करवामां आव्यो छे.

पर्यांसि यासामपिभत् पुत्रस्नेहस्तुतान्यलम् ।
भगवान् देवकीपुत्रः कैवल्याधिजिलप्रदः ॥ ३८ ॥

तासामविरतं कृष्णो कुर्वतीनां सुतेकाशम् ।
न पुनः कल्पते राजन् संसारोऽशानसम्भवः ॥ ४० ॥

कट्पूमस्य सौरत्यमवधाय प्रज्ञैकसः ।
डिभिं हुत एवेति वहन्तो प्रज्ञमाययुः ॥ ४१ ॥

ते तत्र वर्षितं गोपैः पूतनागमनादिकम् ।
श्रुत्वा तत्रिष्ठनं स्वत्तिशिशोश्वासन् सुविस्मिताः ॥ ४२ ॥

गृहः स्वपुत्रमाहाय प्रेत्यागतमुदारधीः ।
मूर्ख्युपाग्राय परमां मुद्दं लोभे कुरुद्वह ॥ ४३ ॥

य अतत् पूतनामोक्षं कृष्णस्यार्भकमलुतम् ।
शृणुयाच्छ्रद्धयाै भर्त्यो गोविन्दे लभते रतिम् ॥ ४४ ॥

परीक्षित! देवकीनन्दन भगवान् भोक्त आहि सर्व परमार्थने आपवावाणा छे, तेमधे प्रज्ञनी गोपीओ अने गायोनुं ते हृष, जे भगवान् प्रत्ये पुत्र-भाव होवाथी वात्सल्य-स्नेहनी अधिकताने लीथे स्वयं सवतुं रहेतुं हतुं, पेट भरीने पीधुं छे. ॥ ३८ ॥ राजन्! ते गायो अने गोपीओ जे नित्य-निरंतर भगवान् श्रीकृष्णने पोताना पुत्रना रूपमां ज जोती होय, पछी ते जन्म-मृत्युरूप संसारना यकरावामां पडी ज शक्ती नथी, कारण के आ संसार तो अशानने कारणे ज छे. ॥ ४० ॥

नंदबावानी साथे आवेला प्रज्ञवासीओना नाडमां ज्यारे-चिताना-पुमाडानी सुगन्ध गर्छ, त्यारे 'आ थेनी सुगन्ध छे, क्यांथी आवी सरस सुगन्ध आवी रही छे? ऐम कहेता तेओ प्रज्ञमां पढोअया. ॥ ४१ ॥ त्यां गोपज्ञनोअे तेमने पूतना आवी त्यारथी, ते भरी गर्छ त्यां सुधीनी सधणी वात कही. तेओ पूतनानुं मृत्यु अने श्रीकृष्णनुं कुशणतापूर्वक बची जवुं वगेरे वात सांबजीने झूब विस्मित थई गया. ॥ ४२ ॥ परीक्षित! उदारशिरोमणि नंदबावाअे मृत्युना मुखमांथी बची गयेला पोताना लालने उठावीने वारंवार तेनु भस्तक सुंधीने आनंद प्राप्त कर्यो. ॥ ४३ ॥ आ 'पूतना-मोक्ष' भगवान् श्रीकृष्णनी अद्भुत बाणलीला छे. जे मनुष्य शब्द साथे आनुं शब्दश करे छे तेने भगवान् श्रीकृष्ण प्रत्ये प्रेम प्राप्त थाय छे. ॥ ४४ ॥

इति श्रीमद्भागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे पूर्वार्थे॒ षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥
दसमा स्फुरना पूर्वार्थ-अंतर्गतं छहो अध्याय समाप्त.

सातमो अध्याय

शक्ट-भंजन अने तृष्णावर्तनो उदार

राजेवाच

येन येनावतारेण भगवान् हरिरीश्वरः ।
क्रोति कर्णारभ्याणि भनोशानि च नः प्रभो ॥ १ ॥

यस्युपतोऽपैत्यरतिर्वित्या ।
सत्यं च शुद्धयत्यचिरेण धुमः ।

राजा परीक्षिते पूछ्युं - प्रभु! सर्वशक्तिमान भगवान् श्रीहरि अनेक अवतार धारण करीने घडी ज सुंदर अने सांबणवामां मधुर एवी लीलाओ करे छे, ते एवी मारा हृष्णने अत्यंत प्रिय लागे छे. ते लीलाओना शवधामानथी भगवत्-संबंधी कथाओमां अठयि अने विविध विषयोनी तृष्णा नष्ट थई जाय छे. मनुष्यनुं अंतःकरण तरत ज शुद्ध थई जाय छे, भगवानना यस्तोमां लक्षि अने तेमना लक्ष्यजनोमां प्रेम पक्ष प्राप्त थई

ભક્તિહરૈ તત્પુરૂષે ચ સખ્યં
તદેવ હારું વદ મન્યસે ચેત ॥ ૨ ॥

અથાન્યદ્પિ કૃષ્ણસ્ય તોકાચરિતમલ્લુતમ् ।
માનુષં લોકમાસાદ્ય તજજીતિમનુરૂધત: ॥ ૩ ॥

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ

કદાચિદૌત્થાનિકકૌતુકાખલે
જન્મક્ષયોગે સમવેતયોધિતામ् ।
વાદિત્રગીતદ્વિજમન્ત્રવાચકૈ-
શકાર સૂનોરભિષેયં સતી ॥ ૪ ॥

નન્દસ્ય પત્ની કૃતમજજનાદિકં
વિપ્રે: કૃતસ્વસ્ત્યયનં સુપૂર્જિતૈ: ।
અસાધવાસ:અગભીષ્ઠેનુભિ:
સગજીતનિદ્રાક્ષમશીશયચ્છનૈ: ॥ ૫ ॥

ઓત્થાનિકૌત્સુક્યમના મનસ્વિની
સમાગતાન્ન પૂજ્યતી પ્રજ્ઞોક્ષસ: ।
નેવાશૃષ્ટોહુ વૈ રહિતં સુતસ્ય સા
રદન્ન સત્તાર્થી ચરણાવુદ્ધિપત્ત ॥ ૬ ॥

અધઃશાયાનસ્ય શિશોરનોઽલ્ઘક-
પ્રવાલમૃહર્દશ્રિહતં વ્યવર્તત ।
વિષ્વસ્તનાનારસકુષ્યભાજનં
વ્યત્યસ્તાચકાક્ષવિલિન્તકુભરમ् ॥ ૭ ॥

જય છે. જો તમે મને તેના શ્રવણનો અધિકારી સમજતા હો તો ભગવાનની તે જ મનોહર લીલાઓનું વર્ણન કરો. ॥ ૨ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણે મનુષ્યલોકમાં પ્રગટ થઈને મનુષ્યોના સ્વભાવનું અનુસરણ કરતા રહીને જે બાળલીલાઓ કરી છે તે ખરેખર અદ્ભુત છે, તેથી તમે તેમની બીજી બાળલીલાઓનું પણ વર્ણન કરો. ॥ ૩ ॥

શ્રીશુક્રદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! એકવાર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનો પડખું બદલવા અંગેનો અલિષેક-ઉત્સવ મનાવવાની તૈપારીઓ થઈ રહી હતી. તે જ દિવસે શ્રીકૃષ્ણનું જન્મન્ક્ષત્ર પણ હતું. ઘરમાં ઘણી જીઓની બીડ જામી હતી. મંગળ ગીતો અને વાઙ્ખિત્રો અને વિપ્રોના મંત્રોચ્ચાર સાથે તે સ્ત્રીઓની વચ્ચે ઉભાં રહી યશોદાજીએ શ્રીકૃષ્ણનો અલિષેક કર્યો. ॥ ૪ ॥ નંદરાષ્ટ્રી યશોદાજીએ બ્રાહ્મણોનું પૂજન કરી ખૂબ સમ્માન કર્યું. તેમને અન્ન, વસ્ત્ર, માળા, ગાયો વગેરે મનવાંછિત પદાર્થો દાનમાં આપ્યા. જ્યારે યશોદાજીએ તે બ્રાહ્મણો દ્વારા સ્વસ્તિવાચન કરાવીને લાલાનું સ્નાનાદિ કાર્ય સંપાદ કરી લીધું ત્યારે તેમણે જોપું કે લાલાને નિદ્રા આવી રહી છે, તેને ધીરેથી સુવાડી દીધો. ॥ ૫ ॥ થોડી વારમાં શ્યામસુંદરે આંખો ખોલી, ત્યારે તેઓ સ્તનપાન માટે રડવા લાગ્યા. તે સમયે મનસ્વિની યશોદાજી ઉત્સવમાં આવેલા પ્રજ્વાસીઓના સ્વાગત-સત્કારમાં વસ્ત હતાં તેથી તેમણે શ્રીકૃષ્ણના રડવાનો અવાજ સાંભળ્યો નહીં. ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ રડતાં-રડતાં પોતાના પગ ઉછાળવા લાગ્યા. ॥ ૬ ॥ શ્રીકૃષ્ણને એક ગાડાની નીચે સુવડાવ્યા હતા. તેમના ચરણ હજી લાલ-લાલ કુંપળો જેવા અત્યંત કોમળ અને નાનાનાના હતા. પરંતુ તે નાનકડો પગ લાગતાં જ વિશાળ છકડો (ગાડું) ઊંધો થઈ ગયો.* તે છકડા ઉપર દૂધ, દહી વગેરે અનેક રસોથી ભરેલી માટલીઓ અને બીજાં વાસણો રાખેલાં હતાં. તે બધાં જ ફૂટી ગયાં અને ગાડાનાં પૈડાં અને ધરી છૂટાં પડી ગયાં. તેની પુસરી તૂટી ગઈ. ॥ ૭ ॥

* જીવી કદાચિત् (એકવાર)નું તાત્પર્ય જીજા મહિનાના જન્મન્ક્ષત્રનું સમપથી છે. તે સમયે શ્રીકૃષ્ણની જાંખીનું આ પ્રમાણે વર્ણન મળે છે.

સિંગ્હાઃ પદ્યતિ સેભયીતિ ભુજ્યોર્યુગ્મં મુહુશાલયન્ત્રલં મધુરં ચ ફૂજતિ પરિષ્વક્તાય ચાકાદ્ધતિ ।
લાભાલાભવશાદમુખ્ય લસતિ કાદત્પિ કવાય્સૌ પીતસ્તન્યતયા સ્વપિત્યપિ પુનર્જ્ઞાન્મુદ્દ યચ્છતિ ॥

‘ઝેઠી જીબરતી ગોપીઓને આંખ ઉધારીને જુબે છે અને હસે છે. બન્ને છાથ વારેવાર ડલાવે છે. ખૂબ મધુર સ્વરથી થોડું મધુર ગણગણે છે. ખોણામાં આવવા પાટે લલચાય છે. કોઈ વસ્તુને લઈને રમવા લાગી જાય છે અને ન મળે તો રેંદે છે. ક્યારેક દૂધ પીને સૂઈ જાય છે અને પણી જાગીને બધાંને આનંદિત કરે છે.’

* હિરણ્યગણનો પુત્ર હતો ઉત્કય. તે બહુ બળવાન અને તગડો હતો. એકવાર પાત્રા કરતી વેળાઓ તેણે લોમશ જીવિના આગ્રામનાં પૃથોને ચંગાડી નાખ્યાં. લોમશ જીવિને કોપિત થઈને તેને શાપ આપી દીધો કે – ‘અરે હુણ! જ, તું દેહરાહિત થઈ જ.’ તેની સાથે

दृष्ट्वा यशोदाप्रभुभा ग्रजक्षिय
औत्थानिके कर्मणि याः समागताः ।
नन्दादयश्चान्तुतदर्शनाकुलाः
कथं स्वयं वै शक्तं विपर्यगात् ॥ ८ ॥

उच्चरव्यवसितमतीन् गोपान् गोपीश्च बालकाः ।
रुद्धानेन पादेन किमभेतत्संशयः ॥ ९ ॥

न ते श्रद्धिरे गोपा बालभाषितमित्युत ।
अगमेयं खलं तस्य बालकस्य न ते विदुः ॥ १० ॥

रुद्धं सुतगादाय यशोदा ग्रहशक्तिता ।
कृतस्त्वस्त्वयनं विप्रैः सूक्तैः स्तनमपाययत् ॥ ११ ॥

पूर्ववत् स्थापितं गोपेष्वलिमिः सपरिष्ठुदम् ।
विप्राहुत्याऽर्थ्याङ्ग्यकुरुध्यक्षतकुशाम्बुदिः ॥ १२ ॥

येऽसूयानुतदभेष्याहिंसामानविवर्जिताः ।
न तेषां सत्यशीलानामाशेषो विफलाः कृताः ॥ १३ ॥

ठिति बालकमाहाय सामर्थ्यं जुरुपाकृतैः ।
ज्वैः पवित्रोऽधिभिरभिषिय दिज्ञोत्तमैः ॥ १४ ॥

वाचयित्वा स्वस्त्वयनं नन्दगोपः समाहितः ।
हुत्याचाग्निं द्विजातिभ्यः प्राहादं महागुणम् ॥ १५ ॥

गावः सर्वगुणोपेता वासः ऋग्नकम्भाविनीः ।
आत्मजाभ्युदयार्थाय प्राहाते चान्वयुज्जत ॥ १६ ॥

पदम् बद्दलवाना उत्सवमां जेटली पश्च ऋओ आवी हती ते बधी अने यशोदाज्ञ अने रोहिणीज्ञ, नन्दबाबा अने गोपजनो आ विशिन घटनाने जोઈने व्याकुण थई गयां. तेओ परस्पर कहेवा लाग्यां – ‘अरे, आ शु थई गयुं? आ गाडु पोतानी मेणे कर्द शीते उधु थई गयुं?’ ॥ ८ ॥ तेओ आपानुं कोई कारबा नकी न करी शक्या. त्यां रमतां बाणकोओ गोप-गोपीओने कहुं – ‘आ कृष्णे रडतां-रडतां पोताना पगनी लातथी तेने उलटावी नांधु छे, एमां कोई संदेह नथी. ॥ ९ ॥ परंतु गोपजनोओ तेने ‘बाणकोनी वात’ मानीने तेना पर विश्वास न कर्यो. बराबर ज छे, ते गोपजनो आ बाणकना अनंत बजने जाणता न हता. ॥ १० ॥

यशोदाज्ञओ मान्धुं के आ कोई ग्रह वगेरेनो उत्पात छे. तेमधो पोताना रही रहेला लाडला लालने खोणामां लधने भ्रान्तशो पासे वेदमंत्रो द्वारा शांतिपाठ कराव्यो अने पछी तेओ श्रीकृष्णने स्तनपान कराववा लाग्यां. ॥ ११ ॥ गोपजनोओ पछी गाडाने सीधुं करी दीधुं अने पहेलानी जेम तेना उपर बधी सामग्री मूकी दीधी. भ्रान्तशोओ हवन कर्यो अने हही, अक्षत, कुश अने जगथी भगवान अने ते गाडानुं पूजन कर्यु. ॥ १२ ॥ जे कोईना गुण-दोषमां दोष कठता नथी, जूँक बोलता नथी, दंब, ईर्ष्या अने छिंसा करता नथी तथा अलिमान-रहित छे – तेवा सत्यशील भ्रान्तशोना आशीर्वाद क्यारेय विफल जता नथी. ॥ १३ ॥ आवुं विचारीने नन्दबाबाओ लालाने खोणामां उडावी लीधो अने भ्रान्तशो पासे सामवेद, ऋग्वेद अने पूजुर्वदना मंत्रो द्वारा संस्कृत अने पवित्र औपविष्टोथी युक्त जगथी अलिषेक कराव्यो. ॥ १४ ॥ तेमधो खूब ज एकाग्रताथी स्वस्त्वपन पाठ वंचावी अज्ञिमां होम करी भ्रान्तशोने उत्तम गुणवाणा अन्नानु जोजन करायु. ॥ १५ ॥ त्यार पछी नन्दबाबाओ पोताना पुत्रनी उन्नति अने अभिवृद्धिनी कामनाथी भ्रान्तशोने सर्वगुणसम्पन्न धृषी-बधी गायो आपी. ते गायो वस्त्र, पुष्पमाणा अने सोनाना हारथी शशांगारेली हती. भ्रान्तशोओ तेमने आशीर्वाद आप्या. ॥ १६ ॥

शापनी कांचणीनी केम तेनु शरीर पड़वा लाग्यु. ते एकाएक लोभश ऋषिना चरक्षोमां परी गयो अने ग्रावना करवा लाग्यो – ‘इपासिंधु! भारा पर कृपा करो. मने आपना मध्यावनुं शान न हतु. मारं शरीर पाहुं आपो.’ लोभशक्ष प्रसन्न थई गया. महात्माओनो शाप परा दरदान बनी जाप छे. तेमधो कहुं – ‘वेवस्वत मनवन्तरमां श्रीकृष्णना चरक्षस्पर्शी तारी मुक्ति थई जये.’ ते ज असुर गाडामां आपाने बेसी गयो हतो अने लगवान श्रीकृष्णना चरक्षस्पर्शी मुक्ति थई गयो.

વિશ્રામન્ત્રવિદોયુક્તાસ્તેર્યાઃ પ્રોક્તાસ્તથાડશિષ્ઠઃ ।
તાનિષ્ફલાભવિષ્યન્તિન કદાચિદપિ સ્ફુટમ् ॥ ૧૭ ॥

એકદાડકરોહમારું લાલયજી સુતં સતી ।
ગરિમાણં શિશોર્વોદું ન સેહે ગિરિકુટવત् ॥ ૧૮ ॥

ભૂમૌનિધાય તં ગોપી વિસ્મિતા ભારપીડિતા ।
મહાપુરુષમાદથ્યૌ જગતામાસ કર્મસુ ॥ ૧૯ ॥

દૈત્યો નામના તૃણાવર્તઃ કંસભૂત્યઃ પ્રાણોહિતઃ^૧ ।
ચક્વાતસ્વરૂપેષા જહારાસીનમર્ભકમ् ॥ ૨૦ ॥

ગોકુલં સર્વમાવૃદ્ધન્ મુખ્યાંશક્ષંષિ રેણુભિઃ ।
ઈરયન્ સુમહાધોરશબ્દેન પ્રદિશો દિશઃ^૨ ॥ ૨૧ ॥

મુહૂર્તમભવદ્ ગોઽ ૨૪સા તમસાડવૃતમ् ।
સુતં યશોદા નાપશ્યતાસ્મિન્ ન્યસ્તવતી યતઃ ॥ ૨૨ ॥

નાપશ્યત્ કશ્યનાત્માં પરં ચાપિ વિમોહિતઃ ।
તૃણાવર્તનિસૃષ્ટાભિઃ શર્કરાભિરૂપદૃતઃ ॥ ૨૩ ॥

ઈતિ ખરપવનચક્પાંસુવર્ષ
સુતપદવીમબલાડવિલક્ષ્ય ભાતા ।
અતિકળણમનુસ્મરન્ત્યશોચદ
ભુવિ પતિતા મૃતવલ્સકા યથા ગૌઃ ॥ ૨૪ ॥

લદિતમનુનિશભ્ય તત્ત્વ ગોપ્યો
ભૃશમનુતમધિયોડશ્રુપૂર્ણમુખ્યઃ ।
રલદુરનુપલભ્ય
પવન ઉપારતપાંસુવર્ષવેગો ॥ ૨૫ ॥

તૃણાવર્તઃ શાન્તરયો વાત્યારુપધરો હરન્ ।
કૃષ્ણાં નભોગતો ગન્નું નાશકનોદ્ભૂરિભારભૂત ॥ ૨૬ ॥

એ વાત સ્પષ્ટ છે કે, જે વેદવેતા અને સદાચારી બ્રાહ્મણ હોય છે તેમના આશીર્વાદ ક્યારેય નિષ્ફળ જતા નથી. ॥ ૧૭ ॥

૨૭ એક દિવસની વાત છે, સતી યશોદાજી પોતાના પ્રેરણ લાલને ખોળામાં લઈને રમાડતાં હતાં. તેવામાં એકાએક પુત્રનું વજન પર્વતના શિખર જેટલું ભારે થઈ જવાથી તેઓ લાલાનો ભાર સહન ન કરી શક્યાં. ॥ ૧૮ ॥ તેમણે ભારથી પીડાઈને શ્રીકૃષ્ણને જમીન પર મૂડી દીધા. આ નવી ઘટનાથી તેઓ ખૂબ વિસ્મિત થઈ ગયાં. ત્યાર પછી તેમણે ભગવાન પુરુષોત્તમનું સ્મરણ કર્યું અને ઘરના કામમાં લાગી ગયાં. ॥ ૧૯ ॥

તૃણાવર્ત નામનો એક દૈત્ય હતો. તે કંસનો અંગત સેવક હતો. કંસની પ્રેરણાથી જ તે વંટોળિયાનું રૂપ લઈને ત્યાં આવ્યો અને બાળક શ્રીકૃષ્ણને ઉડાડીને આકાશમાં લઈ ગયો. ॥ ૨૦ ॥ તેણે ધૂળ (પ્રજરજ)થી આખા ગોકુલને ઢાંકી દીધું અને લોકોની જોવાની શક્તિ હરી લીધી. તેના અત્યંત ભયંકર ધ્યનિથી દર્શો દિશાઓ ગાજી ઉઠી. ॥ ૨૧ ॥ આખું પ્રજ લગભગ બે વડી ધૂળના અંધારાથી છવાઈ ગયું. યશોદાજીએ પોતાના પુત્રને જ્યાં મૂક્યો હતો ત્યાં જઈને જોયું તો શ્રીકૃષ્ણ ત્યાં ન હતા. ॥ ૨૨ ॥ તે સમયે તૃણાવર્ત વંટોળિયાના વેશમાં એટલી ધૂળ ઉડાડી મૂડી હતી કે બધાં લોકો અત્યંત ઉદ્ઘિન અને બેસૂધ થઈ ગયા હતા. તેમને કશું દેખાતું ન હતું. ॥ ૨૩ ॥ જોરદાર આંધી અને ધૂળની વૃદ્ધિમાં પોતાના પુત્રનો પત્તો ન લાગવાથી યશોદાજીને બહુ દુઃખ થયું. તેઓ લાલાને યાદ કરીને બહુ શોક કરવા લાગ્યાં અને વાદળાના મરી જવાથી ગાયની જે દશા થાય છે તેવી દશા યશોદાજીની થઈ ગઈ. તેઓ જમીન પર પડી ગયાં. ॥ ૨૪ ॥ વંટોળિયો શાંત થતાં જ્યારે આંધીનો વેગ ઓછો થઈ ગયો ત્યારે યશોદાજીના રડવાનો અવાજ સાંભળીને બીજી ગોપીઓ ત્યાં દોડી આવી. નન્દનન્દન શ્યામસુંદર શ્રીકૃષ્ણને ન જોઈને તેમના હદ્યમાં પણ ભારે સંતાપ થયો. આંખોમાંથી આંસુની ખારા વહેવા લાગી. ॥ ૨૫ ॥

આ બાજુ તૃણાવર્ત વંટોળિયાના રૂપમાં જ્યારે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને આકાશમાં ઉડાવી ગયો, ત્યારે ભગવાનના ભારે વજનને તે ઊંચકી ન શકવાને કારણે તેનો વેગ શાંત પડી ગયો. તે વધારે દૂર જઈ ન શક્યો. ॥ ૨૬ ॥

૧. પ્રાણોહિતઃ । ૨. દશા ।

तमश्मानं मन्यमान आत्मनो गुरुभूतया ।
गले गृहीत उत्स्थुं नाशकनोद्धुतार्भकम् ॥ २७॥

गलग्रहणनिश्चेष्टो हैत्यो निर्गतलोचनः ।
अव्यक्तरावो न्यपतत् सहभालो व्यसुर्वर्जे ॥ २८॥

तमन्तरिक्षात् पतिं शिलायां
विशीर्णसर्वावयवं करालम् ।
पुरं पथा रुद्रशरेण विद्धं
खियो रुदन्यो ददेशुः समेताः ॥ २९॥

प्रादाय भात्रे प्रतिहत्यै^१ विस्मिताः
कृष्णां च तस्योरसि लभ्यमानम् ।
तं स्वस्मिमनं पुरुषादनीतं
विहायसा मृत्युमुखात् प्रभुक्तम् ।
गोप्यथ गोपाः किल नन्दमुखा
लभ्या पुराः^२ प्रापुरतीव मोदम् ॥ ३०॥

अहो भतात्यकुतमेष रक्षसा
बालो निवृत्तिं गमितोऽन्यगात् पुनः ।
हिंसः स्वपापेन विहिंसितः खलः
सापुः समत्येन भयाद् विमुच्यते ॥ ३१॥

इ नस्तपश्चीर्णमधोक्षजर्थनं
पूर्तेष्टदत्तमुत भूतसीहृदम् ।
यत्सम्परेतः पुनरेव बालको
दिष्टया स्वबन्धून् प्राणयनुपस्थितः ॥ ३२॥

दृष्टवाऽद्धुतानि बहुशो नन्दगोपो वृषद्दने ।
वसुदेववयो भूयो मानयामास विस्मितः ॥ ३३॥

पोतानाथी पङ्क भारे छोवाने लीपे तुषावर्त श्रीकृष्णने
नीलगिरिनुं शिखर समज्वा लाग्यो. श्रीकृष्णे तेनुं गणुं
ऐटलुं जोरथी पकड़ी राघ्युं हतुं के, ते अद्भुत बाणकथी
पोताने छोड़वी न शक्यो. ॥ २७ ॥ भगवाने ऐटला जोरथी
तेनुं गणुं पकड़युं हतुं के ते बेसूध थहि गयो, तेनी आंघो
बहार नीकणी गई, बोलतो बंध थहि गयो अने ग्राहारहित
थहि बाणक श्रीकृष्णनी साये ते गोकुलनी पासे पड़यो.* ॥ २८ ॥
त्यारे आकाशमांथी शिला पर पडेला अने शंकरना बाजूथी
वाधायेला त्रिपुरासुरनी पेडे जेना सर्व अवयवो छिन्नभिन्न
थहि गया. उत्ता, त्यां एकठी थहिने रुक्ती रुक्ती गोपीओ ते
विकराण देत्यने जोयो. ॥ २९ ॥ भगवान् श्रीकृष्ण तेनी
छाती उपर लटकी रक्षा हता. ए जोहिने गोपीओ विस्मित
थहि गई. तेमणे तरत ४ त्यां जहिने श्रीकृष्णने खोणामां
लहि लीपा अने लावीने जशोदाज्ञने आपी हीपा. बाणक
मृत्युना मुखमांथी सकुशण पाछो आव्यो. जोके तेने राक्षस
आकाशमां उठावी लहि गयो हतो छतां ते बची गयो.
आ ग्रमाणे बाणक श्रीकृष्णने सकुशण भेणवीने पशोदाज्ञ,
गोपीओ तथा नंदज्ञ वगोरे गोपज्ञनोने बहु आनंद
थयो. ॥ ३० ॥ तेओ कहेवा लाग्या - 'अहो! आ तो
वषा आशर्यनी वात छे. जुओ तो खरा, आ केटली अद्भुत
घटना बनी गई. आ बाणक राक्षस द्वारा मृत्युना मुखमां
पडेली देवामां आव्यो हतो, परंतु ज्वतो-ज्वगतो पाछो
आवी गयो अने ते हिंसक हुए राक्षसने तेनुं पाप ४
भाई गयुं. साचुं ४ छे के साधु पुरुष पोताना सद्भावने
लीपे लयमांथी बची जाय छे. ॥ ३१ ॥ अमे अेवुं क्युं
तप कर्यु हशे, भगवाननी केवी पूजा करी हशे, क्यां जणाशयो
बंधाव्यां हशे? क्या पक्षो कर्यु हशे? अथवा क्यां दान
आप्यां हशे के क्यां ग्राहीओनुं हिता कर्यु हशे? जेना पुष्यना
प्रभावथी अमारो आ बाणक मरीने पक्षा पोताना स्वज्ञनोने
आनंद उपज्ञवतो पाछो आव्यो? खरेखर! आ बहु ४
मोटा सौभाग्यनी वात छे.' ॥ ३२ ॥ ज्यारे नंदभावाए
जोहुं के, महावनमां धर्षी-बधी अद्भुत घटनाओ बनी
रही छे त्यारे आशर्यविकित थहिने तेमणे वसुदेवज्ञनी वातनुं
वारंवार समर्थन कर्यु. ॥ ३३ ॥

१. अतिगृह । २. सुतं ।

* पांडुदेशमां सहस्रसा नामना एक राजा हता. तेओ नर्मदाकिनारे पोतानी राज्ञीओ आये विहार कही रक्षा हता. त्यांथी हुवासा
तेपि नीकणी, परंतु राजाओं तेमने प्रश्नाम न क्या. ऋषिओ शाप आयो - 'तुं राजस थहि जा.' ज्यारे ते तेमना गरण्योमां परी
गयो अने ग्राहीना करी, त्यारे हुवासाज्ञने कही दीपुं - 'भगवान् श्रीकृष्णना विश्रहनो स्वर्ण थतां ४ तुं मुक्त थहि जहिरा.' ते राजा
तुषावर्त थहिने आव्यो हतो अने श्रीकृष्णनो स्वर्ण ग्राहत करीने मुक्त थहि गयो.

એકદાઠર્ભકમાદાય સ્વાજુમારોપ્ય ભામિની ।
પ્રસ્નુતં પાયયામાસ સ્તનં સ્નેહપરિખુતા ॥ ૩૪ ॥

પીતપ્રાયસ્ય જનની સા^१ તસ્ય રુચિરસ્મિતમ् ।
મુખં લાલયતી રાજગૃહમભતો દદશે ઈદમ् ॥ ૩૫ ॥

અં રોદસી જ્યોતિરનીકમાશા:
સૂર્યન્દુવલિશસનામ્બુધીંશ
દીપાન્ નગાંસ્તદ્દુહિતૃવનાનિ
ભૂતાનિ યાનિ સ્થિરજ્જમાનિ ॥ ૩૬ ॥

સા વીક્ષ્ય વિશ્વં સહસા રાજન્ સર્જાતવેપથુ: ।
સમીલ્ય મૃગશાવાકી નેત્રે આસીત્ સુવિસ્મિતા ॥ ૩૭ ॥

એક દિવસની વાત છે, યશોદાજી પોતાના ખારા બાળકને ખોળામાં લઈને ખૂબ પ્રેમથી સ્તન-પાન કરાવી રહ્યાં હતાં. તેઓ વાતસલ્યપ્રેમથી એ રીતે તરબોળ થઈ ગયાં હતાં કે તેમનાં સ્તનમાંથી દૂધ આપમેળે જાવતું હતું. ॥ ૩૪ ॥ જ્યારે શ્રીકૃષ્ણ લગભગ દૂધ પી ચૂક્યા અને માતા યશોદા તેમના સુંદર હાસ્યથી યુક્ત મુખને ચૂમી રહ્યાં હતાં તે જ સમયે શ્રીકૃષ્ણે બગાસું ખાતાં માતાએ તેમના મુખમાં આ બધું જોયું. ॥ ૩૫ ॥ તેમાં આકાશ, અંતરિક્ષ, જ્યોતિર્મંડળ, દિશાઓ, સૂર્ય, ચંદ્રમા, અણિન, વાયુ, સમુદ્ર, દીપો, પર્વતો, નદીઓ, વનો અને સ્થાવર-જંગમ સર્વ પ્રાણીઓ જોયાં. ॥ ૩૬ ॥ પરીક્ષિત! પોતાના પુત્રના મુખમાં આ પ્રમાણે આખા જગતને જોઈને હરક્ષી જેવાં નેત્રવાળાં યશોદાજી એકદમ પ્રૂજી ગયાં અને નેત્રો બંધ કરી* અત્યંત વિસ્મય પામ્યાં. ॥ ૩૭ ॥

—★—

ઠિતિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કન્ધે પૂર્વાર્ધે તૃષ્ણાવર્તમોક્ષો^૨
નામ સપ્તમોડધ્યાય: ॥ ૭ ॥

દસમા સ્કન્ધના પૂર્વાર્ધ-અંતર્ગત તૃષ્ણાવર્તમોક્ષ નામનો સાતમો અધ્યાય સમાપ્ત.

—★—

આઠમો અધ્યાય

નામકરણ-સંસ્કાર અને બાળલીલા

શ્રીશ્રુક ઉનાથ^૩

ગર્ભઃ પુરોહિતો રાજન્ યદ્વનાં સુમહાતપા: ।
દ્વાર્જં જગામ નનદસ્ય વસુદેવપ્રયોદિત: ॥ ૧ ॥

શ્રીશુકદેવજી કહે છે – પરીક્ષિત! પાદવોના કૃપ-પુરોહિત શ્રીગર્ગાંચાર્યજી હતા. તેઓ મહાતપસ્વી હતા. વસુદેવજીની પ્રેરજ્ઞાથી તેઓ એક દિવસ નંદબાવાના

૧. સુતસ્ય । ૨. શક્તતૃષ્ણાવર્તવધ્ય: । ૩. બાદરાયણિસ્વાય ।

* સ્નેહાણ જનેતા અને સદા સ્નેહભૂષ્યા ભગવાન. તેમને દૂધ પીતાં તુંનિ જ થતી ન હતી. યશોદાજને શંકા થઈ – ક્રાંક વાપારે દૂધ પીવાથી અપચો ન થઈ જાય. પ્રેમ હંમેશાં અનિષ્ટની આશેક જીબોં કરે છે. શ્રીકૃષ્ણે પોતાના મુખમાં વિશ્વરૂપ હેખાઈને કશું – ‘અરે મા! તારું દૂધ હું એકલો નથી પીતો, મારા મુખમાં રહેલું સમસ્ત વિશ આ દૂધનું પાન કરી રહું છે. તું ગલબાઈંશ નહોં’ –

સન્યાં કિયતું પિબસિ ભૂર્યલમભર્તેતિ વર્તિષ્યમાણવયનાં જનનીં વિભાવ્ય ।
વિશં વિભાગિ પયસોડસ્ય ન કેવલોહમસમાદદિં હરિદ્વા કિમુ વિશમાસ્યે ॥

* વાતસલ્યમયી યશોદા માતા પોતાના લાલના મુખમાં આખું વિશ જોઈને ડરી ગયાં, પરંતુ વાતસલ્ય-પ્રેમરસથી ભરેલું હથ્ય છોવાથી વિશાસ ન બેઠો. તેમણે એવો વિગાર કર્યો કે, આ વિશનો બખેડો લાલના મુખમાં કયાંથી આવ્યો? માનો-ન-માનો આ મારી અભાગણી ગાંધોની જ ગજાડ છે. અને એ કારણે જ જાણે તેમણે નેત્ર બંધ કરી દીધાં.

तं देष्वा परमप्रीतः प्रत्युत्थाय कृताञ्जलिः ।
आनर्योक्तज्ञविद्या^१ प्रणिपातपुरःसरम् ॥ २ ॥

सूपविष्टं कृतातिथ्यं गिरा सूनृतया मुनिम् ।
नन्दित्याऽभ्यवीद्ब्रह्मन् पूर्णस्य करवामकिम् ॥ ३ ॥

महद्विद्यलनं नृष्णां गृहिणां दीनचेतसाम् ।
निःश्रेयसाय^२ भगवन् कल्पते नान्यथा कवचित् ॥ ४ ॥

ज्योतिषाभ्यनं साक्षाद् यतज्ञानमतीन्द्रियम् ।
प्रधीतं भवता येन पुमान् वेद परावरम् ॥ ५ ॥

त्वं हि भ्रष्टविदां श्रेष्ठः संस्कारान् कर्तुमर्हसि ।
बालयोरनयोर्नृष्णां जन्मना ब्राह्मणो गुरुः ॥ ६ ॥

गर्ज उवाच

यहुनामहमाचार्यः ष्यातश्च भुवि सर्वतः ।
सुतां भया संस्कृतं ते भन्यते देवकीसुतम् ॥ ७ ॥

कुसः पापमतिः सर्व्यं तव चानकदुन्दुभेः ।
देवक्या अष्टभो गर्भो न खी भवितुमर्हति ॥ ८ ॥

इति सञ्चिन्तयग्नुत्वा देवक्या दारिकावयः ।
अपि उन्नाऽगताशङ्क्ताहि ततोऽनयो भवेत्^३ ॥ ९ ॥

नन्द उवाच

अलक्षितोऽस्मिन् रहसि मामकैरपि गोप्रजे ।
कुरु दिजातिरांस्कारं श्वस्तिवाचनपूर्वकम् ॥ १० ॥

श्रीशुक उवाच

अेवं सम्भार्थितो विप्रः स्वयिकीर्षितमेव तत् ।
यकार नामकरणं गूढो रहसि बालयोः ॥ ११ ॥

१. अन्यर्थीयोऽपि । २. नेःश्रेयसाय । ३. महान् ।

गोकुलमां आव्या ॥ १ ॥ तेभने जोઈने नन्दबावाने बहु आनन्द थयो. तेओ छाय जोडीने उभा थई गया. तेभना चरणोमां प्रश्नाम कर्या. त्यार पछी 'आ स्वयं भगवान् ज छे' आवा भावथी तेभनी पूजा करी. ॥ २ ॥ ज्यारे गर्जार्यज्ञ आरामधी बेसी गया अने विधिपूर्वक तेभनो आचित्य-सत्कार थई गयो त्यारे नन्दबावाए अत्यंत भधुरवाणीथी तेभनु अलिनंदन करतां कहुं - 'भगवन्! आप तो स्वयं पूर्णाकाम छो, छतां हुं आपनी शी सेवा करु? ॥ ३ ॥ आप जेवा महात्माओनु अमारा जेवा गृहस्थोना घेर पधारवुं, जो ज अमारा परम कल्याणानु कारण छे. अमे तो ब्रह्म-गृहस्थीना कार्यमां ऐटला हसायेला रहीऐ छीअे अने आ प्रपंचोमां अमारु चिता ऐटलुं दीन थई गयुं छे के अमे आपना आश्रम सुधी जहि पशु शक्ता नथी. अमारा कल्याण सिवाय आपना पधारवानो अन्य कोई हेतु नथी. ॥ ४ ॥ प्रभु! जे वात सामान्य रीते इन्द्रियोनी पहोचनी बहार छे अथवा भूत अने लविष्यना गर्भमां रहेली छे, ते पशु ज्योतिष-शास्त्र द्वारा प्रत्यक्ष जावी शक्तय छे. आपे ते ज ज्योतिषशास्त्रनी रचना करी छे. ॥ ५ ॥ आप भ्रगवेताओमां श्रेष्ठ छो. तेथी मारा आ बन्ने बाणकोना नामकरणादि संस्कार आप ज करवा योग्य छो, कारण के, भ्राह्मण जन्मधी ज मनुष्यमात्रनो गुरु छे.' ॥ ६ ॥

गर्जार्यज्ञाए कहुं - नन्दज्ञ! हुं यादवोना आचार्य तरीके प्रभ्यात छुं. जो हुं तमारा पुत्रना नामकरण-संस्कार करीश तो लोको समज्शे के, आ तो देवकीनो पुत्र छे. ॥ ७ ॥ कंसनी बुद्धि हुए छे, ते पापनो ज विचार करती रहे छे. वसुहेवज्ञ साथे तमारी धनिष्ठ मित्रता छे. ॥ ८ ॥ ज्यारथी देवकीज्ञनी कन्या पासेथी तेषो आ वात संबली छे के, तेने मारवावाणो बीजे क्यांक पैदा थई गयो छे, त्यारथी ते ए ज विचारी रह्यो छे के, देवकीना आठमा गर्भधी कन्यानो जन्म थवो न जोઈने. जो हुं तमारा पुत्रना नामकरण-संस्कार करी दउ तो कंस आ बाणकने वसुहेवनो पुत्र समझने मारी नाखे, अने तो अमाराथी मोटो अन्याय थई जशे. ॥ ८-९ ॥

नन्दबावाए कहुं - आचार्यज्ञ! आप युपचाप ऐकांत गोशाणामां मात्र स्वस्तिवाचन करीने आ बाणकनो द्विजातिने योग्य नामकरण-संस्कार करो. बीजानी तो वात शी छे, मारा सगा-संबंधीओ पशु आ वातने जाही शक्शे नही. ॥ १० ॥

श्रीशुकदेवज्ञ कहे छे - गर्जार्यज्ञ तो संस्कार करवा इच्छता ज हता. हवे नन्दबावाए तेभने आ प्रमाणो ग्रार्थना करी, त्यारे तेभणे ऐकांतमां गुप्तदृपमां बन्ने बाणकोनो नामकरण-संस्कार करी दीयो. ॥ ११ ॥

ગર્વ ઉવાચ

અયં હિ રોહિણીપુત્રો રમયન् સુહદો ગુણૈः ।
આધ્યાસ્યતે રામ ઈતિ બલાવિક્યાદ્ બલં વિદુઃ ।
યદ્દૂનામપૃથગ્ભાવાત् સઙ્કર્ષણમુશાન્યુત ॥ ૧૨ ॥

આસન् વર્ણાસ્ત્રયો હૃસ્ય ગુરુતોડનુયુગં તનૂઃ ।
શુક્લો રક્તસ્તથા પીત ઈદાની કૃષ્ણાતાં ગતઃ ॥ ૧૩ ॥

પ્રાગયં વસુદેવસ્ય કવચિજ્ઞાતસ્તવાત્મજઃ ।
વાસુદેવ ઈતિ શ્રીમાનભિજાઃ સમ્પ્રચક્તાં ॥ ૧૪ ॥

બહૂનિ સંત્નિ નામાનિ રૂપાણિ ચ સુતસ્ય તે ।
ગુણકર્માનુરૂપાણિ તાન્યહું વેદ નો જનાઃ ॥ ૧૫ ॥

એય વઃ શ્રેય આધાસ્યદ્ ગોપગોકુલનન્દનઃ ।
અનેન સર્વદુર્ગાણિ યૂધમજ્જસ્તરિષ્યથ ॥ ૧૬ ॥

પુરાનેન પ્રજપતે સાધવો દસ્યુપીડિતાઃ ।
અરાજકે રક્ષયમાણા જિજ્યુર્દ્દસ્યૂન્ સમેધિતાઃ ॥ ૧૭ ॥

ય એતસ્મિન્ મહાભાગઃ પ્રીતિં કુર્વન્તિ માનવાઃ ।
નાર્થોડભિમબવન્યેતાન્ વિષ્ણુપક્ષાનિવાસુરાઃ ॥ ૧૮ ॥

તસ્માત્નાત્મજોડયં તે નારાયણસમો ગુણૈઃ ।
શ્રિયા કીર્ત્યાનુભાવેન ગોપાયસ્વ સમાહિતઃ ॥ ૧૯ ॥

ઈત્યાત્માનં સમાહિશ્ય ગર્વ ચ સ્વગૃહું ગતે ।
નાદઃ પ્રમુદિતો મેને આત્માનં પૂર્ણમાશિષામુ ॥ ૨૦ ॥

કાદેન પ્રજતાડલ્પેન^૧ ગોકુલે રામકેશવૌ ।
જાનુભ્યાં સહ પાણિભ્યાં રિજમાણૌ વિજલ્બતુઃ ॥ ૨૧ ॥

ગર્વાચાર્યજીએ કહું – ‘આ રોહિણીનો પુત્ર છે. તેથી આનું નામ થશે રોહિણોય. તે પોતાના સંબંધીઓને અને મિત્રોને પોતાના ગુણોથી બહુ આનંદિત કરશે, તેથી આનું બીજું નામ થશે ‘રામ’. આના બળની કોઈ સીમા નથી, તેથી આનું નામ ‘બલ’ પણ છે. આ કોઈ કારણથી વિવાદ કરી વિખૂટા પડેલા યાદવોને એકદા કરશે, તેથી આનું એક નામ ‘સંકર્ષણ’ પણ છે. ॥ ૧૨ ॥ અને આ જે શામળો-શામળો છે, એ પ્રત્યેક યુગમાં શરીર ધારણ કરે છે. પ્રથમ યુગમાં તેણે કમશાઃ શ્વેત, લાલ, પીળો – આ ત્રણ વિલિન્ન રંગોને સ્વીકાર્યાં હતા. આ વખતે એ કૃષ્ણાવર્જનનો થયો છે, તેથી આનું નામ ‘કૃષ્ણ’ થશે. ॥ ૧૩ ॥ નંદજી! આ તમારો પુત્ર પહેલાં ક્યારેક વસુદેવજીને વેર પણ પેદા થયો હતો, તેથી આ રહસ્યને જાણવાવાળા લોકો આને ‘શ્રીમાન વાસુદેવ’ પણ કહે છે. ॥ ૧૪ ॥ તમારા પુત્રનાં બીજાં પણ અનેક નામ છે તથા રૂપ પણ અનેક છે. આના જેટલાં ગુણ અને કર્મ છે તે પ્રમાણે અલગ-અલગ નામ પડી જાય છે. હું તો એ નામોને જાણું છું, પરંતુ સંસારના સામાન્ય લોકો નથી જાણતા. ॥ ૧૫ ॥ આ તમારા લોકોનું પરમ કલ્યાણ કરશે. સમસ્ત ગોપ અને ગાયોને તે બહુ સુખી કરશે. આની સહાયતાથી તમે લોકો મોટી-મોટી વિપત્તિઓને પાર કરી લેશો. ॥ ૧૬ ॥ પ્રજરાજ! પહેલા યુગની વાત છે. એક વાર પૃથ્વી પર કોઈ રાજ ન હતો. ડકુઓએ ચારેબાજુથી લૂટ ચલાવી હતી. ત્યારે તમારા આ જ પુત્રએ સજજન પુરુષોની રક્ષા કરી અને આની પાસેથી બળ મેળવીને તેમણે લૂટારાઓ પર વિજય પ્રાપ્ત કર્યો. ॥ ૧૭ ॥ જે મનુષ્યો તમારા આ પુત્ર ઉપર ગ્રીતિ કરશે તે મોટા ભાગશાળી છે. જેમ વિષ્ણુ ભગવાનનાં કરકમળોની છત્રછાયામાં રહેવાવાળા દેવતાઓને અસુરો જીતી શકતા નથી, તે જ પ્રમાણે આની સાથે પ્રેમ કરનારાઓને અંદરના કે બહારના કોઈ પણ શત્રુઓ જીતી શકશે નહીં. ॥ ૧૮ ॥ નંદજી! બધી દસ્તિએ તમારો આ પુત્ર ગુણોમાં, સમ્પત્તિમાં, સૌન્દર્યમાં, કીર્તિ અને પ્રભાવમાં સાક્ષાત્ ભગવાન નારાયણ જેવો છે. તમે બહુ સાવધાનીપૂર્વક અને તત્પરતાથી આની રક્ષા કરો.’ ॥ ૧૯ ॥ આ પ્રમાણે નંદભાવાને સારી રીતે સમજાવીને ગર્વાચાર્યજી પોતાના આશ્રમે પાછા કર્યા. તેમની વાત સાંભળીને નંદભાવાને ખૂબ આનંદ થયો. તે એવું સમજ્યા કે, મારી બધી આશા-અલિલાશાઓ પૂરી થઈ ગઈ, હવે હું કૃતકૃત્ય છું. ॥ ૨૦ ॥

૧. પરીક્ષિત! થોડાક જ દિવસોમાં રામ અને શ્યામ ધૂટણો અને હાથના બળ પર ચાલતા ચાલતા ગોકુલમાં રમવા લાગ્યા. ॥ ૨૧ ॥

૧. પ્રજતાડલ્પેન

तावऽग्नियुगममनुकृथ्य सरीसुपन्तौ
धोषप्रधोषरुचिरं प्रज्ञकृद्देषु ।
तत्रादहस्तमनसावनुसृत्य लोकं
मुग्धप्रभीतवदुपेयतुरन्ति मात्रोः ॥ २२ ॥

तमातरौ निजसुतौ धृशया स्नुवन्त्यौ
पक्षाङ्करागरुचिरावुपगृह्यै दोर्भ्याम् ।
हत्या स्तनं प्रपिबतोः स्म मुखं निरीक्ष्य
मुग्धस्तिमाल्पादशनं ययतुः प्रमोदम् ॥ २३ ॥

पर्वतादर्शनीयकुमारलीला-
वन्तर्वजे तद्बलाः प्रगृहीतपुच्छैः ।
वत्सैरितस्तत उभावनुकृथ्यमाणौ
प्रेतात्य उज्जितगृह्या जहृषुर्हसन्त्यः ॥ २४ ॥

शुद्धयज्ञिनहृत्यसिजलद्विजकण्टकेभ्यः
कीडापरावतिचलौ स्वसुतौ निषेद्धुम् ।
गृह्णाण्डि कर्तुमपि यत्र न तज्जनन्यौ
शेकात आपतुरलं मनसोऽनवस्थाम् ॥ २५ ॥

कालेनाल्पेन राजर्थे रामः कृष्णश्च गोकुले^१ ।
अधृष्टज्ञानुभिः पद्मिर्विचकमतुर्वृजसा ॥ २६ ॥

बन्ने भाई तेमना नाना-नाना पगने गोकुलना कादवमां
वसडी चालता हता. तेमना पगनी अंजरीओनी धूधरीओनो
तथा केडा कंदोरानी धूधरीओनो अवाज बहु कर्षप्रिय
लागतो हतो. ते बन्ने पक्षा ते अवाज सांबणीने भीली
उठता. क्यारेक-क्यारेक तेओ रस्ते चालती कोई अजाही
व्यक्तिनी पाइण-पाइण चाली जता. पछी ज्यारे जोता के
आ तो कोई बीजुँ छे, त्यारे भोणा अने लय पामेलानी माकक
मातानी पासे पाइण दोडी आवता. ॥ २२ ॥ माताओ आ
बहुं जोईने स्नेहमग्न थह जती. तेमनां स्तनोमांथी दृष्टी
धारा वडेवा लागती हती. ज्यारे तेमना बन्ने भाजको
पोताना शरीरमां कादवनो लेप लगाडीने आवता त्यारे तो
तेनी सुंदरता बहु वधी जती हती. माताओ तेमने आवतां ज
भोणामां लहने हृदय- सरसा चांपती अने स्तनपान
करावती. त्यारे सुंदर मंद हास्य अने ओछा दांतवणा ते
बन्नोनां मुझारविंश जोई माताओ आनंद पामती. ॥ २३ ॥
ज्यारे यम अने श्याम बन्ने थोडा वधारे भोटा थपा त्यारे
गोकुलमां घरनी बहार ओवी-ओवी बाणलीलाओ करवा
लाग्या, केने गोपीओ जोया ज करती. (ज्यारे तेओ कोई
बेठेला वाइडानी पूँछडी पकडी लेता अने वाइडां डीने आम-
तेम लागतां, त्यारे ते बन्ने वधारे जोरवी पूँछडी पकडी लेता
अने वाइडां तेमने घसडतां घसडतां दोडवा लागतां. गोपीओ
तेमना घरनां कामकाज छोडीने आ बहुं जोती रहेती अने
हसी-हसीने परम आनंदमां मग्न थह जती. ॥ २४ ॥
कनेयो अने दाढ़ी बन्ने खूब चंचण अने महा ऐलाडी हता.
तेओ क्यांक हरश, गाय अने शिंगडवाणां पशुओ पासे दोडी
जता, तो क्यांक पगधगता अजिन सावे रमत करवा लागता.
क्यारेक दांतथी करडवावाणां कूतरां पासे पहोची जता, तो
क्यारेक नजर चुकावीने आथमां तलवार लह लेता. क्यारेक
कूवामां के खाडामां पडतां-पडतां बची जता, क्यारेक मोर
वगेरे पक्षीओनी पासे चाल्या जता अने क्यारेक कांटा तरक
चाल्या जता. माताओ तेमने रोडवानो बहु प्रयास करती,
परंतु तेमनुं कांठ चालतुं नहीं. आवी स्थितिमां तेओ घरनुं
कामकाज पक्षा संभाणी शकतां नहीं. तेमनुं चित बाजकोने
भयप्रद वस्तुओथी बचाववानी चितामां सतत परोवायेलुं
हतुं. ॥ २५ ॥

सज्जर्षि! थोडाक दिवसोमां पशोदा अने रोहिणीना
लाला पुत्रो धूंटक्षोना सखारा विना अनायासे ज
उभा थहने गोकुलमां फरवा मांडयां.* ॥ २६ ॥

१. व्युपगृह्य । २. गोप्रजे ।

* क्यारे श्यामसुंदर धूंटक्षोनो सहारो लीपा विना चालवा लाग्या, त्यारे तेओ पोताना घरमां अनेक ग्रकारनी डौतुकमधी लीला करवा लाग्या—
शून्ये चोरयत; स्वयं निजगृहे उपज्ञवीनं मधिस्तम्भे स्वप्रतिभिरभमीक्षितवत्स्तेनैव सार्वं भिया।

आतमां वह मातरं मम सभो भागस्तवापीडितो भुडक्षेत्यालपतो हरे: कलवयो मात्रा रह: श्रूयते ॥

अ॒ दिवस श्यामसुंदर प्रज्ञचञ्जुमार श्रीकनेयालालज्ज पोताना सूना घरमां स्वयं ज माखण चोरी रखा हता. तेमनी दृष्टि मसिना

તતસ્તુ ભગવાન् કૃષ્ણો વયર્યૈર્જબાલકે: ।
સહરામો પ્રજાસ્તીષાં ચિકીતે જનયન્ મુદ્ભ્ર ॥ ૨૭ ॥

કૃષ્ણસ્ય ગોપ્યો રુચિરં વીક્ષ્ય કૌમારચાપલમ् ।
શ્રુષ્ટવત્યા: કિલતન્માતુરિતિ હોયુ: સમાગતા: ॥ ૨૮ ॥

પ્રજવાસીઓના આ કાનકુણ સ્વયં ભગવાન છે. પરમ સુંદર અને
પરમ મધુર! હવે તેઓ અને બલરામ પોતાની વયના મિત્ર-
બાળકોસાથે રમવા માટે નીકળીને પ્રજની બાળ્યશાળી સ્ત્રીઓને
આનંદ આપતા રમવા લાગ્યા. ॥ ૨૭ ॥ ગોપીઓ તેમની
કુમારાવસ્થાની સુંદર ચપળતા નિહાળી-નિહાળીને જોયા જ
કરતી. એક દિવસ તે બધી ગોપીઓ મળીને નંદબાવાને વેર
આવી અને યશોદામાતા સાંભળે એ રીતે કહેવા લાગ્યો— ॥ ૨૮ ॥

યાંબલામાં પડેલા પોતાના પ્રતિબિલ્બ પર પડી. હવે તો તેઓ ડરી ગયા. પોતાના પ્રતિબિલ્બને કહેવા લાગ્યા — ‘અરે બાઈ! મારી માને
કહી દેતો નહીં. તારો પણ મારામાં બરાબર લાગ રહેશે; લે, ખા, ખા ને બાઈ!’ યશોદાજી લાલાની કાલી ભાષા સાંભળી રહ્યા હતાં.

તેમને બધુ આશ્રમ થયું. તેઓ ધરમાં ચાલ્યાં ગયાં. માને જોતાં જ શ્રીકૃષ્ણો પોતાનું પ્રતિબિલ્બ દેખાડીને વાત બદલી નાંખી —

માત: ક એષ નવનીતમિઠે ત્વદીયં લોભેન ચોરચિતુમદ્ય ગૃહે પ્રવિષ્ટ: ।
મદ્વારણાં ન મનુસે મય્યિ રોષભાજિ રોષં તનોતિ ન ડિ મે નવનીતલોભ: ॥

મા! મા! આ કોણ છે? લોભવશ તમારું માખજી ચોરવા માટે ધરમાં ઘૂસી ગયો છે. હું ના પાહું છું તો માનતો જ નથી અને
હું ગુસ્સે થાહું છું તો તે પણ ગુસ્સે થાય છે. મા! તું કાંઈ બીજું ન વિચારતી, મારા મનમાં માખજાનો જરા પણ લોભ નથી.’

પોતાના દૂધમુખા રિશ્યુની પ્રતિભા જોઈને મા વાતસ્ય-સ્નેહના આનંદમાં મળ્ય થઈ ગયાં.

× × × × ×

એક દિવસ શ્વામસુંદર માના બહાર ગયા પછી ધરમાં જ માખજી ચોરી રહ્યા હતા. એટલામાં જ બાળ્યવશ યશોદાજી પાણાં
આવી ગયાં અને પોતાના લાડલા લાલાને ન જોતાં પોકરવા લાગ્યાં.

કૃષ્ણ! ક્વાસિ કરોષિ કું પિતરિતિ શ્રુત્યૈ માતુર્વચ: સાશકું નવનીતચૌર્યવિરતો વિશ્રાંય તામબ્રવીત્ ।
માત: કંકણપદ્મરાગમદ્દસા પાણીર્માતાચ્યતે તેનાયં નવનીતમાફદવિવરે વિન્યસ્ય નિર્વાપિત: ॥

‘કનેયા! કનેયા! અરે ઓ મારા ભાપ! ક્યાં છે તું, શું કરી રહ્યો છે?’ માનો અવાજ સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણ ડરી ગયા અને માખજી
ચોરવાનું માંદી વાળ્યું ચોરીવાર પછી યશોદાજીને કહેવા લાગ્યા — ‘મા! મા! તે મારા હથના કંકણમાં પદ્મરાગમદ્દિ જરી દીધો છે
ને, તેથી આજે મારા જાગ્રામાં બળતરા થાય છે, તેથી બળતરા મિટાવવા માટે મે મારો હાથ માખજાની મટડીમાં નાખ્યો છે.’

મા આ કનેયાની મધુર-મધુર કાલી બોલી સાંભળીને મુજ્ય થઈ ગયાં અને ‘આવ, બેટા!’ એમ કહીને લાલને ખોળામાં લઈ લીધા
અને ગુમવા લાગ્યા.

× × × × ×

કુશશાબ્દ્યાં કરુદુભલેન વિગલદાશ્યામ્બુદ્ગલ્યાં રદન્ હું હું હુમિતિ રદકણ્ણકુહરાદસ્પાદવાજિભમ: ।
મા-નાસ્તો નવનીતચૌર્યકુતુકે પ્રાગમાર્ત્યિત: સ્વાગ્યલેનામુજ્યાસ્ય મુખં તવેતદભિલં વત્સેતિ કષ્ટે કૃતઃ ॥

એક દિવસે મારો માખજી ચોરવાથી શ્વામસુંદરને પમકાય્યા, આટકણી કાઢી, બસ, બન્ને આંખોમાં આંસુઓની જરી વરસી. પોતાના
ઝાંદેથી આંખો મસણવા લાગ્યા. ઊ-ઊ-ઊ કરીને રડવા લાગ્યા. ગળું રંધાઈ ગયું. મોઢેથી બોલી શકતું ન હતું. બસ, માની પીરજ ખૂટી
ગઈ! પોતાના પાલવથી લાલજનું મોહું લૂછ્યું અને ખૂબ વહાલથી ગળે લગડીને બોલ્યાં — ‘લાલા! આ બધું તારું જ છે, આ ચોરી
નથી.’

એક દિવસે — પૂર્ણિંદની ચાંદનીથી આંગણું સ્વરૂપ લાગતું હતું. યશોદાજીની સાથે ગોપીઓ પણ વાતોમાં ગુંધાઈ ગઈ હતી. ત્યાં
જ રમતો-રમતાં શ્રીકૃષ્ણાચન્દ્રની નજર ચન્દ્રમા પર પડી. તેમણે પાછળથી આવીને યશોદા મૈયાનો ઘૂમતો તાજી કાઢ્યો. અને પોતાના કોમળ
હાથથી તેમના બાળ બોલીને જેંગવા લાગ્યા અને વારંવાર પીઠ થપથપાવવા લાગ્યા. ‘હું લઈશ, હું લઈશ’ — કાલી બોલીમાં
આટલું જ કહેતા હતા. જ્યારે માને વાત ન સમજાઈ ત્યારે તેમણે સ્નેહાળ દિશથી પાસે બેઠેલી ગોપીઓ સામે જોયું. હવે તેઓ વિનયથી,
પ્રેમથી ફોસલાવીને, શ્રીકૃષ્ણને પોતાની પાસે લઈ આવી અને બોલી — ‘લાલા! તું શું માગે છે, દૂધ!’ શ્રીકૃષ્ણ — ‘ના’.

वत्सान् मुञ्चन् क्वचिदसमये कोशसंज्ञातहासः

स्तेयं स्वाहायथ दधि पयः कल्पितैः स्तेययोर्गैः ।

मर्कान् भोक्ष्यन् विभजति स येनाति भाष्टं भिनति

द्रव्यालाभे स गृहकुपितो यात्युपकोश्य तोकान् ॥ २८ ॥

हस्ताश्रावे रथयति विधिं पीठकोलूभलाद्य-

शिष्ठं हन्तनिहितवयुनः शिक्यमाष्टेषु तद्वित् ।

ध्वान्तागारे धृतमष्टिंगणां स्वाज्ञमर्थप्रदीपं

काले गोप्यो यस्ति गृहकुत्येषु मुव्यग्रयिताः ॥ ३० ॥

'ओ यशोदा! आ तारो कानो बहु नटभट थઈ गयो छ. गाय दोहवानो समय न होय तो पश्च आ वाइडांने छोडी हे छ अने अमे धमकावीओ छीओ त्यारे भोटे-मोटेथी उसवा लागे छे।' आ योरीनी अद्भुत तरकीबो करीने अमारां भीठां-भीठां दही-दूध योरी-योरीने खाई जाय छे. मात्र एकलो ज खातो होत तो तो कंठ वांधो नहोतो, पश्च आ तो बधुं ज दूध-दही वांदराओने वहेची हे छे अने ते पश्च पेट भराई जतां खाई न शके त्यारे ओ अमारा दही-दूधनां माटलां छोडी नाखे छे. जो घरमां तेने कोई वस्तु न भए तो ते घरना लोको पर बहु भिजाय छे अने अमारां बाणकोने रोवडावीने भागी जाय छे। ॥ २८ ॥ ज्यारे अमे दही-दूधने शीका पर भूकी दहिअे छीओ अने तेना नाना-नाना हाथ त्यां सुधी पहोचता नथी त्यारे ते पाटला अने खांडिक्या उपरा-उपरी गोठवीने ते लहु लेवाना अनेक उपायो करे छे. कोई वार अमे दही वर्गेनां वासद्वा शीकांओ उपर ढांकीने भूकीअे छीओ, तो पश्च ते वासद्वा मां दही-दूध रहेला जालीने तेमां नीचेथी बाहुं पाडे छे. अने उंचा स्थले पश्च बाहुं कहि रीते पडाय ते बधुं ए सारी पेठे जाणे छे। ज्यारे अमे अंधारामां अमारी वस्तुओने छुपावी राखीअे छीओ, त्यारे हे नंदराष्ट्री! तमे जे तेने अनेक रत्नोनां आमूषणो पहेचाव्यां छे ने, तेना ग्रकाशधी ते पोतानी मेणे बधुं जोई हो छे. तेना अंगमां पश्च एवी जपेति छे के जेनाथी तेने बधुं ज देखाई जाय छे. आ एटलो चालाक छे के, कोइ उपाये क्यां होय छे तेनु ध्यान राखे छे अने अमे बधां घरना कामकाजमां लागेलां होईअे त्यारे ते पोतानुं काम चुपकीथी करी हो छे। ॥ ३० ॥

'हु मरस छही?' 'ना.' 'हु भुरवन?' 'ना.' 'भलाई?' 'ना.' 'ताङु माखवा?' 'ना.' गोपीओओ कहु - 'बेटा! रिसाई न ज, रवीश नहीं. जे नाचीरा ते आपीर्यु, श्रीकृष्णे पीरेथी कहु - 'मारे परनी कोई चीज नथी जोईती.' अने आंजली उठावीने चन्द्रमा तरक संकेत कर्या. गोपीओ लोली, 'अरे मारा बाप! आ दाँठ भाखशानो लांडो थोडो ज छे? अरे... हे, आ अमे तेवी रीते आपीअे? आ तो व्यालो-व्यालो हुस आकाशना सरोवरमां तरी रहो छे.' श्रीकृष्णे कहु - 'मारे तो ए ज जोईअे छे, मारे तेनी साथे रमवुं छे. उमणां ज लावी आपो. जलही डरो. ते हुर चाल्यो जाय ते पहेलां ज मने लावी आपो.' पछी वधारे हठ करी. जग्मीन पर पश्च पछाई-पछाईने 'आपो आपो' डेवा लाग्या अने पहेलांसी पश्च वधारे रडवा लाग्या. बीच गोपीओओ कहु - 'बेटा! राम-राम. आपहो तमने लोसलावी दीपा छे. आ राजहंस नथी, आ तो आकाशमां रहेवावावो चन्द्रमा छे.' श्रीकृष्णे हठ पकडी - 'मने तो ए ज आपो; तेनी साथे रमवानो मारी बहु छिङ्गा छे. उमणां ज आपो, उमणां ज आपो.' जपारे बहु रडवा लाग्या त्यारे पश्चोदाङ्गे खोणामां लहु लीपा अने चलाल करान्स खोल्यां - 'मारा माश! आ नथी तो राजहंस अने न चन्द्रमा छे. छे तो आ माखवा ज, परंतु तने आपदा योग्य नथी. जो, तेमां दाणु-दाणु विष लागेलु छे. ते उत्तम लोवा छतां तेने कोई खातुं नथी.' श्रीकृष्णे कहु - 'याहा! यिया! आगां दिष्ट कहि रीते लागी गयुं?' वात बदलाई गई. माझे खोणामां लहु भीठा-भीठा शब्दोमां कथा संभवाववानो प्रारंभ हर्यो. मा-दीकरा वर्णे प्रश्नोत्तरी शह थई -

पशोदा - 'लाला! एक बीरसागर छे।'

श्रीकृष्ण - 'ना! जे तेवी छे?'

पशोदा - 'बेटा! आ तो तु जे दूध भीओ छे ने, ते दूधनो ज एक समुद्र छे.'

એવं ધાર્યાન્યુશતિ કુરુતે મેહનાદીનિ વાસ્તૌ

સ્તેયોપાયૈ વિરચિતકૃતિ: સુપ્રતીકો યથાડકસ્તે ।

ઈતં ખીભિ: સભયનયનશ્રીમુખાલોક્ષિનીભિ-

ર્યાઘ્યાતાર્થી પ્રહસિતમુખી ન હૃપાલબ્ધુમૈચ્છત् ॥ ૩૧ ॥

આટલું કર્યા પછી પણ તે નિર્બજજ તો કેવો છે, ઉલટાં અમને જ ચોર બનાવે છે અને અમારા ધરનો એ માલિક બની જાય છે. એટલું જ નહીં, આ અમારા લીપેલાં – પોતેલાં સ્વચ્છ ધરોમાં શોચ આદિ ડિયાઓ કરે છે. જરા જુઓ તો તેની સામે, ત્યાં તો ચોરીની અનેક તરકીઓ કરીને પોતાનું કામ સાધી લે છે અને ગ.ડી જાણે પથરની મૂર્તિ ઉભી છે! વાહ રે, બોળા-ભલા સાધુ! આ પ્રમાણે ગોપીઓ કહેતી જતી અને શ્રીકૃષ્ણનાં ભીત-ચિંતિત (ડરી ગયા જેવાં) નેત્રોથી ચુક્તા મુખકમળને નિહાળતી જતી હતી. તેમની આ દશા જોઈને નંદરાણી યશોદા ગોપીઓના મનનો ભાવ જાણી લેતાં અને તેમના હથયમાં સ્નેહ અને આનંદનું પૂર આવી જતું. તેઓ એ રીતે હસવા લાગતાં કે તે પોતાના લાડલા કનૈયાને ઠપકો પણ આપી શકતાં નહીં, ધમકાવવાની તો વાત જ બાજુ પર રહી. ॥ ૩૧ ॥

શ્રીકૃષ્ણ – ‘મા! કેટલી ગાયોનું દૂધ બેગું કર્યું હશે, ત્યારે સમુદ્ર બન્યો હશે.’

યશોદા – ‘કનેયા! તે ગાયનું દૂધ નથી.’

શ્રીકૃષ્ણ – ‘અરે મા! તું મને લોસલાવી રહી છે, બલા, ગાય વિના દૂધ ખોતું હશે?’

યશોદા – ‘બેટા! જેમણે ગાયોમાં દૂધ બનાવ્યું છે, તે ગાય વિના પણ દૂધ બનાવી શકે છે.’

શ્રીકૃષ્ણ – ‘મા! એ કોણ છે?’

યશોદા – ‘તે ભગવાન છે; પણ અગ (‘ગ’ કાર વિનાનો અથવા તેમની પણે કોઈ જઈ શકતું નથી એવો) છે.’

શ્રીકૃષ્ણ – ‘સારું, હવે આગળ કહે.’

યશોદા – ‘એકવાર દેવતાઓ અને દેવતોમાં લગઈ થઈ. અસુરોને મોહિત કરવા માટે ભગવાને શ્રીરસાગરનું મંથન કર્યું, મંદ્રાચલનો રવેષો કર્યો, વાસુડિ નાગનું નેતરં. એક બાજુ દેવતાઓ અને બીજી બાજુ દાનવો વલોવવા લાગ્યા.’

શ્રીકૃષ્ણ – ‘જેમ ગોપીઓ ઢાંચે વલોવે છે, એમ ને મા?’

યશોદા – ‘હા બેટા! તેમાંથી જ અલકૂટ નામનું વિષ નીકળ્યું.’

શ્રીકૃષ્ણ – ‘મા! વિષ તો સાપમાં હોય છે, દૂધમાંથી કઈ રીતે નીકળ્યું?’

યશોદા – ‘બેટા! જ્યારે શંકર ભગવાને તે વિષ ચી લીધું ત્યારે તેના થોડા છાંચા જમીન પર પડ્યા, તે પીને સાપ વિષધર થઈ ગયા. તો બેટા! ભગવાનની જ એવી કોઈ લીલા છે, જેથી દૂધમાંથી વિષ નીકળ્યું.’

શ્રીકૃષ્ણ – ‘સારું, મા! એ તો બરાબર છે.’

યશોદા – ‘બેટા! (ચન્દ્રમા તરફ દેખાડતાં) આ માખણ પણ તેમાંથી જ નીકળ્યું છે. તેથી થોડું વિષ તેમાં પણ લાગ્યું. જો, જો, એને જ લંઝે કલંક કરે છે. તો મારા પ્રાજ્ઞા! તું ધરનું જ માખણ ખા.’

કશા સાંભળતાં-સાભળતાં સ્થામસુંદરની આંખોમાં નિદ્રા આવી ગઈ અને માઝે તેમને પલંગ પર સુવાડી દીપ.

* ભગવાનના લીલા પર વિચાર કરતાં એ વાતનું સ્વરણ રાખવું જોઈએ કે, ભગવાનનું લીલાધાર, ભગવાનના લીલાપાત્ર, ભગવાનનું લીલાસીરી અને તેમની લીલા પ્રાકૃત નથી. ભગવાનના દેહ-દેહીનો બેદ નથી. મહાભારતમાં આવ્યું છે—

ન ભૂતસહસ્રથાનો દેવસ્ય પરમાત્મનઃ । યો વેતિ ભौતિક દેહ કૃષ્ણસ્ય પરમાત્મનઃ ॥

સ સર્વસ્માદ્ બહિભાર્ય: શ્રીતસ્માર્તવિપાનત: । મુખં તસ્યાવલોક્યાપિ સચૈલ: સ્નાનમાયરેત् ॥

‘પરમાત્માનું શરીર પંચભૂતોથી બનેલું નથી. જે મનુષ્ય શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માના શરીરને ભૌતિક જાણે છે કે માને છે, તેનો બધાં શ્રીત-સ્માર્ત કર્માંથી બહિભાર કરી દેવો જોઈએ, અર્થાત્, તેનો કોઈપણ શાસ્ત્રીય કર્માંથી અધિકાર નથી. ત્યાં સુધી કે તેનું મુખ જોવાથી પણ વસ્ત્રોસહિત (સચૈલ) સ્નાન કરવું જોઈએ.

શ્રીમદ્ભગવતમાં જ ભગવાનની સ્ફુર્તિ કરતાં કહ્યું છે –

અસ્યાપિ દેવ વપુષો મદનુગ્રહસ્ય સ્વેચ્છામયસ્ય ન તુ ભૂતમયસ્ય કોડપિ ।

‘આપે મારા પર કૃપા કરવા માટે આ સ્વેચ્છામય સચ્ચિદાનંદરૂપ મગટ કર્યું છે, તે પંચમદાખૂતોનું કદાપિ નથી.’

આચી બે સ્પષ્ટ છે કે, ભગવાનનું બધું જ અપ્રાકૃત હોય છે. આ જ પ્રમાણે આ માખણ-ચોરીની લીલા પણ અપ્રાકૃત-દિવ્ય જ છે.

જો ભગવાનના નિત્ય પરમપાત્રમાં અભિનન્દને નિત્ય નિવાસ કરવાવાળી નિત્યસિદ્ધા ગોપીઓની દર્શિયી જોવામાં આવે તો પણ તેમની સાધના એટલી કઢોર હતી, તેમની વાલસા એટલી અનન્ય હતી, તેમનો પ્રેમ એટલો વ્યાપક હતો અને એમની લગન એટલી વાસ્તવિક હતી કે, ભક્તોની ઠથણ પૂરી કરવામાં કલ્પાઠણ, પ્રેમરસમય ભગવાન તેમની ઠથણનુસાર સુખ પહોંચાડવા માટે માખણ-ચોરીની લીલા કરીને તેમની ઠચ્છિત પૂજા જ્ઞાન કરે, ચીરહરણ કરીને તેમનો રહો-સાબો ભગવાનમાં વરધાનનો પડદો ઉદ્ઘાત કરીને તેમને દિવ્ય સુખ પહોંચાડે તે કોઈ મોટી વાત નથી.

ભગવાનની નિત્યસિદ્ધા ચિદાનંદમણો ગોપીઓ સિવાય બીજી ઘણી ગોપીઓ હતી, જે પોતાની મહાન સાધનાના કળસ્વરૂપ ભગવાનની મુક્તજ્ઞા-વાંદ્રિત સેવા કરવા માટે ગોપીઓના રૂપમાં અવતરી હતી. તેમનામાં કેટલીક પૂર્વજન્મની દેવકન્યાઓ હતી, કેટલીક શુત્રિઓ હતી, કેટલીક તપસ્તી ઋષિઓ હતી અને ઘોડી ભક્તા હતી. એમની કથાઓ જુદા-જુદા પુરાણોમાં મળે છે. શુત્રિઓ ગોપીઓ, જે 'નેતિ-નેતિ' દ્વારા નિરંતર પરમાત્માનું વર્ણન કરતી રહેવાચી પણ તેમને સાધાતું રૂપે પ્રાપ્ત કરી શકતી નથી, ગોપીઓની સાથે ભગવાનના દિવ્ય રસમય વિધારની વાત જાડીને તે ગોપીઓની ઉપાસના કરે છે અને છેવટે સ્વયં ગોપીરૂપમાં પરિણાત પણીને ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને આખાત પોતાના પ્રિયતમરૂપમાં પ્રાપ્ત કરે છે. તેમાં સુખ્ય શુત્રિઓનાં નામ છે - ઉદ્ગીતા, સુગીતા, ઉલગીતા, કલકિદ્રિકા અને વિંયંશી વગેરે.

ભગવાનના ચામાવતારમાં તેમને જોઈને મુખ થયેલા અને પોતાની જાતને તેમના સ્વરૂપ-સૌન્દર્ય પર ન્યોજાવર કરી ડેનાર રીતે આધિગોની પ્રાર્થિતાચી પ્રસાદ પણીને ભગવાને તેમને ગોપી બચીને પ્રાપ્ત કરવાનું વરદાન આપ્યું હતું. તે ઋષિ પ્રજમાં ગોપીરૂપે અવતર્પા હતા. આ સિવાય મિશ્રિલાની ગોપી, કોસલાની ગોપી, અયોધ્યાની ગોપી - પુલિન્દગોપી, રમાવેંકુઠ, ચેતવીપ વગેરેની ગોપીઓ અને જાલન્દરી ગોપી વગેરે ગોપીઓનાં અનેક જુદુ હતાં, તેમને ઘોર તપસ્યા કરીને ભગવાન પાસેથી વરદાન પ્રાપ્ત કરીને ગોપીરૂપે અવતરણાનું સોણાયે પ્રાપ્ત થયું હતું. પદ્મપુરાણના પાતાવખંડમાં એવા કેટલાય ઋષિઓનું વર્ણન છે, જેઓ ઘણી કઢોર તપસ્યા વગેરે કરીને અનેક કલ્પો બાદ ગોપીરૂપને પ્રાપ્ત થયા હતા તેમનામાંથી ઘોડાં નામ નીચે પ્રમાણે છે

૧. ઉત્ત્રાયા નામના ઋષિ હતા. તેઓ અભિનિહોની અને મહાતમસ્ત્રી હતા. તેમની તપસ્યા અદ્ભુત હતી. તેમણે પંચદશાકરમંત્રનો આપ અને રાસબિલારી નવરીશોર રૂપમસુંદરજ્ઞાનું ધ્યાન કર્યું. સો કલ્પો પછી તેઓ સુનાંદ નામના ગોપની કન્યા 'સુનનદા' થયા.

૨. એક સત્કરાયા નામના મુનિ હતા. તેઓ સૂક્તાં પાંડાં પાણીને દશાકરમંત્રનો જ્યું અને શ્રીરાપાણના બન્ને હાથ પડીને નાચી રહેલા શ્રીકૃષ્ણાનું ધ્યાન કરતા હતા. દર કલ્પ પછી તેઓ સુલ્ભદ નામના ગોપની 'સુલનદા' નામની કન્યા થયા.

૩. ઉરિધમા નામના એક ઋષિ હતા. તેઓ નિરાલારી રહીને 'કલી' કાયબીજથી યુક્ત વિશાલચી મંત્રનો જ્યું કરતા હતા અને માધવીમંત્રમાં કોમળ-કોમળ પાંડાની શાયા પર સૂતેલા યુગલ-સરકારનું ધ્યાન કરતા હતા. ત્રણ કલ્પ પછી તેઓ સારંગ નામના વોપને દેર 'ઈબેણી' નામથી જન્મ્યા હતા.

૪. જાણાયિ નામના એક ભ્રાણાની ઋષિ હતા, તેમણે એકવાર વિશાલવનમાં વિચરતાં-વિચરતાં એક જગાને બહુ મોટી વાત જોઈ. તે વાતના પરિષ્મ ઊનારે વળા રૂલ નીચે એક તેજસ્વી લી કઢોર તપ કરી રહી હતી. બન્ધમાના પવલ ઊરણો ફેંબો તેના શરીરમાંથી મનુષ્ય કેલાઈ રહો હતો અને તેનો હાથ પોતાની કમર પર હતો અને જમડા હાથે તે લાનમુદ્રામાં નેકી હતી. જાણાયિને ખૂબ નગતા સાથે પૂછુછાયી તે તપસ્થિની લીને કહું—

બ્રહ્મવિદ્યાકલમતુલા યોગીન્દ્રાય ચ મૃગ્યતે । સાઙ્કે ઉરિપદામ્ભોજકામ્યયા સુચિરં તપ: ॥
ભ્રમાન-દેન પૂર્વાંક તેનાનન્દેન તુમધી: । ચરામ્યસ્મિન્ વને ઘોરે ધ્યાયની પુરુષોત્તમમ् ॥
તથાપિ શૂન્યમાત્માનં મન્યે કૃષ્ણરતિ વિના ॥

'હું તે ભ્રમવિદ્યા હું, જેને મોટા મોટા યોગીઓ ચાદ શોધે છે. હું શ્રીકૃષ્ણનાં ચરણકમળોની પ્રાપ્તિ માટે આ ઘોર વનમાં તે મુઠ્ઠોત્તમનું ધ્યાન કરીને લાંબા ચામયથી તપરથા કરી રહી હું. હું ભ્રમાન-દેન પરિપૂર્ણ હું અને મારી બુદ્ધિ પણ તે જ અનન્દથી પરિતુલ છે. પરંતુ શ્રીકૃષ્ણનો પ્રેમ માં હજ પ્રાપ્ત થયો નથી, તેથી હું મને પોતાને શૂન્ય જોઉ છું.' ભ્રમાની જાણાયિને તેના ચરણોમાં પડીને દીક્ષા

લીધી અને પછી પ્રજ્વિહારી ભગવાનનું ધ્યાન કરતા તેઓ એક પગે ઉભા રહીને કહેર તપે કરતા રહ્યા, નવ કલ્ય પછી પ્રચંડ નામના ગોપને વેર તેઓ 'વિજગંધા' રૂપે પ્રગટ થયા.

૫. કુશાખજ નામના બ્રહ્મક્રદધિના પુત્ર શુદ્ધિશ્રવા અને સુવર્ણી દેવતાનને જ્ઞાનવાદાળ હતા. તેમણે શીર્ષિસન કરીને 'હો' હંસ-મંત્રનો જ્યે કરીને સુંદર કંઈદ્ય-તુલ્ય ગોકુલવાસી દશ વર્ષની ઉમરના શ્રીકૃષ્ણનું ધ્યાન કરીને ધોર તપસ્યા કરી. કલ્ય પછી તેઓ પ્રજમાં સુધીર નામના ગોપને વેર જન્મ્યા.

આ જ પ્રમાણે ઘણી ગોપીઓના પૂર્વજનમની કથાઓ મળે છે, વિસ્તારભયથી તે બધાનો ઉલ્લેખ અહીં કર્યો નથી. ભગવાન માટે આટલી તપસ્યા કરીને આટલી તલ્વીનતા સાથે સાથના કરીને જે ત્યાગી ભગવતેમીઓએ ગોપીઓનું તન-મન પ્રાપ્ત કર્યું હતું, તેમની અભિલાષા પૂરી કરવા માટે, તેમને આનંદનું દાન આપવા માટે જે ભગવાન તેમની મનગમતી લીલા કરે છે તો તેમાં આશ્રય અને અનાચારની વાત કર્યાં છે? રાસલીલાના પ્રસંગમાં સ્વયં ભગવાને ગોપીઓને કહ્યું છે -

॥ પારયેઽહું નિરવદ્યસંયુક્તં સ્વસાધુકૃત્યં વિબુધાયુધાપિ વઃ ।
યા માદમજન् દુર્જરગોહશ્રુતાઃ સંવૃશ્ય તદ્વ વઃ પ્રતિયાતુ સાધુના ॥

(૧૦-૩૨-૨૨)

'ગોપીઓ! તમે લોક-પરલોકનાં તમામ બંધનોને કાપીને મારી સાથે નિષ્પટ પ્રેમ કર્યો છે; જો હું તમારામાંથી દરેકને માટે અલગ-અલગ અનંતડાલ સુધી જીવન ધારણ કરીને તમારા પ્રેમનો બદલો ચૂકવવા ચાહું તો પણ ચૂકવી શકતો નથી. હું તમારો જાણી હું અને જાણી જ રહીશ. તમે મને પોતાના સાધુસ્વભાવથી ઋષારહિત માનીને હજ વધારે જાણી બનાવી દો. એ જ ઉત્તમ છે.' સર્વલોક-મહેશ્વર ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સ્વયં જે મહાભાગ્યશાળી ગોપીઓના જાણી રહેવા હુંચે છે, તેમની હંદું, હંદું ઉત્પન્ન થાપ તે પહેલાં જ ભગવાન પૂરી કરી હે - એ તો સ્વાભાવિક જ છે.

જ્ઞાન, વિચાર તો કરો, શ્રીકૃષ્ણમાં જેમના પ્રાણ રહેવા છે, શ્રીકૃષ્ણસ-ભાવિતમતિ ગોપીઓના મનની તેવી સ્થિતિ હતી. ગોપીઓનું તન, મન, પણ બધું જ પ્રાણપ્રિયતમ શ્રીકૃષ્ણનું હતું. તેઓ સંસારમાં જીવતી હતી શ્રીકૃષ્ણ માટે; અને ધરનાં બધાં કામ કરતી હતી શ્રીકૃષ્ણ માટે. તેમની નિર્મણ અને યોગીઓને હુર્લબ એવી પવિત્ર બુદ્ધિમાં શ્રીકૃષ્ણના સિવાપ પોતાનું કર્દી હતું જ નાહી. શ્રીકૃષ્ણ માટે જ, શ્રીકૃષ્ણને સુખ આપવા માટે જ, શ્રીકૃષ્ણનું પોતાની સામગ્રીથી જ પૂજન કરીને - શ્રીકૃષ્ણને સુધી જોઈને તે સુખી થતી હતી. માતાઓને નિત્રામાંથી જીવયાં ત્યારથી રાતે સૂતાં સુધી તે જે કાંઈ કરતી હતી તે બધું જ શ્રીકૃષ્ણપ્રોત્યર્વ જ કરતી હતી ત્યાં સુધી કે તેમની નિત્રા પણ શ્રીકૃષ્ણમાં જ થતી હતી. સ્વભાવ અને સુધુપિત્ર બન્નેમાંય તે શ્રીકૃષ્ણની મધુર અને શાંત લીલા જોઈની અને અનુભવ કરતી હતી. રાતના દઢી જમાવતાં શ્યામસુંદરની મધુર છબીનું ધ્યાન કરીને પ્રેમગ્રાહી દરેક ગોપી એવી અભિલાષા કરતી હતી કે, મારું દહી સુંદર જામે. શ્રીકૃષ્ણ માટે તેને વલોવીને ઉત્તમ અને ધર્મ માખણ કાઢીશ અને તેને એટલા જ જીવા શીકા પર રાખીશ, કે શ્રીકૃષ્ણના હાથ રહેજે પહોંચી શકે. પછી મારા પ્રાણસ્પન શ્રીકૃષ્ણ પોતાના મિત્રોને લઈને હસ્તા અને રમતા મારા વરમાં પથારો, માખણ લૂટો, અને પછી મિત્રો અને વાંદરાઓને લૂટાવો. આનંદિત થઈને મારા આંગણામાં નાચે અને કોઈ ખૂશામાં છુપાઈને આ લીલાને મારી આંદે જોઈને મારું જીવન સફળ કરું અને પછી ઓંનિતાં તેને પછીને મારા કદમ્બે ચાંપી દઉં સૂરદાસજાને ગાયું છે -

મૈયા શી. મોહિ માખન ભાવે । જો મેવા પકવાન કહતિ હું, મોહિ નહીં રહ્યિ આવે ॥
શ્રુત-જીવતી ઈક પાણી ઠાકી ચુનત સ્યામકી બાત । મન-મન કહતિ કબહું અપનેં ઘર, દેખો માખન ખાત ॥
નેં જાઈ મયનિયાડું ડિગ, મૈં તથ રહ્યો છધાની । સૂરદાસ પ્રભુ અંતરજામી, જ્વાલિનિ-મન કી જાની ॥

એક દિવસ શ્યામસુંદર કહેતા હતા, 'મા! મને માખણ ભાવે છે. તું મેવા-પકવાન માટે કહે છે, પરંતુ મને તો તે ગમતા જ નથી.' ત્યાં જ પાછળા એક ગોપી ઊભી ઊભી શ્યામસુંદરની વાત સાંખળી રહી હતી. તેણે મનના જ ડામના કરી કે - 'હું ક્યારે આમને મારે વેર માખણ ખાતા જોઈશ; તે ગોળી પાસે જઈને બેસણે ત્યારે હું છુપાઈ જઈશ?' પ્રભુ તો અંતર્યામી છે, ગોપીના મનની વાત જાણી ગયા અને તેને વેર પહોંચી ગયા તથા તેના ધરનું માખણ ખાઈને તેની ડામના પૂરી કરી - 'ગયે સ્યામ તિહિ જ્વાલિની કે ઘર.'

તેને એટલો આનંદ થયો કે તે ફૂલી નહોતી સમાતી સૂરદાસજ જાય છે -

ફૂલી ડિરતિ જ્વાલિ મનમે શી । પૂછતિ સખી પરસ્પર બાતે પાયો પર્યૌ કદ્દ કહું તે શી? ॥
પુલાંકિત રોમ-રોમ, ગદગદ મુખ બાની કહત ન આવે । એસો કહા આહિ સો સખિ શી, હમ કોં કર્યો ન સુનાવે ॥
તન ન્યારા, જિય એક ડમારો, હમ તુમ એકે રૂપ । સૂરદાસ કહે જ્વાલિ સખિનિ સોં, દેખ્યો રૂપ અનૂપ ॥

તે ખુશીથી કુલાઈને અદર-અકર ચાલવા લાગી. આંદ તેના હદ્યમાં સમાતો ન હતો. સહેલીઓએ પૂછ્યું - 'અરે, તને ક્યાંકથી પન જડી બધું કે શું?' તે તો આ સાંજળીને વધારે પ્રેમ-વિદ્વત્પ થઈ ગઈ. તેનું રોમે-રોમ આનંદિત થઈ બધું, તે ગદ્યાદ થઈ ગઈ, બોલી શકી નહીં. સખીઓએ કહ્યું - 'સખી! બેલી શી વાત છે, અમને કહેતી કેમ નથી?' આપણાં તો શરીર બે છે, કષ્ટ તો એક જ છે - તું અને હું બને એકરૂપ જ હીએ. જ્ઞાન, અમારાથી મુપાવવાની કઈ વાત છે?' ત્યારે તેના મૌદ્દામાંથી એટલું જ નીકળ્યું - 'મૈં આજે અનૂપ રૂપ જોયું છું.' બસ, ફરીથી વાણી રેખાઈ ગઈ અને પ્રેમાશ્રૂ વહેવા લાગ્યાં. બધી ગોપીઓની આવી જ દશા હતી.

ભજ ધર-ધર પ્રગટી ધર બાત । દવિ માખન ચોરી કરિ કે હરિ, જ્વાલ સખા સેંગ ખાત ॥
ભજ-બનિતા ધર સુનિ મન હરચિત, સહન હમારે આવેં । માખન ખાત અચાનક પાવેં, ભુજ ભરિ ઉરહિ છુપાવેં ॥
મનહી મન અભિવાસ કરતિ સખ હદ્ય ધરતિ ધર ધ્યાન । સુરદાસ પ્રભુ કોં ધરમેં હૈ, હેઠો માખન ખાત ॥
થલી ભજ ધર-ધરનિ ધર બાત । નંદ-સુત, સેંગ સખા લીનું, ચોરિ માખન ખાત ॥
કોઉં કહતિ, મેરે ભવન નીતર, અભિંદિં પેઠે ખાઈ । કોઉં કહતિ મોહિ દેખિ હારે, ઉતારિ ગમે પરાઈ ॥
કોઉં કહતિ, હારિં લાંતિ હરિકોં, દેખો અપને ધામ । હેરિ માખન દેઉં આછો, ખાઈ જિતની સ્થામ ॥
કોઉં કહતિ, મેં દેખિ પાડો, ભરિ પરો અંકવાર । કોઉં કહતિ, મેં બાંધિ રાખ્યો, કો સકે નિરવાર ॥
સુર પ્રભુકે મિલન કારણ, કરતિ બિનિમ બિનાર । જોરિ કર બિનિ કોં મનાવતિ પુરુપ નંદકુમાર ॥

રારે ગોપીઓ જાગી-જાગીને ખવાર થવાની રાહ જોતી. તેમનું મન શ્રીકૃષ્ણાં લાગેલું રહેતું. પ્રાતઃકાળે જલ્દી-જલ્દી હથી વહોનીને, માખણ કરીને શીડા પર રાખી રેતી. ક્યાંડ પ્રાણપેન આવીને પાછા ન જતા રહે, તેથી બધું કામ હોડીને તેઓ સર્વપ્રથમ આ જ ક્રમ કરતી અને સ્થાનસુંદરની પ્રતીક્ષાના વ્યકૃતા થતી મનમાં ને મનમાં વિચારતી - 'અરે, આજે પ્રાણમિય તેમ ન આવતું? જાટલી વાર કેમ લાગી? શું આજે આ દાસીનું ધર પરિક્રમ નહીં કરે? શું આજે મારા સમર્પિત કરેલા આ તુચ્છ માખણનો બોંન લગ્યાવીને પોતે ગુણી થઈને મરે સુખ નહીં આપે? ક્યાંડ પગોદા રેખાએ તો તેમને રોકી નહિ વીધા હોય? અરે, તેમને પેર તો નય લાય ગાયો છે. ત્યાં માખણને શો તોટો છે? મારે વેર તો તેઓ હૃપા કરીને જ આવે છે.' આવ્ય વિચારોમાં અંગુ લારતી ગોપી કાઢો-શાઢો દોડીને દરવાજા પર જતી, બાજ હોડીને રસ્તા તરફ તાકી રહેતી, સખીઓને પૂછતી, એક-એક કષ્ટ કષ્ટ તેના માટે મુગ સમાન થઈ જતો. આવી બાંધણાની ગોળીઓની મનોકામના ભગવાન તેમને ઘેર પખારીને પૂરી કરતા.

સુરદાસનાં ગાયું છે -

પ્રથમ કરી હરિ માખન-ચોરી । જ્વાલિનિ મન હંથા કરિ પૂરન, આપુ ભજે ભજ ખોરી ॥
મનમે ધરે બિચાર કરત હરિ, ભજ ધર-ધર સખ જાઈ । ગોકુલ જનમ લિયો સુખ-કારન, સબુકે માખન ખાઉં ॥
ભાલ્દ્રૂપ જલ્દુમતિ મોહિ જાને, ગોપિનિ મિલિ સુખ ભોગ । સુરદાસ પ્રભુ હણત પ્રેમ સોં પે મેરે ભજ લોગ ॥

પોતાના નિર્જણ વજવાસીઓને સુખી કરવા માટે જ તો ભગવાન ગોકુલમાં પદ્માંબા હતા. માખણ તો નંદભાવાને ધેર હાઈ હોછું ન હતું. કાખો વાયો હતી. તેઓ પારે તેટલું ખાતા અને લુટાવતા; પરંતુ તેઓ માત્ર નંદભાવાના જ ન હતા, બધાં વજવાસીઓના પોતાના હતા, બધાંને સુખ આપવા હંથા હતા. ગોપીઓની હંથા પૂરી કરવા માટે જ તેઓ તેમને ધેર જતા હતા અને શોરી-શોરીને માખણ આત્મા હતા. આ વાલેવમાં ચોરી નથી, આ તો ગોપીઓની પૂજા-પદ્ધતિનો ભગવાને સ્વીકાર કર્યો હતો. અહાવલ્સન ભગવાન જકતાની પૂજા કેમ ન હીંકારે?

ભગવાનની આ દિવ્ય લીલા - માખણચોરીનું રહસ્ય ન જાણવાને લીધે જ અમૃત લોડો તેને આદર્શથી વિપરીત કરે છે. તેમને પહેલાં સમજું જોઉંયે કે ચોરી શી વસ્તુ છે, તે શેની ધાર્ય છે અને કોણ કરે છે. ચોરી એને કરે છે જ્યાથે શેરી બીજાની વસ્તુ તેની હંથા વિના, અજાહાતાં, અને જવિધામાં પજ તે જાણી ન શકે બેલી હંથા રાખીને લઈ લેવામાં આવે છે. ભગવાન શીકુશ ગોપીઓને વેરથી માખણ હેતા હતા, ગોપીઓની હંથાથી, ગોપીઓચી જાણ નહીં - તેમની જાણકારીમાં, તેમની જાણે જ, પછી જણાવવાની કોઈ વાત જ નહીં - તેમની જાણે જ હોડીને જ્ઞાની જતા હતા. બીજી મહિન્યની વાત જે છે હતું તે બધું ભગવાનનું જ હતું તેઓ ભગવાન, શેની ચોરી કરે? હા, ચોર તો વાસ્તવમાં તે લોડો છે, જે ભગવાનની વસ્તુને પોતાની માનીને મયતા-આત્માનીના ઇચ્છાઈ જાપ છે અને દુદને પાત્ર બને છે. ઉપરોક્ત બધી દસ્તીની જ સિદ્ધ ધાર્ય છે કે, માખણચોરી એ ચોરી ન હતી, ભગવાનની દિવ્ય લીલા હતી. અસલમાં ગોપીઓએ પ્રેમની અપિકતાથી જ ભગવાનનું પ્રેમનું નામ 'ચોર' રાખ્યો દીકું હતું કારણ કે, તેઓ તેમના વિતરચોર તો હતા જ.

એકદા કીડમાનાસે રામાધા ગોપદારકા: ।
કૃષ્ણો મૃદું ભક્તિવાનિતિ માત્રે ન્યવેદયન् ॥ ૩૨ ॥

સા^१ ગૃહીત્વા કરે કૃષ્ણમુપાલભ્ય હિતેચિષ્ઠી ।
યશોદા ભયસમ્ભ્રાન્તપ્રેક્ષણાક્ષમભાષત ॥ ૩૩ ॥

કસ્માન્મૃદમદાન્તાત્મન્યભવાન્યભક્તિવાન્યરહઃ ।
વદન્તિતાવકાદ્યેતે કુમારાસેઽગ્રજોડખ્યયમ् ॥ ૩૪ ॥

શ્રીકૃષ્ણ ઉવાચ

નાહં ભક્તિવાનમ્બ સર્વે મિથ્યાભિશંસિનઃ ।
યદિ સત્યગિરસ્તહિ સમકં પશ્ય મે મુખમ् ॥ ૩૫ ॥

યદૈવં તહિ વ્યાદેહીત્યકતઃ સ ભગવાન્યહરિ: ।
વ્યાદતાવ્યાહતેશ્વર્ય: કીડામનુજબાલક: ॥ ૩૬ ॥

જે લોકો ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને ભગવાન નથી માનતા, જોકે તેમને 'શ્રીમદ્ભાગવત'માં વર્ણવેલી લીલા પર વિચાર કરવાનો કોઈ અધિકાર નથી, પરંતુ તેમની દાણે પણ આ પ્રસંગમાં કોઈ વાંપાજનક વાત નથી. કારણ કે શ્રીકૃષ્ણ તે સમયે લગ્ભગ બે-ત્રણ વર્ષના બાળક હતા. અને ગોપીઓનો બહુ જ પ્રેમને લાયી તેમના એવાં-એવાં મધુર પરાક્રમ જોવા હંઘતી હતી. આશા છે, આથી શંકા કરનારાઓને કેદીક સંતોષ થશે.

- હનુમાનપ્રસાદ પોદાર

૧. ગૃહીત્વાદ્ય કરે મુત્રમુપાં ।

* માટી ખાવાનાં કારણો -

૧. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ વિચાર કર્યો કે માચમાં શુદ્ધ સત્યગુણ જ રહે છે, અને આગળ વણાં રજોગુણી કર્મ કરવાં છે. તેના માટે ધોડી 'રજ' લેગી કરી વારુ.

૨. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં પૃથ્વીનું નામ 'કામા' પણ છે. શ્રીકૃષ્ણ જોયું કે ગોપબાળકો દિલ દઈને મારી સાથે રમે છે; કયારેક ક્યારેક અપમાન પણ કરે છે. તેમની સાથે કામાનાં અંશ ધારણ કરીને જ રમવું જોઈએ, જેથી કોઈ વિન ન આવે.

૩. સંસ્કૃતમાં પૃથ્વીને 'રસા' પણ કરે છે. શ્રીકૃષ્ણ વિચાર્યું, બધા રસ તો બર્દ જ ચુક્ક્યો છું ત્વે રસા-રસનું આસ્વાદન કરું.

૪. આ ગવતારમાં પુંષ્પીનું હિત કરવું છે. તેથી તેનો ધોડો અંશ (મોઢામાં રહેલા) દિજો (દાંતો)ને પહેલાં દાન કરી દેવો જોઈએ.

૫. ભાજારનો ચુદ્દ-સાંસ્ક્રિક કર્મમાં લાગેલા રહે છે, હવે તેમણે અસુરોનો સંલાર કરવા માટે કેદીક રાજ્ય કર્મ પણ કરવાં જોઈએ. આવું જાણવા માટે તેમણે જાણે મોઢામાં રહેલા દિજોને (દાંતોને) રજ્ઞી પુક્ત કર્યો.

૬. પહેલાં વિષપાન કર્યું હતું, માટી ખાઈને તેની દવા કરી.

૭. પહેલાં ગોપીઓનું માખણ ખાયું હતું. ટપકો આપવાથી માટી ખાઈ લીધી, જેથી મોહું સાફ થઈ જાય.

૮. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના ઊદ્દરમાં રહેવાવાળા કોટિ-કોટિ બ્રહ્માંહેના જીવો પ્રજની રજ - ગોપીઓની કરણરજ પ્રાપ્ત કરવા માટે વ્યાકુળ થઈ રહ્યા હતા. તેમની રજા પૂરી કરવા માટે ભગવાને માટી ખાપી.

૯. ભગવાન પોતે જ પોતાના લક્ષ્મેની ચરણ-રજ મુખ દ્વારા પોતાના હંદ્યમાં ધારણ કરે છે.

૧૦. નાના બાળકો સ્વભાવથી જ માટી ખાતા હોય છે.

* પશોદાજી જાણાં હતાં કે, આ હાયે માટી ખાવામાં મદ્દ કરી છે. ચોરનો સલાયક ચોર જ છે. તેથી તેમણે હાથ જ પકડ્યો.

● ભગવાનનાં નેત્રોમાં સૂર્ય-ચંદ્રનો નિવાસ છે. તેઓ કર્મના સાક્ષી છે. તેમણે વિચાર્યું કે કોણ જાણે શ્રીકૃષ્ણ માટી ખાપાનું સ્વીકારશે કે ના પાડશે, હવે અમારે શું કરવું? એ જાવને મદર્શિત કરતાં બન્ને નેત્રો ચકરાવા લાગ્યાં.

ક્ષ ૧. મા! માટી ખાવાની બાબતમાં આ લોકો મારા એકલાનું નામ બર્દ રહ્યા છે. મેં માટી ખાધી તો બધાંએ ખાધી, જોઈ લો મારા મુખમાં રહેલા સંપૂર્ણ વિચને!

એક દિવસ બલરામ વગેરે ગોપબાળકો શ્રીકૃષ્ણ સાથે રમી રહ્યા હતા. તે લોકોએ મા જશોદાજીને આવીને કહું - 'મા! કનેયાએ માટી ખાધી છે.' ॥ ૩૨ ॥ હિતેચિષ્ઠી પશોદાએ શ્રીકૃષ્ણનો હાથ પકડી લીધો.* તે વખતે શ્રીકૃષ્ણની આંખો ભયથી ગભરાયેલી હતી.● પશોદાજી ઠપકો આપતાં કહેવા લાગ્યાં - ॥ ૩૩ ॥ 'અલ્યા ઓ ચપળમનના કૃષ્ણ! તું હમણાનો બહુ મનમાની કરવા લાગ્યો છે. તેં છુપાઈને માટી કેમ ખાધી? જો, આ તારા મિત્રો શું કહે છે! તારા મોટાબાઈ દાઉ પણ તેમની સાક્ષી પૂરે છે.' ॥ ૩૪ ॥

ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો કહું - 'મા! મેં માટી નથી ખાધી. આ બધા જુદ્ધા છે. જો તમે તેમની વાત સાચી માનો છો તો મારું મોહું તમારી સામે જ છે. તમે તમારી આંખોથી જોઈ લો. ॥ ૩૫ ॥ પશોદાજીએ કહું, 'સારું, જો એવું જ છે તો મોહું ખોલ.' પશોદાજીના કહેવાથી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણો પોતાનું મોહું ખોલી દીધું.^૫ પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણનું અશ્વર્ય અનંત છે. તેઓ માત્ર લીલા માટે જ મનુષ્યના બાળક બન્યા છે. ॥ ૩૬ ॥

सा तत्र दृष्टे विश्वं जगत् स्थास्नु य खं दिशः ।
साद्रिद्वीपाब्धिभूगोलं सवाष्णनीन्हुतारकम् ॥ ३७ ॥

ज्योतिशक्तं जलं तेजो नभस्वान् विद्यहेव य ।
वैकारिकाशीन्द्रियाणि मनो मात्रा गुणास्त्रयः ॥ ३८ ॥

ऐतद् विचित्रं सह छवकाल-
स्वभावकर्माशयलिङ्गभेदम् ।
सूनोस्तनौ वीक्ष्य विद्वारितास्ये
प्रत्यं सहात्मानमवाप शङ्खाम् ॥ ३९ ॥

५ स्वभ ऐतहुत देवमाया
कि वा मठीयो बत बुद्धिमोहः ।
अथो अमुष्यैव भभार्भकस्य
यः कश्चनोत्पत्तिक आत्मयोगः ॥ ४० ॥

अथो पथावत् वितर्कगोचरं
ऐतोमनःकर्मवयोत्प्रभृजसा ।
यदाश्रयं येन यतः प्रतीयते
सुहुर्विभाव्यं प्रणतास्मि तत्पदम् ॥ ४१ ॥

अहं ममासौ पतिरेष मे सुतो
प्रजेष्ठरस्याभिलवितापा सती ।
गोप्यश्च गोपाः सहगोपनाश्च मे
यनाययेत्यं कुमतिः स मे गतिः ॥ ४२ ॥

७५ विदिततत्त्वायां गोपिकायां स ईश्वरः ।
वैष्णवीं व्यतनोऽभायां पुत्रस्नेहमयीं विभुः ॥ ४३ ॥

सद्योनाशस्मृतिर्गोपीसाउरोप्यारोहमात्मजम् ।
प्रवृद्धस्नेहकलिलहृदयाऽऽसीद् पथा पुरा ॥ ४४ ॥

पशोदाशमे ज्ञेयुं के श्रीकृष्णना मुखमां चर-अचर संपूर्णं जगत् विद्यमान छे. आकाश, दिशाओ, पर्वतो, द्वीपो अने समुद्रो सहित संपूर्णं पृथ्वी, वहेतो वायु, वैधुत, अग्नि, चन्द्र अने ताराओनी साथे संपूर्णं ज्योतिशक्त, जप, तेज, पवन, विष्ट (प्राणीओने चालवा-करवानु आकाश), वैकारिक अहंकारना कार्य देवता, मन-हृन्द्रिय, पंचतन्मात्राओ अने त्रिशो गुण श्रीकृष्णना मुखमां ज्ञेया भव्या ॥ ३७-३८ ॥ परीक्षित! ज्ञप, कर्ण, स्वभाव, कर्म अने तेनी वासना तथा शरीर वगेरेना द्वारा विभिन्न रूपोमां देखात्नु आ व्यं विचित्रं जगत् अने पोतानी साथे आप्युं त्रिप ते पहोणा करेला पुत्रना नानकडा मुखमां ज्ञेइने पशोदाश शंकामां पड्यां ॥ ३९ ॥ तेओ विचारवा लाभ्यां के, 'आ ज्ञेइ स्वभ छे के भगवाननी माया? क्यांक मारी बुद्धिमां तो अम उबो थहि गयो नथी ने? संभव छे, मारा बाणकमां ज क्ञेइ जन्मज्ञात सिद्धि ज्ञेइ शके.' ॥ ४० ॥ 'जे चित्त, मन, कर्म अने वाङ्मी द्वारा सारी घेडे अने सुगमताथी अनुभाननो विषय ज्ञनता नथी, आ संपूर्ण विश्व जेमनुं आकृत छे, जे आना ग्रेरक छे अने जेमनी सत्ताथी ज आनी प्रतीति थाय छे, जेमनुं स्वरूप सर्वथा अविनय छे – ते प्रबुने हुं प्रश्नाम कर्ण छुं ॥ ४१ ॥ आ हुं छुं अने आ मारा पति तथा आ मारो पुत्र छे, साथे-साथे हुं प्रजराजनी सधगी संपत्तिनी स्वामिनी पर्मपत्नी छुं; आ गोपीओ, गोप अने गोधन मारे आधीन छे – जेमनी मायाथी मने आ प्रकारनी कुमतिओ वेरी लीपी छे – ते भगवान् ज मारा एकमात्र आश्रय छे – हुं तेमने शरणो छुं.' ॥ ४२ ॥ ज्यारे आ प्रमाणे पशोदाश श्रीकृष्णानु तत्त्व समज्ञ गयां, त्यारे सर्वशक्तिभान, सर्वव्यापक प्रबुओ पोतानी पुत्र-स्नेहमयी वैष्णवी योगमायानो तेमना हृदयमां संचार करी दीप्तो ॥ ४३ ॥ पशोदाश तरत ज ते घटना भूली गयां. तेमने पोताना व्याला लालने खोणामां लही लीधा. जे रीते पहेलां तेमना हृदयमां ग्रेमनो समुद्र उमटी रब्बो हतो, ते रीते ज हरी उमटवा लाभ्यो ॥ ४४ ॥

२. श्रीकृष्णे विचार कर्यों के ते दिवसे मारा मौकामां विश्व ज्ञेइने मामे पोतानां नेत्र बंध करी दीधां छां. आजे पक्ष ज्यारे हुं पोतानु मौकुं खोलीए, त्यारे पक्ष ए तेमना नेत्र बंध करी देशे, तेवुं विचारीने भोक्तुं खोली दीधुं.

ત્રયા ચોપનિષટ્ઠિશ સાડુખ્યયોગેશ સાત્વતૈः ।
ઉપગીયમાનમાહાત્મ્યં હરિં સાડમન્યતાત્મજમ् ॥ ૪૫॥

રાજોવાચ

નન્દઃ કિમકરોદ્ભ્રલન् શ્રેય એવं મહોદયમ् ।
યશોદા ચ મહાભાગા પપૌ યસ્યાઃ સ્તાનં હરિઃ ॥ ૪૬॥

પિતરૌ નાન્વચિન્નેતાં કૃષ્ણોદારાભક્તિહિતમ् ।
ગાયન્યધ્યાપિ કવયો યલ્લોકશમલાપહમ् ॥ ૪૭॥

શ્રીશુક ઉવાચ

દ્રોષો વસુનાં પ્રવરો ધરયા સહ ભાર્યા ।
કરિષ્યમાણ આદેશાન્ બ્રહ્મણસ્તમુવાચ હ ॥ ૪૮॥

જાતયોર્નો મહાદેવે ભુવિ વિશેશરે હરૈ ।
ભક્તિઃ સ્યાત્પરમા લોકે યયાડગ્નો દુર્ગતિં તરેત् ॥ ૪૯॥

અસ્તિત્વયુક્તઃ સ ભગવાન્ પ્રજે દ્રોષો મહાયશાઃ ।
જશે નન્દ ઈતિ ખ્યાતો યશોદા સા ધરાડભવત् ॥ ૫૦॥

તતો ભક્તિર્ભગવતિ પુત્રીભૂતે^૧ જનાઈને ।
દ્યુત્યોર્નિતરામાસીદ્ગોપગોપીષુ ભારત ॥ ૫૧॥

કૃષ્ણો બ્રહ્મણ આદેશં સત્યં કર્તું પ્રજે વિભુઃ ।
સહરામો વસંશકે તેષાં પ્રીતિં સ્વલીલયા ॥ ૫૨॥

બધા યેદ, ઉપનિષદો, સાંખ્ય, યોગ અને ભક્તો જેમના માહાત્મ્યનું ગાન કરતાં ધરાતા નથી – તે જ ભગવાનને યશોદાજી પોતાનો પુત્ર માનતાં હતાં ॥ ૪૫ ॥

રાજા પરીક્ષિતે પૂછ્યું – ભગવન्! નંદબાવાઓ એવી કઈ બહુ મોટી માંગલિક સાધના કરી હતી? અને પરમ ભાગ્યશાળી યશોદાજીએ પણ એવી કઈ તપસ્યા કરી હતી જેના લીધે સ્વયં ભગવાને પોતાના શ્રીમુખથી તેમનું સ્તનપાન કર્યું. ॥ ૪૬ ॥ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાની તે બાળલીલાઓ, જે તેઓ પોતાનું ઐશ્વર્ય અને મહત્તમાને છુપાવીને જ્વાલબાળકો સાથે કરે છે તે એટલી પવિત્ર છે કે તેમનું શ્રવણ-કીર્તન કરવાવાળા લોકોના પણ બધા પાપ-તાપ શાંત થઈ જાય છે. ત્રિકાળદર્શી જ્ઞાની પુરુષો આજે પણ તે લીલાઓનું ગાન કરતા રહે છે. તે જ લીલાઓ તેમના જન્મદાતા દેવકી-વસુદેવજીને તો જોવા સુધ્યાં મળી નથી અને નંદ-યશોદાજી તેનું અપાર સુખ લૂટી રહાં છે. આનું શું કારણ? ॥ ૪૭ ॥

શ્રીશુકદેવજીએ કહ્યું – પરીક્ષિત! નંદબાવા પૂર્વજન્મમાં એક શ્રેષ્ઠ વસુ હતા. તેમનું નામ દ્રોષ હતું અને તેમનાં પત્નીનું નામ ધરા હતું. તેમણે બ્રહ્માજીના આદેશોનું પાલન કરવાની ઈચ્છાથી તેમને કહ્યું – ॥ ૪૮ ॥ ‘ભગવન्! જ્યારે અમે પૃથ્વી પર જન્મ લઈએ, ત્યારે જગદીશરભગવાન શ્રીકૃષ્ણમાં અમારી અન્ય પ્રેમમધી ભક્તિ રહે – જે ભક્તિ દ્વારા સંસારના લોકો અનાયાસે જ દુર્ગતિઓને પાર કરી જાય છે.’ ॥ ૪૯ ॥ બ્રહ્માજીએ કહ્યું – ‘એવું જ થશે.’ તે જ પરમ યશોસ્ત્રી ભગવન્યમય દ્રોષ પ્રજમાં ઉત્પન્ન થયા અને તેમનું નામ થયું નન્દ અને તે જ ધરા આ જન્મમાં યશોદાના નામથી તેમનાં પત્ની થયાં. ॥ ૫૦ ॥ પરીક્ષિત! હવે આ જન્મમાં જન્મ-મૃત્યુના ચક્કરમાંથી છોડાવનાર ભગવાન તેમના પુત્ર થયા અને સધળાં ગોપ-ગોપીઓની અપેક્ષાએ આ પતિ-પત્ની નંદ અને યશોદાજીનો તેમના પ્રત્યે અત્યંત પ્રેમ થયો. ॥ ૫૧ ॥ બ્રહ્માજીની વાત સત્ય ઠેરવવા માટે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ બલરામજીની સાથે પ્રજમાં રહીને સધળાં પ્રજવાસીઓને પોતાની બાળ-લીલાથી આનંદ આપવા લાગ્યા. ॥ ૫૨ ॥

—★—

ઈતિ શ્રીમહાગવતે મહાપુરાણે પારમહીસ્યાં સંહિતાયાં, દશમસ્કન્દે પૂર્વાંદ્રે^૨ વિશ્વરૂપદર્શનેકષ્મોકથ્યાય: ॥ ૮ ॥

દસમા સ્ક્રન્યા પૂર્વાંદ્રે-અંતર્ગત વિશ્વરૂપદર્શનમાંનો આઠમો અધ્યાય સમાપ્ત.

—★—

૧. પુત્રભૂતે । ૨. બાળકીગ્યામધમો ।

नवमो अध्याय

श्रीकृष्णनी दामोदरलीला

श्रीशुक्तिवाचः^१

ऐकदा गृहदासीषु यशोदा नन्दगेहिनी।
कर्मान्तरनियुक्तासु निर्भमन्थ स्वयं दधि ॥ १ ॥

यानि यानीह गीतानि तद्बालचरितानि च।
दधिनिर्भमन्थने काले स्मरन्ती तान्यगायत ॥ २ ॥

भौमं वासः पृथुक्टितटे	विभूती	सूत्रनदं
पुत्रस्नेहस्तुतकुचयुगं	ज्ञातकमं	य सुभूः ।
रक्षज्याकर्षकमल्मुञ्जयल-	कुड्डले	य
स्त्रियं वक्त्रं कवरविगल-		
भालती		निर्भमन्थ ॥ ३ ॥

श्रीशुक्तिवाच कहे छे – परीक्षित! एक समये नन्दराष्ट्री यशोदाज्ञामे धरनी दासीओने तो बीज काममां लगावी दीधी अने स्वयं (पोताना लालने माखण भवराववा माटे) दही-मंथन करवा लायां।* ॥ १ ॥ मैं तमने अत्यार सुधी भगवाननी जे जे लीलाओनुं वर्णन कर्यु छे, यशोदाज्ञ दही मंथन करतां-करतां ते बधी लीलाओनुं स्मरण पक्ष करतां हतां अने गातां पक्ष हतां.* ॥ २ ॥

तेमधे पोताना स्थूल कटिभागमां मेखलाथी बांधेलु रेशमी वस्त्र धारण कर्यु हतुं. तेमनां सानमांथी पुत्रस्नेहनी विपुलताने कारणे हृष क्षवतुं हतुं अने तेमनुं आधुं शरीर आम-तेम डेलतुं हतुं. नेतरं जेयवाना श्रमथी हाथ कंटक थाडी गया हता. हाथमां पहेरेलां कक्षा अने कर्णकुल हाली रखां हतां. मुख पर पसीनानां बुद्ध आवी गया हता. अंबोडामांथी भालतीनां पुण्यो सरी पडतां हतां. आ प्रमाणे यशोदाज्ञ दही-मंथन करी रखां हतां.* ॥ ३ ॥

१. भाद्रायणिलवाच ।

* आ ग्रंथमां ‘एक समये’नुं तत्पर हे, शरतक महिनो. पुराणोमां आने ‘दामोदरमास’ कहे हे. उन्नपागना अवसर पर दासीओ बीज काममां व्यक्त छोप ऐ संतप्त छे. ‘नियुक्तासु’ – आ पठनो अर्थ ऐवो याप छे के यशोदाज्ञामे जाही-ज्ञेन्द्रने दासीओने बीज काममां लगावी छती. ‘यशोदा’ नामनो उल्लेख करवानो अग्रिमाय ऐ हे के पोताना विशुद्ध वात्सल्यप्रेमना व्यवहारथी छ ऐस्यर्थना स्वयमां लगवानने पक्ष प्रेमने आधीन थहिने, भजिने वश थहिने भजताना आवे बंधाई जवानो ‘यश’ यशोदाज्ञ ज आये हे. जोपराज नन्दज्ञाना वात्सल्यप्रेमना आकर्षणीयी सम्बिद्यनन्द-परमात्मास्वरूप श्रीलगवान नन्दनन्दनहृपे जगतमां अवतरीने जगताना लोकोने आनंद मध्यन करे हे. जगतने आ अग्राहीत परमानन्दनी रसास्वाद इराववामां नंदजावा ज करणा हे. ते नन्दज्ञानं पत्ती यवाथी अमने ‘नन्दगेहिनी’ कहेवामां आव्या हे. साथे-साथे ‘नन्दगेहिनी’ अने ‘स्वयं’ – आ बे पक्ष ऐ वातनां सूचक हे के दही-मंथननुं कार्य तेमना पोग्य नयी. तेम छतां पुत्रस्नेहनी विपुलताने शरतो ऐवुं विचारीने के, ‘भारा लालने मारा हाथनुं ज माखण आवे हे’ तेथी तेओ स्वयं दही-मंथन करी रखां हतां.

* आ श्लोकमां भजताना स्वदृपनुं निहृपणा हे. शरीरथी दही-मंथनहृपी सेवाकार्य यहि रह्यु हे, क्षद्यमां स्मरणनी याच सतत प्रवाहित यहि रही हे, वासीमां भालयरितनुं संग्राहत हे. आम, भजतानां तन-मन-वचन वयां पोताना प्रिय लालज्ञनी सेवामां लागी जायां हे. स्नेह अमूर्त पद्धर्थ हे, ते सेवाना रुपे ज वक्त याप हे. स्नेहना ज विलासविशेष हे – नृत्य अने संगीत. यशोदाज्ञना ज्ञवनमां अत्यारे राज अने तोग बने प्रगटरूपे हे.

● शरमां रेशमी वस्त्र ढोरीभी इसीने बांधेलु हे अर्थात् ज्ञवनमां आणस, प्रमाद, असावपानी नयी सेवा-कर्ममां पूरी तत्परता हे. इशमी वस्त्र ऐटला भाटे पहेयु छे के, कोई प्रकारनी अपविग्रहा रही जरो तो भारा कनेपाने कंઈ यहि जरो.

भालाना छद्यनो रसलेह – हृष स्तनमांथी जावी रह्यु हे; ते भाद्र जोई रह्यु हे के श्यामसुंदर आवे त्यारे तेमनी दृष्टि भारा पर पडे अने तेओ पहेलां माखण न भातां मने ज खीजो – आ ज तेनी लालसा हे.

તાં સત્યકામ આસાદ મથનની જનની હરિ: ।
ગૃહીત્વા દધિમન્થાનં ન્યષેધતુ પ્રીતિમાવહનુ ॥ ૪ ॥

તમજ્ઞમારુદ્ધમપાયયત् સતનં
સ્નેહસ્તુતં સસ્મિતમીક્ષતી મુખમુ ।
અતૃમભુત્સૃજ્ય જવેન સા યયા-
વુત્સિચ્યમાને પયસિ ત્વધિશ્રિતે ॥ ૫ ॥

સર્વજ્ઞાતકોપ: ૨ સ્ફુરિતારુણાધરં
સન્દર્શય દલ્બિદ્ધિમન્થભાજનમુ ।
ભિત્યા મૃષાશ્રુદ્ધદશમના રહો
જ્ઘાસ હૈયક્ષવમન્તરં ગત: ॥ ૬ ॥

તે જ સમયે ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સતનપાન કરવા માટે દહી-મંથન કરતાં પોતાની મા પાસે આવ્યા. તેમણે માના દૃદ્ધમાં પ્રેમ અને આનંદને ઉત્પન્ન કરતાં રવૈયાને પકડી લીધો અને જનનીને મંથન કરતાં અટકાવી દીધાં. * ॥ ૪ ॥ શ્રીકૃષ્ણ મા યશોદાના ખોળામાં ચડી ગયા. વાત્સલ્ય-સ્નેહની અધિકતાથી તેમનાં સતનોમાંથી દૂધ તો જીવી જ રહ્યું હતું. તેઓ લાલને પિવડાવવા લાગ્યાં અને મંદ-મંદ હાસ્ય-યુક્ત તેમનું મુખ નિરખવા લાગ્યાં. એટલામાં જ બીજી બાજુ ચૂલા પર મૂકેલા દૂધમાં ઉભરો આવ્યો. તે જોઈને યશોદાજી તેમને અતૃપત જ છોડીને જલદીથી દૂધ ઉતારવા માટે ઢોડી ગયાં. * ॥ ૫ ॥ આથી શ્રીકૃષ્ણને ગુસ્સો આવ્યો. તેમણે ફરકતા લાલ હોઠને દાંતમાં દબાવી પાસે પડેલો પથ્થર મારીને દહી-મથવાની ગોળી ફોડી નાંખી અને આંખોમાં બનાવટી આંસુ લાવીને બીજા ઓરડામાં જઈને એકલા તાજું માખણ ખાવા લાગ્યા. * ॥ ૬ ॥

સતનોના કાંપવનું કારગી એ છે કે, તેમને ભય છે કે, ક્યાંક મારું પાન નહીં કરે તો!

કક્ષા અને કુંડળ ઉછળી-ઉછળીને માને વપાઈ આપે છે. યશોદાજીના લાથનાં કક્ષા એટલા માટે ખણાખણી રહ્યાં છે કે તે આજે તેમનાં લાથોમાં રહીને પણ થઈ ગયાં કે જે દાથ ભગવાનના સેવામાં લાગેલા છે. અને કુંડળ યશોદા મુખથી લીલા-ગાન સાંભળીને પરમાનંદ બની લાલતાં લાલતાં જાનોની સભળતા સૂચવી રહ્યાં છે. લાય તે જ પણ છે, જે ભગવાનની સેવા કરે અને કાન તે પણ છે, જેમાં ભગવાનના લીલા-ગૃહી-ગાનની અમૃતપારા પ્રવેશ કરતી રહે. મુખ પર પરસેવો અને માલતીનાં પુષ્પો નીચે પણ્યાં તે તરફ માનું ધ્યાન નથી. તેઓ શુંગાર અને શરીરને વિસારી ગુફ્યાં છે. અથવા માલતીનાં પુષ્પો સ્વયં માથાના અંબોડામાંથી છૂટીને ભગવાનની માતાના ચરણોમાં રહેવામાં પોતાનું સૌલાઙ્ઘ્ય માને છે, કહે છે, અમે માથા પર રહેવાના અધિકારી નથી.

૧. સુતમુ । ૨. સ જાતમુ । ૩. બ્રાહ્મણાધર: ।

* દૃદ્ધપમાં લીલાની સુખસ્મૃતિ, હાથોમાં દધિમંથન અને મુખમાં લીલા-ગાન—આ પ્રમાણે તન, મન અને પદ્ધતિ—ગરોનો શ્રીકૃષ્ણ સાથે સંયોગ થતાં જ ઓંકાર 'મા, મા' પોકારવા લાગ્યા. અત્યાર સુધી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સૂતા હતા. માની સ્નેહ-સાધનાએ તેમને જગાડી દીધા. તેઓ નિર્ઝારમાંથી સગુણ થયા, અચલમાંથી ચલ થયા, નિર્ઝામમાંથી સકામ થયા અને સ્નોહભૂષ્યા થઈ મા પાસે ગયા. શા માટે મા પાસે આવ્યા? તો કહે છે કે 'સત્યકામः'! દહી-મંથન કરતાં હતાં ત્યારે આવ્યા, હાલ બેઠેલાંની પાસે નહીં.

ભગવાન સર્વત્ર સ્થાપનાની પ્રેરણા આપે છે, પોતાની તરફ આકૃષ કરે છે; પરંતુ રવૈયો પકડીને તેમને રોકી લીધાં. 'મા! હવે તારી સાપના પૂરી થઈ ગઈ. હવે હું તારી સાપનાનો આથી વધારે ભાર નથી સહી શકતો.' મા પ્રેમમાં હૂંબી ગયાં — ન્યાલ થઈ ગયાં.... મારો લાલો મને આટલો પ્રેમ કરે છે.

* મા લાલાને રોકવા લાગ્યાં — 'જરા મને માખણ તો કાઢી લેવા દે.' 'ઓ-ઓ-ઓ મારે દૂધ પીવું છે...' બન્ને હાથથી માની કમર પકડીને એક પળ દીચણ પર મૂક્યો અને શરીર પર ચડી ગયા. સતનમાંથી દૂધ વરસી પણ્યું. મા દૂધ પિવડાવવા લાગ્યાં. લાલજી હસવા લાગ્યા, માની આંખો લાલાના સુંદર હારય પર ચોંટી ગઈ. 'ઈખતિ' પદનો અભિગ્રાય એ છે કે, જ્યારે લાલો મોહું ઊચુ કરી જોશે ત્યારે મને મારી આંખો તેના પર મંડાયેલી જોઈને રાણ થયો. સામે પદ્માન્યા જાયનું દૂધ ગરમ થઈ રહ્યું હતું. તે દૂધે વિચાર્યું — 'સ્નેહમયી મા યશોદાનું દૂધ ક્યારેય ઓછું નહીં થાય અને શ્યામસુંદર ક્યારેય પરાયે નહીં. આ બન્નેની પરસ્પર હરીલાઈ થઈ રહી છે અને હું બિચારું યુગ-યુગથી, જન્મોજન્મથી શ્યામસુંદરના હોઠનો સ્પર્શ કરવા માટે વ્યાકુળ થઈ, તપીન્તપીને મરું હું. હવે, આવા છીવનથી શો લાલ જે શ્રીકૃષ્ણાના કામમાં ન આવે. તેથી સારું છે કે તેમની આંખો સામે જ અભિનમાં ફૂદી પડું.' માની આંખો પહોંચી ગઈ. દ્વારાદી પીગળી ગયેલાં માને શ્રીકૃષ્ણનું પણ ધ્યાન ન રહ્યું. તેમને એક બાજુ મૂકીને દોડી ગયાં. ભક્ત ભગવાનને એક બાજુ રાખી દઈને પણ દુઃખીજનોની રૂપી કરે છે. ભગવાન અતૃપત જ રહી ગયા. હું બક્કાન્ના દ્વદ્યના સ્નેહથી તેમને ક્યારેય વૃફ્તિ થઈ શકે? તે દિવસથી તેમનું નામ થયું, 'અતૃપત.'

* શ્રીકૃષ્ણાના હોઠ ફક્કા. કોષ તેમના હોઠોના સ્પર્શથી કૃતાર્થ થઈ ગયો. લાલ-લાલ હોઠ સંકદ દુષ્પિયા દાંતોથી દબાવી દીધા,

उत्तार्य गोपी सुश्रृतं पयः पुनः
प्रविश्य सन्दृश्य च दृष्ट्यमत्रकम् ।
भग्नं विलोक्य स्वसुतस्य कर्म त-
ज्जहास तं चापि न तत्र पश्यती ॥ ७ ॥

उलूभलाङ्घेरूपरि व्यवस्थितं
मर्काय कामं दृष्टं शिचि स्थितम् ।
हैयज्ञवं चौर्यविशङ्कितेक्षणं
निरीक्ष्य पश्यात् सुतमागमच्छनैः ॥ ८ ॥

तामात्यर्थे प्रसमीक्ष्य सत्वर-
सतोऽवरुद्धापससार भीतवत् ।
गोप्यन्वधावस यमाप योगिनां
कामं प्रवेष्टु तपसेति भनः ॥ ९ ॥

यशोदाश उल्लिप्ता हृष्णने उतारीने* पछी दृष्टि-
मंथनवाणा ओरडामां आव्यां त्यां जुओ छे तो दृष्टि मथवानी
गोणीना टुकडे-टुकडा थर्ह गया छे. तेओ समज्ज गयां के आ
काम मारा लालानुं ज छे. ऐवुं विचारीने तेओ हस्यां पशा
त्यां लालाने तेमणे जोयो नहीं ॥ ७ ॥ आम-तेम शोधवाधी
जबर पडी के श्रीकृष्णा एक खांडिणियो उधो वाणी तेना पर
उल्ला छे अने शीका पर राखेलु माखवा लहि-लहिने वालरोने
लुटावी रह्या छे. पशा तेमने एवो डर पशा छे के, क्यांक
मारी चोरी पकडाई न जाय, तेथी तेमना चंचला नेत्रो
बयशंडित जङ्गातां हतां. आ जोहिने पशोदाश पाइण्यां
धोरे-धोरे तेमनी पासे पडोयी गयां* ॥ ८ ॥ ज्यारे
श्रीकृष्णे जोयुं के, मारी मा हाथमां लाकडी लहिने मारी तरफ
आवी रही छे, त्यारे तरत खांडिणिया परथी कूदी पडवा अने
बयबीत थया छोय एम भाऊया! परीकित! भोटा भोटा
योगीओ तपस्या द्वारा पोताना भनने अत्यंत शुद्ध अने
सूक्ष्म बनावीने पशा जेमनामां प्रवेश करावी शक्ता नथी,
माप्त करवानी वात तो बाजु पर रही, ते ज भगवाननी
पाइण-पाइण तेमने पकडवा माटे पशोदाश दोङ्यां* ॥ ९ ॥

सन्नामुक्ता उक्तामुक्ता पर शासन करी रहो छोय, अग्रस्था क्षिप्तियोने दंड आपी रह्यो छोय. ते शोप उत्तर्यो दृष्टि मथवानी गोणी पर.
तेमा एक असुर आवीने बेठो हतो, दृष्टे इन्हुं - काम, शोप अने अतृप्ति पछी मारो चारो छे. ते अंगु बनीने आंघोमां छलकायो.
श्रीकृष्णा पोताना भक्तो भवि पोतानी भमतानी पाचा प्रवालित राखवा माटे शुं-शुं नथी करता? आ काम, शोप, लोक अने दंड
पशा आजे भवनां रूपी छाँचे धन्य थर्ह गया! श्रीकृष्णाना धरमां पेसीने भाखवा जापटवा लाग्या, जाणो के, माने भतावता छोय
के हुं केटलो भुज्यो हुं.

प्रेमी भक्तोने 'पुरुषार्थ' भगवान नथी, भवेत्ते भगवाननी सेवा छे. तेओ भगवाननी सेवा माटे भगवाननो पशा त्याच उरी
मुं छे. पशोदाशांभे पोताना छाये दोहेलु पचगन्या जापनु आ हृष्ण श्रीकृष्णा माटे ज गरम थर्ह रह्युं छतुं, योरीवार पछी तेमने ते
पितायतुं छतुं. हृष्ण उल्लिप्त जशे तो मारो लाल लूज्यो रहेये... रहेये, तेथी मा तेमने नीचे मूळीने हृष्ण उतारवा दोङ्यां.

* पशोदाशा हृष्ण पासे पत्तोंयां ग्रेमनु अद्वित दृश्या पुनरे खोणामांधी नीचे मूळी तेना पीवाना पदार्थ पर आटलो प्रेम शा
भाटे? तेना छाँचानुं हृष्ण तो पोतानु छे, ते उत्तांय लागा जवानुं नहोतु. परंतु आ हजारो पसंदगीनी जापोना हृष्णी पालेली पचगन्या
गायनु हृष्ण करी आंखी भवि? वृन्दावननुं हृष्ण अग्राहत, उत्तम्य, प्रेमजगतनुं हृष्ण माने आवतां जोहिने शरमाईने दबाई गयुं. 'अहो,
अजिनमां कृहतानो भैक्ष्य करीने मे माना लोहानंदमां केटलु विज्ञ नांग्यु? अने मा पोतानो आनंद जोहिने मारी रक्षा माटे दोङ्यती
आवी रही छ. भने विज्ञार छे,' हृष्णनु उल्लिप्त बंध थर्ह गयुं अने ते तरत पोताने स्थाने वेसी गयुं.

* 'मा! तपे भने खोणामां नहीं बेसाडो तो हुं शोर्ह खवना खोणामां बेसीश' - आवुं विचारीने ज जाणो श्रीकृष्णा उधो उपव
(पांडिणिया) उपर जहिने बेसी गया. उधार पुरुष भवेने भक्तानी साथे जहिने बेसी, परंतु तेनो शील-स्वभाव भद्रवातो नथी. पांडिणिया
पर बेसीनो पशा तेओ चांद्याने भाखवा चहेचवा लाग्या. संबव छे के रामावतार वधते छे झूतवातानो भाव उहित थयो हतो, तेना
झारो भायवा छमज्जां-हमज्जां जे शोप आवी गयो हतो, तेनु मायवित करवा माटे!

श्रीकृष्णाना नेत्रो छे (चौर्यविशंडित) धान करवा योज्य. आम तो तेमनां लवित (सुंदर), कलित (जांगोलां), छलित (छतरनांग),
भलित (भणशाणी), चहित (विस्मित) वर्गेरे अनेक प्रकारानं धान नेत्र छे, परंतु ते प्रेमीजनोना हृष्णां उडे वा करे छे.

* लवयी भाणी जनारा भगवान छे. आ एक अपूर्व दर्शन छे! पोताना जेश्वर्यने तो जाणो माताना वात्सल्यप्रेम पर न्योछावर
उहिने प्रजनी भायर ज डडी दीपुं छे. शोर्ह असुर अस्त्र-शस्त्र लहिने आवतो त्यारे श्रीकृष्णा सुर्दर्शनयक्तनु स्मरजा करता. परंतु मानी
लाकडीधी भगवा माटे तेमनी पासे शोर्ह अस्त्र-शस्त्र नथी। भगवाननी आ भयबीत छबी केटली मधुर छे! धन्य छे आ भयने.

અન્યગચ્છમાના જનની બૃહચ્છ્વલ-
ચદ્રોષીભરાકાન્તગતિ: સુમધ્યમા ।
જવેન વિસ્તંસિતકેશબન્ધન-
ચ્યુતપ્રસૂનાનુગતિ: પરામૃશતુ ॥ ૧૦ ॥

કૃતાગસં તં પ્રરૂપન્તમક્ષિણી
કુષનતમજુન્મચિણી સ્વપાણિના ।
ઉદ્વીક્ષમાણં ભયવિલલેક્ષણં
હસે ગૃહીત્વા ભિષયન્ત્યવાગુરતુ ॥ ૧૧ ॥

ત્યક્તવા પણિં સુતં ભીતં વિશાયાર્ભકવત્સલા ।
ઠ્યેષ કિલ તં બનું દામાડતદીર્ઘકોવિદા ॥ ૧૨ ॥

જ્યારે આ પ્રમાણે મા યશોદા શ્રીકૃષ્ણની પાછળ દોડવા
લાગ્યાં ત્યારે થોડી જ વારમાં મોટા-મોટા અને હાલતા
નિતંબને કારણે અંબોડાની ગાંઠ ઢીલી પડી ગઈ. તેઓ જેમ-
જેમ આગળ વધતાં, પાછળ-પાછળ વેણીમાં ગુંધેલાં ફૂલ ખરી
પડતાં હતાં. આ પ્રમાણે યશોદાજી તેમને જેમ-તેમ કરીને
પકડી શક્યાં. * ॥ ૧૦ ॥ શ્રીકૃષ્ણનો હાથ પકડીને તેઓ
તેમને બિવડાવવા – ધમકાવવા લાગ્યાં. તે સમયે શ્રીકૃષ્ણનું
સ્વરૂપ જોવા જેવું વિલક્ષણ હતું. ગુનો તો કર્યો જ હતો, તેથી
રડવું રોકવા છતાં રોકાતું ન હતું. હાથોથી આંખો ચોળી રહ્યા
હતા, તેથી મોઢા ઉપર કાજળ ફેલાઈ ગયું હતું, માર પડવાના
ભયથી આંખો અદ્વાર ચઢી ગઈ હતી, તેના કારણે વ્યાકુળતા
સ્પષ્ટ જણાતી હતી. * ॥ ૧૧ ॥ જ્યારે યશોદાજીએ જોયું કે
લાલો બહુ ગલરાઈ ગયો છે, ત્યારે તેમના છદ્યમાં વાત્સલ્ય-
સ્નેહ ઊભરાઈ આવ્યો. તેમજો લાકડી ફેંકી દીધી. ત્યાર પછી
વિચાર્યું કે, આને એકવાર દોરડાથી બાંધી દેવો જોઈએ
(અન્યથા આ ક્યાંક નાસી જશે). પરીક્ષિત! સાચું પૂછો તો
યશોદા મૈયા પોતાના બાળકના ઐશ્વર્યને જાણતાં ન
હતાં. * ॥ ૧૨ ॥

* મા યશોદાનું શરીર અને શુંગાર બને તેમનો વિરોધ કરવા લાગ્યાં – તમે પ્રિય કનેયાને કેમ ભગાડી રહ્યા છો. પરંતુ મૈયાએ
તેમને પકડીને જ છોડ્યા.

* વિશના ઠિલિધાસમાં, ભગવાનના સંપૂર્ણ છ્યવનમાં, પહેલીવાર સ્વયં વિશેશર ભગવાન માની સામે અપરાધી બનીને ઊભા
છે. જ્ઞાનો અપરાધી પણ હું જ છું – આ સત્યને પ્રત્યક્ષ દેખાડી દીધું. જબા હાથે બને આંખો ચોળી-ચોળીને જ્ઞાનો મા પણે કહેવડાવવા
માગે છે કે, આ કોઈ કર્મના કર્તા નથી. ઉપર જોવાનું કારણ એ છે કે, જ્યારે મા સ્વયં મારવા માટે તૈયાર છે, ત્યારે મને કોણ
મદદ કરશે? નેત્ર ભયથી વિલ્લેણ થઈ રહ્યાં છે, એ બદ્લે કહી કે કે મેં નથી કર્યું, પણ અમે કઈ રીતે કહીએ? પછી તો લીલા જ
નાય થઈ જશે.

ગાંઠો ધમકાવ્યા – અરે, તોકાની! વાંદરાના બાઈ! ગોળીકોડા! હદે જોઉં છું, તને માખડા ક્યાંથી મળે છે? આજે હું તને એવો
બાંધીશ, એવો બાંધીશ કે ન તો તું તારા મિત્રો સાથે રમવા જઈ શકીશ અને ન માખણાયોરો વગેરે ઉત્પાત પણ કરી શકીશ.

* 'અરે મા! મને માર નહિ.' માંને કહ્યું, 'જો તને માર પડવાની આટલી બીક હતી તો ગોળી કેમ કોડી?' શ્રીકૃષ્ણ – 'અરે
આ હું હદેથી આતું ક્યારેય નહીં કરું. તું તારા હાથમાંથી લાકડી ફેંકી દે.'

શ્રીકૃષ્ણનું બોળપણ જોઈને માનું છદ્ય ભરાઈ ગયું. વાત્સલ્ય-સ્નેહના સમુદ્રમાં ભરતી આવી. તે વિચારવા લાગ્યાં – લાલો બહુ
બી ગયો છે. ક્યાંક છૂટો મૂકું તો ભાગીને વનમાં જતો ન રહે, ક્યાં ક્યાં ભટકરો, ભૂખ્યો, તરસ્યો રહેશે. તેથી તેને થોડીવાર તો બાંધી
જ મૂકું. દૂધ માખડા તૈયાર થશે ત્યારે મનાવી લઈશ. આતું વિચારીને માંને કનેયાને બાંધવાનો વિચાર કર્યો. બાંધવા પણ માનું
વાતાવરય જ હતું.

ભગવાનના ઐશ્વર્યનું અશાન બે મકારનું હોય છે, એક તો સાથારણ પ્રાકૃત છ્યાંબોને થતું અને બીજું, ભગવાનના નિત્યસિદ્ધ પ્રેમીજનોને
થતું. યશોદા મૈયા વગેરે ભગવાનની સ્વરૂપલૂટા ચિન્મયી લીલાના અમાદૃત નિત્ય-સિદ્ધ પરિજીન છે. ભગવાનના મતિ વાત્સલ્યભાવ, રિશ્યુ-
પ્રેમની અવિકાને કારણે જ તેમનું ઐશ્વર્ય-શાન પરાજિત થઈ જાય છે; અન્યથા તેમનામાં અશાનની સંભાવના જ નથી. એમની સ્થિતિ
તુરીયાવસ્થા અથવા સમાપ્તિનું પણ અનિકમણ કરીને સહજ પ્રેમમાં રહે છે. ત્યાં પ્રાકૃત અશાન, મોહ, રજોગુણ અને તમોગુણની તો
વાત જ શી કરવી, પ્રાકૃત સત્તાની પણ ગતિ નથી. તેથી એમનું અશાન પણ ભગવાનની લીલાની સિદ્ધિ માટે તેમની લીલા-શક્તિનો
જ એક યમતારવિરોપ છે.

ત્યા સુધી છદ્યમાં જડા રહે છે, જ્યાં સુધી ચેતનાનું સુરૂસા થતું નથી. શ્રીકૃષ્ણ હાથમાં આવી જવાથી યશોદા માંને લાકડી
ફેંક દીધી – આ બધી રીતે સ્વાભાવિક છે.

મારી તૃપ્તિની પ્રયત્ન જોડીને નાની-મોટી રસ્તુ પર દેખી નાખવી એ માત્ર અર્થાત્તાનિનું કારણ નથી, મને પણ આંખોથી દૂર કરી કે

न चान्तर्न बहिर्यस्य न पूर्वं नापि चापरम् ।
पूर्वापरं बहिश्चान्तर्जगतो यो जगत्य यः ॥ १३ ॥

तं मत्वाऽक्तमज्ञमव्यक्तं मर्त्यलिङ्गमधोक्षजम् ।
गोपिकोलूभले दाम्ना बबन्ध ग्राहुतं पथा ॥ १४ ॥

तद् दाम बध्यमानस्य स्वार्भक्षय कृतागसः ।
द्वयद्वयुलोनमभूतेन सन्धिष्ठय गोपिका ॥ १५ ॥

यदाऽक्तसीतदपि न्यूनं तेनान्यदपि सन्धेष ।
तदपि द्वयद्वयुलं न्यूनं यद्यदादत बन्धनम् ॥ १६ ॥

३. परंतु वसु ज छोड़ीने मारी पाण्डु दोडवुं मारी प्राप्तिनो हेतु छे. शु भेदाना कार्यथी आ वातनो बोध नथी मणतो?

मने वांगीओनी बुद्धि पश पकड़ी राकती नथी. परंतु जे वधी बाजुथी भोड़ुं केरवीने मारी तरक दोडे छे, शु तेनी मुठीमां आवी अड़ शु. आवु विचारीने ज भगवान् पशोदाशना लाये पकड़ही गया.

* आ (१३मां) श्लोकमां श्रीकृष्णने अवलम्ब बताया छे. 'उपनिषदोमां जेम अवलम्बनुं वर्णन छे - अपूर्वम् अनपरम् अनन्तरम् अवाक्षम्' वर्णे. ते ज वात अहीं श्रीकृष्णना संबंधमां छे. ते सर्वनुं अधिकान, सर्वसाक्षी, सर्वातीत, सर्वानार्थीमी, सर्वना उपादान अने सर्वरूप अवल ज पशोदा माना प्रेमने पश बंधाई रक्षा छे. बंधनदृप होवाने कारको तेमनामां कोई प्रकारनी असंबंधि अधवा अनीचित्य पक्ष नथी.

* एं जी अमारेप खांडिया पर जहिने न बेसे ते माटे खांडियाथी बांधवा ज थोड़य छे; कारका के खलनो वधारे संग थाप तो भनमां उडेग थहि ज्ञाप छे.

आ खांडियो पक्ष चोर ज छे; कारका के तेहो कोयाने चोरी करवामां मद्द करी छे. बने बांधवाने पात्र होवाथी पशोदाशने बन्नेने बांधवानो प्रपल क्यों.

* यशोदामा जेम-जेम पोताना स्तोत, भमता वगेरे गुणो (सद्गुणो अधवा दोरका)थी श्रीकृष्णनुं पेट भरवा लाग्या, तेमन्तेम पोताना नित्यपुक्तना, स्वतंत्रता वर्णे सद्गुणोथी भगवान् पोताना स्वरूपने प्रगट करवा लाग्या.

* १. संस्कृत साहित्यमां 'जुश' शब्दना रक्षा अर्थ छे - सद्गुण, सात्त्व वर्णे गुण अने दोरहु. सत्त्व, रक्ष वगेरे गुण पक्ष अधिक अलांकनापक त्रिलोकनाथ भगवाननो सर्वी करी राकता नथी. पक्षी आ नानकहो गुण (वे वेतनी दोरी) तेमने कहि रीते बांधी शक? आ ज कारसे पशोदाशनुं दोरहु ओढ़ुं पडे छे.

२. संसारना विषयो उन्नियोने ज बांधवामां समर्थ छे - विषिष्वन्ति इति विषयाः। एं दृद्यमां स्थित अंतर्यामी अने साथीने बांधी शकता नथी त्यारे गापने बांधवानुं दामरुं गो-पति (उन्नियो अधवा गायोना स्पामी)ने कहि रीते बांधी शक?

३. वेदान्तना सिद्धांत प्रमाणे अध्यस्तमां ज बंधन होय छे, अधिकानमां नहीं. भगवान् श्रीकृष्णजुं उद्द अनन्ता कोटि अलांडेनुं अधिकान छे, तेने कहि रीते बांधी शकत?

४. भगवान् जेने पोतानी दृपादाचिथी जोई ले छे ते ज सदाने माटे बंधन-मुक्त थहि ज्ञाप छे. पशोदा आ पोताना लाघमां जे दोरहु लेतां, तेना पर श्रीकृष्णनी दृष्टि पडी जती. ते स्वयं मुक्त थहि ज्ञाप, पक्षी तेमां गांड कहि रीते बंधाय?

५. कोई सापक जो पोताना गुण दास भगवानने दीजपवा उच्छे तो रीजवी शकतो नथी. जाको आ वातने ज सिद्ध करवा माटे कोई पक्ष गुण (दोरहु) भगवानना उद्दने बांधवामां समर्थ न थयुं.

* दोरहु वे आंगण ज ओढ़ुं केम थयुं? आ विषयमां कहे छे-

६. भगवाने लिचार्यु के, जधारे हु युद्ध उद्दना भक्तोने दर्शन आयुं हुं, त्यारे मारी साथे एकमात्र सत्त्वगुणथी ज संबंधनी सूर्ति थाप छे, रजोगुण अने तमोगुणाथी नहीं. तेथी तेमहो दोरहाने वे आंगण ओढ़ुं करीने पोतानो भाव मगट क्यों.

जेमां न बहार छे, न अंदर, न आहि छे न अंत, जे जगतना पहेलां पक्षा हता, पक्षी पक्षा रहेशे; आ जगतनी अंदर तो छे ज, बहारनां उपोमां पक्षा छे, वधारे तो शु, जगतना उपमां पक्षा स्वयं ते ज छे^{*}; एटलुं ज नहीं, जे समस्त इन्द्रियोथी पर अने अव्यक्त छे - ते ज भगवानने मनुष्य जेवुं उप लीयुं होवाने कारको पुत्र समज्ञने पशोदाश दोरकाथी खांडिया साथे अे रीते बांधी हे छे, जाको कोई सामान्य बाणक[†] होय. ॥ १३-१४ ॥ जधारे मा पशोदा पोताना तोकानी अने चालाक पुत्रने दोरकाथी बांधवा लाग्यां त्यारे ते वे आंगण ओढ़ुं पड़वुं। त्यारे तेमहो बीजुं दोरहु लावीने तेनी साथे जोड्युं.* ॥ १५ ॥ जधारे ते पक्षा नानु पड़वुं, त्यारे तेनी साथे बीजुं दोरहु जोड्युं.* आ प्रभाषे तेओं जेम जेम दोरां लावीने जोडतां गयां, तेम तेम जोड्या पक्षी पक्षा वे आंगण नानां ज पडतां गयां.* ॥ १६ ॥

એવं સ્વગોહદામાનિ પશોદા સન્દુધત્યપિ ।
ગોપીનાં સુસમયનીનાં સમયની વિસ્મિતાભવત् ॥ ૧૭ ॥

સ્વમાતુ: સ્વિન્ગગ્રાત્રાયા વિલ્લસ્તકબરસ્તજ્ઞ: ।
દેષ્ટ્વા પરિશ્રમં કૃષ્ણઃ કૃપયાડકસીત્ સ્વબન્ધને ॥ ૧૮ ॥

પશોદાછાઙ્કાએ ઘરનાં બધાં દોરડાં ગાંઠચાં, છતાં પણ તેઓ
ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને ન બાંધી શક્યાં. તેમની અસફળતાને
જોઈ રહેલી ગોપીઓ હસવા લાગી. અને તે સ્વયં પણ
હસતાં હસતાં વિસ્મિત થઈ ગયાં. * ॥ ૧૭ ॥ ભગવાન
શ્રીકૃષ્ણો જોયું કે મારી માનું શરીર પસીનાથી લથપથ
થઈ ગયું છે, અંબોડામાં ગુંધેલી વેણી પડી ગઈ છે અને
તે બાંધુ થાકી પણ ગયાં છે; ત્યારે કૃપા કરીને તેઓ
સ્વયં પોતાની માતાના બંધનમાં આવ્યા. * ॥ ૧૮ ॥

૨. તેમણે વિચાર કર્યો કે જ્યાં નામ અને રૂપ હોય છે, ત્યાં જ બંધન થાય છે. જ્યારે આ બન્ને નથી તો મુજ પરમાત્મામાં
બંધનની કલ્પના કઈ રીતે? બે આંગળ ઓછું થવાનું આ જ રહેસ્ય છે.

૩. બે વૃષોનો ઉત્ત્રાર કરવો છે, એ કિયા સૂચિત કરવા માટે દોરડું બે આંગળ ઓછું પડ્યું.

૪. ભગવત્કૃપાથી દેતભાવના સમર્થકો પણ મુક્ત થઈ જાય છે અને અસંગ પજ પ્રેમથી બંધાઈ જાય છે. આ બન્ને ભાવ સૂચિત
કરવા માટે દોરડું બે આંગળ ઓછું પડ્યું.

૫. પશોદાછાઙ્કાએ નાનાં-મોટાં અનેક દોરડાં અલગ-અલગ અને એકો સાથે પણ ભગવાનની કમરમાં નાંખ્યાં પણ તે પૂરાં ન થયાં.
કેમકે, ભગવાનમાં નાનાં-મોટાનો કોઈ બેદ નથી. દોરડાંઓએ કહું, ભગવાન જેવી અનન્તા, અનાદિતા અને વિલુતા આપણામાં નથી.
તેથી તેમને બાંધવાની વાત છોડી દો. અથવા જેમ નદીઓ સમુદ્રમાં સમાઈ જાય છે તે જ પ્રમાણે બધા ગુણ (બધા દોરડા) અનંત-
ગુણ ભગવાનમાં લાન થઈ ગયા, પોતાનું નામરૂપ ખોઈ બેઠા. આ જ બે ભાવ સૂચિત કરવા માટે દોરડાંઓમાં બે આંગળની કમી
રહી.

* તેઓ મનોમન વિચારતાં – આની કમર તો મુક્તિભર છે, તેમ છતાં સેંકડો હાથ લાંબા દોરડાથી આ બંધાતો નથી. કમર
તલમાત્ર જાપી પતી નથી, દોરડું એક આંગળ પણ નાનું નથી થતું, છતાં પણ તે બંધાતો નથી, આ કેવું આશર્ય? દરેક વખતે માત્ર
બે આંગળની જ થટ પડે છે. ન જરૂરની ન ચારની કે ન એકની, આ કેવો અલોકિક ચમત્કાર છે!

* ૧. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ વિચાર્યું કે, જ્યારે માના હદ્યમાંથી દેત-ભાવના દૂર થતી નથી. ત્યારે હું વર્ષ માર્ગ અસંગતા શા
માટે પ્રગત કરે. જે મને બદ્ધ સમજે છે તેના માટે બદ્ધ થતું જ યોગ્ય છે. તેથી તેઓ બંધાઈ ગયા.

૨. હું મારા ભક્તના નાના સરખા ગુણને પજ પૂર્ણ કરી દઉં છું – આવું વિચારીને ભગવાને પશોદ માના ગુણ (દોરડા)ને
પોતાને બાંધવા પોગ્ય બનાવી દીધું.

૩. જોકે મારામાં અનંત, અચિન્ન કલ્યાણ-ગુણો નિવાસ કરે છે, તેમ છતાં ત્યાં સુધી તે અપૂર્ણ જ રહે છે, જ્યાં સુધી મારા
ભક્તો પોતાના ગુણોની મહોર તેના પર મારતા નથી. આવું વિચારીને પશોદ મેયાના ગુણો (વાત્સલ્ય, સોહ અને દોરડું)થી પોતાને
પૂર્ણોદર બનાવી દીધા.

૪. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ એટલા કોમળ કલ્પના છે કે પોતાના ભક્તના પ્રેમને પુષ્ટ કરનારો પરિશ્રમ પજ સહન કરી શકતા નથી.
તેઓ પોતાના ભક્તને પરિશ્રમથી મુક્ત કરવા માટે સ્વયં બંધન સ્વીકારી કે છે.

૫. ભગવાને પોતાના મધ્યલાગમાં બંધન સ્વીકારીને એ સૂચિત કર્યું કે મારામાં તાપદાયિથી બંધન છે જ નહીં; કરણ કે જે
વસ્તુ આગળ-પાછળ, ઉપર-નીચે હોતી નથી, માત્ર વચ્ચે જ ભાસે છે, તે જુડી હોય છે. આ પ્રમાણે આ બંધન પજ જૂદું છે.

૬. ભગવાન કોઈની શક્તિ, સાધના અથવા સામગ્રીથી બંધાતા નથી, પશોદાના હાથે/સ્થામસુંદરને ન બંધાતા જોઈને આજુભાજુની
ગોધુમો લેગી થઈ ગઈ અને કહેવા લાગી – પશોદાછ! લાલાની કમર તો મુક્તિભરની જ છે અને નાનો સરખો કંદોરો કમરમાં અહંકાર
કરી રહ્યો છે. હવે જો આ આટલાં દોરડાંથી નથી બંધાતો ત્યારે એવું લાગે છે કે, વિધાતાએ આના નસીબમાં બંધન લખ્યું જ નથી.
તેથી હવે તમે આ પ્રયત્ન છોડી દો.

પશોદાછાઙ્કાએ કહ્યું – બદે જાંજ પરી જાય, બદે ને આખા ગોડુલનાં દોરડાં લાવવાં પડે, પજ હું આને બાંધા
નથી. પશોદાછાઙ્કાની આ હઠ જોઈને ભગવાને પોતાની હઠ છોડી દીધી. કેમકે, જ્યાં ભગવાન અને ભક્તની હઠ સામ-સામી આવી જાય
છે, ત્યાં ભક્તનાં જ હઠ પૂર્ણ થાય છે. ભગવાન બંધાય છે ત્યારે, જ્યારે ભક્તને ઘાકેલા જોઈને કૃપાવથ થઈ જાય છે. ભક્તનો શ્રમ
અને ભગવાનની કૃપાની કમી બે જ આંગળની છે. અથવા જ્યાં સુધી ભક્ત અહંકાર કરે છે કે હું બાંધીશ, ત્યારે તે તેનાથી એક
આંગળ દૂર થઈ જાય છે અને ભક્તની નકલ કરવાવાળા ભગવાન પજ બે આંગળ દૂર થઈ જાય છે. જ્યારે પશોદાછ થાકી ગયાં,
તેમનું શરીર પસીનાથી રેખજોલ થઈ ગયું. ત્યારે ભગવાનની સર્વશક્તિચક્વર્તિની પરમ ભાસ્વતી ભગવતી કૃપા-શક્તિએ ભગવાના હદ્યને
માખણ જેવું દરિયત કરી દીધું અને સ્વયં પ્રગત થઈને તેણે ભગવાનની સત્ય-સંકલ્પિતા અને વિલુતાને અંતાંત કરી દીધી. આથી ભગવાન
બંધાઈ ગયા.

ऐवं सन्दर्शिता ह्यज्ञ उरिषा भृत्यवश्यता ।
स्ववरेनापि कुण्डोन् यस्येदं सेश्वरं वशे ॥ १८ ॥

नेमं विरित्यो न भवो न श्रीरप्यज्ञसंश्रया ।
प्रसादं लेभिरेऽगोपी यतत् प्राप्य विमुक्तिदात् ॥ २० ॥

नायं सुभाषो भगवान् देहिनां गोपिकासुतः ।
शानिनां चात्मभूतानां यथा भक्तिमतामिह ॥ २१ ॥

कुण्डास्तु गृहकृत्येषु व्यग्रायां भातरि प्रभुः ।
अदाक्षीदर्जुनो पूर्वं गुह्यको पनादात्मजो ॥ २२ ॥

पुरा नारदशापेन वृक्षतां प्रापितौ भद्रात् ।
नलकूर्भरमणिग्रीवाविति ष्यातीश्चियान्वितौ ॥ २३ ॥

परीक्षित! भगवान् श्रीकृष्ण परम स्वतंत्र छे. भ्रष्टा, ईन्द्र वर्गेरे सहित आ संपूर्ण जगत् तेमना वशमां छे. तेम छतां आ प्रमाणे बंधाइने तेमहो संसारने ए वात देखाई दीधी के हुं मारा ग्रेमी भक्तोना वशमां छु. * ॥ १८ ॥ गोवालषा यशोदामे मुक्तिदाता मुकुंद पासेथी जे कंठ अनिर्वचनीय कृपाप्रसाद प्राप्त कर्त्ता तेवो प्रसाद पुत्र होवा छतां भ्रष्टा, आत्मा होवा छतां शंकरज्ञ, अने अधाँजिनी होवा छतां वशस्थल पर बिराजेलां लक्ष्मीज्ञ नथी पामी शक्यां. + ॥ २० ॥ आ गोपिकानंदन भगवान् अनन्य ग्रेमी भक्तो माटे जेटला सुलभ छे, तेटला देहाभिमानी कर्मकांडी अने तपस्वीओ तथा पोताना स्वरूपभूत ज्ञानीओ माटे पश नथी. + ॥ २१ ॥

त्यार पछी नंदराजी यशोदाज्ञ तो परना कामकाजभां परोवाई गयां अने खांडणिया साथे बंधायेला भगवान् श्यामसुंदरे ते बन्ने अर्जुन-वृक्षोने मुक्ति आपवानु विचार्यु, जे पहेलां यक्षराज कुबेरना पुत्रो हता. + ॥ २२ ॥ तेमनां नाम छतां नलकूर्भर अने मणिग्रीव. तेमनी पासे पूर्णरूपे पन, सोन्दर्य अने ऐश्वर्य छतुं. तेमनु अभिमान जोईने ज देवर्षि नारदक्षणे अमने शाप आपी दीधो हतो अने तेआ वृक्ष थई गया हता. + ॥ २३ ॥

=★=

इति श्रीमद्ब्रागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे पूर्वार्थं गोपीप्रसादोऽनाम नवमोऽध्यायः ॥ ८ ॥
इसमा संख्या पूर्वार्थ-अंतर्गत गोपीप्रसाद नामनो नवमो अध्याय समाप्त.

=★=

१. आलक्षीडायामुकुभक्षणनो नाम ।

* जोडे भगवान् स्वयं परमेश्वर छे, तो पश ग्रेमवश यहीने बंधाई जवुं परम चमत्कारकारी होवाने कारणे भगवान्नु भूपत्र ज छे, दृष्टा -प्ला.

आत्माराम होवा छतां पश भूपत्र लाजवी, पूर्णकाम होवा छतां पश अतुपत रहेवुं, शुद्ध सत्त्वस्वरूप होवा छतां पश कोप करवो, स्वाराज्य-लक्ष्मीधी पुक्त होवा छतां चोरी करवी, महाकाल यम वर्गेरेने वय प्रमाणार होवा छतां बीतुं अने भागी जवुं, मनवी पश तीक्र गतिवाला होवा छतां पश माना छाये पकडाई जवुं, आनन्दभय होवा छतां दुःखी यवुं, रहवुं, सर्वव्यापक होवा छतां पश बंधाई जवुं आ लापी भगवान्नी झाघायिक भक्तावशामा छे. जे लोको भगवान्ने आश्रिता नथी तेमना माटे तो आनो जोई उपर्योग नथी, परंतु जे श्रीकृष्णने भगवान्ना इपां ओणाये छे, तेमना माटे आ अत्यंत चमत्कारी वस्तु छे अने आ जोईने—ज्ञानीने तेमनु कृद्य द्रवित थई जाय छे, भक्तिप्रेमवी तरबोण थई जाय छे, आहो! विशेषर ग्रन्थ गोताना भक्ताना छाये बंधाई गया छे.

+० आ श्लोकमा नक्षेय नक्षरनो अनन्य 'लेभिरे' डियानी साथे करवो जोईने. नथी पामी शक्यां, नथी पामी शक्यां, नथी पामी शक्यां.

+५ ज्ञानी पुरुषो पश भक्ति करे तो तेमने आ संग्रह भगवान्नी ग्राहि थई शके छे, परंतु बहु कठिनताथी. खांडणियाधी बंधायेला भगवान् संजुमा छे, ते निर्गुमा ग्रेमीने कठ रीते मध्यो?

+६ स्वयं बंधाइने पश बंधनमां पडेला पशोनी मुक्तिनी गिता करवी, सत्पुरुष माटे सर्वथा पोग्य छे.

ज्ञाने पशोदां आत्मनी इटि श्रीकृष्ण परथी भसीने बीजा पर पडे छे, त्यारे तेजो पश कोई बीजाने जोवा लागे छे अने ओयो उत्पात कर छे के, लघानी इटि तेमना तरक भेद्याय. जुझो पूर्णा, शक्तासुर, तुशावर्त वर्गेरेनो असंग.

+७ आ गोताना भक्त कुबेरना पुत्रो छे, तेथी तेमनु नाम अर्जुन छ. देवर्षि नारदनु वक्तन सिद्ध करवा माटे भगवाने तेमना तरक जोमु.

जेने पहेलां भक्ति ग्राप्त थई जाय छे तेना पर कृपा करवा माटे स्वयं बंधाइने पश भगवान् जाय छे.

દસમો અંદ્યાચ

યમલાર્જુનનો ઉદ્ઘાર

રાજેવાચ

કથ્યતાં ભગવતેતતયો: શાપસ્ય કારણમ् ।
યતદ્વ વિગર્હિતં કર્મ યેન^૧ વા દેવર્ષેસ્તમ: ॥ ૧ ॥

શ્રીશૃદુક ઉવાચ

રૂદ્રસ્યાનુચરૌ ભૂત્વા સુદ્રમૌ ધનદાતમજૌ ।
કેલાસોપવને રમ્યે મન્દાકિન્યાં મદોતકટૌ ॥ ૨ ॥

વારુણી મહિરાં પીત્વા મદાધૂર્ણિતલોચનૌ ।
સ્ત્રીજનેરનુગાયલિથેરતુ: પુષ્પિતે વને ॥ ૩ ॥

અન્ત: પ્રવિશ્ય ગજાયામમ્મોજવનરાજિનિ ।
યિકીડતુર્ધુવતિભર્ગજવિવ કરેણુભિ: ॥ ૪ ॥

યદેશ્છયા ચ દેવર્ષિભગવાંસ્તત્ર કૌરવ ।
અપશ્યમારદો દેવૌ ક્ષીબાણૌ સમબુધ્યત ॥ ૫ ॥

તં દેખ્યા ત્રીડિતા દેવ્યો વિવલા: શાપશક્તિઃ ।
વાસાંસિ^૨ પર્યધુ: શીક્રં વિવસ્તૌ નૈવ ગુહ્યકૌ ॥ ૬ ॥

તૌ દેખ્યા મહિરામતૌ શ્રીમદાન્ધૌ સુરાતમજૌ ।
તથોરનુગ્રહાર્થાય શાપ દાસ્યનિંદ જગૌ ॥ ૭ ॥

રાજ પરીક્ષિતે પૂછ્યું – ભગવન्! તમે કૃપા કરીને જણાવો કે, નલકૂબર અને મહિઓલને શાપ કેમ મળ્યો. તેમણે એવું કયું નિન્દિત કર્મ કર્યું હતું, જેને કારણે પરમ શાંત દેવર્ષિ નારદજને પણ કોષ આવી ગયો? ॥ ૧ ॥

શ્રી શુક્રદેવજીએ કહ્યું – પરીક્ષિત! નલકૂબર અને મહિઓલ – એ બન્ને એક તો ધનપતિ કુબેરના લાડકા પુત્રો હતા અને બીજું, તેઓ રદ્ર ભગવાનના અનુચર ગણાતા હતા. આથી તેમનો ગર્વ વધી ગયો. એક દિવસ તે બન્ને મંદાકિનીના ડિનારે સુંદર ઉપવનમાં વારુણી મહિરાનું પાન કરીને મદાન્ય બની ગયા હતા. નશાથી તેમની આંખો વેરાઈ ગઈ હતી. ઘણી બધી સ્ત્રીઓ તેમની સાથે ગોતો ગાતી પુષ્પોથી ભરપૂર ઉપવનમાં તેમની સાથે વિહાર કરતી હતી. ॥ ૨-૩ ॥ તે સમયે કમળનાં ફૂલોથી ભરપૂર ગંગાજના જળમાં તેઓ પ્રવેશ કરીને જેમ હાથી હાથણીઓ સાથે કીડા કરે તેમ તે સ્ત્રીઓ સાથે કીડા કરવા લાગ્યા. ॥ ૪ ॥ પરીક્ષિત! સંયોગવશ ત્યાંથી પરમ સમર્થ દેવર્ષિ નારદજ આવી ચક્યા. તેમણે તે યક્ષકુમારોને જોયા અને સમજ લીધું કે આ અત્યારે મદોન્મત થઈ ગયા છે. ॥ ૫ ॥ દેવર્ષિ નારદને જોઈને અખરાઓ શરમાઈ ગઈ. શાપના બધથી તેમણે તો પોત-પોતાનાં કપડાં તુરત પહેરી લીધાં, પરંતુ આ યક્ષોએ કપડાં ન પહેર્યાં. ॥ ૬ ॥ જ્યારે દેવર્ષિ નારદે જીથું કે, આ દેવતાઓના પુત્ર થઈને શ્રીમદથી આંધળા અને મહિરાપાન કરીને ઉદ્ધત થઈ રહ્યા છે, ત્યારે તેમણે તેમના પર અનુગ્રહ કરવા માટે શાપ આપતાં આ પ્રમાણે કહ્યું* – ॥ ૭ ॥

૧. ધેનાસીદેવર્ષેં । ૨. વાસાંસ્યુપર્યધુ: ।

* દેવર્ષિ નારદના શાપમાં ને હેતુ હતા – એક તો અનુગ્રહ – તેમના ગર્વનો નાશ કરવો અને બીજો – શ્રીકૃષ્ણની પ્રાપ્તિ. એવું પ્રતીતા થાપ છે કે ત્રિકાલદર્શી દેવર્ષિ નારદે પોતાની શાનદાચિદ્ધી એ જાણી લીધું કે, આમના પર ભગવાનનો અનુગ્રહ થવાનો છે. તેથી તેમણે લગવાનના જાપિ કૃપાપાત્ર સમજુને જ તેમની સાથે આ પ્રમાણે કર્યું.

नारद उवाच

न वन्यो जुषतो जोष्यान् बुद्धिभंशो रजोगुणः ।
श्रीमदाद्विजात्यादिर्थत्र खी धूतमासवः ॥ ८ ॥

हन्यन्ते पशवो यत्र निर्दृप्तैरजितात्मभिः ।
मन्यमानैरिमं देहमज्जरमृत्यु नश्वरम् ॥ ९ ॥

देवसञ्जितमध्यन्ते कुमिविद्भस्मसञ्जितम् ।
भूताषुकृताषुते स्वार्थं किं वेद निरयो यतः ॥ १० ॥

देहः किमश्चातुः स्वं निषेकतुर्मातुरेव च ।
मातुः पितुर्वा भविनः केतुरज्ञनः शुनोऽपि वा ॥ ११ ॥

अेव साधारणां देहमव्यक्तप्रभवाण्ययम् ।
कोविद्वानात्मसात् कृत्या हन्ति जन्तुनुतेऽसतः ॥ १२ ॥

असतः श्रीमदान्यस्य द्विद्रयं परमङ्गनम् ।
आत्मोपम्भेन भूतानि दरिद्रः परमीक्षते ॥ १३ ॥

थथा कषट्कविद्वाङ्को जन्तो नैक्षतितां व्यथाम् ।
शूद्रसाम्यं गतो लिङ्गेन्न तथाऽविद्कषट्कः ॥ १४ ॥

दरिद्रो निरहंसतम्भो मुक्तः सर्वमहेरिष ।
कृच्छ्रं पदेच्छयाऽऽनोति तद्वितस्य परं तपः ॥ १५ ॥

नित्यं क्षुत्क्षामहेहस्य दरिद्रस्यात्मकाङ्क्षिणः ।
इन्द्रियाण्यनुशुद्धन्ति हिंसापि विनिवर्तते ॥ १६ ॥

१. मातुः पितुः केतुर्वा भविनोऽन्नः शुनोऽपि वा ।

नारदज्ञामे कहुं - जे लोडो पोताना प्रिय विषयोनुं सेवन करे छे, तेमनी बुद्धिने सौथी वधारे नष्ट करनार जो कोई होय तो ते छे, श्रीमद अर्थात् धन-संपत्तिनो नशो. हिंसा वगेरे रजोगुणी कार्यो अने आनन्दानीनु अभिमान पश्च तेनाथी वधीने बुद्धिने नाश करनार नथी. केम्के, श्रीमद्भानी साथे-साथे / तो स्त्री, जुगार अने महिरा पश्च रहे छे. ॥ ८ ॥ ऐश्वर्यना मदथी अने श्रीमद्भी अंध अनीने पोतानी इन्द्रियोने आधीन रहेनारा कूर पुरुषो पोताना नाशवान शरीरने अज्जर-अमर मानी ले छे अने पोताना समान पशुओनी हत्या करे छे. ॥ ९ ॥ जे 'बूढेव,' 'नरदेव,' 'देव' वगेरे नामोथी ओणभाता शरीरनी अंते शी गति थशे? तेमां जंतुओं पडी जशे, पक्षीओं तेने भाईने विष्णा बनावी देशे अथवा ते बणीने भस्म थहुं जशे. तेवा शरीर माटे प्राणीओं साथे द्रोह करवामां भनुष्य पोतानो क्यों स्वार्थ समजे छे? आवुं करवाथी तो तेने नरकनी ज प्राप्ति थशे. ॥ १० ॥ कहो तो खरा, आ शरीर कोनी संपत्ति छे? अन्न आपीने जे जिवाडे छे तेनी के गर्भाधान करनार पितानी? आ शरीर तेने नव भड्हिना पेटमां साखनार मातानुं छे के माताने पेटा करनार नानानुं? जे बणवान पुरुष बणपूर्वक आ शरीर पासे काम करावी ले छे तेनुं छे के पैसा आपीने खरीदी लेनारनुं? चितानी धगधगती आगमां आ बणी जशे तेथी अजिनेनुं छे के जे दृतरां-शियाण तेने गूढी-गूढीने भाई जवानी आशामां बेठां छे, तेमनुं छे? ॥ ११ ॥ आ शरीर एक मामूली वस्तु छे, ते ग्रहितिथी पेटा थाप छे अने तेमां लीन थहुं जाप छे. आवी स्थितिमां मूर्ख पशुओं सिंवाय अेवो क्यों बुद्धिमान छे जे आने पोतानो आत्मा समज्ञने बीजाने हुःअ आपशे, तेमना प्राङ्म लेशे. ॥ १२ ॥ जे हुँधो श्रीमद्भी अंधणा अनी रह्या छे, तेमनी अंध खोलवा माटे दरिद्रता ज अमूल्य अंजन छे. केम्के, मात्र दरिद्री भनुष्य ज पोतानी जेम सर्व माल्हीओने सरभा जुओ छे. ॥ १३ ॥ जेन्म अंगमां घोक्षार कांटो वाग्यो छे ते बीजा कोईने तेवा पीडा सहेवी पडे अेवुं इच्छरो नहीं. कारण के पीडा अने तेना द्वारा धनारा विकारोद्धीते समजे छेके, बीजाने पश्च तेवी ज पीडा थाप छे. परंतु जेने क्ष्यारेय कांटो वाग्यो ज नथी, ते तेनी पीडानुं अनुमान नथी करी शक्तो. ॥ १४ ॥ [दरिद्री माङ्गस अभिमान अने अक्कडपश्चा विनानो होय छे, ते बधा ग्रहारना मदथी मुक्त रहे छे; बल्के भाग्यवश तेने जे हुःअ बोगववुं पडे छे, ते तेना माटे एक मोटी तपस्या पश्च छे. ॥ १५ ॥ जेने रोजे-रोज भोजन माटे अन्न मेषववुं पडे छे, भूखथी जेनुं शरीर क्षीण थहुं गयुं छे, ते दरिद्रीनी इन्द्रियों पश्च विषयों तरफ वधारे लालायित रहेती नथी, सुकाई जाप छे. अने पछी पोताना

दरिद्रस्यैव युक्त्यन्ते साधवः समदर्शिनः ।
सन्दिः क्षिणोति तं तर्पत आराद् विशुद्ध्यति ॥ १७॥

साधूनां समयितानां मुकुन्दयरणैषिषाम् ।
उपेक्ष्यैः किं धनसत्तमैरसद्विरसदाश्रयैः ॥ १८ ॥

तदहं भत्तयोर्मात्या वारुण्या श्रीमदान्धयोः ।
तमोभदं हरिष्यामि॑ स्त्रैषायोरजितात्मनोः ॥ १५॥

यदिभौ लोकपालस्य पुत्रौ भूत्वा तमः खुतौ ।
न विवाससमात्मानं विज्ञनीतः सुदृर्भट्टौ ॥ २०॥

अतोऽर्हतः स्थावरतां स्यातां नैवं यथा पुनः ।
स्मितिः स्यान्मत्रसादेन रे तत्रापि महन्त्रहात् ॥ २१ ॥

वासुदेवस्य सात्रिध्यं लभ्या हिव्यशरथ्यते ।
वते रथलोक्तां भयो लभ्यमक्ती भविष्यतः ॥ २२ ॥

୨୮୧୫ ଓପାଥ

એવમુક્તવાચ સ દેવર્ધિર્ગતો નારાયણાશ્રમમ् ।
નલકુબરમણિશ્રીવાવાસતુર્યમલાર્જુનો ॥ ૨૩॥

ऋषेभागवतमुच्यस्य सत्यं कर्तुं वयो हरिः ।
जग्म शनकैदलन् यत्रास्तां यमदार्जनौ ॥ २४॥

३. अविष्टारि । ३. आजत्वामाहेन । ३. अ. ओवमक्त्वा हेतुपर्यं ।

* પનવાન મનુષ્યમાં જીવ રોગ છે – ખણ, પનનું અભિમાન અને ધરણી તુલ્યા. દર્દિતી મનુષ્યમાં પહેલા બે નથી હોતા, માર જીવો જ દુઃખ રૂપે છે તેથી સત્ત્વરૂપોના સંગથી ધરણી તુલ્યા મટી ગયા પછી પનવાનો કરતાં તેનું કલ્યાણ જણી થાપ છે.

* પણ સ્વયં એક દોષ છે. સાતમા સંક્ષમાં કહું છે કે, જેટલાથી પેટ ભરાઈ જાય, તેનાથી વધારેને પોતાનું માનવાવાળો ચોર છે અને જાજાને ગાત્ર છે - 'સ રોગો દંડમહારતિ' ભગવાન પણ કહે છે - જેના પર હું ફૂપા કરું છું, તેનું પણ છીનવી લઈ શું. આ કારણે જ સત્યરૂપો પણ પરીક્ષા પણ નાનાંની ઉપેક્ષા કરે છે.

■ १. શાપ આપવાથી તપ કોણ થાપ છે. નવકુલર-મિલ્ચોવને શાપ આપ્યા પછી નારદળનો નર-નારાધારણા આશમ પર જવાનો તે એ અભિપ્રાય છે કે કરીથી તપનો સંચય કરી લેવામાં આવે.

3. મેં અશો 'પડુ' કે અનાખ્યાન કર્યો છે, તે તપસ્યા વિના પૂર્વી થઈ શકે નહીં, તેથી.

3. પોતાના આરાધ્ય દેવ અને ગુરુદેવ નારાયણની સંભૂત પોતાનું કૃત્ય જાહેર કરવા માટે.

ભોગો માટે બીજા પ્રાણીઓને તે સત્તાવતો નથી, તેમની હિંસા
 કરતો નથી. ॥ ૧૬ ॥ જોકે સાધુ પુરુષો સમદર્શી હોય છે, છતાં
 તેમનો સમાગમ દરિદ્રીના માટે જ સુલભ છે; કારણ કે તેના
 (દરિદ્રીના) ભોગ તો પહેલેથી જ છુટી ગયેલા છે અને પછી
 સંતોના સંગથી તેની તૃપ્તા લાલસા પણ નાચ થઈ જાય છે અને
 તરત જ તેનું અંતઃકરણ શુદ્ધ થઈ જાય છે.* ॥ ૧૭ ॥ જે
 મહાત્માઓના ચિત્તમાં બધાંના માટે સમતા છે, જે માત્ર
 ભગવાનના ચરણારવિન્દનો મકરન્દ-રસ પીવા માટે સદા
 ઉત્સુક રહે છે, તેમને દુર્ગુણોના બંડાર અથવા દુરાચારીઓની
 આજીવિકા ચર્ચાવનારા અને સંપત્તિના નશામાં મશગૂલ
 બનેલા દુરિજનોની શી જરૂર છે? તે તો તેમની ઉપેક્ષાને જ પાત્ર
 છે.* ॥ ૧૮ ॥ વારુણી મહિરાનું પાન કરીને પાગલ થયેલા
 અને લક્ષ્મીના મદથી અંધ બનેલા, પોતાની ઈન્દ્રિયોને આધીન
 રહેનારા આ બસે સ્ત્રી-લંપટ યક્ષોના અક્ષાન અને મદને હું નાચ
 કરીશ. ॥ ૧૯ ॥ જુખો તો ખરા, કેટલો અનર્થ છે કે, આ
 લોકપાલ કુબેરના પુત્રો હોવા છતાં પણ મદાંધ થઈને બેસુધ
 બની ગયા છે અને તેમને એ વાતની પડી ખબર નથી કે, પોતે
 બિલકુલ વસ્ત્રથી રહિત છે. ॥ ૨૦ ॥ તેથી આ બન્ને હવે
 વૃક્ષયોનિમાં જવા યોગ્ય છે. આવું થવાથી તેમને પછી આ
 પ્રકારનું અભિમાન નહીં થાય. વૃક્ષયોનિમાં જવા છતાં પણ
 મારી ફૂપાથી આમને ભગવાનની સ્મૃતિ રહેશે અને મારા
 અનુગ્રહથી દેવતાઓનાં સો વર્ષ પછી આમને ભગવાન
 શ્રીકૃષ્ણનું સાનિધ્ય પ્રાપ્ત થશે; અને પછી ભગવાનના
 ચરણોમાં પરમ પ્રેમ પ્રાપ્ત કરીને આ પોતાના લોકમાં ચાલ્યા
 હો. ॥ ૨૧-૨૩ ॥

શ્રી શુકુદેવજી કહે છે – દેવર્ષિ નારદ આ ગ્રમાંથે
કહીને ભગવાન નર-નારાયણના આશ્રમ પર ચાલ્યા ગયા. ■
નલકૂબર અને મહિંગીવ – એ બન્ને એકી સાથે અર્જુન વૃક્ષ
બનીને યમલાર્જુન નામે પ્રસિદ્ધ થયા. ॥ ૨૩ ॥ ભગવાન
શ્રીકૃષ્ણ પોતાના પરમપ્રેમી ભક્ત દેવર્ષિ નારદજીનું વચન
સત્ય કરવા માટે ધીરે-ધીરે ખાંડણિયાને ધસડતાં-ધસડતાં તે
તરક ગયા જુયાં યમલાર્જુન વૃક્ષો હતાં. ॥ ૨૪ ॥

देवर्षिम् प्रियतमो यदिमौ धनदात्मजौ ।
ताथा साधयिष्यामि यद् गीतं तन्महात्मना ॥ २५ ॥

इत्यन्तरेणार्जुनयोः कृष्णस्तु यमयोर्ययो ।
आत्मनिर्वेशमात्रेण तिर्थगतमुलूभलम् ॥ २६ ॥

बालेन निष्कर्षयताऽन्यगुलूभलं^१ तद्
दामोहरेण^२ तरसोत्कलिताऽन्विष्यन्यौ ।
निष्पेततुः परमविकमितातिवेप-
स्कन्धप्रवालविटपौ कृतचषुडशष्ठो ॥ २७ ॥

तत्र श्रिया परमया कुकुभः स्फुरन्तौ
रिद्वापुपेत्य कुञ्ज्योरिव ज्ञातवेदाः ।
कृष्णं प्रणाम्य शिरसाऽभिललोकनाथं
बद्धाऽङ्गली विरजसाविहमूर्च्यतुः सम ॥ २८ ॥

कृष्ण कृष्ण महायोगिंस्त्वमाधः पुरुषः परः ।
व्यक्ताव्यक्तमिहं विश्वं त्रुपं ते भ्रातृणा विदुः ॥ २९ ॥

त्वमेकः सर्वभूतानां देहस्वात्मेन्द्रियेश्वरः ।
त्वमेव कालो भगवान् विष्णुरव्यय ईश्वरः ॥ ३० ॥

त्वं गहान् प्रकृतिः सूक्ष्मा रजः सात्वतमोमयी ।
त्वमेव पुरुषोऽध्यक्षः सर्वक्षेत्रविकारवित् ॥ ३१ ॥

गृहमाणैस्त्वमग्राहो विकारैः प्राकृतैर्गुणैः ।
को न्यिलार्हति विश्वातुं प्राकृतिर्गुणसंवृतः ॥ ३२ ॥

बगवाने विचार्यु ते, देवर्षि नारद मारा अत्यंत प्रिय
छे अने आ बन्ने पश्च मारा भक्त कुणेरना पुत्रो छे. तेथी
महात्मा नारदे छे कांઈ कह्यु छे तेने हुं बराबर ऐ रीते
जे पूरुं कर्णः^३ ॥ २५ ॥ आवो विचार करीने भगवान
श्रीकृष्ण बन्ने वृक्षोनी वच्ये घूसी गया.^४ ते तो बीज्ञ बाजु
नीकणी गया, परंतु खांडियो वांडो थह्ने तेमां अटकी गयो.
॥ २६ ॥ दामोदर भगवान श्रीकृष्णनी कमरमां दोरहु बांधेलु
हतु. तेमणे पोतानी पाइण घसडाता खांडियाने ज्यारे
सहेज जोरथी भेंय्यो, ते तरत जे बन्ने वृक्षोनां मूणियां उभडी
गयां.^५ सधणा बण-पराक्रमना केन्द्र भगवान श्रीकृष्णो सहेज
जोर लगावतां जे वृक्षोनां थड, डाणां अने ओडे-ओक पांडामां
धुआरी थह्न अने बन्ने वृक्षो जोरथी प्रयंड अवाज साथे
जमीन पर पडी गयां. ॥ २७ ॥ आ बन्ने वृक्षोमांथी अजिन
जेवा तेजस्वी ने सिद्ध पुरुष नीकण्या. तेअो पोतानी कांतिथी
दिशाओने प्रकाशित करवा लाग्या. तेमणे सधणा लोकना
स्वभी भगवान श्रीकृष्णनी पासे आवीने तेमना चरणोमां
मस्तक मूँडीने प्रश्नाम क्यां अने हाथ जोडीने शुद्ध हृदयथी
तेमनी स्तुति करवा लाग्या. ॥ २८ ॥

तेमणे इह्यु – सम्बिदानंदस्वरूप! भधाने पोतानी
तरक आकर्षित करवावाणा परम योगेश्वर श्रीकृष्ण! आप
प्रकृतिथी अतीत स्वयं पुरुषोत्तम छोड़वेदवेता भ्रातृष्णो ऐ
वात जाणो छे के आ व्यक्त अने अव्यक्त संपूर्ण जगत आपनुं
जे उप छे. ॥ २९ ॥ आप जे समस्त प्राणीओनां शरीर,
प्राश, अंतःकरण अने ईन्द्रियोना स्वामी छो. तथा आप जे
सर्वशक्तिमान काण, सर्वव्यापक अने अदिनाशी ईश्वर छो.
॥ ३० ॥ आप जे महात्म अने ते प्रहृति छो, जे अत्यंत
सूक्ष्म अने सत्त्वगुण, रजोगुण अने तमोगुणरूप छे. आप
।जे समस्त स्थूल अने सूक्ष्म शरीरोनां कर्म, भाव, धर्म अने
सत्ताने जाग्रवावाणा भवाना साक्षी परमात्मा छो. ॥ ३१ ॥
।आप दश्य तरीके जडाता भुजि, आहंकार अने ईन्द्रियादि
प्राकृत गुणोऽपी विकारो द्वारा ग्रहण करी शकाता नथी. स्थूल
अने सूक्ष्म शरीरना आवरणथी ढंकायेलो ऐवो क्यो पुरुष

१. जा उमुखलं । २. बलिनोऽ ।

३. भगवान श्रीकृष्ण पोतानी कृपादेविधि तेमने मुक्त करी शक्ता छता. परंतु वृक्षो पासे ज्वानुं झरणा ऐ छे ते, देवर्षि नारदे कह्यु
एहुं दे तेमने वासुदेवनुं सान्निध्य ग्राप्त थरो.

४. वृक्षोनी वच्ये ज्वानो आशय ऐ छे ते, भगवान जेना अंतर्देशमां प्रवेश करे छे तेना ज्वननामा दुःख लेशमात्र रहेतु नथी. व्यातर
प्रवेश क्यां विना बन्नेनो जेडी साथे उदार पक्ष कही रीते थाय?

५. जे भगवान गुण (भक्त-वात्सल्य वर्गे र सहजगुणो अथवा दोरडा) साथे बंधायेला छे ते तिर्थक गति (पशु-पक्षी अथवा वांकुन्यु
गालवावाणु) उप न होय, बीज्ञानो उदार करी शक्ते छे.

पोताना अनुयायी द्वारा उरेलु क्रम जेटलु परारवी थाय छे, तेटलु आपणा हायेथी करेलु थतु नथी. जाणो आवुं विचारीने जे पोतानी
पाण्डु-पाण्डु याज्ञनारा खांडिया द्वारा तेमनो उदार करी दीयो.

તસ્મૈ તુભ્યં ભગવતે વાસુદેવાય વેધસે ।
૧આત્મધોતગુણેશછત્રમહિભેષજાણેનમઃ ॥ ૩૩ ॥

યસ્યાવતારા જ્ઞાયને શરીરેષ્યશરીરિષા: ।
તૈસૈરતુલ્યાતિશયૈવીર્યદ્વિષસઙ્ગતૈ: ॥ ૩૪ ॥

સ ભવાનું સર્વલોકસ્ય ભવાય વિભવાય ચ ।
અવતીષ્ઠાંદશભાગેન સામ્પ્રતં પતિરાશિષામુ ॥ ૩૫ ॥

નમઃ પરમકલ્યાણ નમઃ^૨ પરમમજલ ।
વાસુદેવાય શાન્તાય યદ્વાનાં પતયે નમઃ ॥ ૩૬ ॥

અનુજ્ઞાનીહિ નૌ ભૂમંસ્તવાનુચરકિઙ્કરૈ ।
દર્શનાં નૌ ભગવત ઋષેરાસીદનુગ્રહાત् ॥ ૩૭ ॥

વાણી ગુણાનુકથને શ્રવણી કથાયાં
હસ્તી ચ કર્મસુ મનસ્તવ પાદયોર્નઃ ।
સ્મૃત્યાં શિરસ્તવ નિવાસજગત્પ્રણામે
દદિ: સતાં દર્શનેઽસ્તુ^૩ ભવતાનુનામુ ॥ ૩૮ ॥

શ્રીશુકુદેવજી
ઉવાચ

ઈતથં સર્વકીર્તિતસ્તાભ્યાં ભગવાનું ગોકુલેશ્વર: ।
દામા ચોલૂખલે બદ્ધ: પ્રહસમાણ ગુણ્યકૌ ॥ ૩૯ ॥

શ્રીભગવાનુવાચ

શાંતં^૪ ભમ પુરૈવૈતટદ્વિષા કરુણાત્મના ।
યચ્છ્રીમહાન્યયોર્વાજિભવિભંશોઽનુગ્રહઃકૃત: ॥ ૪૦ ॥

છ, જે આપને જાહી શકે? કેમકે, આપ તો એ શરીરની પહેલાં
પણ એકરસ વિધમાન હતા. ॥ ૩૨ ॥ સમસ્ત પ્રપંચના
વિધાતા ભગવાન વાસુદેવને અમે નમસ્કાર કરીએ છીએ.
પ્રલુબ! આપના દ્વારા પ્રકાશિત થનારા ગુણોથી જ આપે
આપનો મહિમા છુપાવી રાખ્યો છે. હે પરબ્રહ્મસ્વરૂપ શ્રીકૃષ્ણ!
અમે આપને નમસ્કાર કરીએ છીએ. ॥ ૩૩ ॥ આપ ગ્રાહૂત
શરીરથી રહિત છો. છતાં સાધારણ દેહધારી માણીઓમાં કદી
સંભવે નહીં તેવાં આપનાં અતુલ પરાક્રમો દ્વારા તે શરીરોમાં
આપના અવતારોનું અનુમાન કરી શકાય છે. ॥ ૩૪ ॥ પ્રલુબ!
આપ જ સમસ્ત લોકોની કામનાઓ પૂરી કરવા માટે, તેમના
કલ્યાણ અને મોક્ષ માટે અત્યારે પોતાની સમસ્ત શક્તિઓ
સહિત (બળદેવજી સાથે) અવતર્યા છો. ॥ ૩૫ ॥ હે પરમ
મંગળમૂર્તિ! આપને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો, પરમ
કલ્યાણસ્વરૂપ આપને નમસ્કાર હો, નમસ્કાર હો. પરમ શાંત,
બધાનાં હદ્યમાં વિહાર કરવાવાળા પદ્મવંશશિરોમણિ
શ્રીકૃષ્ણને નમસ્કાર હો. ॥ ૩૬ ॥ હે અનંત! અમે આપના
દાસાનુદાસ છીએ. આપ અમારો સ્વીકાર કરો. દેવર્ષિ
ભગવાન નારદજીના પરમ અનુગ્રહથી જ અમ અપરાધ
કરનારાઓને આપનાં દર્શન થયાં છે. ॥ ૩૭ ॥ પ્રલુબ! અમારી
વાણી આપના ગુણાનુવાદ ગાવામાં, અમારા લાથ આપના
સેવાકર્મમાં, અમારું મન આપના ચરણોનું સ્મરણ કરવામાં,
અમારું મસ્તક આપના નિવાસરૂપ જગતને પ્રણામ કરવામાં
અને અમારી દદિ આપના પ્રત્યક્ષ શરીરરૂપ સત્પુરુષોનું
દર્શન કરવામાં તત્પર રહો. ॥ ૩૮ ॥

શ્રીશુકુદેવજી બોલ્યા – નલકૂબર અને મહિશ્રીએ આ
પ્રમાણે સ્તુતિ કરવાથી દોરડાથી ખાંડણિયા સાથે બંધાયેલા,
સુંદરતા અને મધુરતાના બંડાર ગોકુલેશ્વર ભગવાને
સ્મિતહાસ્ય કરતાં* તેમને કહું – ॥ ૩૯ ॥

શ્રીભગવાને કહું – તમે લોકો લક્ષ્મીના મદ્ધથી અંધ
બની રહ્યા હતા. હું પહેલેથી જ એ વાત જાણતો હતો કે
પરમદ્યાણ દેવર્ષિ નારદે શાપ આપીને તમારું એશર્ય ખતમ
કરીને તથા આ પ્રમાણે તમારા ઉપર કૃપા કરી. ॥ ૪૦ ॥

૧. વ્યોતેર્ણુદીપ । ૨. નમસ્તે વિશમદ્ગ્રલ । ૩. દર્શને ભગવન્મમાસ્તુ । ૪. શુંતં ।

* હું સર્વથા મુક્ત રહ્યું છું અને બંધાયેલા જીવો મારી સ્તુતિ કરે છે. આજે હું બંધનમાં છું અને મુક્ત જીવો મારી સ્તુતિ કરી રહ્યા છે. આવી વિપરીત સ્થિતિ જોઈને ભગવાનને હસવું આવી ગયું.

साधूनां समचितानां सुतरां मत्कृतात्मनाम् ।
दर्शनात्रो भवेद् बन्धः पुंसोऽक्षणोः सवितुर्यथा ॥ ४१ ॥

तद् गच्छतं मत्परमौ नलकूबर सादनम् ।
सञ्जातो मयि भावे वामीप्सितः परमोऽभवः ॥ ४२ ॥

श्रीशुक्त उवाच

ईत्युक्तो तौ^१ परिकम्य प्रकाम्य च पुनः पुनः ।
बद्धोलूभलमामन्य ऋग्मतुर्दिशमुत्तराम् ॥ ४३ ॥

जेमनी बुद्धि समान हो अने हृष्ट्य पूर्णउपे मने समर्पित हो,
तेवा साधुपुरुषोना दर्शनथी बंधन धूटी आय हो, जेम सूर्योदय
थां मनुष्यनां नेत्रोनी सामे अधकार रहेतो नथी ॥ ४१ ॥

तेथी नलकूबर अने भावित्रीवा तमे लोको मारे परायण थઈने
तमारे घेर आओ, तमने संसारना चक्रावामाथी छोडवनारा
अनन्य बज्जितभावनी प्राप्ति थई गई हो ॥ ४२ ॥

श्रीशुक्तेवल्ल कहे हो – ज्यारे भगवाने आ प्रमाणे
कहुं त्यारे ते बन्नेअ तेमनी परिकमा करी वारंवार प्रक्षाम
कर्या, त्यारबाह खांडियाथी बंधायेला सर्वशरनी आज्ञा
बहुने ते लोकोअ उत्तर दिशा तरक प्रयाग कर्यु ॥ ४३ ॥

—★—

इति श्रीभद्रागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे पूर्वार्थं नारदशापो^२ नाम दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥
दसमा स्कृप्तना पूर्वार्थ-अंतर्गत नारदशाप नामनो दसमो अध्याय समाप्त.

—★—

अग्नियारमो अध्याय

गोकुलथी वृन्दावन जवुं तथा वत्सासुर
अने भक्तसुरनो उद्गार

श्रीशुक्त उवाच^३

गोपा नन्दादयः श्रुत्वा द्रुमयोः पततो रवम् ।
तत्राज्ञमुः कुरुश्रेष्ठ निर्धातभयशक्तिः ॥ १ ॥

भूम्यां निपतितो तत्र हृष्येमलार्जुनो ।
बद्धमुस्तदविक्षाय लक्ष्यं पतनकारणम् ॥ २ ॥

उलूभलं विकर्षनं दाम्ना बद्धं च बालकम् ।
कर्षेदं कुत आश्वर्यमुत्पात ईति कातराः ॥ ३ ॥

श्री शुक्तेवल्ल कहे हो – परीक्षित! वृक्षो पडवाथी जे
बद्धकर अवाज थयो ते नंदभावा वगेरे गोवाणोअ सांभण्यो.
तेमना मनमां ऐवी शंका थई के, क्यांक आकाशमांथी वीजणी
तो पडी नथी ने! बधा ज भयभीत थઈने वृक्षो पासे ढोडी
आव्या ॥ १ ॥ त्यां पडोचीने ते लोकोअ जोधुं के बन्ने
अर्जुन वृक्षो पडी गयां हो. जोके वृक्षो पडवानुं कारण स्पष्ट
हतुं – त्यां ज तेमनी सामे ज खांडियाथी ढोरडा साथे
बंधायेला श्रीकृष्ण खांडियो जेची रक्षा कर्ता, परंतु तेओ
समझ न शक्या. ‘आ कोनुं काम हो, आवी आश्वर्यजनक
दुर्घटना कर्द रीते जनी?’ – आवुं विचारीने तेओ भयभीत
थई गया, तेमनी बुद्धि अमित थई गई ॥ २-३ ॥

१. त । २. यमलार्जुनभजनं नाम । ३. भाद्रायलिङ्गवाच ।

* यक्षोअ विचार क्यों के ज्यां सुधी आ सगुणा (धेचुं)मां बंधायेला हो, त्यां सुधी अमने आमनां दर्शन थई रखां हो. निर्विजनो तो
मनमां विचार पक्ष करी शक्य जेम नथी. तेथी भयवान बंधायेला कर्ता त्यारे ज तेओ चाल्या गया.

स्वस्त्रयस्तु उलूभल सर्वदा श्रीकृष्णगुणशाली ऐव भूयाः।

‘उभणा! तारं कल्पाश थाएओ, तुं हंमेशां श्रीकृष्णना गुणोथी बंधायेलुं रहे.’ आवो उभणने आशीर्वाद आपीने पक्षो त्यांथी चाल्या गया.

બાલા ઉચુરનેનેતિ તિર્યગતમુલુખલમ્ ।
વિકર્ષતા મધ્યગેન પુરુષાવપ્યચક્ષમહિ ॥ ૪ ॥

ન તે તદુકતં જગૃહુનું ઘટેતેતિ^૨ તસ્ય તત્ ।
બાલસ્યોત્પાટનં તર્વો: કેચિત્ સન્દિઘયેતસ: ॥ ૫ ॥

ઉલુખલં વિકર્ષન્તં દાભા બદ્ધં સ્વમાત્મજમ્ ।
વિલોક્ય નન્દ: ગ્રહસદ્વદ્ધનો વિમુમોચ હ ॥ ૬ ॥

ગોપીભિ: સ્તોમિતોઽનૃત્યદ્ભગવાન્ બાલવત્ કવચિત् ।
ઉદ્ગાયતિ કવચિન્મુગધસંદ્રશો દારુધ્યન્ત્રવત् ॥ ૭ ॥

બિભર્તિ કવચિદાશમ: પીઠકો-માનપાદુકમ્ ।
બાહુકોપં ચ કુરુતે સ્વાનાં ચ પ્રીતિમાવહન્ ॥ ૮ ॥

દર્શયંસલદ્વિદાં લોક આત્મનો ભૃત્યવશ્યતામ્ ।
પ્રજસ્યોવાહ વૈ હર્ષ ભગવાન્ બાલચેષ્ટિતે: ॥ ૯ ॥

કીણીહિ ભો ફલાનીતિ શ્રુત્વા સત્વરમચ્યુતઃ ।
ફલાર્થી ધાન્યમાદાય યયૌ સર્વફલપ્રદ: ॥ ૧૦ ॥

ફલવિકયિણી તસ્ય ચ્યુતધાન્યં કરદ્યમ્ ।
ફલેરપૂર્યદ્ રત્નૈ: ફલમાણમપૂરિ ચ ॥ ૧૧ ॥

સરિતીરગતં કુઞ્છાં ભગનાર્જુનમથાળયત્ ।
રામં ચ રોહિણી દેવી કીડાં બાલકેર્દુશમ્ ॥ ૧૨ ॥

નોપેયાતાં યદાકદ્ધૂતૌ કીડાસજેન પુત્રકૌ ।
પશોદાં પ્રેષયામાસ રોહિણી પુત્રવત્સલામ્ ॥ ૧૩ ॥

૧. તિરશીનમુલુખલમ્ । ૨. ઘટેતેતિ ।

* નંદભાવા એટલા માટે હસ્તા કે, કનેયો ક્રાંત એવું વિચારીને બી ન જાય, કે જ્યારે માઝે બંધી દીધો ત્યારે પિતા ક્રાંત આવીને મારવા ન માંદ.

માતાઓ બાંધ્યા અને પિતાઓ છોડ્યા. ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની લીલાથી એ વાત સિદ્ધ થઈ કે, તેમના સ્વરૂપમાં બંધન અને મુક્તની કલ્પના કરવાવાણા બીજી જ છે. ભગવાન તો નથી બંધાયેલા કે નથી મુક્તા.

તાં થોડા બાળકો રમતા હતા. તેમણે કહ્યું – ‘અરે, આ જ કનેયાનું તો કામ છે. આ બન્ને વૃક્ષોની વચ્ચે થઈને નીકળની રવો હતો. ખાંડણિયો વાંકો થઈ જતાં બીજી બાજુથી કનેયાએ તેને ખેંચ્યો અને વૃક્ષો પડી ગયાં. અમે તો આમાંથી નીકળેલા બે પુરુષો પણ જોયા છે. ॥ ૪ ॥ પરંતુ ગોવાળોએ છોકરાઓની વાત ન માની. તેઓ કહેવા લાગ્યા – ‘એક નાનકડો બાળક આટલાં મોટાં વૃક્ષોને ઊખાડી નાંબે, આવું ક્યારેય સંભવ નથી.’ કોઈ-કોઈને મનમાં શ્રીકૃષ્ણાની અગાઉની લીલાઓનું સમરણ કરીને શંકા પણ થઈ. ॥ ૫ ॥ નંદભાવાએ જોયું, તેમનો પ્રાણપ્રિય બાળક દોરડાથી બાંધેલો ખાંડણિયો ઘસડતો જઈ રહ્યો છે. તેઓ હસવા લાગ્યા અને જઈને તરત તેમણે દોરડાની ગાંઠ છોડી નાંખી.” ॥ ૬ ॥

સર્વશક્તિમાન ભગવાન ક્યારેક-ક્યારેક ગોપીઓના કોસલાવવાથી સાખારણ બાળકોની જેમ નાચતા હતા. ક્યારેક ભોળા-ભલા અજણ્યા બાળકની જેમ ગાવા લાગતા. તેઓ ગોપીઓના હાથની જાણો કઠપુતળી જેવા – બધી રીતે ગોપીઓને આધીન થઈ ગયા. ॥ ૭ ॥ કોઈકવાર કોઈ કહેતું – ‘લાલા! જરા પેલો પાટલો લઈ આવ ને, જરા પેલો બાજઠ લઈ આવ ને, જરા પેલા તોલવાના બાંટ, ક્યારેક પેલી પાદુકા લાવ ને, તો લાલજ લઈઆવતા. તો ક્યારેક પોતાના ભક્તોને ખૂશ કરવા, પહેલવાનની જેમસાથળ ઉપર હાથ ઠોકતા. ॥ ૮ ॥ આ પ્રમાણે સર્વશક્તિમાન ભગવાન પોતાની બાળલીલાઓથી પ્રજવાસીઓને આનંદિત કરતા અને સંસારમાં જે લોકો તેમના રહસ્યને જાણવાવાળા છે, તેમને એ દેખાડતા કે, હું મારા સેવકોના વશમાં છું. ॥ ૯ ॥

એક દિવસ કોઈ કણ વેચનારી આવીને ‘અરે, કણ લો-કણ લો’ એવું બોલતી હતી. આ સાંભળતાં જ સમસ્ત કર્મો અને ઉપાસનાઓનું કણ આપવાવાળા ભગવાન અચ્યુત કણ ખરીદવા માટે પોતાની નાનકડી અંજલિમાં અનાજ લઈને દોડી ગયા. ॥ ૧૦ ॥ તેમની અંજલિમાંથી અનાજ તો રસ્તામાં જ વેરાઈ ગયું. પરંતુ કણ વેચવાવાળીએ તેમના બન્ને હાથ કણથી ભરી દીધા. આ બાજુ ભગવાને પણ કણની ટોપલી રસ્તોથી ભરી દીધી. ॥ ૧૧ ॥

ત્યાર પછી એક દિવસ પમલાર્જુન વૃક્ષોને ઊખાડી નાખનારા શ્રીકૃષ્ણ અને બલરામ બાળકોની સાથે રમતાં-રમતાં ધમુના ડિનારે ચાલ્યા ગયા અને રમતમાં જ મગન થઈ ગયા. ત્યારે રોહિણીશે તેમને ઘરે બોલાવ્યા ‘ઓ કૃષ્ણ! ઓ બલરામ! જલદી આવો’. ॥ ૧૨ ॥ પરંતુ રોહિણીશના બોલાવવાથી તે આવ્યા નહીં, કેમ કે, તેમનું મન રમતમાં પરોવાઈ ગયું હતું. જ્યારે બોલાવવાથી પણ બન્ને બાળકો ન આવ્યા ત્યારે રોહિણીશે વાત્સલ્યમૂર્તિ પશોદાજીને મોકલ્યાં. ॥ ૧૩ ॥

कीड़नं सा सुतं बालैरतिवेलं सहाग्रज्म् ।
पशोदाइजोहवीत् कृष्णं पुत्रस्नेहस्तुतस्तनी ॥ १४ ॥

कृष्ण कृष्णारविन्दाक्ष तात ओहि स्तनं पिब ।
अलं विहारैः क्षुत्क्षान्नः कीडाश्रान्तोडसि पुत्रक ॥ १५ ॥

हे रामागच्छ ताताशु सानुः कुलनन्दन ।
मातरेव कृताहारस्तद् भवान् भोक्तुमहृति ॥ १६ ॥

प्रतीक्षते त्वां दाशाहृ भोक्ष्यमाणो द्रजाधिपः ।
अह्यावयोः प्रियं देहि स्वगृहान् पात बालकः ॥ १७ ॥

धूबिधूसरिताङ्गस्त्वं पुत्र मङ्गनमावह ।
जन्मर्षभद्र भवतो विग्रेभ्यो हेहि वा: थुथिः ॥ १८ ॥

पश्य पश्य वयस्यांसे मानुमृष्टान् स्वलङ्कुतान् ।
त्वं च स्नातः कृताहारो विहरस्य स्वलङ्कुतः ॥ १९ ॥

इत्यं यशोदा तमशेषशेषरं
मत्वा सुतं सोहनिभद्रधीर्नृप ।
हस्ते गृहीत्वा सहराममच्युतं
नीत्वा स्ववाहृ कृतवत्यथोदयम् ॥ २० ॥

गोपवृद्धा महोत्पाताननुभूय भृहद्दने ।
नन्धाहयः समागम्य द्रजकार्यममन्त्रयन् ॥ २१ ॥

तत्रोपनन्दनामाडह गोपो शानवयोडविकः ।
देशकलार्थतत्वशः प्रियकृद् रामकृष्णयोः ॥ २२ ॥

उत्थातव्यभितोडस्माभिर्गोकुलस्य छितेपिभिः ।
आयान्त्यन् महोत्पाता बालानां नाशहेतवः ॥ २३ ॥

मुक्तः कथञ्चिद् राक्षस्या बालन्या बालको ह्यसौ ।
हेरेनुग्रहाश्रूतमनश्चोपरि नापतत् ॥ २४ ॥

श्रीकृष्ण अने बलराम गोपबाणकोनी साथे धक्षीलारथी रमता हता, पशोदाइजोहवीते जहिने भोलाव्या. ते समये पुत्रना प्रति वात्सल्य-स्नेहने कारणे तेमनां स्तनोमांथी दूध अवी रह्यु हतुं. ॥ १४ ॥ तेऽमो जोर-जोरथी भोलाववा लाग्या – ‘मारा घारा कनैया। ओ कृष्ण! कुमलनयन! श्यामसुंदर! बेटा चालो, स्तनपान करी लो, हवे रमवानु बंध करो दीकरा! तमने बूझ लागी हशे. जुओ दीकरा! रभी रभीने केवा थाई गया छो! ॥ १५ ॥ मारा व्हाला दीकरा राम! तमे तो पूरा परिवारने आनंद आपवावाणा छो! तमारा नाना भाईने लहिने जलदी आवी जाओ! जुओ भाई! आजे तमे बहु वहेलो नास्तो इर्यो हतो, हवे तो तमारे कांठक खावु जोहिअ. ॥ १६ ॥ बेटा! बलराम! प्रजराज भोजन करवा बेसी गया छे, परंतु तेऽमो हज्ज तमारी वाट जोहिरह्या छे. आवो, अमने आनंदित करो. बाणको! हवे तमे पक्ष सौ-सौना घरे जाओ. ॥ १७ ॥ बेटा! जुओ तो खरा, तमारु आजु शरीर धूणथी रगदोलाई गयुं छे. आवो, जलदी-जलदी स्नान करी लो, आजे तमारु जन्म-नक्षत्र छे. पवित्र थहिने ब्राह्मणोने गोदान करो. ॥ १८ ॥ जुओ, जुओ, तमारा मित्रोने तेमनी माताभोअे केवा नवरावी-धोवडावी अने केवां सुंदर-मज्जनां कपडां पहेराव्यां छे. हवे तमे पक्ष नाही-धोई, खाई-पी, पहेरी-ओढीने पछी रमजो.’ ॥ १९ ॥ परीक्षित! पशोदा मातानां मन-प्राण भयुं ज्ञेम-बंधनथी बंधायेलुं हतुं. तेऽमो चराचर जगतना शिरोमणि लगवानने पोतानो पुत्र समजतां हतां अने आ प्रमाणे कहीने एक हाथे बलराम अने बीजा हाथे श्रीकृष्णने पकडीने घरे लहि आवां. त्यारबाह तेमणे पुत्रना कल्याण माटे जे कांठ कर्तुं हतुं ते बहु ज ग्रेमथी कर्यु. ॥ २० ॥

— ज्यारे नंदबावा वगेरे वृद्ध गोपोअे जोयुं के, महावनमां तो मोटा-मोटा उत्पात थवा लाग्या छे, त्यारे ते बधा लेगा थहिने ‘हवे प्रजवासीओअे शुं कर्तुं जोहिअ’ – अना पर विश्वार करवा लाग्या. ॥ २१ ॥ तेमनामां अवस्था अने शान-बनेमां मोटा उपनंदज्ज नामना गोप हता. तेमने ए वातनी घबर हती के, क्या समये, क्या स्थान पर, कर्छ वस्तुधी केवो व्यवहार करवो जोहिअ. साथे-साथे तेऽमो एवुं पक्ष ईच्छता हता के राम अने श्याम सुखी रहे, तेमना उपर कोहि विपत्ति न आवे. तेमणे कहुं – ॥ २२ ॥ ‘भाईओ! हवे अही ऐवा मोटा-मोटा उत्पातो थवा लाग्या छे, जे बाणको माटे बहु ज अतरनाक छे. तेथी जो आपणे गोकुण अने गोकुणवासीओनुं छित ईच्छता होहिअे तो आपणे अहीथी पोताना उत्त-ज्ञ उठावीने चाल्या जवुं जोहिअ. ॥ २३ ॥ जुओ! आ सामे ऐडेलो नंदरायनो लाडलो सौथी पहेलां तो बाणको माटे अलस्वदपिष्ठी हत्यारी पूतनानी चुंगालमांथी कोहिक रीते उगारी गयो. त्यार पछी लगवाननी बीज कृपा ए थहि के आना उपर आटलुं भोटुं गाडुं पडतां-पडतां रही गयु. ॥ २४ ॥

ચકવાતેન નીતોડયં હૈત્યેન વિપદું વિયત્ત ।
શિલાયાં પતિતસ્તત્ર પરિત્રાત: સુરેશ્વરે: ॥ ૨૫॥

યત્ત ભિયેત દ્રુમયોરન્તરં પ્રાણ્ય બાલક: ।
અસાવન્યતમો વાપિ તદપ્યચ્યુતરક્ષણમ् ॥ ૨૬॥

ધાવદૌત્પાતિકોડરિએ પ્રજં નાભિમખેદિત: ।
તાવદ્ભાવાનુપાદાય યાસ્યામોઽન્યત્ર સાનુગા: ॥ ૨૭॥

વનં વૃન્દાવનં નામ પશવ્યં નવકાનનમ् ।
ગોપગોપીગવાં સેવ્યં પુણ્યાદ્રિતૃષ્ણવીરુધમ् ॥ ૨૮॥

તત્ત્રાદૈવયાસ્યામ: શક્તાન્યુહક્તમાચિરમ् ।
ગોધનાન્યગ્રતો યાન્તુ ભવતાં યદિ રોચતે ॥ ૨૯॥

તરછુતૈકધિયો ગોપા: સાધુ સાધ્વિતિ વાહિનઃ ।
પ્રજ્ઞાન્યસ્વાન્યસ્વાન્યસમાયુધ્યપ્યુરુષપરિચ્છદા: ॥ ૩૦॥

વૃદ્ધાન્યભાવાન્યસ્તિયો રાજન્યસર્વોપકરણાનિ ચ ।
અનસ્વારોધ્ય ગોપાલાયતા આતશરાસના: ॥ ૩૧॥

ગોધનાનિ પુરસ્કૃત્ય શૃજાણ્યાપૂર્ય સર્વત: ।
તૂર્યઘોષેશ મહતા યયુ: સહપુરોહિતા: ॥ ૩૨॥

ગોધ્યો રૂઢરથા નૂત્નકુચકુહકુમકાન્તય: ।
કૃષ્ણાલીલાજગુ: પ્રીતાનિષ્કરુઠય: સુવાસસ: ॥ ૩૩॥

તથા પશોદારોહિણ્યાવેક શક્તમાસ્થિતે ।
રેજતુ: કૃષ્ણારામાભ્યાં તત્કથાશ્રવણોત્સુકે ॥ ૩૪॥

વૃન્દાવનં સમ્પ્રવિશ્ય સર્વકાલસુખાવહમ् ।
તત્ત ચકુર્જાવાસં શક્તૈર્ધ્યચન્દ્રવત્ ॥ ૩૫॥

વૃન્દાવનં ગોવર્ધનં યમુનાપુલિનાનિ ચ ।
વીક્ષ્યાસીદૃતમા પ્રીતી રામમાધવયોર્નૃપ ॥ ૩૬॥

વંટોળિયાનું રૂપ લઈને આવેલા હૈત્યે તો આને આકાશમાં લઈ
જઈને મોટી આપત્તિ (મૃત્યુના મુખ)માં જ પડેલી દીધો હતો;
પરંતુ ત્યાંથી તે જ્યાં શિલા પર પડ્યો ત્યારે પણ આપણા
કુળદેવતાઓએ આ બાળકની રક્ત કરી. ॥ ૨૫ ॥ યમલાર્જુન
વૃક્ષો પડી જતાં તેમની વચ્ચે આવી જઈને પણ આ અથવા બીજો
કોઈ બાળક મર્યો નહીં. આનાથી પણ એ જ સમજવું જોઈએ
કે બગવાને આપણી રક્ત કરી છે. ॥ ૨૬ ॥ તેથી જ્યાં સુધી
કોઈ બહુ મોટું અનિષ્કારી દુર્ભાગ્ય આપણાને અને આપણા
પ્રજને નાશ ન કરી દે, ત્યાં સુધીમાં આપણો આપણાં બાળકોને
લઈને અનુચરો સાથે અહીંથી અન્યત્ર ચાલવા જઈએ. ॥ ૨૭ ॥
'વૃન્દાવન' નામનું વન પશુઓને માટે હિતકારી છે, ગોપ-
ગોપીઓ અને ગાયોને સેવવા યોગ્ય છે. તેમાં પવિત્ર લીલા-
લીલાં ઘસ અને વેલાઓથી ભરપૂર બીજાં પણ નાનાં-નાનાં
વન છે. ॥ ૨૮ ॥ તેથી જો તમને બધાંને આ વાત યોગ્ય લાગતી
હોય તો આજે જ આપણો ત્યાં જવા માટે નીકળી જઈએ. ચાલો
ગાડાં જોડો, ઢીલ ન કરો અને પહેલાં ગાયોને કે, જે આપણી
એકમાત્ર સંપત્તિ છે, ત્યાં મોકલી દઈએ.' ॥ ૨૯ ॥

ઉપનંદની વાત સાંભળીને બધા ગોપોએ એકી અવાજે
કહું - 'બહુ સારં, બહુ સારં.' આ બાળતે કોઈનો મતલેદ ન
હતો. બધા લોકો પોતાની ટોળે-ટોળા ગાયો એકઠી કરી અને
ગાડાં ઉપર ઘરવખરી મૂકીને વૃન્દાવન જવા રવાના
થયા. ॥ ૩૦ ॥ પરીક્ષિત! ગોવાળોએ વૃદ્ધોને, સ્ત્રીઓને અને
બાળકોને ગાડામાં બેસાડી દીધાં અને પોતે તેમની પાછળ-
પાછળ ધનુષ્ય-બાણ લઈને સાવધાનીપૂર્વક ચાલવા
લાગ્યા. ॥ ૩૧ ॥ તેમણે ગાયો અને વાછરડાંઓને તો બધાંથી
આગળ કરી લીધાં અને તેમની પાછળ-પાછળ શુંગવાદ્ય
(ગાય-લેસના પોલા શિંગડાને હુંકીને વગાડાતું વાદ) વગાડતા,
તૂરીના મોટા નાદ કરતા ચાલતા હતા. તેમની સાથે પુરોહિતો
પણ હતા. ॥ ૩૨ ॥ ગાડામાં બેઠેલી ગોપીઓ વક્ષઃસ્થાન પર
તાજું કેસર લગાવીને ગળામાં સુંદર કંઠીઓ અને સુંદર વણો
પહેરીને ખૂબ જ આનંદપૂર્વક ભગવાન શ્રીકૃષ્ણની લીલાઓનું
ગાન કરતી હતી. ॥ ૩૩ ॥ પશોદાજી અને રોહિણીજી પણ
ખૂબ સજી-ખજુને પોત-પોતાના પ્રિય પુત્ર શ્રીકૃષ્ણ અને
બલરામની સાથે એક ગાડામાં બેઠાં હતાં. તેમને પોતાના બન્ને
બાળકોની કાલી-કાલી વાળી સાંભળીને-સાંભળીને તૃપ્તિ થતી
ન હતી અને વધારે ને વધારે સાંભળવા ઉત્સુક હતાં. ॥ ૩૪ ॥
વૃન્દાવન અતિ સુંદર વન છે. ભલે, ગમે તે ઋતુ હોય, ત્યાં સુખ
જ સુખ છે. તેમાં પ્રવેશ કરીને ગોવાળોએ પોતાના ગાડાને
અર્ધચન્દ્રાકારે ગોઠવી દીધાં અને ગોપન માટે રહેવા યોગ્ય સ્થાન
બનાવી લીધું. ॥ ૩૫ ॥ પરીક્ષિત! વૃન્દાવન, ગોવર્ધન પર્વત
તથા યમુનાના ડિનારાઓ જોઈ બગવાન શ્રીકૃષ્ણ અને
બલરામજુને બહુ આનંદ થયો. ॥ ૩૬ ॥

अेवं प्रज्ञैकसां प्रीतिं यच्छन्तौ बालयेष्टितैः ।
कुलवाक्यैः स्वकालेन वत्सपालौ भूमूवतुः ॥ ३७ ॥

अविद्यैरे प्रज्ञभूवः सह गोपालदारैः ।
चारयामासतुर्वत्सान् नानाकीडापरिच्छदौ ॥ ३८ ॥

क्वचिद्वादृपतो वेष्टु क्षेपणैः क्षिपतः क्वचित् ।
क्वचित् पाहैः कुद्धिष्ठीभिः क्वचित् कृत्रिमगोवृषैः ॥ ३९ ॥

वृधायमाणौ नहन्तौ युयुधाते परस्परम् ।
अनुकृत्य रुतैर्जन्तुश्चेरतुः प्राकृतौ यथा ॥ ४० ॥

कदाचिद्यागुनातीरे वत्सांश्चारयतोः स्वकैः ।
वयस्यैः कुष्ठण्डलयोर्जिघां सुहृत्य आगमत् ॥ ४१ ॥

तं वत्सरुपिण्ठां वीक्ष्य वत्सयूथगतं हरिः ।
दर्शयन् बलहेवाय शनैर्मुङ्घ ठिवासदत् ॥ ४२ ॥

गृहीत्वाऽपरपाहात्यां सहलाङ्गूलमच्युतः ।
आमयित्वा कपित्वाऽप्राहिष्ठोद्गतञ्चवितम् ।
स कपित्वैर्महाकायः पात्यमानैः पपात ह ॥ ४३ ॥

तं वीक्ष्य विस्मिता भालाः शशंसुः साधु साध्यिति ।
देवाश परिसन्तुष्टा भूमूवुः पुण्यवर्षिष्ठाः^१ ॥ ४४ ॥

तो वत्सपालकौ भूत्वा सर्वलोकेकपालकौ ।
सप्रातराशौ गोवत्सांश्चारयन्तौ विचेरतुः ॥ ४५ ॥

स्वं स्वं वत्सकुलं सर्वे पाययिष्यन्त एकदा ।
गत्वा जलाशयात्याशं पाययित्वा पपुर्जलम् ॥ ४६ ॥

ते तत्र ददेशुर्भाला महासत्त्वमवस्थितम् ।
तत्र सुर्वज्ञनिर्भिश्च गिरेः शृङ्गमिव च्युतम् ॥ ४७ ॥

१. पुण्यवृष्टिभिः ।

राम अने श्याम बन्नेय पोतानी जाली बोली अने अत्यंत मधुर बाणस्वाभाविक लीलाओथी गोकुणनी जेम ज वृन्दावनमां पश्च प्रज्ञवासीओने आनन्द आपता हता. थोडा ज दिवसोमां तेओ वाछडां चारनार वत्सपाल थया ॥ ३७ ॥ वीजा व्यालबाणकोनी साथे रमवा माटे घासांभयां साधनो लडने तेओ घेरथी नीकणी पडता अने गायोना गोष्ठ पासे ज पोतानां वाछडांओने चारता ॥ ३८ ॥ श्याम अने राम क्यांक वांसणी वगाडी रखा छे, क्यांक गोकुणोथी ढेकां के गोणा फेंकी रखा छे, कोईक समये जांजरनी धूधरीओना जलकार साथे नृत्य करी रखा छे तो क्यारेक बनावटी गाय अने बण्ड बनीने रभी रखा छे ॥ ३९ ॥ एक बाजु जुओ तो सांढ बनी-बनीने पडकारता परस्पर लडी रखा छे तो वीज बाजु भोइ, कोयल, वांदरां वगेरे प्राणीओनी जेम अवाज करी तेमनु अनुकरण करी रखा छे. परीक्षित। आ प्रमाणो सर्वशक्तिमान भगवान साधारण बाणकोनी जेम रम्या करता हता ॥ ४० ॥

एक दिवसनी वात छे, श्याम अने बलराम पोताना प्रिय मित्रो साथे यमुनाडिनारे वाछडां चरावी रखा हता. ते समये तेमने भारी नाखवाना ठराहे एक वत्सासुर नामनो दैत्य आव्यो ॥ ४१ ॥ भगवाने ज्ञेयुः के ते बनावटी वाछडानुं उप लडने वाछडानां टोणामां भराई गयो छे. आंखोना ठशाराथी बलरामछने ढेखाईने तेओ धीरे-धीरे तेनी पासे पहेंची गया. त्यारे एवुं लागतुं हतुं के जाणे ते दैत्यने ओणभता नवी अने ते छष्ट-पुष्ट वाछडा उपर मुञ्ज थई गया छे ॥ ४२ ॥ भगवान श्रीकृष्णो तेने पूँछडी साथे पाछला बे पगोथी पकडीने आकाशमां धुमाव्यो अने तेना माणा नीकणी जतां कोठाना जाइ पर फेंकी दीधो. तेनु लांबु पहेणु दैत्य शरीर केटलांये कोठानां वृक्षोने पाइतुं जमीन पर पड़युः ॥ ४३ ॥ आ ज्ञेयने गोपबाणकोना आश्वर्यनो पारन रखो, तेमणे बहु सारं, बहु सारं कहीने पोताना प्रिय कनेयानी प्रशंसा करी. देवताओं पश्च भूम प्रसन्न थई पुण्योनी वृष्टि करवा लाभ्या ॥ ४४ ॥

परीक्षित! जे भधा लोकना एकमात्र पालक ते श्याम अने बलराम हवे वत्सपाल थई प्रातःकाणनुं लोकन साथे रुधी गायो तथा वाछडांओ चारता एक वनथी वीज वनमां धूम्या करता हता ॥ ४५ ॥ एक दिवस भधा गोपबाणको पोतानां टोणे-टोणां वाछडाने पाणी पावा जणाशय पासे लडी गया. तेमणे पहेलां वाछडाने पाणी पायुः अने पछी पोते पीयुः ॥ ४६ ॥ गोपबाणकोओ ज्ञेयुः के त्यां एक बहु भोटुं प्राणी बेठेलु छे. ते एवुं लागतुं हतुं के, जाणे ठन्नां वज्ञी उपाईने कोई पर्वतनो टुकडो पडेलो होय ॥ ४७ ॥

સ વૈ બકો નામ મહાનસુરો બકરૂપખૃકુ ।
આગત્ય સહસ્રા કૃષ્ણાંતીક્ષણતુષુડગ્રસદ્ભલી ॥ ૪૮ ॥

કૃષ્ણાં મહાબકગ્રસ્તાં દાખ્યા રામાદ્યોડર્ભકા: ।
બભૂવુરિન્દ્રિયાણીવ વિના પ્રાણાં વિચેતસ: ॥ ૪૯ ॥

તં તાલુમૂલં પ્રદહ્નતમજિનવદ્
ગોપાલસૂનું પિતરં જગદ્ગુરો: ।
ચચ્છર્દ સધ્યોડતિરુપાડક્ષતાં બક-
સ્તુષ્ટેન હન્તું પુનરભ્યપદ્ધત ॥ ૫૦ ॥

તમાપતનં સ નિગૃહ્ય તુષ્ટયો-
દોભ્યાં બકુ કંસસખં સતાં પતિ: ।
પશ્યતસુ બાલેષુ દદાર લીલયા
મુદાવહો વીરણવદ્ દિવૌકસામ્ ॥ ૫૧ ॥

તદા બકારિં સુરલોકવાસિન:
સમાકિરન્ નન્દનમલ્લિકાદિભિ: ।
સમીક્ષિરે ચાનકશદ્વસંસ્તવૈ-
સદ્ વીક્ષ્ય ગોપાલસુતા વિસિસ્મિરે ॥ ૫૨ ॥

મુક્તં બકાસ્યાદુપલભ્ય બાલકા
રામાદ્ય: પ્રાણમિવૈન્દ્રિયો ગણાઃ ।
સ્થાનાગતં તં પરિરભ્ય નિર્વૃતા:
પ્રાણીય વત્સાન્ પ્રજમેત્ય તજજગુ: ॥ ૫૩ ॥

શ્રુત્વા તદ્વિસ્મિતા ગોપા ગોપ્યશાતિપ્રિયાદ્તા: ।
પ્રેત્યાગતમિવૌત્સુક્યાદેકાન્ત તૃપ્તિશ્શા: ॥ ૫૪ ॥

અહોભત્તાસ્ય બાલસ્ય બહુવો મૃત્યવોડભવન્ ।
આયાસીદ્વિન્દ્રિયં તેખાં કૃતં પૂર્વ યતો ભયમ્ ॥ ૫૫ ॥

અથાપ્યભિભવન્ત્યેનં નૈવ તે ઘોરદર્શનાઃ ।
જિચાંસયેનમાસાદ્ય નશ્યન્ત્યગનૌ પતજ્ઞવત્ ॥ ૫૬ ॥

ગોપબાળકો તેને જોઈને ડરી ગયા. તે 'બક' નામનો એક મોટો ભારે અસુર હતો, જે બગલાનું રૂપ લઈને ત્યાં આવ્યો હતો. તેની ચાંચ બહુ લાંબી અને તીક્ષ્ણ હતી. તે પોતે બહુ બળવાન હતો. તે એકદમ આવીને શ્રીકૃષ્ણને ગળી ગયો. ॥ ૪૮ ॥ જ્યારે બલરામ વગેરે બાળકોએ જોયું કે ઘણો મોટો બગલો શ્રીકૃષ્ણને ગળી ગયો છે, ત્યારે તે બધા પ્રાણ નીકળી ગયા પછી ઈન્દ્રિયોની જેમ શિથિલ અને અચેત થઈ ગયા. ॥ ૪૯ ॥ પરીક્ષિત! શ્રીકૃષ્ણ લોકપિતામહ બ્રહ્માના પણ પિતા છે. તેઓ લીલાથી જ ગોપબાળક બનેલા છે. જ્યારે તે બગલાના તાળવાની નીચે પહોંચ્યા, ત્યારે અચિન્ની જેમ તેનું તાળવું બળવા લાગ્યું. તેથી તે દેત્યે શ્રીકૃષ્ણના શરીર પર કોઈ પણ પ્રકારની ઈજા પહોંચાડ્યા વિના તેમને ઓકી કાઢના અને પછી બહુ કોપિત થઈને પોતાની મોટી અને કઠોર ચાંચથી શ્રીકૃષ્ણ પર પ્રહાર કરવા દોડ્યો. ॥ ૫૦ ॥ કંસનો મિત્ર બકાસુર હજી બક્તવ્યત્સલ બગવાન શ્રીકૃષ્ણ ઉપર ઝપ્તવાની તૈપારીમાં હતો ત્યારે બગવાને પોતાના બે હાથથી તેની ઉપર-નીચેની બન્ને ચાંચને પકડીને ગોપબાળકોની સામે જ રમતાં-રમતાં ખસના ઘાસની પેઢે ચીરી નાખ્યો. આ જોઈને દેવતાઓને બહુ આનંદ થયો. ॥ ૫૧ ॥ બધા દેવતાઓ બગવાન શ્રીકૃષ્ણ પર નન્દનવનના મોગરા-ચમેલી વગેરેનાં ફૂલોની વૃદ્ધિ કરવા લાગ્યા તથા શંખ, નગારાં વગાડીને તથા સોત્રો દ્વારા તેમને પ્રસન્ન કરવા લાગ્યા. આ બહુ જોઈને બધા જ ગોપબાળકો આશ્રયચિકિત થઈ ગયા. ॥ ૫૨ ॥ જ્યારે બલરામ વગેરે બાળકોએ જોયું કે, શ્રીકૃષ્ણ બગલાના મુખમાંથી નીકળીને અમારી પાસે આવી ગયા છે, ત્યારે તેમને એવો આનંદ થયો, જેમ પ્રાણના સંચારથી ઈન્દ્રિયો સચેત અને આનંદિત થઈ જાય. બધા બગવાનને અલગ-અલગ લેટી પડ્યા. ત્યાર પછી પોતપોતાનાં વાછડાં સાચે બધા પ્રજમાં આવ્યા અને આવીને બધાએ ઘરના લોકોને બધી હકીકત કહી સંભળાવી. ॥ ૫૩ ॥

પરીક્ષિત! બકાસુરના વધની ઘટના સાંભળીને બધાં ગોપ-ગોપીઓ આશ્રયચિકિત થઈ ગયાં. તેમને એવું લાગ્યું કે, જાણે લાલજ સાક્ષાત્ મૃત્યુના મુખમાંથી પાછા આવ્યા હોય. તેઓ બધાં બહુ જ ઉત્સાહપૂર્વક પ્રેમ અને આદર સાચે શ્રીકૃષ્ણને નિહાળવા લાગ્યાં. તેમનાં નેત્રોની ખાસ વધતી જ જતી હતી, કોઈ રીતે તેમને તૃપ્તિ થતી ન હતી. ॥ ૫૪ ॥ તેઓ પરસ્પર કહેવા લાગ્યાં - 'અરે, આ કેટલા આશ્રયની વાત છે. આ બાળકને કેટલીયવાર મૃત્યુના મુખમાં જવું પડ્યું. પરંતુ જેમણે આ બાળકનું અનિષ્ટ કરવા ઈચ્છાયું, તેનું જ અનિષ્ટ થયું. કારણ કે તેમણે ગ્રથમ બીજાનું અનિષ્ટ કર્યું હતું. ॥ ૫૫ ॥ આવું બહુ થવા છતાં પણ તે બધંકર અસુરો આ બાળકનું કાંઈ બગાડી શકતા નથી. આવે છે મારી નાખવાની દાનતથી, પરંતુ અચિને

अहो ब्रह्मविदां वाचो नासत्याः सन्ति कर्त्तियित् ।
गर्गो यदाह भगवानन्यभावि तथैव तत् ॥ ५७ ॥

इति नन्दादयो गोपाः कृष्णरामकथां मुदा ।
कुर्वन्तो रममाणाश्च नाविन्दन् भववेदनाम् ॥ ५८ ॥

अेवं विहारैः कौमारैः कौमारं जहतुर्व्रजे ।
निलायनैः सेतुभन्धैर्मक्टोत्प्रवनाहिमिः ॥ ५९ ॥

पर पडीने पतंगियानी जेम उलटाना पोते ज स्वाहा थई थाय
छे ॥ ५९ ॥ साचुं ज छे, ब्रह्मवेता महात्माओनां वचन
क्यारेय असत्य नथी थतां, जुओ ने महात्मा गर्गीयार्पण्डिए
जेटली वातो कही हती; अधी ज अक्षरशः साची परी रही
छे ॥ ५९ ॥ नन्दभावा वगेरे गोवाणो आ प्रभाणो खूब
आनंदथी पोताना श्याम अने रामनी वातो कर्या करता, तेओ
तेमां एटला तन्मय रहेता के, तेमने संसारनी आणि-व्याधिनी
कांड खबर ज पडती नहीं ॥ ५९ ॥ ऐ ज प्रभाणो श्याम अने
बलराम गोपबाणकोनी साथे क्यारेक संताङ्कुकडी रमता, तो
क्यारेक पाणो बांधता, क्यारेक वांदराओनी जेम कूदका भारता,
तो क्यारेक विचित्र रमतो रमता. आ प्रभाणो बाणलीलाओथी
प्रजमां पोतानी कुमारावस्था व्यतीत करी ॥ ५९ ॥

—★—

इति श्रीमत्नागवते महापुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्धे पूर्वार्थे वत्सबक्वधो नामैकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥
दसमा स्कंपना पूर्वार्थ-अंतर्गत वत्सबक्वध नामनो अग्नियारभो अध्याय समाप्त.

—★—

बारमो अद्याय

अधासुरनो उद्धार

श्रीशुक्त उवाच

क्वयिद् वनाशाय भनो दधद् प्रज्ञात्
प्रातः समुत्थाय वयस्यवत्सपान् ।
प्रबोधयञ्जूज्ञरवेषा चारुषा
विनिर्गतो वत्सपुरःसरो हरिः ॥ १ ॥

तनेव सांकं पृथुकाः सहअशः
स्त्रियाः सुशिङ्गेत्रविषाणवेषावः ।
स्वान् स्वान् सहस्रोपरिसङ्घयाऽन्वितान्
वत्सान् पुरस्कृत्य विनिर्युर्मुदा ॥ २ ॥

कृष्णवत्सैरसङ्घ्यातेर्यूथीकृत्य स्ववत्सकान् ।
चारयन्तोऽर्भलीलाभिर्विज्ञुसत्र तत्र ह ॥ ३ ॥

क्षलप्रवालस्तपुमनः पिच्छिधातुमिः ।
क्राण्यगुञ्जामणिस्वर्णमूषिता अप्यभूषयन् ॥ ४ ॥

मुख्यातोऽन्यशिक्यादीन् शातानाराच्य चिकिपुः ।
तत्रत्याश्च पुनर्दूराद्वसन्तश्च पुनर्ददुः ॥ ५ ॥

श्रीशुक्तदेवज्ञ कहे छे — परीक्षित! एक दिवस
नंदनंदन श्यामसुंदर वनमां ज लोजन करवाना विचारथी
ग्रातःकाणे उठीने शृंगवादना भधुर धनिथी पोताना साथी
गोपबाणकोने जगाईने वाढरडाने आगण करी तेओ
प्रज्ञमंडलमांथी चाली नीकण्या ॥ १ ॥ श्रीकृष्णनी साथे
तेमना प्रेमी हजारो ग्वालबाणको सुंदर शीडां, छीओ,
शृंगवादो तथा वांसणीओ लई पोतानां हजारो वाढरडाने
आगण करीने खूब प्रसन्नताथी पोत-पोतानां घरोमांथी
नीकणी पड्यां ॥ २ ॥ तेओ श्रीकृष्णनां अग्नित वाढरडानो
साथे पोतानां वाढडाने लेगा करी, चरावतां-चरावतां
बाणकीडाओ करतां-करतां विचरवा लाग्या ॥ ३ ॥ जोई
बधा ज गोपबाणकोमे काचना, चक्रोठीना, महिओना
तथा सोनाना ढागीना पहेर्या हता, तेम छतां तेमषो
वृन्दावननां लाल, पीणा, लीला, क्षोथी, नवी-नवी
कूपणीथी, रंग-बेरंगी पुष्पगुच्छोथी, मोरपीछी अने सप्त
धातुओथी पोताने शशगारी लीधा हता ॥ ४ ॥ कोई
कोईकनुं शाङ्क चोरी लेता, तो कोई कोईनी छडी अथवा
वांसणी चोरी लेता, ज्यारे ते वस्तुओना मालिकने खबर
पडती, त्यारे ते चोरी लेनार कोई बीजा तरक ते हूर फंकी
देतो, बीजे गीजाने अने त्रीजे वधारे हूर चोथानी पासे
फँकतो, पछी हसीने ते वस्तु पाछी आपी देता ॥ ५ ॥

यहि दूरं गतः कृष्णो वनशोभेक्षणाय तम् ।
अहं पूर्वमहं पूर्वमिति संस्पृश्य रेमिरे ॥ ६ ॥

केचिद् वेष्टौन् वादयन्तो ध्मान्तः शुक्राण्डिकेचन ।
केचिद् भृजैः प्रगायन्तः कूज्ञानः कोकिलैः परे ॥ ७ ॥

विच्छायाभिः प्रधावन्तो गच्छन्तः साधुहंसडैः ।
बक्तेनपविशन्तश्च नृत्यन्तश्च कलापिभिः ॥ ८ ॥

विकर्षन्तः श्रीशबालानारोहन्तश्च तैर्द्वमान् ।
विकुर्वन्तश्च तैः साकं खवन्तश्च पलाशिषु ॥ ९ ॥

साकं भैक्तिविलङ्घन्तः सरित्प्रखवसम्प्लुताः ।
विहसन्तः प्रतिच्छायाः शपन्तश्च प्रतिस्वनान् ॥ १० ॥

इत्यं सतां व्रतसुभानुभूत्या
दास्यं गतानां परहैवतेन ।
मायाश्रितानां नरदारकेण
साकं विजहुः कृतपुष्यपुर्जाः ॥ ११ ॥

यत्पाठपांसुर्वहुज्ञमकृच्छ्रो
पृतात्मभिर्योगिभिरप्यलभ्यः ।
स एव यद्दृजिवयः स्वयं स्थितः
किं वष्ट्यते द्विष्टमतो ग्रजौकसाम् ॥ १२ ॥

अथाधनामात्यपत्नमहासुर-
सेपां सुभक्तिनवीक्षणाक्षमः ।
नित्यं यदन्तर्जिज्ञवितेभुभिः
प्रीतामृतेरप्यमरैः प्रतीक्ष्यते ॥ १३ ॥

दृष्ट्वाऽर्भकान् कृष्णमुभानधासुरः
कंसानुशिष्टः स भक्तिभक्तानुजः ।
अयं तु मे सोदरनाशकृतयो-
ह्न्योर्ममेनं सबदं हनिष्ये ॥ १४ ॥

अते यदा मत्सुहोस्तिलापः
कृतास्तादा नष्टसमा ग्रजौकसः ।

ज्यारे श्यामसुंदर श्रीकृष्ण वननी शोभा जोवा माटे थोडा आगण वधी जता, त्यारे तेमनो स्पर्श करवा माटे पहेलो हुं, पहेलो हुं आ प्रमाणे आपसमां हरीकाई करतां बधा ज तेमनी तरक ढोडी जता अने तेमनो स्पर्श करीने आनंदमन्त्र थई जता ॥ ६ ॥ कोई वांसणी वगाडी रह्या छे तो कोई शुंगवाधो हुंडी रह्या छे, कोई भमराओ साथे गुंजारव करता, केटलाक कोपलो साथे टहुका करता, केटलाक पक्षीओनी छाया साथे ढोडता, केटलाक हंसो साथे चालता, केटलाक बगलाओ साथे बेसता, केटलाक मोरो साथे नृत्य करता, केटलाक जाडनी डाणीओ परथी लटकतां वांदराओना पूछां जेंयता, केटलाक तेमनां पूछांओ पकडी जाड पर चडता, केटलाक तेमनी साथे चाणा करता, केटलाक तेमनी साथे वृक्षो पर फूटता, केटलाक देहकांओ साथे फूटता, केटलाक नदीना प्रवाहमां नाहता, केटलाक पाणीमां पोतानो पड़शायो जोईने हसता तो केटलाक पोताना शब्दोना पड़वाओने सारा-जोटा कही रह्या हता ॥ ७-१० ॥ भगवान् श्रीकृष्ण शानी संतो माटे स्वयं भ्रबृप-सुभृप अने जे आनंदृप हता, ते ज दास्यभाव-सेवकभाव राखता दासज्ञनोने (श्रीकृष्ण) पोताना स्वामी अने आराध्यहेव लागता हता, अने मायाने आधीन थई रहेला मनुष्योने तो तेओ मनुष्यना बाणक तरीके ज लागता हता, आवा आनंदस्वरूप श्रीकृष्णनी साथे रमनारा गोपबाणको केटला पुष्पयात्मा हशे! ॥ ११ ॥ धरां जन्मो सुधी हुःअ अने परिश्रम वेठीने जेमणो पोतानां ठन्डियो अने अंतःकरण वशमां करी लीधां छे, तेवा योगीओ माटे पक्ष भगवान् श्रीकृष्णना चरणकमणनी २४ सुलभ नथी, ते ज भगवान् स्वयं जे प्रजवासी गोपबाणकोनी आंझो सामे रुहीने उमेशां रमतो रमे छे, तेमना सौभाग्यनो महिमा आथी विशेष शो होई शके? ॥ १२ ॥

परीक्षित! आ ज समये अधासुर नामनो एक महा दैत्य आवी चड्यो, ते गोपबाणकोनी अने श्रीकृष्णनी सुभमयी कीडा जोई न शक्यो, तेना हृदयमां बणतरा थवा लागी, ते एटलो लयंकर हतो के अमृतपान करीने अमर धयेला देवताओ पक्ष तेनाथी पोतानो ज्वव बचाववा यितित रहेता हता अने ए वातनी राह जोता हता के कोई रीते आनुं मृत्यु थाय ॥ १३ ॥ अधासुर पूतना अने बकासुरनो नानो भाई हतो तथा कंसनो मोडलेलो हतो, ते श्रीकृष्ण, श्रीदामा वगेरे गोवाणोने जोईने मनमां विचारवा लाभ्यो के 'आ कृष्ण ज मारा सगा भाई अने बहेनने मारवावाणो छे, तेथी आजे हुं तेने गोपबाणको साथे मारी नांझीश ॥ १४ ॥ ज्यारे आ बधा मरीने मारा ते बन्ने भाई-बहेनना मृत्युना तर्पणउपी तिलांजलि बनी जशे, त्यारे प्रजवासी पोतानी मेणे

प्राणे गते वर्षमसु का नु चिन्ता
प्रज्ञासवः प्राणभूतो हि ये ते ॥ १५ ॥

इति व्यवस्थाजगरं बृहद् वपुः
स योजनायाममहाद्रिपीवरम् ।
धृत्वाद्भुतं व्यातगुहाननं तदा
पथि व्यशेत ग्रसनाशया खलः ॥ १६ ॥

दशाधरोऽहो जलदोत्तरोऽहो
दर्पाननान्तो गिरिशृजादंधः ।
ध्यानान्तरास्यो वितताध्यजिकः
परुषानिलध्यासहवेक्षणोऽहोः ॥ १७ ॥

देहवा तं तादेशं सर्वे मत्या वृद्धावनश्रियम् ।
व्यापाजगरतुष्टेन हुतेकान्ते सम लीलया ॥ १८ ॥

अहो भित्राणि गदत सत्पक्षटं पुरः स्थितम् ।
अस्मत्सङ्ग्रहसनव्यातव्यालतुष्टायते न वा ॥ १९ ॥

सत्यमर्ककरारक्तमुत्तराहनुवद् घनम् ।
अधराहनुवद् रोधसत्त्वतिरुप्यादरुणाम् ॥ २० ॥

प्रतिस्पर्षेते सुक्तिभ्यां सव्यासव्ये नगोहरे ।
तुक्ष्युक्षालयोऽप्येतासलद्ध्रुतिभ्य । पश्यत ॥ २१ ॥

आस्तुतायाममागोऽयं रक्षनां प्रतिगर्जति ।
गेधामन्तर्गतं ध्यातमेतदप्यन्तराननम् ॥ २२ ॥

दावोऽप्याभवातोऽयं शासवद् भाति पश्यत ।
तद्वधसत्पद्मुर्ग-योऽप्यन्तराभिषग-ववत् ॥ २३ ॥

अस्मान् उमत्र ग्रसिता निविष्टा-
नयं तथा चेद् बकवद् विनद्यति ।
क्षणादनेनेति बकार्युश-मुखं
वीक्ष्योद्दसन्तः करताऽनैर्युः ॥ २४ ॥

मुडां जेवा थई जशे. संतानो ज प्राणीओना प्राण छे. ज्यारे प्राण ज नहीं रहे त्यारे शरीर कही रीते रहेशे? ऐमना मृत्युथी प्रज्ञासीओ आपमेणे मरी जशे.' ॥ १५ ॥ आवो निर्झय करीने ते हुए हैत्य अजगरनुं उप लहिने रस्तामां सूर्य गयो. तेनुं ते अजगर शरीर एक योजन मोटा-लांबा पर्वत जेवुं विशाण, जाँड़ अने बहु ज विचित्र हतुं. तेनी दानत बधां बाणकोने गणी जवानी हती, तेथी तेहो गुहा जेवडु पोतानुं मोहुं काडी राख्युं हतुं. ॥ १६ ॥ तेनो नीचेनो होठ जमीनने अने उपरनो होठ वादणोने अडकतो हतो. तेनां जडां गुहाओ जेवां हतां अने दाढो पर्वतना शिखर जेवी जडाती हती. मोंडामां घोर अंधकार हतो. शुभ विशाण पहोणा मार्ग जेवी देखाती हती. श्यास तीक्ष्णा पवन जेवो हतो अने दृष्टि दावानण जेवी हती. ॥ १७ ॥

अधासुरनुं आवुं उप जोहिने बाणको समज्या के आपणा वृन्दावननी आ कोई अज्ञायबी छे. तेने जोहिने सर्व गोपकुमारो (ब्रान्तिथी) अने वृन्दावननी सुंदर गुहा मानी, रमतमां तेनी अजगरना पहोणा मुख साथे सरभामणी करवा लाभ्या. ॥ १८ ॥ कोई कहेतुं, 'मित्रो! अच्छा, भतावो तो आ जे आपशी सामे कोई प्राणी जेवुं काँडिक बेहुं छे ते आपणने गणी जवा गाटे खोलेला अजगरना मोढा जेवुं नथी?' ॥ १९ ॥ बीजामे कहुं, 'भरेभर, सूर्यनां डिरणो पडवाथी जे वादणां लाल-लाल थई गयां छे, ते अवां जडाय छे, आजो भराबर अजगरनो उपरनो होठ होय. अने ते ज वादणांना पडणायाथी आ जे नीचेनी जमीन लाल-लाल देखाय छे, ते ज अनो नीचेनो होठ होय अवुं लागे छे.' ॥ २० ॥ त्रीजा गोपबाणके कहुं 'हा, साचुं ज छे. जुओ तो खरा, शुं आ डाबी अने जमली बाजुनी पर्वतनी गुहाओ अजगरना जडानी सरभामणी नथी करती? अने ऊंची ऊंची शिखरोनी हारमाणा तो स्पष्टरुपे अजगरनी दाढो जेवी लागे छे.' ॥ २१ ॥ चोथामे कहुं - 'अरे भाई! आ लांबी-पहोणी सडक तो भराबर अजगरनी शुभ जेवी ज जडाय छे अने आ उरिकन्दराओनी वच्चेनो अंधकार तो तेना मोढानी अंदरना लागनी आबेहूब प्रतिकृति छे.' ॥ २२ ॥ कोई बीजा गोवाणे कहुं - 'जुओ जुओ, अवुं जडाय छे के क्यांक अहो जंगलमां आग लागी छे, तेथी आ गरम अने तीक्ष्णा हवा आवी रही छे. परंतु अजगरना श्यास साथे आनो केवो मेण बेसी गयो छे! अने ए ज आगमां बणी गयेलां प्राणीओना जेवी हुर्गेपण आवी रही छे, आजो अजगरना पेटमां मरी गयेला छवोना मांसनी ज हुर्गेहोय.' ॥ २३ ॥ त्यारे तेमनामांधी एके कहुं - 'जो आपणो आना मुखमां धुसी जहिअे, तो शुं आ आपणने गणी जशे? अरे, आ शुं गणी जवानो हतो? क्यांक आवुं करवानी मूर्खता करी बेसे तो, एक क्षणमां बकासुरनी जेम न रह थई जशे. आपणो आ करेयो तेने छोडशे थोडो?' आ प्रमाणे कहेता कहेता ते गोपबाणको बकासुरने हड्डानारा शीक्षणानुं सुंदर मुख जोतां

ઈતયં	મિથોડતથ્યમતજ્ઞભાગિતં	અને તાલીઓ પાડતાં-પાડતાં, હસતાં-હસતાં અધાસુરના મુખમાં ધૂસી ગયા. ૨૪ પછી અજગરના રૂપવાળા તે રાક્ષસને ન જાણતા તે બાળકોનું પૂર્વકત મિથ્યા ભાગવા સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણે જાણી લીધું કે, આ અજગરનું રૂપ ધરનારો અસુર જ છે. તેઓ સમસ્ત પ્રાણીઓના ફદ્દપમાં નિવાસ કરે છે, તેમનાથી શું છૂપું રહી શકે? છતાં આ બાળકોને મિથ્યા પહાડ જેવો જણાય છે. આવો વિચાર કરી બાળકોને અટકાવવાનો ભગવાને વિચાર કર્યો. ૨૫ એટલામાં તો તે બાળકો વાછરડાં સાથે તે અજગરના મુખમાં પેસી ગયા, પરંતુ રાક્ષસ અધાસુર મરણ પામેલાં પોતાનાં ભાઈબહેનને પાદ કરી બકાસુરના શાન્તું શ્રીકૃષ્ણના પ્રવેશવાની રોહ જોતો પેલા બાળકો કે વાછરડાંઓને ગળી ગયો નહીં. ૨૬ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સૌને અભય આપવાવાળા છે. જ્યારે તેમણે જોધું કે, આ વિચાર ગોપબાળકો કે જેમનો એકમાત્ર રક્ષક હું જ છું – મારા હાથમાંથી નીકળી ગયા અને જેમ ધાસનું તણાખલું ઉત્તીને અજિનમાં જઈ પડે, તે જ પ્રમાણે પોતાની મેળે મૃત્યુરૂપી અધાસુરની જહરાજિનો કોળિયો બની ગયા, ત્યારે દૈવની આ વિચિત્ર લીલા જોઈને ભગવાનને ભારે વિસમય થયું અને તેમનું ફદ્દપદ્યાથી પીગળી ગયું. ૨૭ તેઓ વિચારવા લાગ્યા કે, ‘હવે મારે શું કરવું જોઈએ? એવો કયો ઉપાય છે, જેનાથી આ દુષ્ટનું મૃત્યુ પણ થઈ જાય અને આ સંત-સ્વલ્લાબના ભોગ્યા-ભલા બાળકોની હત્યા પણ ન થાય? આ બન્ને કામ કઈ રીતે થઈ શકે?’ પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ભૂત, ભવિષ્ય વર્તમાન – બધાંને પ્રત્યક્ષ જોતા રહે છે. તેમના માટે આનો ઉપાય જાણી લેવો કોઈ કઠણ ન હતો. તેઓ પોતાના કર્તવ્યનો નિશ્ચય કરીને સ્વયં અજગરના મુખમાં ધૂસી ગયા. ૨૮ તે જોઈને વાદળોમાં છુપાયેલા દેવતાઓ બયવશ ‘હાય, હાય’ પોકારી ઊઠ્યા અને અધાસુરના હિતેખી કંસ વગેરે રાક્ષસો હર્ષ પ્રગટ કરવા લાગ્યા. ૨૯
રક્ષો	વિદ્યાઽભિલભૂતહિસ્થિતઃ સ્વાનાં નિરોહું ભગવાન् મનો દધે ॥ ૨૫ ॥	
તાવત्	પ્રવિષ્ટાસ્તવસુરોદરાન્તર પરં ન ગીર્ણાઃ શિશવઃ સવત્સાઃ ।	તાન् વીક્ષ્ય કૃષ્ણાઃ સકલાભયપ્રદો દ્વાનન્યનાથાન् સ્વકરાદવચ્યુતાન् ।
પ્રતીક્ષમાણેન	બકારિવેશનં હતસ્વકાન્તસમરણેન રક્ષસા ॥ ૨૬ ॥	
દીનાંશ	મૃત્યોર્જઠરાજિનધાસાન્ ઘૃષ્ણાર્દિતો દિષ્ટકૃતેન વિસ્મિત: ॥ ૨૭ ॥	
કૃત્ય	કિમત્રાસ્ય ખલસ્ય જીવનં ન વા અમીધાં ચ સતાં વિહિસનમ् ।	તદા ઘનચ્છદા દેવા ભયાદ્બા હેતિ ચુકુશુઃ । જહૃપુર્યે ચ કુસાદ્યા: કૌણપાસ્તવદ્બાન્વાઃ ॥ ૨૮ ॥
દ્વય	કથં સ્યાદિતિ સંવિચિન્ય ત- જ્ઞાત્વાઽવિશતુદૃમશોષદ્ગધિ: ॥ ૨૯ ॥	
તદા	ઘનચ્છદા દેવા ભયાદ્બા હેતિ ચુકુશુઃ । જહૃપુર્યે ચ કુસાદ્યા: કૌણપાસ્તવદ્બાન્વાઃ ॥ ૨૮ ॥	
તથ્યુત્ત્વાભગવાન્કૃષ્ણાસ્તવદ્યય:સાર્વત્તસકમ् । ચૂણીચીર્ણોરાત્માનં તરસા વવૃદ્ધે ગલે ॥ ૩૦ ॥		
તતોડતિકાયસ્ય	નિરુદ્ધમાર્ગિણો	તતોડતિકાયસ્ય નિરુદ્ધમાર્ગિણો હુદ્ગીર્ણાદેર્ભમતસ્તિવતસ્તત: ।
પૂર્ણોડતરઙે	પવનો નિરુદ્ધો મૂર્ધન્ય વિનિષ્પાટ્ય વિનિર્ગતો બહિ: ॥ ૩૧ ॥	
તેનેવ	સર્વેષુ બહિર્ગતેષુ પ્રાણેષુ વત્સાન્ સુહંદઃ પરેતાન્ ।	દ્રષ્ટા સ્વયોત્ત્વાસ્ય તદન્વિત: પુન- વર્કત્રાન્મુકુન્દો ભગવાન્ વિનિર્યથો ॥ ૩૨ ॥

અને તાલીઓ પાડતાં-પાડતાં, હસતાં-હસતાં અધાસુરના મુખમાં ધૂસી ગયા. || ૨૪ || પછી અજગરના રૂપવાળા તે રાક્ષસને ન જાણતા તે બાળકોનું પૂર્વકત મિથ્યા ભાગવા સાંભળીને શ્રીકૃષ્ણે જાણી લીધું કે, આ અજગરનું રૂપ ધરનારો અસુર જ છે. તેઓ સમસ્ત પ્રાણીઓના ફદ્દપમાં નિવાસ કરે છે, તેમનાથી શું છૂપું રહી શકે? છતાં આ બાળકોને મિથ્યા પહાડ જેવો જણાય છે. આવો વિચાર કરી બાળકોને અટકાવવાનો ભગવાને વિચાર કર્યો. || ૨૫ || એટલામાં તો તે બાળકો વાછરડાં સાથે તે અજગરના મુખમાં પેસી ગયા, પરંતુ રાક્ષસ અધાસુર મરણ પામેલાં પોતાનાં ભાઈબહેનને પાદ કરી બકાસુરના શાન્તું શ્રીકૃષ્ણના પ્રવેશવાની રોહ જોતો પેલા બાળકો કે વાછરડાંઓને ગળી ગયો નહીં. || ૨૬ || ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ સૌને અભય આપવાવાળા છે. જ્યારે તેમણે જોધું કે, આ વિચાર ગોપબાળકો કે જેમનો એકમાત્ર રક્ષક હું જ છું – મારા હાથમાંથી નીકળી ગયા અને જેમ ધાસનું તણાખલું ઉત્તીને અજિનમાં જઈ પડે, તે જ પ્રમાણે પોતાની મેળે મૃત્યુરૂપી અધાસુરની જહરાજિનો કોળિયો બની ગયા, ત્યારે દૈવની આ વિચિત્ર લીલા જોઈને ભગવાનને ભારે વિસમય થયું અને તેમનું ફદ્દપદ્યાથી પીગળી ગયું. || ૨૭ || તેઓ વિચારવા લાગ્યા કે, ‘હવે મારે શું કરવું જોઈએ? એવો કયો ઉપાય છે, જેનાથી આ દુષ્ટનું મૃત્યુ પણ થઈ જાય અને આ સંત-સ્વલ્લાબના ભોગ્યા-ભલા બાળકોની હત્યા પણ ન થાય? આ બન્ને કામ કઈ રીતે થઈ શકે?’ પરીક્ષિત! ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ ભૂત, ભવિષ્ય વર્તમાન – બધાંને પ્રત્યક્ષ જોતા રહે છે. તેમના માટે આનો ઉપાય જાણી લેવો કોઈ કઠણ ન હતો. તેઓ પોતાના કર્તવ્યનો નિશ્ચય કરીને સ્વયં અજગરના મુખમાં ધૂસી ગયા. || ૨૮ || તે જોઈને વાદળોમાં છુપાયેલા દેવતાઓ બયવશ ‘હાય, હાય’ પોકારી ઊઠ્યા અને અધાસુરના હિતેખી કંસ

पीनाहिभोगोत्थितमहुतं मह-
ज्ज्योतिः स्वधाम्ना ज्वलयद्दिशो दश ।
प्रतीक्ष्य खेडवस्थितमीशनिर्गमं
विवेश तस्मिन् भिष्टां दिवौकसाम् ॥ ३३ ॥

ततोऽतिहष्टाः स्वकृतोऽकृतार्हणां
पुण्यैः सुरां अप्सरसश्च नर्तनैः ।
गीतैः सुगा वादधराश्च वादकैः
स्त्रैश्च विप्रा ज्यथनिःस्वनैर्गणाः ॥ ३४ ॥

तद्द्वित्सोऽन्तसुवाध्यगीतिका-
ज्यादिनैकोत्सवमक्षलस्वनान् ।
श्रुत्वा स्वधाम्नोऽन्त्यज्ञ आगतोऽचिराद्
दृष्ट्वा महीशस्य जगाम विस्मयम् ॥ ३५ ॥

राजनाजगरं यर्म शुर्षु पृष्ठावनेऽद्वितम् ।
प्रजोक्तसां बहुतिथं बभूवाकीडगक्षरम् ॥ ३६ ॥

गोतत् क्षीमारज्ञं कर्म हरेरात्माहिमोक्षणम् ।
मृत्योः पौराण्डके वाला दृष्ट्वोचुर्विस्मिता प्रज्ञे ॥ ३७ ॥

नैतद् विचित्रं मनुजार्भमायिनः
परावराणां परमस्य वेधसः ।
अधोऽपि पत्स्पर्शनषीतपातकः
प्रापात्मसाम्यं त्वसतां सुदुर्लभम् ॥ ३८ ॥

संकुट् पद्मप्रतिमाऽन्तराहिता
भनोभयी भागवती दही गतिम् ।
स एव नित्यात्मसुखानुभूत्यभि-
व्युदस्तमायोऽन्तर्गतो हिंडिपुनः ॥ ३९ ॥

सूत उवाच

दृत्यं दिजा पादवदेवदताः
श्रुत्वा स्वरातुश्चरितं विचित्रम् ।

(ते अजगरना स्थूल शरीरमांथी एक अत्यंत अद्भुत अने
महान् ज्योति नीकणी, ते वजते ते ज्योतिना प्रकाशयी दशे
दिशाओं प्रकाशित थई गઈ. ते थोड़ीवार सुधी तो आकाशमां
स्थित रहीने भगवानना बहार नीकणवानी प्रतीक्षा करती
रही. ज्यारे तेओ बहार नीकणी आव्या, त्यारे ते वधा
देवताओना देखतां ज भगवानमां समाई गई. ॥ ३३ ॥ ते
समये देवताओं पुण्यो वरसावीने, अप्सराओं नृत्य
करीने, गन्धर्वोंओं ज्ञान करीने, विद्याधरोंओं वाजिन्त्र वगाडीने,
ब्राह्मणोंओं सुति-पाठ करीने अने पार्षदोंओं ज्य-ज्यक्षरना
सूर्यों पोकारीने खूब आनंदथी भगवान श्रीकृष्णने अभिनंदन
आव्या अने सुति करी. कारसा के भगवान श्रीकृष्ण अधासुरने
माशीने ते वधानुं बहु मोहुं कार्य कर्युं हतुं. ॥ ३४ ॥ ते अद्भुत
सुतिओं, सुंदर वाजिन्त्र, मंगणमय गीतो, ज्यज्यक्षर अने
आनंदोत्सवनो मंगण धनि ब्रह्मलोक सुधी पहोच्यो.
ब्रह्माज्ञाने ते धनि सांबद्ध्यो, त्यारे तेओ बहु ज जल्दीयी
पोताना वाहन पर चढ़ीने त्यां आव्या अने भगवान श्रीकृष्णनो महिमा जोईने आशर्यविकृत थई गया. ॥ ३५ ॥
परीक्षित! ज्यारे वृन्दावनमां अजगरनुं चामुं सुकाई गयुं
त्यारे ते प्रजवासीओ माटे घासा समय सुधी रमवानी एक
अद्भुत गुफा जेवुं बनी रह्युं. ॥ ३६ ॥ आ प्रभाषो जे भगवाने
पोताना गोपमित्रोंने मृत्युना मुखमांथी बचाव्या हता अने
अधासुरने मोक्ष-दान आप्युं हतुं ते लीला भगवाने पोतानी
कुमार अवस्थामां अर्थात् पांचमा वर्षमां करी हती.
गोपकुमारोंने ते समये ते लीला जोई पश्च हती. परंतु पौराण
अवस्था अर्थात् छात्र वर्षमां तेमहो अत्यंत आशर्यविकृत थईने
प्रज्ञमां तेनु वर्षन कर्युं. ॥ ३७ ॥ अधासुर पापनी मूर्ति ज
हतो. भगवानना स्पर्शमात्रथी तेनां वधां पापो धोवाई गयां
अने तेने साहृदय-मुक्ति प्राप्त थई, जे पापीओ माटे हुईब छे.
परंतु एमां कोई आशर्यनी वात नयी. केमुके, मनुष्यना भाणक
जेवी लीला रचनारा, ए ते ज परमपुरुष परमात्मा छे, जे
व्यक्त-अव्यक्त अने कार्य-कारणात्मक समस्त जगतना एकमात्र
विधाता छे. ॥ ३८ ॥ जो भगवान श्रीकृष्णना कोई अंगनी
बाव-प्रतिमाने ध्यान द्वारा एक वार पश्च हृदयमां स्थापित
करवामां आवे तो ते सालोक्य, सामीक्ष वगेरे गतिनुं दान करे
छे, जे भगवानना मोटा-मोटा भक्तोंने प्राप्त थाय छे.
भगवान आत्मानंदना नित्य साक्षात्कारस्वरूप छे. माया
तेमनी समीप हरकी शक्ती नयी. ते ज स्वयं अधासुरना
शरीरमां प्रवेश करी गया. शुं हवे पश्च तेनी सदृग्भिना
विषयमां कोई संदेह छे? ॥ ३८ ॥

सूतज्ञ कहे छे - शैनकादि ऋषिओ! पद्मपंश-
शिरोमणि भगवान श्रीकृष्णो ज राजा परीक्षितने छवन-दान
आप्युं हतुं. तेमहो ज्यारे पोताना रक्षक अने छवनसर्वस्वनुं
आ अद्भुत चरित्र सांबद्ध्युं, त्यारे तेमहो करी श्रीशुक्देवज्ञ

પ્રચ્છ ૭ ભૂયોડપિ તદેવ પુષ્ટય়
વૈયાસકિં યત્થિગૃહીતચેતાઃ ॥ ૪૦ ॥

રાજેવાચ

બ્રહ્મન् કાલાન્તરકૃતં તત્કાલીનં કથં ભવેત् ।
યત્ત કૌમારે હરિકૃતં જગુઃ પૌગણકેર્ભકાઃ ॥ ૪૧ ॥

તદ્દ્બ્રૂહિ મે મહાયોગિન् પરં કૌતૂહલં ગુરો ।
નૂનમેતદ્વરેરેવ માયા ભવતિ નાન્યથા ॥ ૪૨ ॥

વયં ધન્યતમા લોકે ગુરોડપિ ક્ષત્રબન્ધવઃ ।
યત્પિબામો મુહુસ્ત્વતાઃ પુષ્ટયં કૃષ્ણકથામૃતમ् ॥ ૪૩ ॥

મૃત ઉવાચ

ઈતિસ્મ પૃષ્ઠઃ સ તુ બાદરાયણિ-
સાત્સમારિતાનાન્તહતાભિલેન્નિયઃ ।
કૃષ્ણાત् પુનર્લભ્યબહિર્દશઃ શાનૈ:
પ્રત્યાહ તં ભાગવતોત્તમોત્તમ ॥ ૪૪ ॥

મહારાજને તેમની જ પવિત્ર લીલા-સંબંધી પ્રશ્ન કર્યો. એનું કારણ એ હતું કે, ભગવાનની અમૃતમયી લીલાએ પરીક્ષિતના ચિત્તને પોતાના વશમાં કરી રાખ્યું હતું. ॥ ૪૦ ॥

રાજા પરીક્ષિતે પૂછ્યું - ભગવન्! તમે કહું હતું કે ભગવાને કરેલી પાંચમા વર્ષની લીલા ગોપબાળકોએ રજમાં છઠા વર્ષ જઈને કહી. હવે આ વિષયમાં તમે કૃપા કરીને એ જણાવો કે, એક સમયની લીલા બીજા સમયમાં વર્તમાનકાળની કઈ રીતે બની શકે? ॥ ૪૧ ॥ મહાયોગી ગુરુદેવ! મને આ આશ્વર્યપૂર્ણ રહસ્યને જાણવાનું મોદું કુતૂહલ થઈ રહ્યું છે. તમે કૃપા કરીને જણાવો. જરૂર આમાં ભગવાન શ્રીકૃષ્ણાની વિચિત્ર માયા જ હોવી જોઈએ, કેમકે, બીજી કોઈ રીતે આમ થઈ શકે નહીં. ॥ ૪૨ ॥ ગુરુદેવ! અમે કુતૂહલ ક્ષત્રિયો હોવા છતાં આ લોકમાં ઘણા નસીબદાર છીએ કે તમારા શ્રીમુખેથી વારંવાર પવિત્ર શ્રીકૃષ્ણાના કથામૃતનું પાન કરવાનું અમને સૌભાગ્ય મળે છે. ॥ ૪૩ ॥

સૂતજી કહે છે - ભગવાનના પરમપ્રેમી લક્ષ્મીમાં શ્રેષ્ઠ શૌનકજી! જ્યારે રાજા પરીક્ષિતે આ પ્રમાણે પ્રશ્ન કર્યો, ત્યારે શ્રીશુક્દેવજીને ભગવાનની તે લીલાનું સ્મરણ થઈ આવ્યું અને તેમની સધળી ઈન્દ્રિયો તથા અંતઃકરણ વિવશ થઈને ભગવાનની નિત્યલીલામાં તદાકાર બની ગયાં. કેટલીક વાર પછી ધીરે-ધીરે શ્રમ અને કષ્ટથી તેમણે સ્વસ્થ થઈને પરીક્ષિત રાજાને કહ્યું. ॥ ૪૪ ॥

—★—

ઉત્તિ શ્રીમદ્ભાગવતે મહાપુરાણે પારમહંસ્યાં સંહિતાયાં દશમસ્કંચે પૂર્વાર્થ દ્વારશોડધ્યાય: ॥ ૧૨ ॥

દસમા સુંધના પૂર્વાર્થ-અંતર્ગત બારમો અધ્યાય સમાપ્ત.

—★—

તેરમો અદ્યાય

બ્રહ્મજીનો મોહ અને તેનો નાશ

શ્રીશુક્દેવજી

સાહુ પૃષ્ઠ મહાભાગ ત્વયા ભાગવતોત્તમ ।
યમૂતનયસીશસ્ય શૃષ્ટદ્વાપિ કથાં મુહુ: ॥ ૧ ॥

સતામય સારમૃતાં નિસર્ગો
યદર્થવાણીશ્રુતિચેતસામપિ ।

શ્રી શુક્દેવજી કહે છે - પરીક્ષિત! તમે બહુ ભાગ્યશાળી છો. ભગવાનના પ્રેમીભક્તોમાં તમારું સ્થાન શ્રેષ્ઠ છે. ત્યારે તો તમે આવો સુંદર પ્રશ્ન કર્યો છે. આમ તો તમને વારંવાર ભગવાનની લીલા-કથાઓ સાંભળવા મળે છે, તેમ છતાં તમે તેમના સંબંધમાં પ્રશ્ન કરીને તેને વધુ સ-રસ - વધારે નવીન બનાવી દો છો. ॥ ૧ ॥ રસિક સંતોની વાણી, કાન અને હંદુમાં ભગવાનની લીલાનું ગાન, શ્રવણ અને ચિત્તન માટે જ હોય છે. તેમનો એ સ્વભાવ જ હોય છે કે, તેઓ ક્ષણ-પ્રતિક્ષણ ભગવાનની લીલાઓનો અપૂર્વ રસાળ અને નિત્ય-નૂતન

प्रतिक्षणं नववद्युतस्य यत्
लिया विटानामिव साधु वार्ता ॥ २ ॥

शृणुध्यावहितो राजनपि गुह्यं वदामि ते ।
भ्रूयुः स्निग्धस्य शिष्यस्य गुरवो गुह्यमध्युत ॥ ३ ॥

तथाऽघवदनामृत्यो रक्षित्वा वत्सपालकान् ।
सरित्पुलिनमानीय भगवानिदभवीत् ॥ ४ ॥

अहोऽतिरम्यं पुलिनं वयस्याः
स्वदेविसम्पन्मृहुलाच्छवालुकम् ।
स्फुटत्सरोगन्धहतादिपत्रिक-
धनिप्रतिध्यानलसद्गुमाकुलम् ॥ ५ ॥

अत्र भोक्तव्यमस्माभिर्दिवारुद्धं क्षुधार्दिताः ।
वत्ताः सभीपेऽपः पीत्वा चरन्तु शनैर्स्तुषाम् ॥ ६ ॥

तथेति पाययित्वाऽर्भा वत्सानारुद्ध्य शाह्वले ।
मुक्त्वा शिक्ष्यानि भुभुजुः समं भगवता मुदा ॥ ७ ॥

कुप्षास्य विष्वद् पुरुराजिमष्टद्वै-
रत्याननाः कुल्लदेशो व्रजार्भकाः ।
सहोपविष्टा विपिने विरेजु-
श्छदा यथाभ्योरुद्गिर्दिकायाः ॥ ८ ॥

केचित् पुण्डरैः केचित् पल्लवैरुद्गुरैः इवैः ।
शिग्निस्तविभृष्टिभृष्टिभुभुजुः कृतभाजनाः ॥ ९ ॥

सर्वे भिथो दर्शयन्तः स्वस्वभोज्यरुचिं पृथक् ।
हरान्तो हासयन्तश्चाभ्यवज्ञुः सहेश्वराः ॥ १० ॥

निभद् वेशु जठरपत्योः
शृङ्गवेत्रे च कक्षे
वामे पाण्डी मसुष्णकवलं
तत्कलान्यङ्गुलीषु ।

अनुभव करता रहे — भराबर ए ज रीते, जेम लंपट पुरुषों
श्रीओनी चर्चामां नवो-नवो रस जग्धाय छे ॥ २ ॥
परीक्षित! तमे ऐकाशचिते श्रवण करो. जोके भगवाननी आ
लीला अत्यंत रहस्यपूर्वा छे, छतां पछा हुं तमने संभगावुं छुं.
कारण के, द्याणु आचार्यों पोताना शिष्योने गुप्त रहस्य पक्षा
कहीदेछे ॥ ३ ॥ अतो हुं तमने कही ज चूक्ष्यो छुं के, भगवान
श्रीकृष्णो पोताना गोपबाणकोने मृत्युरुपी अधासुरना
मुखमांथी बचावी लीधा. त्यार पक्षी तेओ तेमने यमुनातट पर
लई आवा अने तेमने कहेवा लाभ्या ॥ ४ ॥ 'मारा प्रिय
मित्रो! यमुनाज्ञनो आ उनारो अत्यंत सुंदर छे. जुओ तो
जरा, अहोनी रेती केटली दोमण अने स्वर्य ॥ ५ ॥ आपकाने
रमवा माटे तो अहो बधी सामग्री तेयार छे. जुओ, ऐकभाजु
रंग-बेरंगी कमणो जिली रखां छे अने तेमनी सुगन्धीथी
आकर्षाईने बमराओ गुजार करी रख्या छे; तो बीच बाजु
सुंदर-सुंदर पक्षीओ केटलो मधुर क्लरव करी रखां छे, जेना
प्रतिध्वनिथी सुशोभित वृक्षो आ स्थानी शोभा वधारी रखां
छे ॥ ५ ॥ हवे आपहो अहो बोजन करी लेवुं जोईमे. कारण
के, दिवस बहु चडी गयो छे अने आपकाने पक्षा भूज सतावी
रही छे. वाइडां पाणी पीने नज्ञक ज लीलु-लीलु घास चरतां
रहेशे.' ॥ ६ ॥

गोवाणबाणकोओ ऐकस्वरे कह्यु — 'भराबर छे, भराबर
छे!' तेमजो वाइडांने पाणी पिवावीने लीला-लीला धासमां
चरवा माटे छोडी हीधां अने बधा पोता-पोतानां शीकां खोली-
खोलीने भगवान साथे भूज आनंदपूर्वक बोजन करवा
लाभ्या ॥ ७ ॥ बधानी वस्ये भगवान श्रीकृष्ण बेसी गया.
तेमनी चारे बाजु भोटी गोण पंक्तिओमां गोपबाणको ऐक-
बीजाने अडी-अडीने बेठा छता. तेओनां मुख श्रीकृष्ण तरक
हतां अने तेमनी दृष्टि प्रकुल्ल छती. ऐथी जेम कमणनी कणीनी
चारेबाजु (परस्पर अडी रहेली) तेनी पांडीओ शोभे, तेम
तेओ शोभता छता ॥ ८ ॥ कोई कूल तो कोई पांदां अने कोई
अंडुरो, कोई इलोनां, कोई शीकांओनां, कोई वृक्षनी छालोनां
अने कोई वणी पथ्यरोनां पात्र बनावीने तेमां दरेक बाणक
पोतानी चानगीओना स्वादने वभाषीने जग्मी रखा
छता ॥ ९ ॥ भगवान श्रीकृष्ण अने गोपबाणको पोत-
पोतानी स्वादनी वातो करता, हसता तेमज हसावता बोजन
करी रख्या छता ॥ १० ॥ आ वजते श्यामसुंदरनुं स्वरूप भूज
ज भनोहर लागतुं हतुं. तेमणो वांसणीने कमरमां खोसी हीधी
हती. शृंगवाद्य अने छोडी काखमां राख्यां छे. डाबा लाथमां
अत्यंत मधुर (धी-मिथित) दही-भातनो कोणियो हतो अने
आंगणीओमां फण-लीबुना अथाणानी चीर राखी हती.
गोपबाणको तेमने चारेबाजुथी घेरीने बेठा छता अने तेओ
स्वयं बधानी मध्यमां बेसीने पोतानी विनोदभरी वातोथी

तिष्ठन् मध्ये स्वपरिमुहृषी
हासयन् नर्मलिः स्वैः
स्वर्गे लोके भिषति बुभुजे
यशमुग् बालकेलिः ॥ ११ ॥

भारतैवं वत्सपेषु भुञ्जनेष्वच्युतात्मसु ।
वत्सास्त्वन्तर्वने दूरं विविशुस्तुषालोभिताः ॥ १२ ॥

तान् देष्वा भयसन्त्रस्तानूचे कृष्णोऽस्य भीभयम् ।
मित्राण्याशान्माविरभतेहानेष्वेवत्सकानहम् ॥ १३ ॥

ईत्युक्त्वाद्रिदीकुञ्जगहरेष्वात्मवत्सकान् ।
विचिन्पन् भगवान् कृष्णः सपाणिकवलोपयौ ॥ १४ ॥

अथमोजन्मजनिस्तदन्तरगतो
मायार्भकस्येशितु-
द्रेषु मग्नु महित्वमन्यदपि तद्
वत्सानितो वत्सपान् ।
नीत्वान्यत्र कुरुष्वहान्तरदधात्
घेऽवस्थितो यः पुरा
देष्वाधासुरमोक्षाणं प्रभवतः
प्रामः परं विस्मयम् ॥ १५ ॥

ततो वत्सानहेष्वेत्यपुलिनेऽपि यवत्सपान् ।
उभावपि वने कृष्णो विचिकाय समन्ततः ॥ १६ ॥

क्षायादेष्वान्तर्विपिने वत्सान् पालांश्च विश्वित् ।
सर्वं विषिकृतं कृष्णः सहस्रावजगाम ह ॥ १७ ॥

ततः कृष्णो मुहुं कर्तुं तन्मातृषाणां च कस्य च ।
उभयापितमात्मानं चके विश्वकृदीश्वरः ॥ १८ ॥

यावद् वत्सपवत्सकाल्यकवपुः
यावद् कराञ्छ्रयादिङ्
यावद् यस्तिविष्पाणवेषुदलशिग्
यावद् विभूषाभ्यरम् ।

* भगवान् सर्वसमर्थं छे. तेऽग्ने भ्रष्टाणां चोरेलां गोपबाणको अने वाष्ठाणांओने लावी शक्ता हता. परंतु आम कर्तुं छोत तो भ्रष्टाणां योह दूर यात नहीं. अने तेऽग्ने भगवाननी ते हिंद्य भाष्यानुं ऐश्वर्य ज्ञोई शक्त नहीं, जेझो तेमना विश्वकर्ता छोवाना अतिमानने नह इरी दीप्तुं. तेथी भगवान् ते ज गोपबाणको अने वाष्ठाणांओने न लावीने स्वयं एवा ज अने एटलां गोपबाण अने वाष्ठाणां बनी गयां.

पोताना भित्र गोपबाणकोने हसावता हता. जे समस्त यशोना एकमात्र भोक्ता छे, ते ज भगवान् गोपबाणको साथे बेसीने आ प्रमाणो बाण-लीला करतां करतां भोजन करी रह्या हता अने स्वर्गना देवताओ विस्मित-वदने आ अद्भुत लीला ज्ञोई रह्या हता. ॥ ११ ॥

✓ भरतवंश-शिरोभिति! आ प्रमाणो भोजन करतां-करतां गोपबाणको भगवाननी आ रसीली लीलामां तन्मय थई गया. ते समये तेमनां वाष्ठाण लीला-लीला वासनी लालचथी धोर जंगलमां बहु दूर चाल्यां गयां. ॥ १२ ॥ ज्यारे गोपबाणकोनुं ध्यान ते तरक गयुं तो तेऽग्ने गलराई गया. ते समये पोताना लक्तोना भयने दूर करवावाणा भगवान् श्रीकृष्णो कहुं - ‘मारा प्रिय भित्रो! तमे भोजन करवानुं चालु राखो. हुं हमणां वाष्ठाणने लई आवुंछु.’ ॥ १३ ॥ गोपबाणकोने आ प्रमाणो कहीने भगवान् श्रीकृष्ण उथमां दही-भातना कोणिया साथे ज पर्वतो, गुफाओ, वनराईओ अने बीजां भयंकर स्थानोमां पोतानां तथा भित्रोना वाष्ठाणने शोधवा चाली नीकण्या. ॥ १४ ॥ परीक्षित! भ्रष्टाण शङ्खात्तथी अंतरिक्षमां आ बधुं ज्ञोई रह्या हता. तेमने भगवानना प्रभावथी अधासुरनो भोक्ता ज्ञोईने भारे आश्वर्य थयुं. तेमणे विचार्यु ते लीलाथी मनुष्य-बाणक बनेला भगवाननी ज्ञोई बीजु मनोहर महिमावाणी लीला ज्ञोवी ज्ञोईओ. अेवुं विचारीने तेमणे प्रथम तो वाष्ठाणने अने भगवानना चाल्या गया पछी गोपबाणकोने पहा लई ज्ञोईने अन्य स्थले मूडी दीधां अने पोते अंतर्धान थई गया. छेवटे तो तेऽग्ने जड कमलनुं ज तो संतान छे. ॥ १५ ॥

भगवान् श्रीकृष्ण वाष्ठाण न भवतां यमुनाडिनारे पाछा आव्या, परंतु आहो आवीने जुझे छे तो गोपबाणको पशा नथी. त्यारे तेमणे जंगलमां करी-करीने चारेबाजु तेमने शोध्यां. ॥ १६ ॥ परंतु ज्यारे गोपबाणको अने वाष्ठाण तमने क्षायां न भव्यां त्यारे तेऽग्ने तरत जाणी गया के, आ बधी भ्रष्टाणी करतूत छे. भगवान् तो संपूर्ण विश्वना एकमात्र ज्ञाता छे. ॥ १७ ॥ हवे भगवान् श्रीकृष्ण वाष्ठाण अने गोपबाणकोनी माताओने तथा भ्रष्टाणने पशा आनंदित करवा भाटे पोताने ज वाष्ठाण अने गोपकुमारो - भन्नेना रूपमां बनावी दीधा.* केम के, ते ज तो संपूर्ण विश्वना कर्ता, सर्वशक्तिमान ईश्वर छे. ॥ १८ ॥ परीक्षित! ते भाणको अने वाष्ठाण संज्यामां जेटलां हता, जेटलां नानां-नानां तेमनां शरीर हतां, तेमना उथ-पग जेवा-जेवा हता, तेमनी पासे जेटलां अने जेवां छडीओ, शुंगवादी, वांसणीओ अने शीकां

यावच्छीलगुणाभिधाकृतिवयो

यावद् विहारादिं

सर्वं विष्णुमयं गिरोऽक्षवद्जः

सर्वस्वरूपो बभौ ॥ १८ ॥

स्वयमात्माऽऽत्मगोवत्सान् प्रतिवार्यात्मवत्सपैः ।

कीर्तनात्मविहारैश्च सर्वात्मा प्राविशद् ग्रज्ञम् ॥ २० ॥

तादत्सान् पृथग्नीत्वा तादृगोष्ठे निवेश्य सः ।

तादात्माभवह् राजंस्तात्सज्जा प्रविष्टवान् ॥ २१ ॥

तन्मातरो वेषुरवत्परोत्थिता

उत्थाप्य दीर्घिः परिरक्ष्य निर्भरम् ।

स्नेहस्तुतस्तन्यपयः सुधासवं

मत्वा परं भ्रम्म सुतानपाययन् ॥ २२ ॥

ततो नृपोन्मर्दनमङ्गलेपना-

लङ्घाररक्षातिलकाशनादिभिः ।

संलालितः स्वाच्छितेः प्रहर्षयन्

शायं गतो यामयमेन माधवः ॥ २३ ॥

गावस्तातो गोऽमुपेत्य सत्वरं

हुङ्गारघोषेः परिहृतसङ्गतान् ।

स्वक्षान् स्वक्षान् वत्सतरानपाययन्

मुहुर्लिङ्गन्यः खवद्दीधसं पयः ॥ २४ ॥

गोगोपीनां भातुतासिमन् सर्वा स्नेहदिकां विना ।

पुरोवदास्वपि हरेस्तोक्ता मायया विना ॥ २५ ॥

प्रज्ञोक्तसां स्वतोऽप्यु स्नेहवल्ल्याऽद्भुत्यन्वहम् ।

शनैनिःसीम ववृपे यथा कृष्णो त्वपूर्ववत् ॥ २६ ॥

स्वयमात्मात्माऽऽत्मानं वत्सपालभिषेषा सः ।

पालयन् वत्सपो वर्षं चिकित्ते वनगोष्ठयोः ॥ २७ ॥

हतां, जेवां अने जेटलां वस्त्र-आभूषण छतां, तेमनां शील, स्वभाव, गुण, नाम, रूप अने अवस्थाओ जेवां छतां, जे प्रमाणे तेओ आता, पीता अने चालता छता, बराबर तेवां ज अने तेटलां ज रूपोमां सर्वस्वरूप भगवान् श्रीकृष्ण प्रगट थई गया. ते समये 'आ संपूर्णं जगत् विश्वरूपं छ.' - ए वेदवाणी जाँडे भूर्तिमंत थईने प्रगट थई गई. ॥ १८ ॥ सर्वात्मा भगवान् पोते ज वाछिं बनी गया अने पोते ज गोपबाणको. पोतानां आत्मस्वरूप वाछिंने पोताना आत्मस्वरूप गोपबाणको हाता धेरीने पोतानी साथे अनेक प्रकारनी रमतो करतां करतां तेमणे ग्रज्ञमां प्रवेश कर्या. ॥ २० ॥ परीक्षित! जे बाणकां जे वाछिं छतां तेमने ते ज गोपबाणउपे अलंग-अलंग लई जईने ते ते धरोमां प्रवेश करावी दीधो. ॥ २१ ॥

गोपबाणकोनी माताओ वांसजीनो मधुर धनि सांभणतां ज तुरत दोडी आव्यां. गोपबाण जनेला परश्वक्ष श्रीकृष्णने पोतानां बाणको समज्जने उठावीने तेमणे जोरथी हृदये चांप्यां. वात्सल्यतानी अधिकताने लीषे तेमनां स्तनोमांथी जे दूष खवी रह्युं छतुं ते पोतपोताना बाणको पिवडाववा लागी. ॥ २२ ॥ परीक्षित! आ ज प्रमाणे दररोज सन्ध्या समये भगवान् श्रीकृष्ण ते बाणकोना रूपमां वनमांथी पाणा आवता अने पोतानी बाणकोचित लीलाओथी माताओने आनंदित करता. ते माताओ तेमने मर्दन-स्नान-विलेपन तेम ज सुंदर-सुंदर वस्त्रो तथा अलंकारोथी सजावीने तथा डोईनी नज्जर न लागे तेथी नाल परं काणुं टप्पुं करी भाथा परथी पाणीनो लोटो उतारती छती. त्यारबाट भोजन करावती तथा ज्ञातज्ञाताना लाई-प्यारथी तेमनु लालन करती छती. ॥ २३ ॥ गोवालशोनी जेम गायो पश्च ज्यारे जंगलमांथी चरीने जलही-जलही आवती अने तेमनु भांभरवुं सांभणीने तेमना प्रिय वाछिं दोडीने तेमनी पासे आवी जतां, त्यारे ते वारंवार तेमने छब्थी चाटीने दूष पिवडावती. ते समये स्नेहनी अधिकताने लीषे तेमनां स्तनोमांथी स्वयं दूषनी धारा वहेवा लागती. ॥ २४ ॥ आ गायो अने गोवालशोनो भातुभाव पहेला जेवो जे अशर्यज्ञानरहित अने विशुद्ध छतो. छा, पोताना असली पुत्र करतां आ समये तेमनो प्रेम अवस्थ अधिक छतो. ते ज प्रमाणे भगवान् पश्च तेमना मूण पुत्रो जेवो जे पुत्रभाव देखाई रह्या छता, परंतु भगवानमां ते बाणको जेवो भोज न छतो के हुं आमनो पुत्र हुं. ॥ २५ ॥ पोत-पोताना बाणको मृति प्रज्ञवासीओनी स्नेहनी वेल रोजे-रोज ओक वर्ष सुधी धीरे धीरे वधती गई. त्यां सुधी के पहेलां तेमनो श्रीकृष्णमां अपार अने अपूर्व प्रेम छतो, तेवो ज तेमना आ बाणकोमां थई गयो. ॥ २६ ॥ आ प्रमाणे सर्वात्मा श्रीकृष्ण वाछिं अने गोपबाणकोने बहाने गोपाल बनीने पोताना भालउपथी वत्सरूपनु पालन करता रहीने एक वर्ष सुधी वन अने गोऽमां कीडा करता रह्या. ॥ २७ ॥

એકદા ચારયન् વત્સાનુસરામો વનમાવિશત् ।
પદ્યધાસુ ત્રિયામાસુ હાયનાપૂરષીષ્ઠજઃ ॥ ૨૮ ॥

તતો વિદૂરાચ્યરતો ગાવો વત્સાનુપ્રજમ્ ।
ગોવર્ધનાદ્રિશિરસિ ચરન્ત્યો દદશુસ્તુષમ્ ॥ ૨૯ ॥

દ્રષ્ટવાઽથ તત્સેહવશોऽસ્મત્તાત્મા
સ ગોપ્રજોઽત્યાત્મપદ્બુર્ગમાર્ગः ।
દ્વિપાત્ર કુદ્ધીવ ઉદાસ્યપુષ્ટો-
દગાદ્ધુડુક્તૈરાલુપ્યા જવેન ॥ ૩૦ ॥

સમેત્ય ગાવોડ્ધો વત્સાનુવત્સવત્યોડ્યપાયયન् ।
ગિલાન્ય ઈવ ચાઙ્ગાનિ લિહાન્યઃ સ્વૌધસંપયઃ ॥ ૩૧ ॥

ગોપાસ્તદ્રોધનાયાસમૌદ્યલજોરુમન્યુના ।
દુર્ગાધ્યકુષ્ણુતોડ્યેત્ય ગોવત્સેહદશુઃ સુતાનુ ॥ ૩૨ ॥

તદીકણોત્તેમરસાલ્ખુતાશયા
જાતાનુરાગા ગતમન્યવોડભકાનુ ।
ઉદુક્ષ દોર્ભિ: પરિરભ્ય મૂર્ધનિ
ધ્રાણીરવાપુ: પરમાં મુદું તે ॥ ૩૩ ॥

તત: પ્રવયસો ગોપાસ્તોકાશલેષસુનિર્વતા: ।
કુષ્ણાધ્યનેરપગતાસલદનુસ્મત્યુદશ્રવઃ ॥ ૩૪ ॥

પ્રજસ્ય રામ: પ્રેમર્ધેર્વાક્યૌત્કષ્ટયમનુક્ષણમ્ ।
મુક્તાસ્તનેષ્વપત્યેષ્વપ્યહેતુવિદચિન્તયત્ ॥ ૩૫ ॥

કિમેતદદ્ધુતમિવ વાસુદેવેઽખિલાત્મનિ ।
પ્રજસ્ય સાત્મનસ્તોકેષ્વપૂર્વ પ્રેમ વર્ધતે ॥ ૩૬ ॥

કેયં વા કુત આયાતા દેવી વા નાર્યુતાસુરી ।
પ્રાયો માયાદસ્તુમે ભર્તુનાન્યા મેડપિવિમોહિની ॥ ૩૭ ॥

જ્યારે એક વર્ષ પૂરું થવામાં પાંચ-છ રાત્રિ બાકી હતી ત્યારે એક દિવસ ભગવાન શ્રીકૃષ્ણ બલરામજીની સાથે વાછડાં ચરાવવા વનમાં ગયા ॥ ૨૮ ॥ તે સમયે ગાયો ગોવર્ધનના શિખર પર ઘાસ ચરી રહી હતી. ત્યાંથી તેમણે પ્રજ પાસે જ ઘાસ ચરી રહેલાં થણ્ણા દૂર પોતાનાં વાછડાંને જોયાં ॥ ૨૯ ॥ વાછડાંઓને જોતાં જ ગાયોનો વાત્સલ્ય-સ્નેહ વધી જતાં તે પોતાની સૂખ-બૂધ ગુમાવી બેઠી. અને ગોવાળોના રોકવાની પરવાન કરતાં, ન ઊતરાય તેવા ટેકરાવાણા રસ્તાને પણ ઓળંગી ખૂબ વેગપૂર્વક દોડી. તે સમયે તેમનાં ઘનોમાંથી દૂધ જવી રહ્યું હતું, તેમણે ખાંધમાં ડેકને વાળી દીધી હતી, ભાંભરતી ભાંભરતી પૂછું અને માથું ઊંચું કરીને એટલા વેગથી દોડી રહી હતી કે જાણો તેમને જે જ પગ હોય ॥ ૩૦ ॥ જે ગાયોને બીજાં વાછડાં થઈ ચૂક્યાં હતા તે પણ ગોવર્ધનની તળોટીમાં પોતાના પહેલાંના વાછડા પાસે દોડી આવી અને તેમને સ્નેહવશ દૂધ પિવડાવવા લાગી. તે સમયે તે પોતાના વાછડાનું શરીર પ્રેમથી ચાટી રહી હતી, એવું લાગતું હતું જાણો આ વાછડાને તે પોતાના પેટમાં રાખી લેશે ॥ ૩૧ ॥ ગોવાળોએ તેમને રોકવાનો બહુ પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ તેમના બધા પ્રયત્ન વર્દ્ધ રહ્યા, તેમને પોતાની વિફળતા પર જલાનિ અને ગાયો પર કોષ આવ્યો. જ્યારે તેઓ મહામહેનતે તે મુશ્કેલીભર્યા માર્ગથી તે સ્થાને પહોંચ્યા ત્યારે તેમણે વાછડાં સાથે પોતાના બાળકોને પણ જોયા ॥ ૩૨ ॥ પોતાના બાળકોને જોતાં જ તેમનું છદ્ય પ્રેમરસથી તરબોળ થઈ ગયું. બાળકો પ્રત્યે અનુરાગની ભરતી આવી ગઈ, તેમનો કોષ જાણો ક્યાંય હવાઈ ગયો. તેમણે પોતાના બાળકોને ખોળામાં લઈને છદ્ય સાથે લગાડ્યા અને તેમનું માથું સુંધીને આનંદિત થયા ॥ ૩૩ ॥ વૃદ્ધ ગોપોને પોતાના બાળકોના આલિંગનથી પરમ-આનંદ પ્રાપ્ત થયો. તેઓ ન્યાલ થઈ ગયા. પછી બહુ દુઃખી છદ્ય તેમને છોડીને ધીરે ધીરે ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. પછી પણ બાળકોના અને તેમના શરીરના આલિંગનના સ્મરણથી તેમના નેત્રોમાંથી પ્રેમાશુદ્ધ વહેવા લાગ્યાં ॥ ૩૪ ॥

બલરામજીએ જોયું કે, પ્રજવાસી ગોપો, ગાયો અને ગોવાલણોની તે સંતાનો પર પણ (કે જેમણે પોતાની માનું દૂધ પીવાનું છોડી દીધું છે તેમના પ્રત્યે પણ) પ્રતિક્ષણ પ્રેમ-સંપત્તિ અને તે પ્રમાણે તેમની ઉત્કષ્ટ વધતી જઈ રહી છે, ત્યારે તેઓ વિચારમાં પડી ગયા. કારણું કે, આનું કારણ તે જાણતા ન હતા ॥ ૩૫ ॥ ‘આ કેવી વિચિત્ર વાત છે! સર્વાત્મા શ્રીકૃષ્ણામાં પ્રજવાસીઓનો અને મારો જેવો અપૂર્વ પ્રેમ છે, તેવો જ આ બાળકો અને વાછડાંઓ પર પણ વધી રહ્યો છે.’ ॥ ૩૬ ॥ આ કઈ માયા છે? ક્યાંથી આવી છે? આ કોઈ દેવની છે, મનુષ્યની છે કે અસુરોની? પરંતુ શું એ શક્ય છે? ના, ના. આ તો મારા પ્રભુની જ ગાયા છે. બીજા કોઈની માયામાં આવું સામર્થ્ય નથી, જે મને પણ મોહિત કરી રહી છે.’ ॥ ૩૭ ॥

ईति सञ्चिन्त्य दाशार्हो वत्सान् सवयसानपि ।
सर्वानायष्ट वैकुण्ठं चक्षुषा वयुनेन सः ॥ ३८ ॥

नैते सुरेशा ऋषयो न चैते
त्वमेव भासीश भिदाश्रयेऽपि ।
सर्वं पृथक्त्वं निगमात् कथं वहे-
त्युक्तेन वृत्तं प्रभुषा बलोऽवैत् ॥ ३९ ॥

तावदेत्यात्मभूरात्ममानेन त्रुट्यनेहसा ।
पुरोवद्भूं कीडन्तं हृषेण सकलं हरिम् ॥ ४० ॥

यावन्तो गोकुदो भालाः सवत्साः सर्वं एव हि ।
भायाशये शयाना मे नाधापि पुनरुत्थिताः ॥ ४१ ॥

ईत अतेऽन त्रुत्या मन्मायामोहितेरे ।
तावन्त एव तत्राद्भूं कीडन्तो विष्णुना समम् ॥ ४२ ॥

एवमेतेषु भेदेषु चिरं ध्यात्वा स आत्मभूः ।
सत्याः के कतरे नेति शान्तुं नेष्टे कथञ्चन ॥ ४३ ॥

एवं समोऽयन् विष्णुं विमोहं विश्वमोहनम् ।
स्वयैव मायपाऽऽोऽपि स्वयमेव विमोहितः ॥ ४४ ॥

तम्यां तमोवस्तैरारं भवोतार्चिरिवाहनि ।
भहतीतरभायैश्यं निष्ठन्त्यात्मनि युज्जतः ॥ ४५ ॥

तावत् सर्वे वत्सपालाः पश्यतोऽजस्य तत्क्षणात् ।
व्यहश्यन्त घनश्यामाः पीतकौशेयवाससः ॥ ४६ ॥

चतुर्भुजाः शङ्खकगाहाराञ्छवपाणयः ।
किरीटिनः कुडलिनो हारिषो वनमालिनः ॥ ४७ ॥

श्रीवत्साजददोर्तकाबुक्कुषपाणयः ।
नूपुरैः कटकेभाताः कटिसूत्राऽगुलीयकैः ॥ ४८ ॥

बलरामज्ञाने आवो विचार करीने शानदण्डी ज्ञेयुं, तो अमने अेवी खबर पड़ी के आ बधां वाछडां अने गोपबाणकोना रूपमां मात्र श्रीकृष्ण - ४ - श्रीकृष्ण छे ॥ ३८ ॥ त्यारे तेमधो श्रीकृष्णने कहुं - 'भगवान्' आ गोपबाणको अने वाछडां न तो देवता छे, न कोई ऋषि पक्षा छे. आ जुदां जुदां रूपोनो आश्रय लीधो होवा छां पक्षा श्रीकृष्ण! आप एकला ज आ रूपोमां प्रकाशित थर्ह रह्या छो. कृपा करीने थोडामां ज ए जप्तावी दो के तमे आ प्रमाणे वाछडां, बाणक, शूंगवालो, छडी, दोडां वगेरेना रूपमां जुदा जुदा केम प्रकाशित थर्ह रह्या छो? त्यारे भगवाने ब्रह्मानी बधी करतूत कही संभणावी अने बलरामज्ञाने बधुं जाणी लीधुं ॥ ३९ ॥

परीक्षित! त्यां सुधीमां ब्रह्माज्ञ ब्रह्मलोकथी प्रजमां पाइ आव्या. तेमनी समयगण्डातरी प्रमाणे हज्ज सुधी एक त्रुटि जेटलो (जेटला समयमां अङ्गीदार सोयथी कमण्डी पांखडी छेदाय) समय व्यतीत थयो हतो. तेमधो ज्ञेयुं के भगवान् श्रीकृष्ण गोपबाणको अने वाछडांनी साथे एक वरस पहेलांनी जेम ज कीडा करी रह्या छे ॥ ४० ॥ तेओ विचारवा लाङ्या - 'गोकुलमां जेटलां पक्षा गोपबाणको अने वाछडां हतां, ते तो मारी मायामयी शय्या पर सूर्झ रह्यां छे. तेमने तो में मारी मायामयी अचेत करी दीधां हतां ते अत्यार सुधी बानमां आव्यां नथी ॥ ४१ ॥ त्यारे मारी मायामयी मोहित गोपबाणको अने वाछडां सिवाय आ एटलां ज बीजां बाणको तथा वाछडां क्यांथी आवी गयां, जे एक वर्षथी भगवान् साथे रभी रह्यां छे? ॥ ४२ ॥ ब्रह्माज्ञाने बन्ने जग्गाए बन्नेने ज्ञेयां अने घशीवार सुधी ध्यान परीने पोतानी शानदण्डी आनुं रहस्य खोलवा ईर्ज्जयुं; परंतु आ बन्नेमां क्यां पहेलांना गोपबाण छे अने क्यां पाचणथी बनावेलां छे, आमनामां क्यां साचां अने क्यां बनावटी - ए वात तेओ कोई रीते समज्ञ शक्या नही ॥ ४३ ॥ भगवान् श्रीकृष्णनी मायामां तो बधा मुँख थर्ह रह्या छे, परंतु कोई पक्षा माया-गोह भगवाननो स्पर्श करी शक्तां नथी. ब्रह्माज्ञ ते ज भगवान् श्रीकृष्णने पोतानी मायामयी मोहित करवा नीकणी पड़या हता ॥ ४४ ॥ जे प्रमाणे रात्रिना घोर अंधकारमां धुमसना अंधकारनो अने दिवसना प्रकाशमां आगियाना प्रकाशनो पतो लागतो नथी, ते ज प्रमाणे ज्यारे क्षुद्रपुरुष महापुरुषो पर पोतानी मायानो प्रयोग करे छे, त्यारे ते तेमनुं तो कश्चु बगाडी शक्ता नथी, पोतानो ज ग्रन्थाव गुमावी बेसे छे ॥ ४५ ॥

ब्रह्माज्ञ विचारी ज रह्या हता के तेमनी सामे ज ते गोपबाणको अने वाछडांना रूपमां श्रीकृष्ण ज हेखावा लाङ्या. बधा ज घनश्याम, पीतांभरधारी, शंख-यक-गदा अने पद्म धारणकरेला - चतुर्भुज हता. बधानां मस्तक पर मुहुर्ट, कानोमां कुडण अने कंठमां मनोहर हार तथा वनमाणा शोभती हती ॥ ४६-४७ ॥ तेमना वक्षःस्थण पर सुवर्णानी सोनेरी रेखा - श्रीवत्स, लुज्जओमां बाजुबंध, लाथमां शंखना आकारनां

આદ્વિમસ્તકમાપૂર્ણાસ્તુલસીનવદામભિ: ।
કોમલૈ: સર્વગાત્રેષુ ભૂરિપુષ્યવદર્પિતે: ॥ ૪૮ ॥

ચન્દ્રકાવિશદસ્મેરૈ: સારુણાપાજીવીકિતે: ।
સ્વકાર્થાનામિવરજઃસત્ત્વાભ્યાં લઘૃપાલકા: ॥ ૫૦ ॥

આત્માદિસત્તમબપર્યન્તમૂર્તિમલિશ્રરાચરૈ: ।
નૃત્યગીતાધનેકાહે: પૃથક્ પૃથગુપાસિતા: ॥ ૫૧ ॥

અણિમાદૈર્મહિમભિરજાધાભિર્વિભૂતિભિ: ।
ચતુર્વિશતિભિસત્તત્વૈ: પરીતા મહદાદિભિ: ॥ ૫૨ ॥

કાલસ્વાભાવસંસ્કારકામકર્મગુણાદિભિ: ।
સ્વમહિધ્યસ્તમહિભિર્મૂર્તિમલિલુપાસિતા: ॥ ૫૩ ॥

સત્યજ્ઞાનાનાનાનાનામાત્રેકરસમૂર્તય: ।
અસ્મૃદ્ધભૂરિમાહાત્મ્યા અપિ કુપનિધદ્દશામ् ॥ ૫૪ ॥

એવં સફુદ્દદર્શાજ: પરબ્રહ્માત્મનોર્ભિલાન् ।
યસ્ય ભાસા સર્વમિદ્ વિભાતિ સચરાચરમ् ॥ ૫૫ ॥

તતોડતિકુતુકોહૃતસિમિતૈકાદ્શેન્દ્રિય: ।
તદ્વાનાડભૂદજસ્તુષ્ણીં પૂર્ણવ્યન્તીવપુત્રિકા ॥ ૫૬ ॥

ઈતીરેશેક્તક્ષે નિજમહિમનિ સ્વપ્રમિતિકે
પરત્રાજાતોડતશ્રિરસનમુખબ્રહ્મકભિતૌ ।
અનીરોડપિ દ્રષ્ટું કિમિદમિતિ વા મુલ્યતિ સતિ
યાણાં શાત્વા સપદી પરમોડજાજવનિકામ् ॥ ૫૭ ॥

રત્નજરિત કંકણો, ચરણોમાં નૂપુર અને કડા, કમરમાં મેખલા તથા આંગળીઓમાં મુદ્રાઓ પ્રકાશિત થઈ રહી હતી. ॥ ૪૮ ॥ તેમણે નખથી શિખા સુધી સમસ્ત અંગોમાં કોમળ અને નૂતન તુલસીની માળાઓ (જે તેમને મહા-ભાગ્યશાળી ભક્તોએ પહેરાવી હતી) ધારણ કરેલી હતી. ॥ ૪૯ ॥ તેમનું મંદદાસ્ય ચાંદની જેવું ઉજ્જવળ હતું અને કમળ જેવાં નેત્રોની કટાક્ષભરી ચિત્તવન અત્યંત મધુર હતી. એવું લાગતું હતું કે જાણો તેઓ આ બન્ને નેત્રો દ્વારા સત્ત્વગુણ અને રજોગુણનો સ્વીકાર કરીને ભક્તજનોના ફદ્યમાં શુદ્ધ લાલસાઓ જગાડી તેને પૂર્ણ કરી રહ્યા છે. ॥ ૫૦ ॥ બ્રહ્માજીએ એ પણ જોયું કે તેમના જેવા બીજા બ્રહ્માથી લઈને તૃણ સુધીના બધા ચરાચર જીવો મૂર્તિમાન થઈને નાચતા-ગાતા, અનેક પ્રકારની પૂજા-સામગ્રીથી અલગ-અલગ ભગવાનનાં તે બધાં રૂપોની ઉપાસના કરી રહ્યા છે. ॥ ૫૧ ॥ તેમને અલગ-અલગ અણિમા-મહિમા વગેરે સિદ્ધિઓ, માયા-વિદ્યા વગેરે વિભૂતિઓ અને મહત્ત્ત્વ વગેરે ચોવીસ તત્ત્વો ચારે બાજુવીટાપેલાછે. ॥ ૫૨ ॥ પ્રકૃતિમાં બ્રહ્મ ઉત્પન્ન કરવાલાનો કાળ, તેના પરિણામનું કારણ સ્વભાવ, વાસનાઓને જગાડનારો સંસ્કાર, કામનાઓ, કર્મ, વિષય અને ફળ - બધાં મૂર્તિમાન થઈને ભગવાનનાં દરેક રૂપની ઉપાસના કરી રહ્યાં છે. ભગવાનની સત્તા અને મહત્તમાની આગળ તે બધાંની સત્તા અને મહત્તમાન પોતાનું અસ્તિત્વ ખોઈ બેઠી છે. ॥ ૫૩ ॥ બ્રહ્માજીએ જોયું કે, તેઓ બધાં ભૂત, ભવિષ્ય અને વર્તમાનકાળ દ્વારા સીમિત નથી, ત્રિકાલાભાવિત સત્ત્વ છે. તે બધાં જ સ્વયંપ્રકાશ અને ડેવળ અનંત આનંદસ્વરૂપ છે. તેમનામાં જડતા અને ચેતનતાનો ભેદભાવ નથી. તે બધાં જ એકરસ છે. ત્યાં સુધી કે ઉપનિષદના જાળકાર તત્ત્વદર્શીઓની દાટિ પણ તેમના અનંત મહિમાનો સ્પર્શ કરી શકતી નથી. ॥ ૫૪ ॥ આ પ્રમાણે બ્રહ્માજીએ એકી-સાથે જ જોયું કે, તે બધાં જ તે પરબ્રહ્મ પરમાત્મા શ્રીકૃષ્ણાનાં જ સ્વરૂપો છે, જેમના પ્રકાશથી આ બધું ચરાચર વિશ્વપ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે. ॥ ૫૫ ॥

આ અત્યંત આશ્રયજનક દશ્ય જોઈને બ્રહ્માજી ચિહ્નિત રહી ગયા. તેમની અગ્રિયારે ઇન્દ્રિયો (પાંચ કર્મન્દ્રિયો, પાંચ જ્ઞાનન્દ્રિયો અને એક મન) સત્ત્વ થઈ ગઈ. તેઓ ભગવાનના તેજથી નિસ્તેજ થઈને મૌન થઈ ગયા, જાણો પ્રજના અવિઝાતા દેવની પાસે એક પૂતળી ઊભી હોય! ॥ ૫૬ ॥ પરીક્ષિત! આ પ્રમાણે ભગવાનનું સ્વરૂપ તર્કથી પર છે, તેમનો મહિમા અસાધારણ છે. તેઓ સ્વયંપ્રકાશ, આનંદસ્વરૂપ, માયાથી પર, બ્રહ્મ વિના અન્ય બીજું કાંઈ નથી એવું કહેવા માટે 'નેતિ નેતિ' એટલું જ ઉપનિષદો કહી શકે છે, પરંતુ બ્રહ્મને કહી શકતા નથી, આવા ભગવાન શ્રીકૃષ્ણના મહિમામાં બ્રહ્માજી પણ આ બધું શું છે? હું શું જોઈ રહ્યો છું? એમ જ્યારે મૂંગાઈ ગયા અને જોવા અસર્મદ્ધ બની ગયા ત્યારે તેમની આંખો બંધ થઈ ગઈ.

ततोऽर्वाङ् प्रतिलभ्याक्षः कः परेतवद्वित्यितः ।
कुच्छ्रादुन्मील्य वे दधीराच्यर्थेदं सहात्मना ॥ ५८ ॥

सपदेवाभितः पश्यन् दिशोऽपश्यत् पुरः स्थितम् ।
वृन्दावनं जनाञ्जल्यदुमारीर्णि समाप्रियम् ॥ ५९ ॥

यत्र नेसर्गद्वैराः सहासन् नुमृगादयः ।
भित्राशीवाजितावासद्गुतरूपूर्वकादिकम् ॥ ६० ॥

तत्रोद्दलत् पशुपवंशशिशुत्वनाट्यं
भ्रष्टाद्यं परमनन्तमगाध्योधम् ।
वत्सान् सभानिव पुरा परितो विचिन्य-
देक्षं सपाणिक्षवलं परमेष्ठयच्यट ॥ ६१ ॥

हृष्ट्वा त्वरेषो निजधोरणातोऽवतीर्य
पृथ्यां वपुः कनकदण्डभिवाभिपात्य ।
स्पृष्ट्वा चतुर्मुकुटकोटिभिरङ्ग्रियुग्मं
नत्या मुदश्चुसुजबैरकृताभिषेकम् ॥ ६२ ॥

उत्थायोत्थाय कृष्णस्य चिरस्य पादयोः पतन् ।
आस्ते महितं प्राप्तेष्ट स्मृत्वा स्मृत्वा पुनः पुनः ॥ ६३ ॥

शनेरथोत्थाय विभृज्य लोचने
मुकुन्ठमुद्दीक्षय विनम्रकन्धरः ।
कृताञ्जलिः प्रश्रयवान् समाहितः
सदेपयुर्गद्यैलतेलया ॥ ६४ ॥

ब्रह्माञ्जनी आवी दयाजनक स्थिति जाइने अजन्मा भगवाने
मायानो पडो हठावी लीधो ॥ ५७ ॥ आनाथी ब्रह्माञ्जने
ब्रह्मशान थयुं, तेओ जाणे भरीने करी ज्ञवता थया. सचेत थईने
तेमणे जेम-तेम करीने बहु कथी पोतानां नेत्र खोल्यां त्यारे
क्यांक पोतानुं शरीर अने आ जगत देखायुं ॥ ५८ ॥ पछी
ब्रह्माञ्ज ज्यारे चारेबाजु जोवा लाग्या. त्यारे पहेलां दिशाओ
अने त्यार पछी तुरत ज ऐमनी सामे वृन्दावन देखायुं.
वृन्दावन सर्वने प्रिय, सर्वत्र प्रिय छे. ज्यां जुओ त्यां ज्ञवोने
ज्ञवन आपवावाणां कण अने कूलोथी लची रहेलां लीलाइम
पांडांओधी लहेरातां वृक्षोनी पंक्तिओ शोभी रही छे. ॥ ५९ ॥
भगवान श्रीकृष्णनी लीलाभूमि होवाने लीघे वृन्दावनमां कोष,
तुख्या वगेरे दोष प्रवेश करी शक्ता नथी. अने त्यां स्वभावथी
हुस्त्यं परस्पर वेर राखनारा मनुष्यो अने पशु-पक्षीओ पश
प्रेमी भित्रोनी जेम हली-मणीने एक साथे रहे छे. ॥ ६० ॥
ब्रह्माञ्जो वृन्दावनानुं दर्शन कर्या पछी जोयुं के अद्वितीय
परब्रह्म गोपवंशना बाणकना जेवुं नृत्य करी रक्षा छे. ते एक
होवा छातां तेनां भित्रो छे, अनंत होवा छातां पक्षा ते आग-तेम
धूमी रक्षा छे अने तेनुं ज्ञान अगाध होवा छातां पक्षा ते
गोपबाजकोने अने वाइदांओने शोधी रक्षा छे. ब्रह्माञ्जो
जोयुं के जेम भगवान श्रीकृष्ण पहेलां पोताना हाथमां दही-
भातानो कोणियो लाईने तेमने शोधी रक्षा हता, ते ज प्रमाणे
अत्यारे पक्षा एकला ज तेमने शोधी रक्षा छे. ॥ ६१ ॥
भगवानने जोतां ज ब्रह्माञ्ज पोताना वाहन परवी एकाएक
कुही पड्या अने सुवर्णा जेवा तेजस्वी शरीरथी पृथ्यी पर हंडनी
जेम पडी गया. तेमणे पोताना चारे मुकुटोना अग्रभागथी
भगवाननां चरणकमणोनो स्पर्श करीने नमस्कार कर्या अने
आनंदना आंसुओनी धाराधी तेमने बीजवी दीधा. ॥ ६२ ॥
तेओ भगवान श्रीकृष्णना अगाउ जोयेला महिमानुं वारंवार
स्मरण करीने तेमना चरणोमां पडी जता अने ऊढी ऊढीने
करी-करी पडी जता. आ प्रमाणे घण्टीवार सुधी ते भगवानना
चरणोमां ज पडी रक्षा. ॥ ६३ ॥ पछी धीरे-धीरे उक्त्या अने
नेत्रोनां आंसु लूछ्यां. प्रेम अने मुक्तिना एकमात्र दाता
भगवानने जोईने तेमनुं भस्तक नभी गयुं. तेओ पूज्यवा
लाग्या. हाथ जोडीने खूब ज नप्रता अने एकाग्रतानी साथे
गदगद वाणीथी भगवाननी सुति करवा लाग्या. ॥ ६४ ॥

—★—

इति श्रीमद्भागवते गाण्डपुराणे पारमहंस्यां संहितायां दशमस्कन्दे पूर्वार्थं त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥
दसमा संख्या पूर्वार्थ-अंतर्गत तेरभो अध्याय समाप्त.

—★—